

באור קצור להראב"ע זלה"ה על ספר שמואל.

את יעקב, הזכיר בתחלה את יעקב כי כל נפש יוצאי ירד יעקב היו שבעים עמו, וכבר פירשתי זה: וכתוב וישרצו על ישראל פאשר הוא פתוב לנח ובניו שרצו בארץ, ומה שנקתב בדברי הימים של משה הכל הוא, איננו מספרי הקדש ולא מדברי קבלה, והאומרים על מלך ישמעאל שמספר במא"ד מא"ד כשמו בגמטריא, מה יעשו בזה שהוא פתוב על ישראל, וקלילה שינדבר הנביא בגימטרון או ברמיזות: ותמלא הארץ, כל ארץ מלכות מצרים: ויקם מלך חדש, פירושו כמשמעו בלי תוספת: נתחכמה, גיעץ עצת חכמה: תקראנה, לשון נקבות, ומלחמה יחידה, וככה רבים, או תחסר מלת וצרה והדומה לה: ועלה מן הארץ, אמר ר' יונה הספרדי הוא המדקדק שטעם ועלה ועלינו מן הארץ ולא פתחו פה לשטן, והנכון בעיני שהוא כמשמעו: וישמו, המצרים: מסים, רבים מס, כמו עתים, והם מפעלי הפל: מסכנות, אוצרות, וכמהו ותהי למלך סוכנת, לה בא אל הסוכן: רעמסס, כבר פירשתי, ויאמר הגאון שהוא שם מקום יקרא עין השמש: וכאשר יענו אותו, אעפ"י שהיה בענוי כן ירבה: ויקוצו, כמו הפוך בטעם, והם שני שרשים, וכן אשר אתה קץ: בפך, כדברי המתרגם ארמית, ואתמה מהאומרים בפיוטים פרוכים, וזה איננו נכון כלל: למילדות, שדות היו על כל המילדות: על האבנים, כמו עושה מלאכה באבנים: כי חיות הנה, יש להן פח חיים בלב: ויעש להם בתים, כטעם כי בית יעשה לה י"י, והטעם שהרבה זרעם תגמול שכן שהחיו הן זרע ישראל, ויאמר הגאון כי עשה להם בתים שהסתירם שם ולא נמצאו: הילוד, שם התואר כמו הגבור: ויקח את בת לוי, הוא לוי בן יעקב, כי כן פתוב אשר ילדה אותה ללוי, והנה היא אחות קהת, על כן אמר הפתוב את יוכבד דודתו: ותהר, ידענו כי אהרן גדול ממשה בשנים, ולא הזכירו הפתוב, כי לא אירע לו כלום פאשר אירע למשה בנעוריו.

וכמהו על בת שבע שאמר הפתוב קרא שמו ידידה והוא שלמה, וכבר נולד לה קודם שלמה שמוע ושוכב ונתן: כי טוב הוא, שהיה יפה מראה: שלשה ירחים, יש אומרים כי בחדש השביעי מתחלת ההריון נולד, גם זה דרש כי לא יוכלו המצרים לדעת מתי הרת האשה: הצפינו, דגשות הצד"י לדבר בה צחות, וכאשר נדגש הצד"י נרפה הפ"א שהיה ראוי להדגש והוא שם הפועל מהבנין הכבד הנוסף: ותחמרה, מגזרת חמר: בסוף, שם צמח ימצא סביב הנזרות: ותתצב, מלה זרה, וכבר הזכירה בעל הדקדוק: אחותו, יתכן להיות אחותו ממשפחתו: ותרד בת פרעה, כי לעולם מקום המים והים למטה הן: ונערוטיה, הן אמהותיה שהיו משמשות אותה: ותשלח את אמתה, שלחה אחת מהן כי אין מדרף הדקדוק להיות זרועה, כי המ"ם רפה ומ"ם אמה ארכו דגוש לעולם גם אמה מדה היא, כי הזרוע לא תקרא מדה, ועוד מה טעם להזכיר בתחלה ונערוטיה: ותראהו את הילד, הוסיף לבאר: היליכי, אמר הגאון היא שתי מלות, ולא דבר נכונה, רק היא מלה אחת על משקל והניקוהו לי והוא מהבנין הכבד הנוסף: והניקוהו, מן הפועלים השניים עלומי העי"ן: ויהי לה לבן, כמו ילד בן לנעמי, ושם משה מתורגם מלשון מצרים.

ובדרך ששבעה שמות היו לו למשה, ועוד הוסיפו לו שמעיה וטוביה ואחיהם, והתקמה כי השם מקרה הוא, כְּאֲשֶׁר אֶפְרַשׁ בְּפִרְשֵׁהּ הַזֹּאת בְּפִסּוּק וְאָמְרוּ לִי מַה שְּׁמוֹ, וְאִיךָ יֹאמֵר הַכָּתוּב אֵלֶּה בְּנֵי בְתֻלָּה בַּת פְּרַעֲה וְהוּא אֶחָד.

וְדָרָךְ לְשׁוֹן הַקִּדְשׁ לֹמֵר עָשׂוּ הוּא אֲדוּם, אֲבָרָם הוּא אֲבָרָהֶם, כִּי אַחַר שֵׁיִאמֵר פְּלוֹנֵי וּפְלוֹנֵי שְׁנַיִם הֵם, וְכִבְרַת הַבְּאֵתִי רְאִיּוֹת גְּמוּרוֹת כִּי נִחְמְיָה אֵינְנוּ זְרוּבָבֶל, כִּי נִחְמְיָה עָלֶיהָ עִמּוֹ, וְאַחַר שֶׁהַכָּתוּב אוֹמֵר וְכָל יִשְׂרָאֵל בִּימֵי זְרוּבָבֶל וּבִימֵי נִחְמְיָה לֹא יִתְכַּן לְהִיּוֹתוֹ אֶחָד גַּם שֵׁם פְּרַשְׁתֵּי כָּל יְמֵי כּוֹרֵשׁ וְדָרְיֹוֹשׁ וְאַרְתַּחְשַׁשְׁתָּא שְׁהֵם שְׁלֹשָׁה.

גַּם בִּס' דְּנִיָּאל פְּרַשְׁתֵּי כִּי יְהוֹאָחָז אֵינְנוּ יְהוֹחָנָן וְאִיךָ כִּי צְדַקְיָהוּ, כִּי לֹא יִתְכַּן שְׁיָמוֹת בְּשֵׁנֵי מְקוֹמוֹת, רַק דָּרָךְ הַדְּרָשׁ שְׁמַעְנָה וְאַתָּה דַע לָךְ הַסּוּד, וּבְדִרְשׁ אֲשֶׁר לָקַח מֶרְדִּי שֶׁהוּא כָּלֵב בֶּן יִפְנֹה שְׁמֵרְדִּי בַעֲצַת הַמְּרַגְלִים, גַּם זֶה תִּלְמָד אִם אֵינְנוּ עַל דָּרָךְ סוּד, שֶׁהַכָּתוּב אוֹמֵר שְׁזָה מֶרְדִּי הוּא מִבְּנֵי בְּנָיו שֶׁל כָּלֵב, וְעוֹד יִקְרָא כָּלֵב בְּשֵׁם גְּנָאֵי, כִּי הַמְּרַגְלִים הֵם הָיוּ הַמּוֹרְדִים שֶׁלֹּא דִבְרוּ אֶמֶת, וּמִי שֶׁהִלָּךְ עַל דָּרָךְ יִשְׁרָה לֹא יִקְרָא מוֹרְד, וְאֵלּוּ הֵיזָה בֶּן יִקְרָא גַּם הַנְּבִיא פּוֹשַׁע כִּי הוּא פּוֹשַׁע בַּע"ז, וְסוּף דָּבָר אָמְרוּ הַגְּאוּנִים עַל הַדְּרָשׁ אֵין מְקַשִּׁין בּוֹ לֹא מִמֶּנּוּ: וְהַאֲמָרִים כִּי וַיִּךְ אֶת הַמְּצָרֵי שֶׁהַזְּכִיר עָלָיו הַשֵּׁם הַמְּפֹרָשׁ, אֵינְנוּ נִכּוֹן כְּאֲשֶׁר אֶפְרַשׁ רַק הִפְהוּ בְּאֶבֶן אוֹ בְּחַנִּית: נְצִים, דְּגִשׁוֹת הַצֵּד"י לְהַתְּבַלֵּעַ נו"ן כִּי יִנְצוּ.

אֲנָשִׁים, וּשְׁנֵיהֶם מִבְּנֵי נִפְעֵל: לְרַשָּׁע, מִהֵם הַעוֹשֵׂה חֲמַס לְחִבְרוֹ: אִתָּה אוֹמֵר, בְּלִבָּךְ, כְּמוֹ וְאִמְרֵתִי אֲנִי בְּלִבִּי: אֶבֶן, כְּמוֹ אֶמֶת, וַיֵּשׁ אוֹמֵר שֶׁטַעֲמוֹ כְּמוֹ אִם כֶּן: עַל הַבָּאָר, הַיְדוּעָה, וַיִּתְכַּן שֶׁלֹּא הֵיזָה שֵׁם בָּאָר אַחֲרָת.

מ"ם וַיִּגְרָשׁוּם לְנִקְבוֹת שֶׁלֹּא תִתְעַרְבַת הַמְּלָה עִם הַנו"ן הַנּוֹסֵף בְּעֵתִיד, כְּמוֹ נָשִׁי עִמִּי תִגְרָשׁוּנִי: צִאָנָם, בְּמ"ם שֶׁלֹּא לְהִתְחַבֵּר שְׁנֵי נוּנֵי"ן: קִרְאָן לוֹ, מְלָה זָרָה בַּעֲבוּר שְׂאִין עַל מִשְׁקָלָה: וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ, מִשָּׁה קִרְאוֹ: וַיָּמַת מְלָךְ, זֶה, אוֹת שְׁקָם אַחֲרָיו מְלָךְ קָשָׁה מִהֲרָאֲשׁוֹן, וְעוֹד אֶפְרַשְׁנוּ: וַיִּרְא אֱלֹהִים וַיִּדַע, עַל דַּעַת אֲנָשִׁי שְׁקוּל הַדַּעַת, הַדַּעוֹת שְׁתִּים, דַּעַת הַיֵּשׁ וְדַעַת הַעֵתִיד, וְהַקְּרוֹב כִּי הַכָּתוּב יְדַבֵּר עַל דָּרָךְ בְּנֵי אָדָם, וּבְמִקּוֹם אַחַר וְאַתְּ צַעֲקָתָם שְׁמַעֲתִי כִּי יִדַעֲתִי, וַיֵּשׁ אוֹמ' וַיִּרְא הַעֲבוּדָה שֶׁעָבְדוּ בָהֶם בְּפִרְהֶסְיָא, וַיִּדַע אֱלֹהִים עֲבוּי הַסֵּתֵר: יִתְרוֹ חוֹתְנּוֹ, לְכִי דַעֲתִי שֶׁהוּא אֲחִי צְפוּרָה כְּאֲשֶׁר אֶפְרַשׁ בְּפִסּוּק וַיֹּאמֶר מִשָּׁה לְחַוָּבָה: חֲרָבָה, הוּא הַר סִינַי, וְכֵן כָּתוּב ה' אֱלֹהֵינוּ דָּבָר אֵלֵינוּ בְּחוּרֵב וְזָכְרוּ תוֹרַת מִשָּׁה עֲבָדֵי.

גַּם יִתְכַּן שְׁנִקְרָא חוּרֵב שֵׁשׁ שָׁם חוּרֵב רַב, גַּם נִקְרָא סִינַי בַּעֲבוּר הַסֵּנָה: בְּלִבַּת אִשׁ, יֵשׁ אוֹמ' שֶׁהוּא חֲסֵרָה"א, וְזֶה לֹא יִתְכַּן כִּי אֵין הַה"א מְאוֹתִיוֹת הַמְּשֻׁף, כִּי לֹא יִמְצָא נֶעְלָם כִּי אִם בְּסוּף, וְהַנִּכּוֹן בְּעֵינֵי שֶׁהוּא כְּמוֹ לֵב כִּי כֵן מְצָאנוּ מָה אֲמָלָה לְבַתָּה.

וְרוּבֵי הַמְּפָרָשִׁים אָמְרוּ כִּי הַסֵּנָה קוֹץ כְּאֶטֶד, וְטַעַם הַסֵּנָה בַּתּוֹסֶפֶת הַה"א מִתּוֹךְ הַסֵּנָה שֶׁהִיָּה שָׁם, וַיִּפְרָשׁוּ שׁוֹכְנֵי סֵנָה שֶׁשָּׁכְנוּ בַּסֵּנָה, וּמַה טַעַם לְהַזְכִּיר זֶה בְּבִרְכַת יוֹסֵף, וְעוֹד כִּי פִירוֹשׁ שׁוֹכְנֵי שֶׁהוּא שׁוֹכֵן שָׁם תָּמִיד עַל כֵּן אָמַר הַגְּאוּן כִּי סֵנָה תִחַלֵּק לְשְׁנֵי חֲלָקִים הָאֶחָד קוֹץ וְהַשְּׁנִי שְׁמִים, וְאַחֲרֵים אָמְרוּ כִּי הַסֵּנָה שְׁמִים, וְאָמְרוּ כִּי טַעַם בּוֹעֵר בָּאִשׁ כְּמוֹ וְהִהָר בּוֹעֵר בָּאִשׁ, וְהִנֵּה שֶׁפָּחוּ אֵינְנוּ אֶכָּל.

גם מדוע לא יבער הסנה, פי פירושו ישמר ויסור מטעם פאשר יבער הגלגל, על פן אין במלה זכר אש, ואילו הנה שם הנה הכתוב הופך את דברו, ואני אומר לה הסוד ברמז בפרשה הזאת, והנה המלאך נראה אליו והוא אלהים הקורא מתוך הסנה, וטעם וירא ה' פי סר לראות, שצנה למלאך שיאמר לו אל תקרב הלו, וטעמו פה כמו הבא עוד הלו: ויאמר אנכי אלהי אביה, פי השלים ידבר בדברי השולח: ויאמר ראה ראיתי, אלה דברי המלאך, תראה אומר יעקב האלהים אשר התהלכו אבותי, הוא המלאך, פאשר אומר הכתוב השמר מפניו ושמע בקולו, והטעם פי מלאך השם הנה עם האבות, והם הולכים אל המקום אשר יוליכם פאשר הנה עם בניהם, וטעם הרועה אותי הוא המוליכו ממקום למקום ונותן לו צרכו והושיעו מכל צרותיו.

ואל תתמה איך יהי המלאך רועה, פי הכל בצווי השם, ולמה לא תמהת על מלת הגנאל אותי מכל רע והשם הוא הגואל, רק הוא פאשר אומר דוד חנה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם. ועוד אל תפחד איך יהי מלאך אלהים נביא, פי הנה משה אלהים לאהרן וישניהם בני אדם, על פן נקרא השם אלהי האלהים, וצנה השם על השם, ואמר בתחלה כל מקלל אלהיו ישא חטאו, והמפרש פי זה בסתר לא הנה ראוי שיאמר הכתוב ונשא חטאו, רק ונכרתה, פי הנה נוקב השם יסקל באבנים, ועתה שים לבך פי גר שער אין אנחנו מצווין להכריחו על מצנה, רק נתן לו הנבלות ויאכלם, רק על דבר השבת נכריחנו בעבור שהוא ברשותנו, ואם הוא יחלל שבת לעינינו לא נכנו נפש, ואפי' מלקות לא ילקה, רק נוציאנו מגבולנו, ואם הוא יקוב את השם נהרגנו מיד: ויאמר פי אהיה עמך, אמרו גאונים וזה לה האות שוב למלת פי אהיה עמך, ואחרים אמרו פי הוא רמז לאש הסנה, גם זה אות ה' אם ה' המדבר עם משה בספק במחשבתו והנכון בעיני פי אות יתחלק בלשון הקדש לטעמים רבים, כדבר יהונתן וזה לנו האות, וכן וזה לה האות אכול השנה ספיח, לאנתות ולמופתים בישראל, והטעם וזה לה האות למה שלחתיך להוציא את העם שתעבדו אותי על החר הזה, וכן הכתוב אומר המוציא אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים, וכן אמר משה לפרעה דרך שלשת ימים גלך במדבר, פי ממצרים עד הר סיני ג' ימים, ואל תספור ממקום המדינה, פי הכל יקרא מצרים פי במדבר ילכו שלשת ימים, ואל יקשה עליך שהלכו מים סוף שלשה ימים ולא הגיעו אל הר סיני, פי לא הלכו על דרך קרוב פאשר הוא כתוב, גם אין הליכת מחנה גדול כמהלך ידוע גם יתכן להיות פירושו וזה לה האות רמז לסנה, פי זה מקום מובחר שתעבדוני שמה: פי אהיה עמך, תשובת מי אנכי: ואמרו לי מה שמו, הנה נא הואלתי להאריה, פי ליסד מוסד אני צריך.

כל יש, עצם, וצורה וגבול, העצם שהוא עומד בעצמו) והצורה הפך הדבר, על פן כל שנים הם אחד, ואין כל אחד שנים והנה כל יש והוא גוף הוא משולל, פי יש לו אורך ורוחב ועומק וכל אחד מאלה יעשה שתי פאות, וכל הדמיונות שהן עד אין חקר מורכבים הם מהשלשה, ואין מספר אחריו, פי המרובע כאחד, והנה שם כל נקרא עצם או תואר, והתואר על דרכים רבים, כאדם מאדמה ואשה מאיש, והנה התואר נלקח משרשו, ויש דרך אחרת על דבר מקרה, כמו בריעה ואיכבוד ומשה, ויש תואר כנגד אחרים כמו מלך גם אלוה, ויש שהתואר בעצמו כמו חכם וגבור וזקן, וטעם כל שם רמז לנקרא, והקורא הוא נושא כל שם בפה או במחשבה, והנקרא לא ישתנה בעבור שנוי השמות, על פן האומרים פי בש"ם יעשו מעשים גדולים לא ידעו הש"ם, וחלילה חלילה מהאומרים פי

הש"ם ה'יה חקוק על המטה ובו בקע הים, והראיה הג' פסוקים שהם ניסע מלאך האלהים, ויבא, ויט, רק אלהינו לבדו קרע הים, ואני אגלה לה סוד הפסוקים הנזכרים.

דע כי כל הנבראים מהארבעה השרשים לא יעמדו רגע אחד על מתכונת אחת, ותנועות המסבה משתנות פנגד המוצק, והאחד שהוא בלא צורה הוא העומד לבדו, גם השנים האחד מעמידם כי אין מעמדם בעצמם, והנה יש אחד, גם אחד בשנים, וכאשר תספור השנים תמצאם שבעה, על פן היא השבועה, ואם תספור השם הנכבד והנורא תמצאנו שנים ושבעים, ובעבור שאלה הג' פסוקים מע"ב כל אחד, על פן אמרו הקדמונים ששם הש"ם, וכן נאמר בספר הרזים כל שואל שאלת חלום יקרא פסוק ויהי בשלשים שנה, גם הוא ע"ב, גם אם תקח חצי השם במבטא יהי ככל השם במספר, וזה השם ידעו אברהם, וכן פתוב אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים, והוא אומר ה' אלהי השמים, וכן יעקב כי כן פתוב אני ה' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק, וכן בפר' הזאת ה' אלהי אבותיכם אלהי אברהם, והטעם פי השם נראה לאברהם בשם גם פעמים רבות באל שדי, על פן לא נודע זה השם דעת ברורה עד שפא משה, והוא הודיעו לכל העולם, וכן פתוב נארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה', ובי"ת באל שדי משרת עצמו ואחר עמו, וכן הוא ובשמי ה' לא נודעתי להם, לכן אמר אחריו לכן אמור לבני ישראל אני ה', וגם פרעה ידע כי יש אלהים רק לא ידע זה השם, על פן לא תמצא זה השם במעשה בראשית, גם לא תמצאנו בספר קהלת, וזה השם הנכבד בעבור שהוא באחד עומד בעצמו, ובעבור שימצא בשנים יסמו, על פן אמרו ה' אלהים, וכן ה' צבאות, ואל תשים לבך לדרוש פי הוא אות בצבא שלו, כי סוד יש לו, וכן האומרים שהוא שם, הלא תראה הפתוב אומר אלהי האלהים, אלהי הצבאות, ואל יקשה עליך פסוק ה' אלהים צבאות השמינו כי הפתוב אסז דרך קצרה, וכן הוא ה' אלהים אלהי צבאות, וכן והנבואה עודד הנביא, ויותר ממאה פמוהם במקרא, וטעם דברי יעקב והיה ה' לי לאלהים, פי יש במשולש פח לקבל ואין צורך לשנים, על פן יכול משה להראות אותות ומופתים שלא נבראו בכל הארץ פמוהם בכח השם, על פן אמר יתרו עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים, וזה טעם פי מי בשחק יערוף לה', פי לא יאמר ליוצר אין בכליך פמוה, והנה פח השם מראה אותות ומחדש גופות פנגד המקבל, והמבין זה סוד השם ידע נבואת וירא אליו, גם ויאבק איש, גם פלא הסנה, ועל דעתי שהוא השני, ולא אוכל לפרש, והנה אין במקרא שם עצם פי אם זה לבדו, על פן לא נזכרהו בכל מקום פי אם בכנוי אדון או אלוה, ודרך קריאתו ידענה פל מבין בדקדוק הלשון, פי קריא"ת כז"ה על שלש מאות ועשרים קריאות משתנות הם, והמשפיל שידע יסוד הנוח והנוע ידע דרך הש"ם, ואיך הוא במבטא, גם אליה הנביא יורה צדק וזה סוד, וטעם אהיה כאשר פירש שהוא אשר אהיה, פי כל יש לא יעמד פי אם הש"ם או בש"ם, וכן פי נשגב שמו לבדו: אלהי העבריים, הם השלשה אבות: נקרא, נפגע, כמו נקרא נקראתי, והטעם כאשר אמר משה פן יפגענו, ובתחלת ספר ויקרא אבאר זה הטעם: ואמר השם ושמעו לקולך פי כן האמינו בו ישראל: ידי, מפתי, פי המפה בידי היא: ונתתי את חן העם, בעת שישלח אתכם כאשר הוא פתוב למעלה: ונצלחתם, כמו ויצל אלהים, הכל מטעם הצלה בעבור חמס שנעשה: וטעם למען יאמינו, עשה פן במטה: אם לא יאמינו, ידענו פי השם ידע כל העתידות רק הדבור פנגד משה, אחר שאמר השם ושמעו לקולך אמר משה אפחד אני שלא ישמעו

בְּנֵי לְקוּלֵי: וְאִם לֹא יֵאֱמִינוּ, טַעְמוֹ אִם תֹּאמַר שֶׁלֹּא יֵאֱמִינוּ, וְכֵן וְהָיָה אִם לֹא יֵאֱמִינוּ: בִּי ה', כִּבְרַת פִּירֵשְׁתִּי בִּי: לֹא אִישׁ דְּבָרִים, לֹא אוֹכַל לְדַבֵּר צַחוֹת כִּי רָאוּי לְדַבֵּר לְפָנַי מְלֶכֶךְ בְּצַחוֹת, וְכֵן הֵייתִי מִיּוֹם הַיּוֹתִי: גַּם מֵאֲזוּ דְבָרֶךָ, זֶה לָנוּ הָאוֹתוֹת כִּי כָל הַנְּבוּאָה הַזֹּאת לֹא הֵייתָה בְּיוֹם אֶחָד: כִּבְדָּה פָּה, בְּתוֹלְדוֹת: וְכִבְדָּה לְשׁוֹן, בְּלִשׁוֹן מִצְרַיִם, בְּעֵבֹר שִׁישׁ לוֹ שָׁנִים רַבּוֹת שֶׁלֹּא דְבַר בָּהּ: מִי שֶׁם פֶּה לְאָדָם, הוּא הַמְדַבֵּר, וְכַנְגְדוֹ אֵלֶם, וּפְקַח כְּנָגְדָה עוֹר, גַּם פְּקַח הוּא כְּנָגְדָה חֶרֶשׁ כִּי כֵן מִצְאָנוּ בְּלִשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ לְפָקוּחַ עֵינַיִם עוֹרוֹת, פְּקַח אֲזַנַיִם: וְטַעַם שֶׁלַח נָא בְּיַד תִּשְׁלַח, שֶׁלַח נָא בְּיַד תִּשְׁלַח אֲלֵיהֶם כָּל עֵת, וְזֶה אוֹת כִּי אֶהְרֵן קוֹדֶם שִׁיתְנַבֵּא מִשֶּׁה שֶׁלַחוּ הַשֵּׁם לְיִשְׂרָאֵל, גַּם כְּתוּב בְּסֵפֶר יְחֻזְקָאֵל שֶׁהַתְנַבְּאוֹ נְבִיאִים עַל יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם, וּמִתְשׁוּבַת הַשֵּׁם יִדְעֵנוּ טַעַם שֶׁלַח נָא: וְטַעַם הַלּוּי, יִתְכַּן שֶׁהָיוּ אֲנָשִׁים רַבִּים בְּיִשְׂרָאֵל נִקְרָאִים בְּשֵׁם הַזֶּה: כִּי דָבַר יְדַבֵּר הוּא, כִּי הוּא יוֹדֵעַ לְדַבֵּר צַחוֹת, וְגַם אֲצַנְנוּ שִׁיִּצְאָה לְקִרְאָתָהּ וְאֵל תִּחְשׁוּב שִׁיִּקְנֶא בָּהּ בְּעֵבֹר שֶׁאֲתָה שְׁלִיחַ רַק וְרָאָה וְשָׁמַח בְּלִבּוֹ: וְדָבַר הוּא לָהּ אֵל הָעַם, מִזֶּה הַפְּסוּקַת גִּלְמַד כִּי לֹא דְבַר מִשֶּׁה עִם יִשְׂרָאֵל רַק עַל יַד אֶהְרֵן, וְיִתְכַּן כְּאֲשֶׁר מֵת שֶׁהָיָה בְּמִקוֹמוֹ אֶלְעֶזֶר בְּנוֹ: וְאֵת הַמַּטֵּה הַזֶּה, הוּא אֲשֶׁר נִהְפָּה לְנַחֲשׁ וְאִם הַשֵּׁם נָטַע לָהּ בְּלִבָּהּ לֵב חֲכָמָה תִּדְעֶה דְרָךְ הַסִּנֵּה וְהִיד וְהַמַּיִם, גַּם הַמַּטֵּה: יִתֵּר, הוּא יִתְרוֹ, שְׁלֵמָה הוּא שְׁלֵמוֹן: בְּמִדְוָן, אַחַר יָמִים רַבִּים אוֹ חֲדָשִׁים שֶׁנִּרְאָה הַמְלָאָה בְּסִנֵּה: כִּי מֵתוֹ כָּל הָאֲנָשִׁים, זֶה פִּירוּשׁ וְיִמְתַּח מְלָךְ מִצְרַיִם, הַטַּעַם כְּאֲשֶׁר מֵת מְלָךְ מִצְרַיִם שֶׁכִּרַח מִשֶּׁה מִפְּנֵי, גַּם מֵתוֹ עֲבָדָיו הַיּוֹדְעִים מִשֶּׁה, כִּי כֵן כְּתוּב כִּי מֵתוֹ, וְכִבְרַת נֶאֱמָרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְצַעֲקוּ אֵל הַשֵּׁם, אֲזַי שֶׁלַח מִשֶּׁה וְהוּא הָיָה רוּעָה: וְיִקַּח מִשֶּׁה, וְאֵל תִּתְמַה כִּי אֵינִי הַנְּבִיא יוֹדֵעַ הַנְּסֻתוֹת, וְהִנֵּה דוּד הָיָה עִם לְכַבּוֹ לְבָנוֹת בֵּית לְהַשֵּׁם, גַּם אָמַר לוֹ נָתַן הַנְּבִיא עֲשֵׂה וְה' עִמָּךְ, וְאַחַר כֵּן הִגִּיד לְנְבִיא בְּדֶרֶךְ נְבוּאָה שֶׁלֹּא יִבְנֶה דוּד הַבַּיִת גַּם מִשֶּׁה לְקַח אֲשֶׁתוֹ וּבְנָיו לְהַבְיֵאֵם אֵל מִצְרַיִם, גַּם זֹאת לֹא הֵייתָה עֲצָה נְכוֹנָה, כִּי הָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים אֵיךְ בָּא לְהוֹצִיאָנוּ וְהִנֵּה הוּא בָּא עִם בֵּיתוֹ לְגוֹר: וְיִרְפִּיבֶם עַל הַחֲמוֹר, אֶלְעֶזֶר עִם אִמּוֹ, וְהוּא בֶן שְׁמוֹנֵת יָמִים, וְאֵל תִּתְמַה עַל מ"ם וְיִרְפִּיבֶם כִּי כֵן תִּנְהַ אֵת נָשִׁי וְאֵת יְלָדֵי אֲשֶׁר עֲבַדְתִּי אֹתָהּ בְּהוֹ, עַל נָשִׁי, וְכֵן בְּעַמּוּד עָנָן עַל מִשֶּׁה וְאֶהְרֵן, כִּי פִירוּשׁ שֶׁמְרוֹ עֲדוּתָיו שֶׁהָיוּ מִשֶּׁה וְאֶהְרֵן שׁוֹמְרִים בְּלִבָּם הַמְצוֹת וְהַחֲקִים שֶׁנָּתַן לָהֶם הַשֵּׁם וְהָיוּ אוֹמְרִים אוֹתָם לְיִשְׂרָאֵל, גַּם זֶה טַעַם לֵאמֹר בְּכָל מְקוֹם שִׁיִּמְצָא אַחַר וַיְדַבֵּר: וְטַעַם בְּנֵי בְכוּרֵי, זֶה הַגּוֹי הָרֵאשׁוֹן שִׁיעֲבָדְנִי, כִּי עִם אֲשׁוּר וּמִצְרַיִם יְהִי יִשְׂרָאֵל שְׁלִישִׁיהָ עַל דְּרָךְ הַפְּשֻׁט, וְדְרָךְ הַתְּרַגּוּם כְּדֶרֶשׁ הוּא, וְהִנֵּה גְלָה הַשֵּׁם לְמִשֶּׁה הַמַּפְּהָ שִׁיִּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם בְּבוּאָה עַל מִצְרַיִם וְהִיא סוּף הַמַּכּוֹת: וְטַעַם אֵת בְּנֵי בְכוּרֶךָ, הוּא מִבְּכוֹר פְּרֻעָה הַיּוֹשֵׁב עַל כְּסֵאוֹ: וְהִי בְּדֶרֶךְ בְּמִלּוֹן וְיִפְגְּשֶׁהוּ, יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהוּא עַל אֶלְעֶזֶר, וְלֹא הַזְכִּירוּ הַכְּתוּב כִּי עוֹד לֹא נִקְרָא, וְכֵן וְהִי בְּלִדְתָהּ וְיִתֵּן יָד: וְזֶה הַדְּבַר עֲשֵׂה מִשֶּׁה כִּי לֹא הָיָה יָכוֹל לְהִתְאַחֵר שֶׁלֹּא יִלְךְ בְּשְׁלִיחוֹת ה' וּבְאוֹתָם הַיָּמִים נוֹלַד אֶלְעֶזֶר, וּבְעֵבֹר סִפְנַת הַדְּרָךְ לֹא מְלָהוּ וְהָיָה רָאוּי שִׁיעֲזָבְהוּ עִם אִמּוֹ וְיִלְךְ אֵל מִצְרַיִם הוּא לְבָדוֹ, וּלְפִי דַעְתִּי כִּי וְיִפְגְּשֶׁהוּ הוּא עַל מִשֶּׁה, כִּי אֵילוּ הֵייתָה זֹאת הַפְּגִישָׁה לְבֵן הָיָה מִשֶּׁה מֵל אֵת בְּנוֹ, אִךְ יִרְאֶה כִּי רַעְדָה אֲחֻזָּה מִשֶּׁה, עַל כֵּן לֹא יָכוֹל לְמוֹלוֹ וּמִלְתָּהּ צְפוּרָה: צוֹר, דְּבַר חַד כְּמוֹ חֲרָבוֹת צוּרִים, אִךְ תִּשְׁיֵב צוּר חֲרָבוֹ, הַפּוּף, וְזֶה וְזֶה נִכּוֹן.

וְחִלְלָה לְהֶאֱמִין כִּי מִשֶּׁה הַסִּפִּים עִם צְפוּרָה כְּדָבָרֵי יַחִיד שִׁיִּהְיָה הַבֵּן הָאֶחָד שְׁלוֹ וְיִמּוֹל אוֹתוֹ וְהַשְּׁנֵי לְצְפוּרָה וְלֹא יִמּוֹל, וְנְבִיא לֹא יַעֲשֶׂה כֵן, וְאִךְ כִּי נְבִיא הַנְּבִיאִים, אֲכֵן שֶׁלַח הַשֵּׁם מְלָאכּוֹ לְהַזְכִּירוֹ בְּמִצְוֹת מִלְּהָ, וְיִשְׁיֵב אֲשֶׁתוֹ וּבְנָיו וְלֹא יוֹלִיכֶם אֵל מִצְרַיִם, וְכֵן מִצְאָנוּ

שִׁיתְרוּ הַבִּיאָם אֵלָיו אֶל מִדְבַר סִינִי, וְכֵן אָמַר הַפְּתוּב וַיָּשָׁב אֶרְצָה מִצְרַיִם הוּא לְבָדוּ, וְשָׁב לְסַפֵּר מַה שֶּׁאִירַע בְּדָרְךָ, כְּמוֹ וַיִּלְךָ חֲרָנָה: וַתִּגַּע לְרַגְלָיו, יֵשׁ אוֹמְרִים לְרַגְלֵי אֲלִיעֶזֶר, וְהַקְּרוֹב אֵלַי לְהִיּוֹת רַגְלֵי מִשָּׁה, וּבִכְפֹסֶת מִצְרַיִם אֲרָמוֹז לָךְ סוּד וְהַמְּפָרֵשׁ שֶׁאָמַר כִּי וַיִּפְגְּשֵׁהוּ עַל אֲלִיעֶזֶר הוּא יִפְרֹשׁ כִּי חֲתַן דָּמִים אֶתָּה לִי בְעֵבֹר שֶׁהָיָה קְרוֹב לְמִיתָה, וְהַנְּשִׁים קוֹרְאוֹת לְנֹעַר כְּאֲשֶׁר יִכְנָס לְבְרִית חֲתָן, וְכֹאֲשֶׁר סָר הַחֹלִי מִמֶּנּוּ אַז אָמְרָה אֵין אֶתָּה חֲתַן דָּמִים כִּי אִם דָּם הַמֵּילָה, וְעַל דַּעְתִּי כִּי חֲתַן דָּמִים פִּירוּשׁוֹ שֶׁאָמְרָה לְבָנָה אֶתָּה חֲתַן דָּמִים שֶׁעַל יָדְךָ יָמוּת בְּעָלִי: וַיִּרְף מִמֶּנּוּ, מִמִּשָּׁה: אַז אָמְרָה, אֶתָּה עֲתָה חֲתַן דָּמֵי הַמּוֹלוֹת וְלֹא חֲתַן דָּמִים: וַיַּעַשׂ הָאֲנֹתוֹת, הַמַּטָּה נְאוֹת הִיד וְלִקַּח מִיָּם מִהַיָּאֹר וְהָיָה לְדַם בְּיַבֶּשֶׁת, כִּי פַעַם אֲחֵרַת הַשְּׁלִיף אֶהְרֹן אֶת מִטְהוֹ וַיְהִי לְתַנּוּן, וְהִפִּיף אֶת מִימֵי הַיָּאֹר לְדָם: וַיִּחַגְּוּ לִי, וַיִּזְבְּחוּ לִי, כִּי כֵן פִּי חֵג הַפֶּסַח, אֲסֵרוּ חֵג בְּעִבּוֹתַיִם.

וַיֵּשׁ אוֹמְרִים שֶׁעַל יוֹם מַתָּן תּוֹרָה רָמַז, וְזֶה דָרְךָ דָרֵשׁ. וּכְבָר הוֹדַעְתִּיךָ כִּי פָרַעַה לֹא כָחַשׁ כִּי אִם זֶה הַשֵּׁם שֶׁלֹּא שָׁמַע, וּפִי מִי ה' שֶׁאֵלָה הִיא, וְהַעֲד הַתְּשׁוּבָה שֶׁאָמַר מִשָּׁה כְּאֲשֶׁר שָׁאַל מִי זֶה, אֱלֹהֵי הָעִבְרִים נִקְרָא עֲלֵינוּ: פֶּן יִפְגְּעֵנוּ בְּדָבָר אוֹ בְחֶרֶב, וְאֲנַחְנוּ בְּמִצְרַיִם וְנָמוּת פְּלָנוּ גַם אֲנַחְנוּ גַם אִתָּם: תִּפְרִיעוּ, תִּשְׁנֹנוּ, וְכֵן בָּאִין חֲזוֹן יִפְרַע עָם: וְטַעַם הֵן רַבִּים עֲתָה עִם הָאָרֶץ, תְּשׁוּבָה עַל פֶּן יִפְגְּעֵנוּ, כְּאֹמֵר אֵילּוֹ הִי' דְּבַרְיֶכֶם אֲמַת שֶׁיֵּבֵא דָבָר אוֹ חֶרֶב אֵינִי חוֹשֵׁשׁ כִּי מִסַּפֵּר רַב הֵם הַכֹּל: לְלַבּוֹן, מִגִּזְרֵי לְבָנִים: וְקִשְׁשׁוּ, כְּאֵדָם שֶׁהוּא מְלַקֵּט קֶשֶׁת: וְאֵל יִשְׁעוּ, וְאֵל יִרְעוּ, כְּמוֹ שֶׁעוּ מִנִּי, וַיֵּשׁ אוֹמְרֵי שֶׁהוּא כְּמוֹ יִשְׁעָה הָאֵדָם עַל עוֹשָׁהוּ, כִּטְעַם יִבְטְחוּ: וַיִּפְּץ הָעַם, פִּנוּעַל יוֹצֵא לְשָׁנֵי פְעוּלִים, וְהַמְּפִיץ הוּא פָרַעַה: וְחֻטְאֵת, פּוֹעֵל עֲתִיד כְּמוֹ וְחֻטְאָה, וּמִשְׁקִלּוֹ וְקִרְאֵת אֶתְכֶם הֲרַעָה, כִּי יֵשׁ עִם לְשׁוֹן נִקְבָה, הָעַם אֲשֶׁר בְּקִרְבָּה יוֹשֶׁבֶת לְבִטָּח, וְזֶה דָרְךָ מוֹסֵר שֶׁלֹּא אָמְרוּ לוֹ וְחֻטְאֵת אֶתָּה: וַיִּרְאוּ שׁוֹטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנַתְּם, פִּירוּשׁוֹ נִפְשָׁם וְעֲצָמָם, וְכֵן יֵבֵא אֲנַתּוֹ אֶל פֶּתַח אֶהֱל מוֹעֵד, וַיִּדְעוּ הָרוֹעִים אוֹתָם: אֲשֶׁר הִבְאִשְׁתָּם אֶת רֵיחְנוּ בְּעֵינֵי פָרַעַה, כְּכָר הוֹדַעְתִּיךָ כִּי בְעֵבֹר הַתְּחַבְּרוֹת כֹּל הַהֲרַגְשׁוֹת בְּמִקּוֹם אֶחָד יֵאמֵר לְזֹאת מַה שֶׁהִיא לְזֹאת, וְכֵן רוֹאִים אֶת הַקּוֹלוֹת, רֵאָה רֵיחַ בְּנֵי, וּמִתּוֹק הָאֹר, וְהַטְעַם כִּי שִׁכְנוּ בְּעֵינֵי פָרַעַה הַמְּלָךְ וְעִבְדָּיו כְּרֵיחַ רַע שֶׁלֹּא יוּכַל הָאֵדָם לְהִרְיָחוֹ: לְמָה הֲרַעְתָּ לְעַם הַזֶּה, דְּבַר מִשָּׁה עַל לְשׁוֹן יִשְׂרָאֵל שֶׁכֵּן הָיוּ אוֹמְרִים, וַיֵּשׁ כְּמַהוֹ רַבִּים, וְהַשֵּׁם כְּכָר אָמַר לְמִשָּׁה וְאֵנִי יִדְעֵתִי כִּי לֹא יִתֵּן אֶתְכֶם מְלָךְ מִצְרַיִם לְהִלָּךְ וְלֹא בְיַד חֲזָקָה, שֶׁהוּא פִירוּשׁוֹ בְיַד חֲזָקָה פַעַם אֲחַת וּשְׁתַּיִם עַד שֶׁאֲעֲשֶׂה נִפְלְאוֹת בְּקִרְבּוֹ, אֲכֵן חָרָה לְמִשָּׁה שֶׁבָּאָה צָרָה לְיִשְׂרָאֵל עַל יְדוֹ וְהַשֵּׁם לֹא הוֹדִיעוּ: וְטַעַם עֲתָה תִרְאֶה אֲשֶׁר אֲעֲשֶׂה לְפָרַעַה, תְּשׁוּבָה עַל וְהַצֵּל לֹא הִצֵּלְתָּ אֶת עַמֶּךָ, וְאַחֵר כֵּן אָמַר הַשֵּׁם הַתְּשׁוּבָה עַל מַלְת לְמָה זֶה שֶׁלַחְתִּנִּי: תָּם.

וַיִּדְבַר, הַמְּלָאךְ בְּשִׁלְיחוֹת הַשֵּׁם: וַיֵּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה', שֶׁלַחְתִּיךָ לְהוֹדִיעַ שְׁמִי הַנִּכְבָּד, כִּי לֹא נוֹדַעְתִּי לְאֲבוֹת בּוֹ כְּרֵאוֹי לְהֵם: וְגַם הַקִּימוֹתִי, גַם שֶׁלַחְתִּיךָ בְּעֵבֹר שֶׁנִּשְׁבַּעְתִּי לְתַת לְהֵם אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן, וְטַעַם לְהֵם לְזַרְעָם, כִּי זַרְעָם כָּהֵם יִחַשְּׁבוּ, וְעוֹד שֶׁלַחְתִּיךָ בְּעֵבֹר שֶׁצָּעֲקוּ אֵלַי: וְטַעַם וְהִבְאִתִּי אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ, הֵם אוֹ בְנֵיהֶם, וַיֵּשׁ אוֹמְרִים עַל תְּנַאי, וְאֵין צְנוּרָה, כִּי רַבִּים מִיּוֹצְאֵי מִצְרַיִם: שֶׁהֵם פְּחוּתִים מְעַשְׂרִים שָׁנָה נִכְנָסוּ לְאָרֶץ, גַם בְּנֵי הַמַּתִּים בְּמִדְבָר: יֵשׁ אוֹמְרִים כִּי הַשֵּׁם אָמַר לְמִשָּׁה וְאֵנִי אֶהְיָה עִם פִּיךָ וְסָר כְּפֹכֵד לְשׁוֹנוֹ, וְאֵין פִּירוּשׁוֹ כֵּן, כִּי אִם בְּשַׁעַת הַצְּנוּרָה, אוֹ יוֹרָה פִּיו שֶׁלֹּא יִדְבַר בְּאוֹתִיּוֹת קְשׁוֹת עַל לְשׁוֹנוֹ, וְהַעֲד שֶׁאָמַר אַחֵר כֵּן וְאֵנִי עָרַל שְׁפָתַיִם, וְטַעַמוֹ כְּמוֹ כְּבֵד, וְכֵן עָרַלְהָ אֲנַתְּם: וַיִּדְבַר ה' אֶל

מֹשֶׁה וְאֵל אֱהָרֹן וַיִּצְנַם, יֵשׁ אֹמְרִים שְׂצֻנָּה שְׁלֹא יִכְעֶסוּ עַל יִשְׂרָאֵל כִּי קִצְרָה רִוּחָם: אֵלֶּה רְאִישֵׁי בֵּית אֲבֹתָם, עַל מֹשֶׁה וְעַל אֱהָרֹן, וְהַחֵל מֵרֵאשִׁיבֵי וְשִׁמְעוֹן וְכִשְׁהַגִּיעַ אֵל לִוֵּי הַזִּכְרִיר הַרְאִישִׁים: הוּא אֱהָרֹן וּמֹשֶׁה, הַקְּדִים שָׁם אֱהָרֹן בְּעִבּוֹר שְׁנָיו, וְאַחַר שְׁהַזְכִּיר שְׁדַבְּרוּ אֵל פְּרַעַה הַקְּדִים מֹשֶׁה לְגִדְל מַעֲלָתוֹ, כִּי אֱהָרֹן לְמֹשֶׁה הוּא כְּמוֹ נְבִיא, וְהַשֵּׁם אָמַר אִם יִהְיֶה נְבִיאֲכֶם לֹא כֵן עֲבָדֵי מֹשֶׁה: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה הֵן אֲנִי עֶרְל שְׁפָתַיִם, יֵשׁ אוֹ' כִּי הַשֵּׁם אָמַר לוֹ תַחֲלֶה בְּאֵ דָבָר, וְכֹאשֶׁר הִשְׁיֵב וְאִיךָ יִשְׁמַעֲנִי פְרַעַה וְאֲנִי עֶרְל שְׁפָתַיִם, לֹא הִשְׁיֵבוּ הַשֵּׁם תְּשׁוּבָה עַד שְׁאָמַר לוֹ פַּעַם שְׁנִית וְהִשְׁיֵב כְּפַעַם הַרְאִשׁוֹנָה, אֲזִי הִשְׁיֵב הַשֵּׁם רָאָה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפְרַעַה.

וְהַנְּכוֹן שְׁפָל הַפְּרִשָׁה הִיא דְבָקָה,, וְכֵן הִיא וַיְהִי בַיּוֹם דְּבָר ה' אֵל מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיְדַבֵּר לוֹ אֲנִי ה', גַּם בָּא דְבָר, אֲזִי הִשְׁיֵב מֹשֶׁה: אֱלֹהִים לְפְרַעַה, כְּדַמוֹת מְלֶאכֶה וְהַנְּבִיא יְהִי אֱהָרֹן: וְאֲנִי אֶקְשֶׁה אֶת לֵב פְּרַעַה, רַבִּים תְּמַהוּ וְאָמְרוּ אַחַר שְׁהַשֵּׁם הַקְּשֶׁה לְבוֹ וּמַה פִּשְׁעוֹ וּמַה חֲטָאתוֹ, וְאֲנִשִּׁי שְׁקוֹל הַדַּעַת הִשְׁיֵבוּ כִּי פִירוּשׁוֹ שְׁאֲמַץ לְבוֹ לְסַבּוֹל הַצְּרוּת, וְנִדְעָתִי תַדְעֶנָּה בְּפִסּוּק מִי יִתֵּן וְהִיָּה לְכַבֵּם זֶה, וַיֹּאמֶר הַגָּאוֹן כִּי נִקְרָא הַשֵּׁם אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת בְּעִבּוֹר יִשְׂרָאֵל, וְהָעַד וְהוֹצֵאתִי אֶת צְבָאוֹתִי, וְהַנְּכוֹן בְּעִינֵי כִּי הֵם צְבָאוֹת שָׁמַיִם: וְטַעַם וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְאֱהָרֹן, כָּלֵל לְכָל הַמַּעֲשִׂיִּשְׁנַעֲשׂוּ עַל יָדָם, וְהַשֵּׁם יָדַע כִּי בְּפַעַם הַרְאִשׁוֹנָה לֹא יִבְקֹשׁ פְּרַעַה מוֹפֵת כִּי אֶת הַשֵּׁם יִכְחַשׁ, וּבְשִׁנִּית יִבְקֹשׁ: קַח אֶת מִטְּהָ, כְּמַה נְבוֹנִים תַּעֲוּ שְׁאָמְרוּ שְׁלֹשָׁה מִטּוֹת הֵם, וַאֲיַנְיָמוּ כִּי אִם מִטְּה אֶחָד וְנִקְרָא מִטְּה הָאֱלֹהִים בְּעִבּוֹר הָאֲנוֹתוֹת שְׁהַרְאָה בּוֹ הַשֵּׁם, וְלֹא שְׁהַשֵּׁם חֲקוּק עָלָיו, הֲלֹא תִרְאָה אֶפֶס עַל פִּי שְׁנִטָּה מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַשָּׁמַיִם בְּאֶרְבָּה, לֹא בָּא הָאֶרְבָּה עַד שְׁנִטָּה הַשֵּׁם יוֹם וְלִלְיָה רִוּחַ קָדִים, וְכֵן כְּאֲשֶׁר נִטָּה יָדוֹ עַל הַיָּם בְּמִטְּה, הוֹלִיךְ הַשֵּׁם אֶת הַיָּם בְּרוּחַ קָדִים עֲזָה, וְהִנֵּה מַכַּת הָעֲרוּב וְהַדְּבָר וְהַשְׁחִין וּמַכַּת בְּכוֹרִים אִין זָכַר לְמִטְּה, וְלֹא בְּמֶן שְׁשָׁם עֲשָׂרָה נְסִיִּם, גַּם יִקְרָא מִטְּה מֹשֶׁה בְּעִבּוֹר שְׁנַעֲשׂוּ עַל יָד מֹשֶׁה בּוֹ אוֹתוֹת, וְהֵם עֲלִיוֹנִים וְתַחֲתִיִּים, וְהַעֲלִיוֹנִים וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת מִטְּהוֹ עַל הַשָּׁמַיִם וְה' גָּמַל קוֹלוֹת וּבְרָד, וְאֶפֶס עַל פִּי שְׁאִין כְּתוּב הַמִּטְּה כִּי אִם נְטִיִּית יָד בְּמַכַּת חֹשֶׁף יִתְכַּן לְהִיּוֹתוֹ כְּמוֹ הַרְאִשׁוֹנִים, וְהַתַּחֲתִיִּים כְּמַכַּת הָאֶרְבָּה וּבְקִיעַת הַיָּם וְלִשׁוֹב הַמַּיִם וּמַכַּת בְּצוֹר וְנִקְרָא מִטְּה אֱהָרֹן בְּעִבּוֹר הָאֲנוֹתוֹת שְׁנַעֲשׂוּ עַל יָדוֹ בְּצוּוֵי הַשֵּׁם לְמֹשֶׁה וּמֹשֶׁה לְאֱהָרֹן, הֲלֹא תִרְאָה הַכְּתוּב אוֹמֵר וּמִטְּה אֲשֶׁר הַכִּיָּת בּוֹ אֶת הַיָּאוֹר, וְאֱהָרֹן הִיָּה הַמְּכָה, וְאוֹתוֹת אֱהָרֹן כָּלֵם תַּחֲתִיִּים וְהֵם הַמַּנִּין וּמַכַּת הַיָּאוֹר וְהַצְּפָרְדָּעִים וְהַכְּנָפִים גַּם יִתְכַּן שְׁתַּהֲלִי נְטִיִּית הַיָּד לְהַרְאוֹת הַרוֹאִים שְׁהַנּוֹטָה יָדוֹ הוּא הָעוֹשֶׂה הָאוֹת, וְתַחֲלַת אוֹתוֹת הַמִּטְּה בְּעִצְמוֹ שְׁנִטָּה לְנַחֵשׁ בְּהַר סִינַי, וְאַחֲרֵית אוֹתוֹתֵיו שְׁהוֹצִיא פָּרַח: וְהִנֵּה הַכְּתוּב הַפְּרִישׁ בֵּין מַעֲשֵׂה מֹשֶׁה לְמַעֲשֵׂה הַחֲרָטוֹנִים, שְׁאָמַר שְׁהֵם לֹא עָשׂוּ כִּי אִם בְּדָרְךָ לְהַט, וְטַעַמוֹ כְּמוֹ לְהַט הַחֲרָב, דְּבָר שְׁיִרְאָה לְעִין רַגַע אֶחָד וְלֹא יַעֲמֹד, וְהַכְּתוּב אָמַר וַיַּעֲשׂוּ עַל דַּעַת הַחֲרָטוֹנִים הַמְּצָרִים, כְּמוֹ וְהַאֲנָשִׁים רָדְפוּ אַחֲרֵיהֶם.

וְאֲנִשִּׁי שְׁקוֹל הַדַּעַת חֹשְׁבוּ בְּלִבָּם לְדַעַת זֶה הַפְּלֵא שְׁהַשֵּׁם הַסִּיר יְבוֹנֶשֶׁת הַמִּטְּה, וְדַבְּרוּ עַל הַבְּלוּעַ דְּבָרִים שְׁבִדְאוּ הֵם, וְהֵם לֹא יָדְעוּ כִּי חֲכָמָתָם תַּתְּבַלַּע כִּי קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל הֵתוּ, רַק אֲנַחְנוּ נִאֲמִין כִּי כֵן הִיָּה וְלֹא נַחֲפֹשׁ אִיךָ הִיָּה, כִּי הִנֵּה בְּתוֹלְדַת דְּבָרִים רַבִּים לֹא יָדְעוּם חֲכָמֵי הָעוֹלָם כְּאֲבֹן הַמוֹשְׁכַת הַבְּרָזֵל, גַּם הַבְּנוֹרַחַת מִהַחֲוֹמָץ, וְהַמְּשַׁמַּעַת קוֹל, וְהַמְּלַקְטָתָּ תְּכָן, וְהַדָּג הַמְּרַעִישׁ, וְאֶפֶס כִּי בְּנִפְלְאוֹת מְמַנּוּ כְּאֲשֶׁר פִּירְשָׁתִּי בְּסִפְרֵי אִיּוֹב: הִנֵּה יוֹצֵא הַמִּימָה, יִתְכַּן שְׁהִיָּה זֶה קְרוֹב מַעַת עֲלוֹת הַיָּאוֹר הַמַּעֲלוֹת הַיְדוּעוֹת וְהַמְּלֶאכֶה יוֹצֵא לְרִאוֹתוֹ, וַיִּצְנָה ה'

לעשות זה המופת ביאור לעיני פרעה בצאתו שמה: וטעם בזאת תדע הוא, הנה אנכי מפה במטה אשר בידי: והדגה, שם לכל שורץ במים: יש או' שמלת נלאו מגז' לא, ולא הוא רחוק: וטעם אמור אל אהרן קח מטף ונטה ידך, שיענה היאור במטה ונטה ידו כנגד כל הרוחות להפוך מימי כל נהר בארץ מצרים, והטעם בכל מלכות מצרים, ואמר יאורים בעבור היותו מקומות רבים: והאגמים, מקומות שיתחברו שם מעצמם מי הגשם, ומקנה מים הוא נקי מעשה פן אדם: ובעצים, יש רהטים מעצים גם מאבנים, והם בגנות גם בארמונים, ושם מים תמיד וטעם בלטיהם כמו ותבא אליו בלט, בדברי סתר.

ויש שואלים הלא כל המים נהפכו לדם, ואנה מצאו החרטומים מים ונהפכו, והתשובה אמת כי כל המים הנראים למעלה מן הארץ נהפכו לדם, והעד שהיו שותים מהמים שחקרו וגם פן הפכו הם: וטעם וימלא, כי עמד הנגע שבעה ימים: ואמר הפתוב אחרי הכות ה' את היאור, וזהו האמת, וטעם מטה במטה אשר בידי, כי על ידו נעשה האות, והשם עשהו בשבילו עד שיאמינו בו רואיו שהוא שלים השם: בא אל פרעה, אל הארמון שלו, ולא הזכיר אהרן, כי ידוע הוא כי משה לא ידבר עם פרעה אם לא יבא אהרן עמו: וטעם נוגף, כמו משחית, וכן כתוב וצפרדע ותשחיתם: ושך היאור, פועל יוצא, וכן ישרצו המים: ובחזר, מלה זרה בדקדוק, וכן מספק חמתה, וסגור דלתה הבל הבלים: ובמשארתיך, מקום הלישה, וטעם ובכה ובעמך ובכל עבדיה יעלו, בלבד ולא בבני ישראל, והנכון בעיני שהוא כמשמעו שיעלו בכל מקום ובין בגדיו ועל ראשו, ויש אומרי' שפירוש צפרדע דג ימצא ביאור לבדו, והוא יוצא לחוץ, והקרוב שהוא המין הנמצא סביבות הנהרות והוא ידוע, והעד שיעלה מפל נהר נאגם פי כן כתוב: ותעל הצפרדע, שם המין, והוא לשון נקבה, ומחברתם במ"ם כמו פלגשים, גם פן עשו החרטומים רק בלטיהם: ויעלו את הצפרדעים, פועל יוצא מהבנין הפכד הנוסף, ובס' היסוד תמצאנו: העתירו, תפלה לרצות השם בדברים: התפאר עלי, אעשה לה תפארת בעולם שישורו בעת שתראה: וטעם אעתיר לה ולעבדיה, בשבילה ובשביל עבדיה, כמו אמרי לי אחי הוא, ואחר הדבר למחר, כי חשב כי כבר הגיע עת סור המכה ומשה ידע: וסרו, באה זאת המלה מלרע הפך המנהג, וכן פי שמו אחתי בבור.

והנה אמר פה ממה, כמו ובכה ובעמך: ויצעק משה אל ה', למחר: חמרים חמרים, כמו חמור חמרותים: הרנחה, פירשתי: והכבד את לבו, שם הפועל כאילו אמר והכבד הכביד את לבו: ותהי הפנים, שם המין והמ"ם נוסף, או הוא תחת ה"א ואיננו שרש, והעד פנים: להוציא את הפנים, טעמו להולידם מן הארץ: ולא יכלו, פועל עבר מהבנין הקל, והאות הגדול כי הנה העפר במקום אחד והיה הפנים בכל מלכות מצרים, ואין זה מעשה מטה כי אם מעשה עושה ארץ בכחי, ולמה אמר שנית ותהי הפנים, זה טעמו, וכאשר היה הפנים באדם ובבהמה אמרו החרטמים אצבע אלהים היא, זו מפת אלהי הארץ היא ולא באה על יד משה, כי הנה המכה גם היא בבהמה, וכבר הודעתיה כי פרעה ועבדיו היו מאמינים באלהים רק פחשו השם, על פן חזק לב פרעה: משליח, מהבנין הפכד הנוסף, ובספר תהלות ישלח בהם ערוב ויאכלם, והוא מין בהמה דקה.

גם יתכן היותה מינים רבים על פן קראה בשם ערוב: וטעם וגם האדמה, בכל מקום שיהיו חוץ לבתים, גם במדבר: והפליתי, יש אומרים שהוא חסר אל"ף, והנכון שהוא

מבעלי הה"א וטעמו להפריש: ושמתי פדות, גם זה יהיה אות בתוך אות כי יכיר הערוב מי הוא מעמי ומעמך, וזה נאמר על מי שהיה במצרים ולא בארץ גושן: הו גנב, טעמו כמו הגנב, וכן הו היתה פזאת: התל, שם הפועל מהבגן הכבד הדגוש ואם הוא קל, וטעמו לעג: ויכבד פרעה, הוא חזק לבו: בא אל פרעה, אל הארמון: כי אם מאן אתה, תואר השם ואם הוא יוצא וכמהו ושבח אני את המתים: דבר, שם כלל: וימת כל מקנה מצרים, הרוב, כמו וכל הארץ באו מצרימה, והעד בפרשת הברד, וכן נאמר בפרש' הברד על כל עשב השדה, והעד במפת הארבה, אעפ"י ששלח והנה לא מת ממקנה ישראל עד אחד חזק היה לבו: פים הכבשן, העולה למעלה והוא האיד שיתחבר והוא שחור, גם הפים ישוב פדמות אבק שהוא עפר על כל מלכות מצרים, גם האבק יהיה לשחין פורח אבעבועות: אבעבועות, האל"ף נוסף והפ"א והעי"ן כפול וכמהו מים תבעה אש: גם מלת לשחין מושכת עצמה ואחרת עמה, וכן הוא לשחין פורח שחין אבעבועות, והפסוק השני לעד, גם הוא הפך זה: ויחזק ה', השם אמץ את לבו בפעם הזאת: השפם בבקר והתיצב, בדרך, שיתכן שיצא ביום מועד ממצרים או לדבר אחר, וטעם כל מגפותי, שתפחד אתה וכל עבדיך כי עד עתה לא פחדתם: ואף, כמו ואפה, וכן ואט אליו אוכיל, וטעם ולמען ספר שמי איננו שב לפרעה, רק מלת ספר שם הפועל כמו אלה הם האלהים המפכים את מצרים, כי על דרך הפשט טבע פרעה בים, ובמקומו אתן לה עדים נאמנים: מסתולל, יש אומרים מגזר' מתחזק ויפרש מסלות לבית ה' כמו מסעד, ויש או' שהוא מגזר' מסילה והטעם רומם, והקרוב אלי שהוא מגזרת סלסלה ותרוממה, סלו לרוכב בערבות, וטעמו עודה משתבח שלבך אמיץ והשם לא ינצחה לשלח עמו: למן היום הנסדה, פירשתי: העז, יאסוף וכן יושבי הגבים העיזו: הירא את דבר ה', בדרך שהיה איוב, ולפי דעתי שהיה קודם אלה הימים: ואשר לא שם לבו עזב את מקנהו, וטעם הני"ו כפ"א רפה בלשון ישמעאל, ורבים כמהו, וכן ויאמרו החרטמים אל פרעה: ותהלך אש, מהבגן הקל מלשון הליכה, וזה הפך תולדתה: ואש מתלקחת, דבר שלא נראה כן בתולדת, הפך בתוך הפך: ואת כל עשב השדה, חרב.

וכאשר ראה פרעה אותות בתוך אותות עמד הוא ועבדיו וזה טעם מגפותי: פצאתי את העיר, לא התפלל בעיר בעבור אלהיה כי כן כתוב ובכל אלהי מצרים, וטעם העתירו אל ה' ואח"כ קולות אלהים, הידועים, על כן אמר משה מפני ה' אלהים, וכבר הודעתיה: וטעם ואתה ועבדיך, על דעת הגאון כי וי"ו והפשתה נוסף כאלו אמר קודם שתיראו אתם ה' כבר נכתה הפשתה, ובעבור שאמר לו אפרוש כפי ויחדלו הקולות רק הפשתה והשעורה לא אוכל להעתיר בשבילם כי כבר נכתה.

ור' יהודה המדקדק הספרדי אמר כי פ"י טרם כמו לא, וכן הטרם תדע. והנכון בעיני שפירושו ואתה ועבדיך ידעתי כי בתחלה תיראון מהשם, וטעם טרם כי טרם שאפרוש כפי תיראון, והטעם כי אחר שיחדלו הקולות לא תירא אתה ועבדיך, וכן כתוב ויכבד לבו הוא ועבדיו: והפשתה והשעורה נכתה, ספר הכתוב מה שאירע: אביב, עוד אפרשנו: גבעול, מלה מרובעת, ויש או' שהיא הפוכה, והטעם על גב, והם שתי מלות, ופירושה על דעתי כמשמעה, והיא מלה אחת, גם היא אחת בכל המקרא: גפו, כמו ושפו עצמותיו לא ראו, מהבגן שלא נקרא שם פועלו, ובהראות זה הנו"ן לאות כי המבולע בכ"ף מפה הוא הנו"ן כמשפט חביריו: אפילות, שהן עוד באפלה: חסל"ת.

בא אליו זאת הפעם פי עד עתה אני הכבדתי את לבו: ושייתי בְּחֶסְרוֹן ה"א מִבְּנֵי הַפְּעִיל, או יהי' כְּמוֹ שוּמִי, ולפי דַּעְתִּי אֵינְנוּ בְּעֵבֹר שְׁמַצָּאנוּ יְשׁוּם אֵלֶם גַּם יְשִׁים: וּלְמַעַן תִּסְפָּר, לְמִשָּׁה יִדְבָּר וְלֹא לְפָרְעָה, וְהַטַּעַם הוּא וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ: הַתְּעַלְלִתִּי, עַל דְּרָךְ דְּבוּר בְּן אָדָם בְּעֵבֹר הַנְּגָעִים וְהֵם הַפְּנִים וְהַשְּׁחִין: וְאֵת אֲתוּמִי, הֵם הַנְּשֹׂאָרִים: לַעֲנוּת, מִבְּנֵי נִפְעַל לְהִיּוֹת נַעֲנָה מִפְּנֵי ה', הַפָּה מְסֻתָּלֵל: וְכִסָּה אֵת עֵינֵי הָאָרֶץ, דְּרָךְ מְשָׁל, או עֵינֵי יוֹשֵׁב הָאָרֶץ: וְלֹא יוּכַל לְרְאוֹת, וְהִנֵּה פָרְעָה הַחֲרִישִׁי וּמִשָּׁה פָּנָה וְיָצָא גַם אֶהְרֹן עִמּוֹ, וּבְעֵבֹר שֶׁהוּא הָעֶקֶר לֹא הִזְפִּיר הַפְּתוּב אֵת אֶהְרֹן, וְכֵן וַיֵּשֶׁב אֲבָרְהָם אֶל נַעֲרָיו, וְהָעֵד וַיּוֹשֵׁב אֵת מִשָּׁה וְאֵת אֶהְרֹן: יִהְיֶה זֶה לָנוּ, זֶה הַדְּבָר, שֶׁלֹּא תִשְׁלַח אֵת הָעַם, או פִּי' זֶה עַל מִשָּׁה: הַטָּרֵם תִּדְעַ, הַטָּרֵם תִּרְצֶה שְׂיִתְבָּרַר לָךְ שְׂאֲבָדָה מִצָּרִים וְאַחַר פְּוֹתִשְׁלַח אוֹתָם: כִּי חַג ה' לָנוּ, זָבַח יֵשׁ לָנוּ וְכָלְנוּ חַיִּיבִים לְלַכֵּת: רְאוּ כִּי רָעָה נִגְדַּ פְּנִיכֶם, פִּירוּשׁוֹ כִּי הָרְעָה קְרוּבָה הִיא מִכֶּם וְנִגְדַּ פְּנִיכֶם הִיא: לֹא כֵן, רַק לְכוּ עִתָּה הַגְּבָרִים, הֵם הַזְּכָרִים, אִם אוֹתָה אַתֶּם מְבַקְשִׁים, עֲבוֹדַת ה'.

וְהַנְּכוֹן בְּעֵינֵי כִּי אֲנִתָּה אַתֶּם מְבַקְשִׁים עַל הָרְעָה הַנְּזַכְרָת לְמַעַלָּה וְכֵן הוּא, כִּי הָרְעָה שְׂאֲעֲשֶׂה לָכֶם קְרוּבָה הִיא נִגְדַּ פְּנִיכֶם כִּי אֲנִתָּה אַתֶּם מְבַקְשִׁים: וַיִּגְרַשׁ, וְהִנֵּה גִוְרָשׁוּ מִשָּׁה וְאֶהְרֹן: וְטָה יָדָה עַל אָרֶץ מִצְרַיִם בְּאַרְבָּה, בְּדָבַר הָאָרְבָּה, וְאִם כְּמִשְׁמַעוֹ יֵשׁ לוֹ סוּד: רוּחַ הַקְּדִים נָשָׂא אֵת הָאָרְבָּה, מִמְּקוֹמוֹ וְהִנִּיחוֹ בְּכָל גְּבוּל מַלְכוּת מִצְרַיִם: וְאַחֲרָיו לֹא יִהְיֶה כֵן, נִכְתָּב עַל פִּי הַנְּבוּאָה: וַיִּמְהַר פָּרְעָה לְקַרְא, עַל יַד שְׁלוּיָחַיו לְמִשָּׁה וּלְאֶהְרֹן, וְאָמַר חֲטָאתִי לָהּ גַּם לָכֶם שְׂגַרְשִׁיתִי אֶתְכֶם מֵאִתִּי: וְעִתָּה שָׂא נָא חֲטָאתִי, יֵשׁ אוֹמְרִים כִּי לְשֵׁם אָמַר, וְלִנְבִיאָיו אָמַר הַעֲתִירוּ, או אָמַר לְמִשָּׁה שֶׁהוּא הָעֶקֶר שָׂא נָא, וְאָמַר הַעֲתִירוּ עַל שְׁנֵיהֶם דְּרָךְ מוֹסֵר עִם אֶהְרֹן, כִּי מִשָּׁה הוּא הַמַּעֲתִיר לְבָדוֹ, וְכֵן פְּתוּב אַחֲרָיו וַיַּעֲתֵר אֵל ה': רוּחַ יָם, טַעַם וַיִּהְיֶה שֶׁהוּא הַפָּה רוּחַ הַקְּדִים, וְהִנֵּה תִקְעֵם אֵל יָם סוּף, וְהִנֵּה יָם סוּף מִזְרַח מִצְרַיִם וְלֹא כְּאֲשֶׁר אָמַר הַגָּאוֹן: וַיְהִי חֲשֵׁף, וְלֹא הוֹדִיעַ מִשָּׁה אֵת פָּרְעָה, וּמִשָּׁה כּוֹעֵס בְּעֵבֹר שְׂגוֹרְשׁוֹ בַּתְּחִלָּה, וְאַחַר שֶׁקָּרְאוּ וּבִקֵּשׁ מִמֶּנּוּ לְהַסִּיר הָאָרְבָּה לֹא שְׁלַח אֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיִּמַּשׁ חֲשֵׁף, פִּירוּשׁוֹ כְּמוֹ יִדְיָהֶם וְלֹא יִמִּישׁוֹן, הַטַּעַם שֶׁיְהִי אִיד עַב שִׁיּוּכַל הָאָדָם לְהַמִּישׁ אוֹתוֹ, וּמִלַּת וַיִּמַּשׁ עַל מִצְרַיִם כִּי יִמְצָא לְשׁוֹן יַחֲזִיד כְּמוֹ וַיִּאֲמַר מִצְרַיִם אֲנוֹסָה וַיֵּשׁ אוֹמְרִים שֶׁהוּא חֶסֶר כְּפֹל כְּמוֹ וַיִּסַּב אֱלֹהִים אֵת הָעַם מַגְזֵי כְּאֲשֶׁר יִמַּשֵּׁשׁ הָעוֹר.

גַּם יִתְכַּן לְהִיּוֹתוֹ כְּמוֹ לֹא יִמִּישׁ עִמּוֹד הָעֲנָן, וַיְהִי פִירוּשׁוֹ וַיְהִי חֲשֵׁף עַל אָרֶץ מִצְרַיִם וַיִּסּוּר אֲנֹפֶל וְחֲשֵׁף הַלִּילָה מִמְּקוֹם יִשְׂרָאֵל, כְּטַעַם וַיֵּאָר אֵת הַלִּילָה: שְׁלֵשֶׁת יָמִים, אֵינִי צוֹרֵךְ לְהַזְכִּיר הַלִּילָה אַחַר שֶׁהִימִים הָיוּ כֵן: לֹא רְאוּ אִישׁ אֵת אַחִיו, בְּאוֹר הַיּוֹם, וַיִּתְכַּן שֶׁרְאוּ בַּנְּרוֹת: וְלֹא קָמוּ אִישׁ מִתְּחַתָּיו, מִבֵּיתוֹ, וְכֵן שָׁבוּ אִישׁ תְּחַתָּיו, לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה וְלִלְכֵת חוּץ מִבֵּיתוֹ: גַּם אַתָּה תִתֵּן בְּיַדְנוּ, יֵשׁ אוֹ' שְׁנַתֵּן לָהֶם בְּצִאתָם וְזֶה טַעַם וּבְרַכְתֶּם גַּם אוֹתִי, וְהַנְּכוֹן בְּעֵינֵי שֶׁפִּירוּשׁוֹ גַּם אַתָּה חַיִּיב לְתַת לָנוּ זָבָחִים וְעוֹלוֹת שְׂנַעֲשֶׂה לְשֵׁם שְׂיָסִיר כֹּל אֵלֶּה הַמְּכּוֹת כְּאֲשֶׁר אָמַר בַּתְּחִלָּה פֶּן יִפְגַּעְנוּ בְּדָבָר, וְאִיךָ נִצְיֵג אֲנַחְנוּ מִקְּנִינּוֹ: מַה נַּעֲבֹד, אִם בְּרַב מִקְּנָה אִם בְּמַעֲט: עַד בּוֹאֲנוּ שָׁמָּה, עַד הֵר סִינֵי כְּאֲשֶׁר פִּירְשִׁיתִי לָךְ וְהוּא הַמְּקוֹם שֶׁיִּיאֲמַר לוֹ דְּרָךְ שְׁלֵשֶׁת יָמִים: וַיִּאֲמַר פָּרְעָה, לְמִשָּׁה, וְנִכְנַס פְּסוּק וַיַּחֲזֵק ה' אֵת לֵב פָּרְעָה בֵּין דְּבָרֵי מִשָּׁה לְפָרְעָה: תְּמוּת, אֲצוּנָה לְהַרְגָּה: כֵּן דְּבַרְתָּ, אֲמַת דְּבַרְתָּ, וְכֵן כְּנִים אֲנַחְנוּ, כֵּן בְּנוֹת צְלָפְחָד, או כֵּן יְהִי כְּאֲשֶׁר דְּבַרְתָּ כִּי אֲנִי לֹא אוֹסִיף לְבֹא אֵלֶיךָ וְלִרְאוֹת פְּנֵיךָ עַד לְעוֹלָם, או פַּעַם אַחֲרַת כְּאֲשֶׁר פִּירְשִׁיתִי: וַיִּאֲמַר ה' לְמִשָּׁה, וּכְבָר אָמַר ה' לְמִשָּׁה, וּכְבָר

הִרְאֵתִיךָ רַבִּים פְּאֵלָה: כְּשִׁלְחוֹ, שִׁלְחוֹת כְּלָה, מַגִּז' כְּלָה וְנִחְרָצָה, כְּטַעַם כִּי אָמְרוּ כְּלָנוּ מֵתִים, וְכֵן וּמִשְׁרָתוֹ יְהוֹשִׁעַ בֶּן נֹון נָעַר וְרַבִּים פְּאֵלָה, וַיֵּשׁ אֹמֵר' כְּשִׁלְחוֹ כְּלָה יִשְׁלַח וַיִּגְרַשׁ כִּי כֵן כְּתוּב כִּי גִוְרָשׁוֹ מִמִּצְרַיִם: דְּבַר נָא, כְּמוֹ עֵתָה, וְכֵן אֹי נָא לָנוּ: כְּלִי כֶסֶף וְכִלְי זָהָב, וְאַף כִּי שְׁמָלוֹת: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֹּה אָמַר ה', זֹאת הַפְּרָשָׁה דְּבָקָה עִם לֹא אֲנִסִּיךָ עוֹד רְאוֹת פְּנִיָּה, וְנִכְנָסוּ בִּינֵיהֶם הַפְּסוּקִים שְׁכַבְר הוֹדִיעַ ה' אֶת מֹשֶׁה כִּי נִגַע אָחָד נִשְׁאָר, וַיְכַבֵּר הוֹדִיעוֹ בַּתְּחִלָּה הִנֵּה אֲנִכִּי הוֹרֵג אֶת בְּנֶךָ בְּכֹנֶרְךָ, גַּם אָמַר הַשֵּׁם כְּפֶאֱשֶׁר אֲעֲשֶׂה הַנִּפְלְאוֹת בְּמִצְרַיִם וּבְהִיּוֹת יִשְׂרָאֵל קְרוֹבִים לְצֵאת וּשְׂאֵלָה, וְלוֹלִי שְׁנַתֵּן הַשֵּׁם לָהֶם הַחֵן לֹא הָיוּ נוֹתְנִים לָהֶם כְּלוּם, וְדַע כִּי דְבַר גְּדוֹל הִנֵּה וְצַדִּיקִים גְּמוּרִים הָיוּ יִשְׂרָאֵל שְׂלֵא גְלוּ הַסּוּד, וְהוּא שְׁפָרְעָה חָשַׁב עַל דְּבָרֵי מֹשֶׁה דְרָךְ שְׁלֵשֶׁת יָמִים שִׁילְכוּ וַיָּשׁוּבוּ אֶל מִצְרַיִם, וְחִלְלָה שְׁהַנְּבִיא דְבַר כְּזָב כִּי לֹא אָמַר לְעוֹלָם נָשׁוּב וְחִכְמַת הַשֵּׁם נִשְׁגָּבָה מִדַּעַתְנוּ, וְאַשְׁרֵי נִרְאָה לִי שְׁהִיָּה זֶה הַדְּבַר בְּעֵבֹר שְׁנֵי דְבָרִים, הָאֶחָד שְׁיִתְּנוּ לָהֶם כְּלִי כֶסֶף וְזָהָב, וְאֵלּוּ יִדְעוּ שְׂלֵא יָשׁוּבוּ לֹא הָיוּ נוֹתְנִים.

וְהַדְּבַר הַשְּׁנִי שִׁיטְבַע פְּרַעָה וְחִילוֹ כִּי אֵלּוּ הָיוּ הוֹלְכִים בְּרִשְׁוֹתוֹ וְאִין בְּלַבּוֹ שְׁיָשׁוּבוּ לֹא רַדְף אַחֲרֵיהֶם, וְהָעֵד נִיגַד לְמַלְךְ מִצְרַיִם כִּי בָּרַח הָעַם: אֲנִי יוֹצֵא, עַל יְדֵי שְׁלִיחַ: אֲשֶׁר אַחֲרֵי הַרְיָחִים, שֶׁהוּא טוֹחֵן, וַיֵּשׁ אֹמְרִים שֶׁהוּא כְּמוֹ תַחַת הַרְיָחִים, שִׁישְׁיָמוּ עַל פִּי הַבּוֹר: אֲשֶׁר כְּמַהוּ, אֲשֶׁר עַל כְּמַהוּ, עַל עֶבֶד כְּמַהוּ, אוֹ כְּמַהוּעַל הַקּוֹל: לֹא תוֹסֵף, עַל הַצְּעָקָה: לֹא יִחַרֵץ כְּלָב, פִּירוּשׁוֹ לְפִי הַמְּקוֹם, וַיֵּשׁ אֹמְרִי' שֶׁהוּא מַגְזֵרֵת אֶתָּה חֲרָצַת, וְהַטַּעַם הָאוֹת הַדּוֹמָה לְנִי'וֹ שִׁיחַרֵץ בְּלִשׁוֹנוֹ: וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה לֹא יִשְׁמַע אֲלֵיכֶם פְּרַעָה, טַעַמּוֹ וַיְכַבֵּר אָמַר הַשֵּׁם בַּתְּחִלָּה לְמֹשֶׁה לֹא יִשְׁמַע אֲלֵיכֶם, וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עָשׂוּ, וַיַּחֲזִק ה' אֶת לֵב פְּרַעָה עַד שֶׁעָשׂוּ כָּל הַמוֹפְתִים שְׁצָנָם הַשֵּׁם: הַחֲדָשׁ הִנֵּה לָכֶם רֹאשׁ חֲדָשִׁים, כְּבָר הַזְּכָרְתִּי בַּתְּחִלָּת פִּירוּשׁ הַתּוֹרָה שְׁקַבְעוֹת הַשְּׁנָה גַם הַחֲדָשׁ לְבֵית דִּין הִנֵּה, וְעֵתָה בְּגִלוֹת נִסְמוּךְ עַל מַעֲשֵׂה בֵּית דִּין, וְהוּא הָעֵבֹר, וּבְפִרְשֵׁת בְּהַר סִינַי אֲאָרִיךְ מְעַט: בְּעֵשׂוֹר, יוֹם נִבְחַר וְהוּא לְשִׁילּוֹשׁ, וְכֵן בְּחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי כִּי חֲצִי זֶה כְּמוֹ זֶה: שֶׁה לְבֵית אַבּוֹת, אִם הֵם מְעַטִּים, וְשֶׁה לְבֵית, אִם הֵם רַבִּים, וּבְפִרְשֵׁת עֶכְשָׁן יִקְרַב לְבָתִּים, וְאִם הָיוּ אֲנָשֵׁי הַבֵּית מְעַט וְלֹא יָכֻלוּ לְאַכּוֹל שֶׁה תְּמִים: בְּמַכְסֵת, חֶלֶק, וְכֵן הַמְּכֶסֶס לֵה', וּשְׁנֵיהֶם מְפַעְלֵי הַפֶּסֶל: תְּמִים, שְׂלֵא יִהְיֶה בּוֹ מוֹם, גַּם זֶה יִקְרָא מִן הַעֲזִים, כִּי כֵן כְּתוּב שֶׁה כְּשִׁבִים וְשֶׁה עֲזִים: לְמִשְׁמֶרֶת, שִׁישְׁמֶרְנוּ כָּל אָחָד בְּבֵיתוֹ: וְדַע כִּי בֵּין הָעֲרַבִּים הוּא עַל שְׁנֵי דְרָכִים, הָאֶחָד מַעַת שֶׁתְּחַשֵּׁף הַשְּׁמִים עַד עֵת סוּד הָאוֹר הַנִּרְאָה בְּעֵבִים וְזֹאת הָעֵת שְׁעָה וּשְׁלִישׁ שְׁעָה, גַּם יִקְרָא זֶה הָעֵת עֶרֶב, כִּי כֵן כְּתוּב בְּפִסְחָ שֵׁם תִּזְבַּח אֶת הַפֶּסַח בְּעֶרֶב כְּבֹא הַשְּׁמֶשׁ, גַּם כֵּן כְּתִיב וּבְהַעֲלֹת אֶהְרֹן אֶת הַנְּרוֹת בֵּין הָעֲרַבִּים, וְכְתוּב אַחֲרַי יַעֲרֹף אוֹתוֹ אֶהְרֹן וּבְנָיו מְעַרְבֵי עַד בֶּקֶר, וְכֵן עוֹלַת תְּמִיד כְּתוּב תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעֲרַבִּים, וְכְתוּב עוֹלוֹת לֵה' עוֹלוֹת לְבִקֵּר וְלְעֶרֶב וְכֵן כְּתוּב בֵּין הָעֲרַבִּים תֹּאכְלוּ בָשָׂר, גַּם שֵׁם כְּתוּב בְּתַת ה' לָכֶם בְּעֶרֶב בָּשָׂר לְאַכּוֹל, וְהַדְּרָךְ הַשְּׁנִי לִהְיוֹת פִּירוּשׁ בֵּין הָעֲרַבִּים בְּפִסְחָ מַעַת שְׁתַּבֵּא הַשְּׁמֶשׁ אֶל תְּחִלַּת פְּאֵת מְעַרְב.

וּמַעַתִּיקֵי הַתּוֹרָה אָמְרוּ שֶׁהִלְכָה לְמֹשֶׁה שְׁבִין הָעֲרַבִּים בְּפִסְחָ הוּא הַדְּרָךְ הַשְּׁנִי, וְהוּא הָאֲמַת וְאִין בּוֹ סִפְקָ. וְתַעֲנוּ הָאוֹמְרִים כִּי יֵשׁ עֶרֶב שְׁלִישִׁית בְּעֵבֹר שְׁמַצָּאוּ עַד הָעֶרֶב הַשְּׁלִישִׁית, וְאִינְנוּ כֵּן, רַק יִסְתַּר בְּשִׁדָּה זֹאת הָעֶרֶב, גַּם עֶרֶב מְחַר עַד הָעֶרֶב הַשְּׁלִישִׁית, וְהָעֵד שְׁאָמַר הִנֵּה חֲדָשׁ מְחַר, וְהִנֵּה עֶרֶב אַחַת טָרַם מְחַר, וְלֹא דְבַר שְׂאוֹל מְחַר כְּלוּם, וּמִמְחַרְת הַחֲדָשׁ יֵצֵא יְהוֹנְתָן: עַל שְׁנֵי הַמְּזוּזוֹת, שֶׁל פְּתַח הַבַּיִת: וְעַל הַמְּשַׁקּוֹף, כְּדַמּוֹת חִלּוֹן, הוּא כְּמוֹ חִלּוֹנֵי

שקופים, שִׁיכָנסוּ מִמְנוּ הָאוֹר, וְטַעַם עַל הַבֵּיתִים אֲשֶׁר אַתֶּם נֶשְׂמ, כִּי כֵן צִוּוּ לֹא יֵצְאוּ מִמְנוּ עַד בֶּקֶר.

וַיֵּשׂ אֲמָרִים כִּי טַעַם זֶה הַדָּם שִׁישְׁחֻטוּ תוֹעֵבַת מִצְרַיִם בְּכַרְהֶסְיָא. וַיֵּשׂ אֲמָרִים שֶׁהוּא סִימָן לְמִלְאָף הָעוֹבֵר הַנִּקְרָא מִשְׁחִית, כְּדָרָף וְהַתּוֹיֵת תּוֹי, וְהַעֲנִנוּ כִּי דָבָר הַמְעַרְכֵת לֹא יָסוּר כִּי אִם בָּתַת כְּנֶפֶר, וְזֶה סוּד גְּדוֹל, עַל כֵּן אָמַר מֹשֶׁה פֶּן יִפְגַּעֲנוּ בְּדָבָר אוֹ בְּחֶרֶב: עַל מְרוֹרִים, הִיָּה נִרְאָה פִּירוּשׁוֹ שִׁיאֲכְלוּ אוֹתוֹ עַל מִנְהַג אֲנָשֵׁי מִצְרַיִם שִׁישׁ לָהֶם תָּמִיד עַל שְׁלַחֲנָם מְרוֹרִים, וְאַחַר שֶׁהִעֲתִיקוּ לָנוּ הַקְדָּמוֹנִים פִּי מְרוֹרִים, וְנִשְׁעָנְנוּ עֲלֵיהֶם כְּאֲשֶׁר עֲשִׂינוּ בְּכָל הַמִּצְוֹת: אֵל תֹּאכְלוּ מִמְנוּ נָא, יֵשׂ אֲמָרִים שְׂבוּר מִגֹּז' הַנִּיא אָבִיָּה אֲנֹתָה בְּדָרָף רְחוּקָה, וְהַמְתַּרְגֵּם אֲרָמִית אָמַר חֵי, וְהוּא הָאֲמָתִי, וַיִּחְסַר מִלַּת כָּמוֹ, כְּאֵלּוּ אָמַר אֵל תֹּאכְלוּ מִמְנוּ כָּמוֹ עֲתָה, כִּי פִי נֹא בְּכָל הַמִּקְרָא כָּמוֹ עֲתָה עַל דַּעֲתִי, וְאֵלּוּ הִי' לִשׁוֹן בְּקִשָּׁה, מֵה טַעַם דְּבָר נָא בְּאֲזַנֵּי הָעַם, שְׁמַע נָא בֶּן אַחִיטוֹב, אוֹי נֹא לָנוּ, הִנֵּה נֹא זִקְנֹתִי, וְרַבִּים כְּאֵלָה, וּמִלַּת אֵל מוֹשְׁכֵת עֲצָמָה וְאַחֲרֵת עֲמָה, כָּמוֹ ה' אֵל בְּקִצְפָּה תוֹכִיחֵנִי, וְלֹא בִשְׁל, וְהוּא שֵׁם הַתְּנָאָר, וְאַחַר פִּירֵשׁ זֶה הַבְּשָׁל שִׁיָּהִיָּה מְבוֹשָׁל בַּמַּיִם: עַל כְּרַעֲיוֹ, עַם, וְכֵן וַיֵּבְאוּ הָאֲנָשִׁים עַל הַנָּשִׁים: מִתְּנִיכֶם חֲגוּרִים, בַּעֲבוּר הַיּוֹתָם נְכוּנִים לְצֵאת: פֶּסַח הוּא, יֵשׂ שְׁמוֹת בְּמִצְוֹת, כְּאֲשֶׁר יִקְרָא הַבָּא עַל הָאֲשָׁם אֲשָׁם, וְזֶה הַמוֹעֵד נִקְרָא פֶּסַח בַּעֲבוּר שְׁפֶסַח ה' עַל בְּתִי יִשְׂרָאֵל, וּפִי פֶּסַח עַל דַּעַת רַבִּים כָּמוֹ חֶמֶל, וְכֵן פֶּסוּחַ וְהַמְלִיט, וּבַעֲבוּר הַיּוֹת הַמִּשְׁחִית נוֹגֵף בֵּית הַמִּצְרַיִם וְלֹא יִגְוֹף בֵּית הַיִּשְׂרָאֵלִי נִקְרָא פֶּסַח, וְהוּא מִגֹּז' אַתֶּם פּוֹסְחִים, וְהוּא פֶּסַח: וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם, יֵשׂ אֲמָרִים שְׁכַפְּסוּ מִצְרַיִם עַל אֱלֹהֵיהֶם בְּמַכַּת בְּפוּרֵיהֶם וְהַשְׁחִיתוּ מִצְבֹּתֵיהֶם.

וְאַחַר שֶׁאָמַר הַשֵּׁם זֶה יִדְעֲנוּ כִּי כֵן הִיָּה וְאִם לֹא פוֹרֵשׁ וְרַבִּים כְּאֵלָה: וְהִיָּה הַדָּם לָכֶם לְאוֹת, כָּמוֹ לְמוֹפֵת כִּי בַעֲבוּרוֹ תִּנְצְלוּ: וְהִיָּה הַיּוֹם הַזֶּה, אַחַר שֶׁאָמַר בְּלִילָה הַזֶּה שֶׁהוּא יוֹם חֲמִשָּׁה עֶשֶׂר אָמַר כִּי הַיּוֹם הַזֶּה שֶׁאֲמַרְתִּי לָכֶם, וְאֵע"פ שֶׁאָמַר הַזֶּה קוֹדֵם אוֹתוֹ הַיּוֹם, כֵּן דָּרָף הַמִּקְרָא, וְלֹא צִוָּה לְשִׁמּוֹר חַג הַמִּצְוֹת עֲתָה בְּמִצְרַיִם גַּם לֹא בְּמִדְבָר כִּי אֵין לָהֶם לָחֶם, רַק שְׁמָרוּ חַג הַפֶּסַח לְבַדּוֹ כְּאֲשֶׁר עָשׂוּ בְּמִצְרַיִם, עַל כֵּן אָמַר יְהִיָּה יוֹם שְׁלַחֲכֶם זְכָרוֹן לְדוֹרוֹתֵיכֶם, כִּי בְיּוֹם ט"ו מִנִּסָּן הִלְכוּ בְּדָרָף וְהוּא יוֹם מִקְרָא קֹדֶשׁ, עַל כֵּן אָמַר הַפְּתוּב עֲגוֹת מִצְוֹת כִּי לֹא חֲמֵץ, וְאֵלּוּ הַתְּמַהְמְהוּ אֲכָלוּ חֲמֵץ, וְאַכִּילַת מִצְוֹת הַיּוֹם זָכַר כִּי כֵן עָשׂוּ אֲבוֹתֵינוּ, וְהָאוֹכֵל חֲמֵץ כְּאֵלּוּ יִכְחִישׁ צֵאת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם, עַל כֵּן עָלְיוֹ כָּרַת בִּידֵי שְׁמַיִם כָּמוֹ הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּשֶׁבֶת כְּאֵלּוּ יִכְחִישׁ שְׁבִיתַת הַשֵּׁם בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי, וְאֵל יִקְשֶׁה עָלֶיךָ עַל מִצְוֹת וּמְרוֹרִים, כִּי מִצְוֹת אֲכִילַת הַפֶּסַח עִם מִצְוֹת וּמְרוֹרִים עַד חֲצִי הַלַּיְלָה, וְהַעֲד דְּבָר מִצְרַיִם, וּבַעֲבוּר שֶׁהִעֲתִיקוּ קְדָמוֹנֵינוּ שִׁישְׁחִיטַת הַפֶּסַח מִשְׁעַת נְגוּעַ הַשְּׁמֵשׁ אֵל תַּחֲלַת צַד מַעֲרָב, הִנֵּה הַחֲמֵץ אָסוּר מִחֲצִי יוֹם אֲרַבְּעָה עֶשֶׂר, וְאָמַרו אִף חֲלַק בְּדָרָף אִסְמִכְתָּא: בְּיוֹם הָרֵאשׁוֹן, דְּבַק עִם כָּל אוֹכֵל חֲמֵץ וְאִם הוּא רְחוּק, וְתַחֲלַת יוֹם הָרֵאשׁוֹן כְּאֲשֶׁר פִּירֵשׁ בְּאַרְבָּעָה עֶשֶׂר יוֹם לַחֲדָשׁ בְּעָרֵב עַד יוֹם הַשְּׁבִיעִי עַד סוֹף הַיּוֹם: הוֹצֵאתִי אֶת צְבָאוֹתֵיכֶם, עֶבֶר תַּחַת עֲתִיד, וְכֵן הִיָּתָה לִי עֲדָנָה, וְדָרָף אַחֲרָת כִּי כָּל דְּבָר נִגְזַר שֶׁהוּא בְּלֹא תְּנַאי דָּרָף נְבִיאִים לְדָבָר דְּבָר עֲתִיד בְּלִשׁוֹן עֶבֶר, אוֹ זֹאת הַפְּרָשָׁה מִקְדָּמָת, וּבְפֶסוּק שְׁבַעַת יָמִים מִצְוֹת תֹּאכְלוּ אָמַר כִּי יֵשׁ כָּרַת עַל כָּל אוֹכֵל חֲמֵץ, וּבְפֶסוּק שְׁבַעַת.

ימים שאור אמר בן על אנכל מחמצת, ואין לנו צורך לדקדק על מלת מחמצת כי אנחנו מאמינים בדברי קדמונינו ו"ל, והוסיף פה בגר ובאזרח הארץ ושניהם ישראלים שלא יאמר הגר לא יכולתי לעשות מצות, ועל דעתי שהוא גר תושב מתינהד, ואילו היינו רודפים אחר מה שידמה לנו כפי דעתנו בפתוב ולא נסמך על ההעתיקה, הנה פתוב כל מחמצת לא תאכלו בכל מושבותיכם תאכלו מצות ולא הזכיר ימים שבעה, אם בן לא נאכל חמץ לעולם, וטעם זה הפסוק להוסיף בכל מושבותיכם שהיא מצוה בכל מקום אחר המדבר: ויקרא משה לכל זקני ישראל, ואמר להם כל אשר צוהו השם מתחלה בעשור לחדש הזה, והזקנים אמרו בן אל כל ישראל: ושמרתם את הדבר הזה, אלו היו המצות לפיהנראה לנו יורה זה הפתוב כי לעולם צוה השם לקחת אגדת אזוב, רק קדמונינו העתיקו כי ושמרתם את הדבר הזה על מצנת ושחטו הפסח, ושי"ן ושחטו פתוח בעבור שהוא לשון צווי, ושחטו אותו קמוץ כמשפט, כי שי"ן הפתוח היה ראוי להשבר בחר"ק כמו משכו, לולי שמשפט אות הגרון להרחיב מה שיש לפניו כמו בחרו לכם: ויקד העם, לשם או לשלוחיו: כי אין בית, על הרוב ידבר הפתוב: וברכתם גם אותי, שתתפללו עלי בעת זבחכם וטעם כי אמרו כלנו מתים, הוא פי' פן יפגענו בדבר ועתה נתברר להם: וישאילום, פועל יוצא לשני פעולים, שהיו המצרים מפייסי לישראל שישאלו מהם, וכבר פירשתי הטעם: ספותה, אל ספות: הגברים, הם הזכרים: לבד מטף, שהיו פחות מעשרים שנה: ערב רב, ממצרים שהתערבו עמם מגז' ויתערבו בגוים, והם האספסוף: כי לא חמץ, פועל עבר כמו כי זקן יצחק: ומושב בני ישראל, תרגמו הזקנים אשר ישבו במצרים ובשאר ארצות, ויש או' כי ארץ פנען בימים ההם תחת יד מלך מצרים היתה, והם צריכים ראה.

והגאון אמר כי פירושו עד סוף שלשים וארבע מאות שנה, וזה החשבון מיום צאת אברהם מאור כשדים, ואנחנו נדע באמת כי לא עמדו ישראל במצרים מיום רדת יעקב עד צאתם זה המספר, וזה לנו האות כי הנה קהת מירדי מצרים היה, ואם חשבנו שהיה בן חדש ויהי אחיו מררי בן אם אחרת ונאמר כי הוליד קהת את עמרם בשעת מותו, גם כן עמרם עם משה, והנה חיי קהת שלש ושלשים ומאת שנה ושני עמרם מאה ושבע ושלשים ומשה בן שמונים שנה והנה חסרו שמונים, וכאשר הסתפלנו במקרא נמצא פאלה רבות.

והנה אמר הנביא ובעוד ששים וחמש שנה יחת אפרים וזה היה במלכות אחז, ואם נאמר כי בתחלת מלכותו היתה הנבואה הזאת, הנה כל מלכות אחז שש עשרה ובשנת שש לחזקיה גלתה: שןמרון ותחלת החשבון היה מיום הרעש, ובספר מלכים ובדברי הימים פאלה רבות, ולא ארצה להאריך כי הייתי מביא ראיות מהפתוב, כי מה שהעתיקו לנו חכמינו שגלות מצרים היתה מאתייםועשר שנים בן הוא, ודי לנו העתקתם כי היא הראיה הגמורה ותוספת שלשים שנה על קץ אברהם מיום צאתו מארצו, וכן הפי' שאמר השם לאברהם אבינו ארבע מאות שנה עד סוף ארבע מאות מהיום, וזה הפירוש של הגאון נכון הוא, גם הוא אמר אין לנו צורך שנאמר כי אברהם ויצחק נקראו בני ישראל: ליל שמונים הוא לה', ובעבור שהשם שמרם חייבין הן ישראל לשמור זה הלילה, והטעם אכילת הפסח על משפטו ומצות ומרורים בלילה הזה.

וַיֵּשׁ מִפְּרֵשׁ אוֹתוֹ מִטַּעַם שׁוֹמְרֵי הַחֻמוֹת, וַיֵּשׁ לָהֶם עַד הַפְּתוּב בְּהַגְדָּה שְׁאוּמְרִים: בְּבֵית אֶחָד יֹאכֵל, שְׁיִתְחַבְּרוּ כָּלֶם עַל אֲכִילַת הַפֶּסַח בְּמָקוֹם אֶחָד: וְטַעַם כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל שֶׁהִפְלַח חַיִּיבֵינָם לַעֲשׂוֹתוֹ, וַיִּתְּכֵן לִהְיוֹת פְּיֻרֹשׁ בְּגֵר וּבְאֶזְרַח הָאָרֶץ עַל גֵּר צָדֵק שֶׁנִּכְנַס בְּבְרִית, וְהוּא הַנִּכּוֹן בְּעֵינָי.

וְטַעַם וַיְהִי בְּעֵצָם הַיּוֹם הַזֶּה דָּבַק עִם הַבָּא אַחֲרָיו וְהוּא קִדְּשׁ לִי כָּל בְּכוֹר, כִּי כֵן פְּתוּב כִּי לִי כָּל בְּכוֹר וּגו' בְּיּוֹם הַפְּתוּתִי כָּל בְּכוֹר בְּאָרֶץ מִצְרַיִם הִקְדַּשְׁתִּי אֲנֹתָם לִי, וְאַחַר שְׁיִצְאָהּ הַגְּזֵרָה עַל כָּל בְּכוֹר בְּמִצְרַיִם בְּאֶדָם וּבְבַהֲמָה וְלֹא מִתּוֹ בְּכוֹרֵי יִשְׂרָאֵל הֵם חַיִּיבִים לַפְּדוּת נַפְשָׁם לְמַת כְּפָרֶם לְכַבּוֹד הַשֵּׁם שְׁפָדָם, וְטַעַם בְּחֻדְשׁ הָאֲבִיב שְׁיִעֲשׂוּ אוֹתוֹ בְּיָמֵי אֲבִיב כְּאֲשֶׁר אָמַר עַל חֵג עֲצֵרַת חֵג הַקְּצִיר, וְאִם זֶה הִרְאִישׁוֹן נַעֲשֶׂה בְּיָמֵי אֲבִיב הַשְּׁעוּרִים לַעֲזוֹלָם הַשְּׁנִי יִהְיֶה בְּיָמֵי תַחֲלַת קְצִיר חֲטִיִּם, אִזּוּ יָבֹא חֵג סְכוּת בְּאֶסְיָף, וְכָל זֶה דְּבָרֵי קַבְּלָה כְּאֲשֶׁר הִזְכַּרְתִּי בְּתַחֲלָה: וְהִיָּה כִּי יִבְיָאֵה ה', זֶה הַפְּתוּב וְהִיָּה הַיּוֹם הַזֶּה לְכֶם לְזַכְרוֹן כִּי הִנֵּה מוֹעֵד הַפֶּסַח תְּלוּי בְּבֹא אֶל הָאָרֶץ, וְהַטַּעַם כִּי אֲנֹשִׁי הַמְדַבֵּר לֹא צוּוּ לְשִׁמּוֹר הַמוֹעֲדִים: בְּעֵבֹר זֶה, אָמַר ר' יוֹנָה הַמְדַקְדָּק נ"ע שֶׁהוּא הַפּוֹדֵה וְכֵן הִיָּה רְאוּי לִהְיוֹת זֶה בְּעֵבֹר עֲשֵׂה ה' לִי, וְכִפִּי דַעֲתִי שְׁאִין לְנוּ צִוְּרָה לְהַפִּיָּה וְכֵן פְּיֻרֹשׁוֹ וְעֵבֶדְתָּ אֶת הָעֲבוּדָה הַזֹּאת הִיא עֲבוּדַת הַפֶּסַח וְתֹאמַר לְבִנְיָה כִּי בְּעֵבֹר זֹאת הָעֲבוּדָה שְׁעֲשִׂיתִי עֲשֵׂה לִי הָאוֹת שְׁעֲשֵׂה עַד שְׁיִצְאָתִי מִמִּצְרַיִם: וְהִיָּה לָהּ לְאוֹת עַל יְדָכָה וּלְזַכְרוֹן בֵּין עֵינָיָה, יִתְּכֵן עַל ב' פְּיֻרֹשִׁים, הָאֶחָד עַל דְּרָף קִשְׁרָם עַל גְּרָגְרוֹתֶיהָ כְּתָבָם עַל לוּחַ לִבָּהּ, וַיְהִי טַעַם לְאוֹת כְּמוֹ סִימָן, וּמֵהוּ שְׁיִהְיֶה לְאוֹת וּלְזַכְרוֹן, הוּא כִּי בְּיַד חֲזָקָה, שְׁתַּשְׁמֹר כֵּן בְּלִבָּהּ וּלְבִנְיָה, וְכֵן הַפְּתוּב הַשְּׁנִי וְהִיָּה לָהּ לְאוֹת עַל יְדָה וּלְטוֹטְפַת בֵּין עֵינָיָה, וְהוּא כִּי בְּחֻזְקָה יָד הוֹצִיאָנוּ ה' מִמִּצְרַיִם, וּמִלַּת טַטְפַת זָרָה בְּמִקְרָא, וַיֵּשׁ אוֹמְרִים מִטַּעַם הַטַּף אֶל דְּרוֹם, וְהַפְּיֻרֹשׁ הַשְּׁנִי לִהְיוֹתוֹ כְּמִשְׁמַעוֹ לַעֲשׂוֹת תַּפְלִין שֶׁל יָד וְשֶׁל רֹאשׁ, וּבְעֵבֹר שֶׁהִעֲתִיקוּ כֵּן חֲכָמֵינוּ ז"ל בְּטַל הַפְּיֻרֹשׁ הִרְאִישׁוֹן, כִּי אִין עָלִיו עֲדִים נְאֻמָּנִים כְּמוֹ שְׁיֵשׁ לַפְּיֻרֹשׁ הַשְּׁנִי, וְכֵן וְשִׁמְרַתָּ אֶת הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָה נִכּוֹן הִיָּה לִהְיוֹתוֹ דָּבַק עִם עֲבוּדַת הַפֶּסַח גַּם הוּא נִכּוֹן עִם הַקְּרוּב אֵלָיו, וְאַנְחָנוּ נִסְמָךְ עַל הַקַּבְּלָה, וְהִנֵּה אָמַר בְּתַחֲלָה קִדְּשׁ לִי כָּל בְּכוֹר, וְהַטַּעַם לִהְיוֹתָם קְדוּשִׁים לְהַעֲלוֹת הָעוֹלוֹת, וְהֵם הָיוּ הַפְּהֻנִים הַנִּגְשִׁים אֶל ה', גַּם וְשִׁבְעִים מִזְקָנֵי יִשְׂרָאֵל מִהַבְּכוֹרִים, וְנִעְרִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִבְּחֻרֵי הַבְּכוֹרִים, גַּם בְּהַמּוֹתָם הָיוּ נִבְדְּלוֹת וְנִפְרוֹת, וְהֵם בְּכוֹרֵי הַבְּהֵמָה, וּבְפָרְשֵׁה הָאֶחָרַת צִוָּה ה' בְּבוֹאֵהָ אֶל הָאָרֶץ תַּעֲבִיר מִמָּה כָּל פֶּטֶר רִחֵם, וְהַטַּעַם תַּעֲבִירוּנוּ מִמָּה אֶל עֶבֶד ה': וְטַעַם פֶּטֶר פְּתַח, וְהַטַּעַם תַּחֲלַת שְׁפַתַח הַרְחֵם וַיֵּצֵא, וְהוּא מִטַּעַם כִּי לֹא פֶטֶר: שָׁגַר, וּמִצְאָנוּ שָׁגַר אֶלְפִיָּה, כְּמוֹ חֲדָר בְּחֲדָר, וּבְחֲדָר מִשְׁפָּכָהּ, וְטַעַם שָׁגַר כְּמוֹ עֵדֶר, וְהִנֵּה פִּירֵשׁ שְׁכָל פֶּטֶר רִחֵם הוּא לְשֵׁם, וְאִם הַפֶּטֶר בְּעֵדֶר צֹאן וּבָקָר הוּא לְשֵׁם, וְאִם פֶּטֶר רִחֵם בְּבַהֲמָה טְמֵאָה כְּמוֹ חֲמוֹר תַּפְּדָה בְּשֵׂה, גַּם בְּכוֹר אָדָם תַּפְּדָה.

וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ צָרִיכִין לְדַעַת פְּדוּיִם הַבֵּן כְּמָה הוּא, וְלֹא נוֹכַל לְדַעַתוֹ מִהַפְּתוּב כִּי אִם מִדְּבָרֵי הַקַּבְּלָה: וְעַרְפָּתוֹ, יֵשׁ אוֹמְרִים תַּכְתּוּב עַל עָרְפוֹ קִדְּשׁ, וְזֶה רְחוּק, רַק הָאֲמַת כְּאֲשֶׁר פְּיֻרֹשׁוּ מַעֲתִיקֵי הַדָּת שְׁיִסוּר עָרְפוֹ, וְכֵן וְעָרְפוֹ שֵׁם אֶת הָעֵגְלָה, וְקְרוּב אֵלֵיהֶם הוּא יַעֲרֹף מִזְבַּחֹתָם כָּל פֶּטֶר רִחֵם הַזְּכָרִים, מִהַמִּין הִרְאוּי לְזַבְחוֹת לְשֵׁם: תָּם וַיְהִי בְּשִׁלַּח פְּרָעָה, אַע"פ שֶׁהַפְּתוּב יִדְבַר עַל דְּרָף בֵּן אָדָם פֶּן יִנָּחֵם הָעָם יִדַע הַשֵּׁם שְׁיִנָּחֵם, וְטַעַם כִּי קְרוּב הוּא שְׁיִדוּעַ כִּי בֵּין אָרֶץ מִצְרַיִם עַל הַדְּרָף הַיִּשְׂרָאֵלִי וּבֵין אָרֶץ כְּנַעַן עֲשָׂרָה יָמִים, וְהִנֵּה לֹא רָאוּ מַלְחָמָה וְהָיוּ עֶבְדִים תַּחַת יַד אַחֲרִים, וְהִנֵּה כְּאֲשֶׁר יֵצֵא פְּרָעָה אַחֲרֵיהֶם אִין בָּהֶם מְרִים יָד, גַּם עֲמָלָק

יָצָא עַל יִשְׂרָאֵל בְּמַתִּי מְעַטְנִיזְנֵב אַחֲרָיו וְהִ' נִחְלַשׁ מִפְּנֵי לִוְי מִשָּׁה בְּחִירוֹ: וְטַעַם וַיִּסַּב שְׁהוֹלִיכֶם עַל דְּרָף הַסַּבּוּב, וְהוּא הֶרְחֹק, וְדָרָף הַמְדַבֵּר מוֹשֵׁף עֲצָמוּ וְאַחַר עֲמוּ, כְּמוֹ הַסַּפֵּר הַמְקַנָּה, הַיֵּינן הַסְמָה, וְכֵן הוּא דְרָף הַמְדַבֵּר מְדַבֵּר יָם סוּף, וְסוּף שָׁם מְקוֹם, וַיֵּשׁ אֹמְרִים שְׁנִקְרָא כֵן בְּעִבּוֹר שְׂיֵשׁ סְבִיבֵי סוּף כְּטַעַם וְתִשָּׁם בְּסוּף, וְאַחֲרֵים אָמְרוּ שֶׁהוּא מְגִזֵּר סוּף דָּבָר, כִּי הוּא סוּף הָעוֹלָם, וְהוּא יָם אֹמְקִינוּס, וְזֹאת טְעוֹת גְּדוּלָה כִּי הוּא יָם מְזַרְחֵי כְּנֶגֶד מְצָרִים, וַיֵּם סְפָרַד גְּדוּל מְמֻנּוּ: וְחִמוּשִׁים, חֲגוּרֵי חוֹמָשׁ, מְגִזֵּי וַיִּפְהוּ שָׁם עַל הַחוֹמָשׁ, וַיֵּשׁ אֹ' כִּי טַעַמוֹ הַצֵּלַע הַתְּמִשִּׁית וְכֵן חֲלוּצִים תַּעֲבְרוּ, חֲגוּרֵי חֲלָצִים, וְהַעֲד הַנְּאָמֵן אַתֶּם תַּעֲבְרוּ חִמוּשִׁים.

וְדַרְשׁ שְׁעָלוֹ אֶחָד מִחֲמֵשׁ מְאוֹת דְּבַר יְחִיד הוּא וְעָלִיו מִחֲלוֹקֶת וְאִינְנוּ קַבְלָה כָּלֵל, וְדִי לְנוּ הַצֵּעַר שְׁאֲנַחְנוּ בּוֹ עִם חֲכָמֵי יִשְׁמַעְאֵל שֶׁהֵם אֹמְרִים אִיךָ יִתְכַּן מִחֲמֵשִׁים וְחֲמִשָּׁה זְכָרִים שְׁיֹולִידוֹ בְּמֵאֲתִים וְעֶשְׂרֵי שָׁנִים שֶׁשׁ מְאוֹת אֶלְפֵי זְכָרִים מִכֵּן עֲשָׂרִים, וְהֵנָּה הִיּוּ כָּפֵל הַכָּפֵל עִם הַטָּף וְהַנְּשִׁים, כִּי לֹא חָשְׁבוּ יַעֲקֹב וּבְנָיו כִּי לֹא הוֹלִידוּ בְּמֵצָרִים עוֹד, כִּי לֹא מְצָאנוּ יְחִוֵשׁ רַק אֵל הַיּוֹרְדִים מְצָרִימָה וְלֹא סְפָרוּ הַבְּנוֹת, וְתִשְׁוֹבְתָנוּ כִּי הֵנָּה יַעֲקֹב לְבָדוֹ הוֹלִיד בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה וְשֵׁשׁ שָׁנִים ס"ט בָּנִים וּבָנֵי בָנִים וְעַל זֶה הַמְסַפֵּר יְכַפְּלוּ כְּפִלִים כְּפִלִים מִהַמְסַפֵּר הַכְּתוּב, אִזְ הַשִּׁיבוּ לְנוּ עוֹד, כִּי יַעֲקֹב וּבְנָיו לֹא הוֹלִידוּ נְקִבוֹת כִּי אִם שְׁתִּים, וְזֶה הִנֵּה בְּמַעֲשֵׂה גֹס, וְאַל תִּסְפֹּר כֵּן לַיּוֹרְדֵי מְצָרִים, וְעוֹד שְׁיַעֲקֹב הִיּוּ לוֹ אַרְבַּע נָשִׁים, וְיָמֵי יְבָאָר שְׁכֵן הִיּוּ לְכָל אֶחָד מִבְּנֵי בְּנָיו, גַּם אֲנַחְנוּ הַשִּׁיבוּנוּ תְּנוּ לְנוּ שְׁלִשָּׁה עֶשְׂרֵי זְכָרִים בֵּין בָּנִים וּבָנֵי בָנִים בְּאַרְבָּעִים וְשֵׁשׁ שָׁנִים, וְהֵנָּה יִהְיֶה יוֹתֵר מִן שְׁבַע מְאוֹת וּבְסוּף תִּשְׁעִים וּשְׁנַיִם יִהְיֶה ט' אֶלְפִים וּג' מְאוֹת, וּבְסוּף קפ"ב יִהְיֶה יוֹתֵר מֵאֶלְפִים וַח"ק אֶלְפֵי וְעוֹד לֹא הִגַּעְנוּ לְמֵאֲתִים וְעֶשְׂרֵי שָׁנִים, גַּם תְּנוּ לְנוּ עֶשְׂרֵה בְּאַרְבָּעִים וְשֵׁשׁ שָׁנִים וְיִסְפִּיקוּ, וְעוֹד כִּי הַכְּתוּב אֹמֵר עַל מַכַּת עָרוֹב וְשִׁמְתֵי פְּדוּת בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמִּי, וְאַמֵּר בְּסִפְרֵי תְהִלּוֹת יִשְׁלַח בָּם עָרוֹב וַיִּאֲכֹלֶם, וְהֵנָּה בְּמַכָּה שְׁאֲכָלָה מְצָרִים נְמַלֵּט יִשְׂרָאֵל, גַּם מֵת רֹב מִקְנֵה מְצָרִים בְּדָבָר וּמִמְקַנָּה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא מֵת אֶחָד, וּבְמַכַּת בְּכוֹרִים לֹא מֵת בְּיִשְׂרָאֵל אֶחָד, וּבְמַכַּת חֹשֶׁף כְּתִיב וּלְכָל בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל הָיָה אֹר, וְהֵנָּה בְּמַכּוֹת שְׁמַתוֹ בָּהֶם הַמְצָרִים לֹא מֵתוּ יִשְׂרָאֵלִים וְאִף כִּי בְּמַכָּה שְׁלֹא מֵת מְצָרֵי מְמֻנָּה, וְאִיךָ מֵתוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בַּחֹשֶׁף עַד שְׁלֹא נִשְׂאָר מֵהֶם רַק חֲלָק מִחֲמֵשׁ מְאוֹת, וְהֵנָּה לֹא הָיָה לְיִשְׂרָאֵל אֹר בְּמוֹשְׁבוֹתָם רַק מִחֹשֶׁף דְּבַר וְאַפְלוֹת מְנוֹת, וְאַחַר שְׁלֹא נִשְׂאָר כִּי אִם חֲלָק קִטָּן מֵעַם רַב הֵנָּה לֹא הָיְתָה גְּאוּלָּה לְיִשְׂרָאֵל כִּי אִם רְעָה חוֹלָה, וְזֶה הַכָּף הַכְּתוּב, וְהַכָּל דְּרָשׁ הוּא וְאִין לְסִמּוּךְ עָלָיו, אֹיִלֵי שְׁאֲמָרוּ בְּתַחֲלָה הָיָה לוֹ סוּד: וְטַעַם וַיִּקַּח מִשָּׁה בַּפ' וַיִּשְׁמַע: וְהוּא הוֹלֵךְ לְפָנֵיהֶם יוֹמָם, אַעֲפ"י שֶׁהַכְּתוּב אֹמֵר אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מְצָרִים, עַל יַד מִלְּאָךְ הוֹצֵאתִיךָ, וְכֵן כְּתוּב וַיִּשְׁלַח מִלְּאָךְ וַיּוֹצִיאֲנוּ מִשָּׁם, וְכֵן וְהוּא הוֹלֵךְ לְפָנֵיהֶם הוּא הַמִּלְּאָךְ, וְנִאָּמַר עַל הַשָּׁם כִּי הוּא שְׁלוּחֹ וּבְצוֹר הַשָּׁם, וַיֵּשׁ חֲסָרֵי דַעַת יִתְמָהוּ, וְלָמָּה לֹא יִפְקָחוּ עֵינֵיהֶם וַיִּקְרְאוּ אַחַר כֵּן וַיִּסַּע מִלְּאָךְ הָאֱלֹהִים הַהוֹלֵךְ לְפָנֵי מַחְנֵה יִשְׂרָאֵל וַיִּלְךָ מֵאַחֲרֵיהֶם וּבְנִסּוֹעַ הַמִּלְּאָךְ כֵּן נִסַּע הָעָנָן וְשָׁב מֵאַחֲרֵיהֶם, וְזֶה הָעָנָן הוּא הַכְּתוּב לֹא יִמִּישׁ עֲמוּד הָעָנָן: לְנַחֲוֹתָם, נִפְתַּח הַלְּמ"ד לְהוֹרוֹת עַל הַבְּנֵי הַכְּבֵד, וְהַשְּׁלֵם לְהַנְחוֹתָם, וְכֵן וְלִגְפִיל יָרֵךְ.

וַיֵּשׁ בְּקִדְמוֹנִים שְׁאֲמָרוּ שְׁשִׁבְעָה עֲנָנִים הִיוּ, וּלְפִי דַעַתִּי שֶׁהֵם שָׁנִים לְבָדָם, גַּם יִתְכַּן לְהִיּוֹתוֹ אֶחָד, וְזֶה פִּירוּשׁוֹ בְּעֲמוּד עָנָן יוֹמָם לְפָנֵיהֶם לְהִרְאוֹתָם אִיזָה דְרָף יִלְכוּ גַם יִגֹּן בּוֹ עָלֵיהֶם וְזֶה טַעַם פִּרְשׁ עָנָן לְמָסָךְ: וְלִילָה בְּעֲמוּד אֵשׁ לְהַאֲרִיר לָהֶם, יִתְכַּן הִיּוֹת עֲמוּד בְּתוֹךְ עֲמוּד

עָנָן בְּלִילָהּ, כְּטַעַם וְאֵשׁ תִּהְיֶה לִילָהּ בּוֹ: וְטַעַם לִלְכֹת יוֹמָם וְלִילָהּ, שֶׁהֵלְכוּ תָמִיד: וְטַעַם לֹא יִמִּישׁ, לֹא יִסִּיר, וְהוּא שָׁב אֶל הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד הַנִּזְכָּר לְמַעַלָּה כִּי יִמִּישׁ פּוֹעֵל יוֹצֵא, וְאֵלֶּה הָעֲנָנִים אִם הֵם שָׁנִים הָיוּ עִם יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁעָבְרוּ אֶת הַיָּם, וְנִכְסְקוּ מֵהֶם עַל דַּעְתִּי כִּי אֵין צֹרֶךְ לִלְכֹת בְּלִילָהּ אַחֵר שֶׁנִּטְבַּע פְּרָעָה וְחִילוֹ בַיָּם, וְזֶה טַעַם וַיִּסַּע מֹשֶׁה אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּם סוּף בְּמִצּוֹת הַשֵּׁם עַד הַמַּסַּע הַחֲמִישִׁי, שֶׁהוּא מִדְּבַר סִינִי, וְשֵׁם עָשׂוּ הַמְּשַׁכֵּן וְעָלְיוֹ שָׁכַן הָעָנָן וּבְהַעֲלוֹתוֹ יִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאֵלֹהֵי הָיָה הָעָנָן עַל יִשְׂרָאֵל בְּמִדְּבַר סִינִי מֵה טַעַם הִנֵּה אֲנִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעַב הָעָנָן: לִפְנֵי פִי הַחִירוֹת בֵּין מַגְדוֹל, לִפְנֵי בַעַל צְפוֹן, שְׁמוֹת מְקוֹמוֹת נִכְחוּ, שְׁבוֹר אוֹלֵי שְׁנֵי מְשַׁקְלִים הֵם: וְטַעַם וַיִּשׁוּבוּ שֹׁשְׁבוּ לְאַחֹר עַד שֶׁיִּשְׁמַע פְּרָעָה כֹּן וַיֹּאמֶר בְּעִבּוֹר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִבְּנִים הֵם, וְלִמָּ"ד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ פֶן יֹאמְרוּ לִי: נִבְּנִים, הָיָה רְאוּי לְהִיּוֹת בַּחֹל"ם כְּמוֹ נְכוּנִים.

יֵשׁ אוֹמְרִים כִּי בַעַל צְפוֹן צוּרָה הִיְתָה עֲשׂוּיָהּ בְּשַׁעוֹת שְׁלֵא יוּכַל עֲבָד לְבָרוּחַ עַל פֶּן אָמַר סָגַר עָלֵיהֶם, כִּי חָשַׁב פְּרָעָה שֶׁסָּגַר עָלֵיהֶם, וּלְפִי דַעְתִּי בְּעִבּוֹר שֶׁאָמְרוּ לוֹ דָּרָךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים וְאַחֵר הִלִּיכְתֶּם חֲזָרוּ לִלְכֹת אֶל מְקוֹם אַחֵר וְזֶה טַעַם וַיִּשׁוּבוּ הַגֹּדֵד הַדְּבַר לְפְרָעָה וְאָמַר בְּוֹדָאֵי לֹא הֵלְכוּ לַזְּבוּחַ, רַק נִבְּנִים הֵם לֹא יָדְעוּ אֵיזָה הַדְּרָךְ יִבְרָחוּ, כִּי הִנֵּה הַמִּדְּבַר סָגַר עָלֵיהֶם, וְאֵלֹהֵי הֵלְכוּ לַזְּבוּחַ לְמָה הָיוּ שָׁבִים וְעַד יִיָּן לֹא זָכְחוּ: כִּי בָּרַח הָעָם, כְּבָר פִּירְשִׁיתִי: וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יוֹצְאִים בְּיַד רָמָה, לֹא יִצְאוּ כְּדָמוֹת בּוֹרְחִים וְהִשְׁוֹאֵל לְמָה צִנָּה הַשֵּׁם לִישְׂרָאֵל לְשׁוּב, אֵין לָנוּ לְהִרְהַר וְלֹא לְחַפֵּשׁ, וְאִם כֹּן יֹאמֶר לָנוּ לְמָה אָמַר הַשֵּׁם וּבִאֵת מֵאַחֲרֵיהֶם, וְהֵלֵא יְכוּל לְהִרְאוֹת גְּבוּרָתוֹ, וְלְמָה כְּשֶׁמְעָף אֶת קוֹל הַצְּעָדָה, וְהוּא סוּד גְּדוֹל כֹּל סוּס רָכַב פְּרָעָה, פִּירוּשׁוֹ כְּפָתוּב בְּסִפְרֵי מְלָכִים כִּי אֲרַבְעָה סוּסִים מְנַהֲגִים הֶרְכַּב, כִּי רָכַב וּמְרַכְבָּה אֶחָד הוּא: וּפְרָשׁוֹ, רוֹכְבֵי הַסּוּסִים: וְחִילוֹ, רִגְלֵיהֶם: וּפְרָעָה הַקָּרִיב, מִחֲנֻהוּ: הַמְּבִלֵי אֵין, שְׁנֵים לְאוֹנֵן וְהָאֶחָד יִסְפִּיק רַק הוּא דְבַר צָחוֹת בְּלִשׁוֹן, (אָף) הֶרַק אָף בְּמִשְׁחָה, וְאָף ע"פ שְׁלֵא מְצָאנוּ כְּתוּב מְתֵי אָמְרוּ לוֹ יִשְׂרָאֵל כֹּן, יִדְעָנוּ כִּי כֹן הָיָה, כִּי דְבָרִים רַבִּים יִדְעָנוּם מֵאַחֲרֵיהֶם: יִלְחַם לָכֶם, בְּשִׁבְלֵיכֶם, כִּי כָל מְלַחְמָה וְלִמָּ"ד אַחֲרֵיהֶה הִיא לְעֹזֵר, עַל כֹּן פִּי ר' מֹשֶׁה הִכְהֵן הַסְּפָרְדִי נ"ע כִּי רַבִּים לְוָחֲמִים לִי בְּשִׁבְלֵי, וְטַעַם מְרוֹם מְלַחְמַת מְרוֹם כְּמִשְׁפַּט כָּל הַמּוֹשְׁכִים: וְטַעַם וְאַתֶּם תַּחֲרִישׁוּן, בְּעִבּוֹר שֶׁהָיוּ צוֹעְקִים כִּי כֹן כְּתוּב וַיִּצְעֲקוּ: מֵה תִצְעַק אֵלַי, יִתְכֵן שֶׁהִ' הַנְּבִיא צוֹעַק, אוֹ זֶה דְּבַר בְּעִבּוֹר יִשְׂרָאֵל כִּי הוּא שְׁלוּחֶם וּמְלָכֶם: וַיִּסַּע מִלֵּאף הָאֱלֹהִים, זֶה הָיָה קוֹדֵם דְּבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּסְעוּ, וְהִנֵּה פִירוּשׁוֹ וּכְבָר נִסְעָה, וּכְבָר הִרְאֵתִיךָ כְּזֶה: וַיְהִי הָעָנָן וְהַחֲשָׁף, לְצַד מִחֲנֻה מְצָרִים: וַיֹּאֶר אֶת הַלִּילָהּ, כְּמִשְׁפַּט כָּל הַלִּילוֹת לְיִשְׂרָאֵל, כִּי בְּלִילוֹת נִסְעוּ, וַיִּתְכֵן לְהִיּוֹת פִּירוּשׁ וַיּוֹלֶךְ ה' אֶת הַיָּם, וּכְבָר הוֹלִיךְ: וְטַעַם וַיִּבְקְעוּ שְׁלֵא הָיוּ נִחְבְּרִים רַק בְּמְקוֹם אֶחָד עוֹמְדִים גְּבוּהַכְּחוּמָה וּמְקוֹם אַחֵר יָבֵשׁ: וַיִּרְדְּפוּ מְצָרִים, גַּם הֵם אַחֵר יִשְׂרָאֵל בְּלִילָהּ: וַיְהִי בְּאַשְׁמוֹנֶת הַבְּקָר, עַל דַּעְתִּי שֶׁשְׁלֵשׁ אֲשַׁמְרוֹת הֵן בְּלִילָהּ, וְזֶה הָיָה בְּאַשְׁמוֹנֶת הַשְּׁלִישִׁית.

וַיֹּאמֶר הַגָּאוֹן אֵין בְּקָר עַד שֶׁתִּזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ שֶׁנֹּאמַר וַיְהִי בַּבֶּקֶר כְּזֵרוּחַ הַשֶּׁמֶשׁ, וְלֹא דְבַר נְכוּנָה, כִּי אֵלֹהֵי הָיָה כָּל בְּקָר כֹּן מֵה צֹרֶךְ הָיָה לְהוֹסִיף כְּזֵרוּחַ, וְהִנֵּה וְתִשְׁכַּח מְרַגְלוֹתָיו עַד הַבֶּקֶר, וְתִקֵּם בְּטֶרֶם יִפִּיר אִישׁ אֶת רַעְיוֹ: וְטַעַם בְּעִמּוֹד אִשׁ וְעָנָן, הוֹסִיף עִמּוֹד אִשׁ: וַיִּתְּנֶם, מֵהַפּוֹעֲלִים הַשְּׁנִיִּים הַנִּרְאִים, הוּא פּוֹעֵל יוֹצֵא, וַיִּתְכֵן לְהִיּוֹתוֹ מְפַעְלֵי הַסְּפָל מֵהַבְּנֵי הַקָּל: וַיִּסִּיר, יֵשׁ אוֹמ' מַגְז' סוּרֵר, וְהַנְּכוֹן לְהִיּוֹתוֹ כְּמִשְׁמַעוֹ הַסִּיר, וְהַטַּעַם שֶׁסָּר הָאֲנָפָן מִקְשׁוּרוֹ, אוֹ טַעַמוֹ כְּאֵלֹהֵי סָר וְהוּא נוֹהֵג בְּכַבְדוֹת וְהַטַּעַם שְׁלֵא יִכְלוּ לְשׁוּב לְאַחֹר: לְפָנוֹת בְּקָר, קָרוֹב

מהבקר, וכן לפנות ערב כי אחריו וכבא השמש: לאיתנו, לתקפו: נסים לקראתו, הם חושבי' שינוסו שהם חוזרים ליבשה והם הולכים לקראתו: וינער, מטעם ככה יהיה נעור והוא פועל מהבגן הכבד: וטעם עד אחד, אפילו אחד לא גמלט, וכן לא מת ממקנה ישראל עד אחד, והאומר שפרעה גמלט בעבור עד דרש הוא, והעד שאמר אסף ויכסו מים צריהם אחד מהם לא נותר, והנה אין שם עד, ועוד שהפתוב אומר ואכבדה בפרעה ברכבו ובפרשיו, והנה ממנו החל, ועוד אמר אויב הוא פרעה ואמר אחרי כן נשפת ברוחה כסמו ים, ולמה אאריה והפתוב אומר ונער פרעה וחילו בים סוף, וטעם להזכיר ובני ישראל הלכו ביבשה פעם שנית, שעשה השם פלא בתוך פלא, כי זה עובר ביבשה וזה טובע, וזה קרוב מזה בים אחד, כי ישראל היו רבים, ויש רבים מהם שפבר עבר בעת טבוע מצרים, ויש מהם שהיו אז עובדים, ויש ממצרים שהשליכם הים אל שפתו אחר שמתו, ויש שצלו כעופרת ובלעתם הארץ למטה מהים: אז ישיר משה, עתיד תחת עבר, ועל דעתי שהוא הזמן האמצעי ואין בלשון הקדש סימן עליו על כן יאמרו בלשון עבר ועתיד, כמו בשמים יכסה פניו, וינועו אמות הספים, וכן אז ישיר משה ויאמרו, ומשה חבר השירה וישראל עונים: כי גאה גאה, שהראה גאותו שהשליף הסוס שיש לו גבורה, כטעם התתן לסוס גבורה, עם רוכבו בים, וטעם רמה כמו חץ: עזי וזמרת, אמר ר' משה הפהן הספרדי כי נקמץ וזמרת שפירושו וזמרתי, וכן אם אתן שנת לעיני, ועל דעתי שהוא סמוך, וכן הוא עזי וזמרתי, זמרת השם, והטעם בשם הזה אענו ואותו אנפוך כי היה לי לישועה: זה אלי ואנוהו, כדברי המתרגם ארמית, והטעם זה הוא אלי ואני ארצה לעשות לו ננה שידור עמי לעולם.

ואמר הגאון שטעמו אנוה אליו, וזה הפך הפתוב, זה הוא אלהי אבי ולעד ארוממהו, ואמר כי הוא איש מלחמה, ופי' איש כמו בעל, והנה פתוב איש לא נעדר, והעקר כל דבר שיש לו עצם יקרא איש: וטעם ה' שמו תמצאנו בפירוש כי שמי בקרבנו: וחילו, הם הרגלים: ירה, כמו רמה: השור"ק במלת יכסומו תחת חול"ם: במצולות, המים העמוקים, וכן ותשליכני מצולה: נאדרי, הי"ד נוסף פיו"ד אכזרי והימין לשון זכר ונקבה, או יהיה נאדרי תנאר השם, ואמר פעמים ימינה ה' כטעם כי הנה אניביה ה', והטעם פעם אחר פעם: תרעץ אויב, כטעם תשבר וכן וירעצו וירוצצו, ומלת וירוצצו לעד: וטעם תהרס בעבור קמיה כי הוא הפך: תשלח חרונה, שהוא דומה לאש: וברוח אפיה, זה ויבקעו המים ברוח קדים עזה, ונערמו מגז' ערמת חטים: כמו גד, כמו קמו גד אחד, כמו חומה: גוזלים, תנאר המים: קפאו תהומות, נקראו, כמו וקפאו על כן עמדו כחומה: תמלאמו נפשי, תהיה נפשי מלאה מהם לקחת ממונם: תורישמו, תשמידם וכן ואם לא תורישו: נשפת ברוחה, זה פלא בתוך פלא, שהיו במקום אחד שתי רוחות, האחת להערים המים לעשותם ערמות עד שיעברו ישראל ביבשה, והרוח השנית מטבעת המצרים.

נשפת כמו וגם נשף בהם, ויתכן להיותם שניהם מגזרת נשף, שני שני נשפים הם, נשף אחר שקוע השמש, ונשף טרם שתזרח. ויהי פירוש נשפת שהבאת בנשף רוח: כעופרת, ידוע, ויתכן שנקרא כן בעבור הדבק העפר בו, ויוסיף בו כאשר יטמן בעפר, הפך הזהב והכסף והברזל: באלים, שם המלאכים המניעים, ובני אלים הם הפככים, וזה הסוד רמוז בסדר ואלה שמות: נאדר, שאתה אדיר במרום, כי בקדש הוא שמי השמים, שהם קדש

כנגד השמים: נורא תהלות, טעמו שיגרא האדם לספר תהלותיו כי נשגבו מהכל, ונודע בעבור פלאים שהוא עושה תמיד: תבלעמו, שב אל אמר אויב, והטעם כאשר ראתה הארץ ימינה ששלחת אז בלעתם פי כל דברי משה דבקים בדברי מעלה וזה טעם נטית ימינה: נחית בתסדה, על דעת כל המפרשים שהוא דבר עתיד וכבר הזכרתי למה ידברו הנביאים בעבר תחת עתיד, והטעם שהשם ינחם עד שיביאם אל ירושלים שהוא נוה הקדש: והנכון בעיני שנוה הקדש הוא הר סיני ששם יעבדו את השם ושם נתנה תורה לישראל: וטעם שמעו עמים על שער, והזכיר פלשת ואדום ומואב בעבור שהם בין ארץ מצרים ובין ארץ כנען: אילי, מטעם כגבר אין איל: תפול עליהם, איננו שב על יושבי כנען שהוא קרוב רק אל פלשתים ואדום ומואב, וכמהו תנה את נשי ואת ילדי, וישם דמי מלחמה בשלום, והטעם שידמו כל אלה שהם בדרך ולא ילחמו עם ישראל עד שיעברו אל ארץ כנען: וטעם קניית, כי עבדים היו ואתה קניתם להיות לה לעבדים: מכון לשבתה, רמז על הר הבית ששם תשרה השכינה: וטעם פעלת שאתה פוננתו מקדם להיות מכון לה, ונדגש הקו"ף מקדש והם שני שמות, וטעמו פקו"ף הנח והדל"ת הדגוש, והנה זה פירוש פעלת כאשר פירשתי: ה' ימלה, אז תראה מלכות השם, וטעם לעולם ועד על דעת חכם ספרדי לעולם ולנראה, ואחרים אמרו שהוא כמו היודע ועד, שפירושו והעד, והטעם שהוא מלה והוא עד על כל לב שימליכנו, והנכון בעיני שהוא דרך קצרה, וכן הוא לעולם ועד עולם, ובעבור היות הטעם באות הראשון כמו לחם וניין נפתח הני"ו, ובעבור היות סוף פסוק הנה העי"ן כמוץ בקמ"ץ קטן, ואם תאמר אנה מצאנועד שאיננו סמוך הנה הוא שוכן עד, כן בא גם זה הפסוק מהשירה, והטעם שנה השם תאנת לו המלוכה שעשה פלא בתוך פלא, והשיב מי הים על מצרים, גם ישראל היו אז הולכים בתוך הים ביבשה: הנביאה אחות אהרן, יש אומרים שהיא אחותו בנבואה, אולי נקראה כן במצרים להפריש בינה ובין מי שהיא כשמה, ומעלת אהרן קודם בא משה גם היתה גדולה כאשר פירשתי, וכאשר אמרו ישראל זאת השירה כן נגנו אותה פלה כל הנשים המנגנות, וטעם ותען כמו קול ענות, או כמו ויען אויב, וענית ואמרת, ובמקומו אפרשנו: מדבר שור, הוא מדבר איתם כי כן כתוב, והנה לא נכנסו ישראל בים בעבור צורך כי במדבר איתם היו, רק עד שיבא אחריהם פרעה וחילו ויטבעו בים: ויסע משה, כבר פירשתי: שם שם, השם: חק, לעם: ושם נסהו, והעד שהוא כן ויאמר אם שמוע תשמע, כי רחוק שיהיה הדבור עם משה, ויתכן שנה החק והמשפט על דבר התלונה ושם נסהו, והטעם שהראה המקנה לישועת השם ואשר יליו עליו: וטעם אם שמוע תשמע בקול ה' אלהיך על המסע, והישר בעיניו הוא שנטע בלב, והאזנת למצותיו, שיצוה: ושמרת כל חקיו, שבהם נהג העולם, כל הנגעים ששמתי במצרים ואתה ראיתם לא אשימם עליך, ואל תירא מנגעים אחרים, כי אני ה' רפאתי, כאשר רפאתי המים המרים.

ואנחנו לא נדע איזה עץ היה כי הכתוב לא גלהו, ואלו היו כל עצי העולם שהם ממין העץ שהשליח משה אל המים היו מושלכים במים מעוטים לא שבו מתוקים, ואף כי נחל שוטר, רק היה במצוה עליונה ופלא גדול, וכן מעשה אלישע במלח: וטעם שתיים עשרה עינות מים, להגיד כי המקום טוב על כן ישבו שם עשרים יום, כי בין מצרים ובעל צפון מהלך שני ימים ובא המגיד ויצא פרעה, והנה טבע באחד ועשרים יום לחדש הראשון, גם כן העתיקו קדמונינו: הגני ממטיר לכם לחם מן השמים, והם היו במדבר סין אעפ"י

שֶׁהַפְּתוּב אֹמֵר וַיִּסְעוּ מֵאֵלִים וַיָּבֹאוּ כְּלַעֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל מִדְּבַר סִין, לֹא בָּאוּ מֵאֵלִים כִּי אֶל מְקוֹם קָרוֹב שֶׁהוּא עַל יַם סוּף וּמִשָּׁם בָּאוּ אֶל מִדְּבַר סִין, וְכִמְהוּ וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּדְּבַר סִין לְמִסְעֵיהֶם עַל פִּי ה' וַיִּחַנּוּ בְּרִפְיִדִים, וְאַנְחֵנו יַדְעֵנו כִּי מִמִּדְּבַר סִין נָסְעוּ אֶל דְּפָקָה וּמִשָּׁם לְאֵלוֹשׁ וּמֵאֵלוֹשׁ לְרִפְיִדִים, לְכֹן בַּעֲבוּר שְׁלֹא אֵינְרַע לָהֶם שׁוּם דְּבַר בֵּינֵם סוּף וּדְפָקָה וְאֵלוֹשׁ אֲחֻזַּת הַפְּתוּב דְּרָךְ קֶצֶרָה, וְכִמּוֹ אֵלֶּה רַבִּים: לָחֵם, מֵאֲכָל, גַּם הַבָּשָׂר יִקְרָא לָחֵם, לָחֵם אִשָּׁה, גַּם פְּרֵי הָעֵץ, וְשִׁחִיתָה עֵץ בְּלַחְמוֹ, וּמִלַּת מִלְחָמָה מִמֶּנּוּ, מְקוֹם מֵאֲכָל הַחֶרֶב: וְטַעַם אָנֹסְנוּ בַּעֲבוּר שְׁיִצְטַרְךָ אֵלַי בְּכָל יוֹם.

וַיֵּשׁ אֹמְרִים עַל אֲנָשִׁים שֶׁהוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ וְהִיוּצֵאִים בְּשִׁבְתָּ לְלִקְנוֹט, וּמִזֶּה הַפְּתוּב לְמַדְנֹו כִּי יִצְיֵאת מִצְרַיִם הַיְתָה יוֹם חֲמִישִׁי אוֹ שִׁשִּׁי כִּי יוֹם בּוֹאֵם אֶל מִדְּבַר סִין הָיָה יוֹם שִׁבְתָּ בַחֲמִשָּׁה [עֶשְׂרִי] יוֹם, כִּי מָחָר בַּבֶּקֶר הִמְטִיר הַמָּן וְאָמַר וְהָיָה בַיּוֹם הַשְּׁשִׁי, וּפְלֵא הַמָּן גָּדוֹל מִכָּל פְּלֵא, בַּעֲבוּר שְׁעֵמֶד זֶה הַפְּלֵא אַרְבָּעִים שָׁנָה כִּי רַבִּי הַפְּלֵאִים הֵם לַעֲתָם, וְעֶשְׂרָה נְסִים יֵשׁ בּוֹ, הָאֶחָד יִרְיֶדְתּוּ, וְהַשְּׁנִי הָיֹתוּ סָבִיב לְמַחְנָה לְבָדוּ, וְהַשְּׁלִישִׁי הֶעֱתִקוּ עֲמָהֶם מִמֶּסַע אֶל מִסַּע, וְהָרְבִיעִי שְׁיִמַּסּ בַּחֲנוּם הַשְּׁמֶשׁ וְלֹא יִמַּסּ אֶשֶׁר לְקָטוּ, וְהַחֲמִישִׁי לֹא הֶעֱדִיף הַמְרָבָה וְהַמְמַעִיט לֹא הִחְסִיר, הַשְּׁשִׁי מִשְׁנָה בַיּוֹם הַשְּׁשִׁי, שְׁבִיעִי וְלֹא הַבְּאִישׁ לִילָה נְיוֹם, שְׁמִינִי וְשִׁנִּי מִטְעָמִים יֵשׁ לוֹ, וְהוּא גַם הַתְּשִׁיעִי כִּי כֹן הַפְּתוּב בְּמְקוֹם אֶחָד אֹמֵר כְּטַעַם לְשֵׁד הַשְּׁמֹן וְכַתוּב אַחַר אֹמֵר כְּצַפִּיחִית בְּדָבָשׁ, וְהַנְּכוֹן שֶׁהוּא כְּצַפִּיחִית אִם אֵינְנוּ מְבֹנְשָׁל, רַק הַמְּבֹנְשָׁל בְּפָרוֹר כְּטַעַם לְשֵׁד הַשְּׁמֹן, וְהֵנֶס הָעֶשְׂרִי שְׁעֵמֶד לְדוֹרוֹת וְלֹא הַבְּאִישׁ וּבְדָרָשׁ שְׁבִנְכוֹת מִשָּׁה בָּא הַמָּן, וּבְנְכוֹת אֶהְרֹן הָעֵנָן, גַּם בְּנְכוֹת מְרִיָם הַבָּאָר, וְהִנֵּה אָכְלוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַמָּן שְׁמִנָה וְשִׁלְשִׁים יוֹם אַחֲרֵי מוֹת מִשָּׁה, וְעַל דַּעֲתִי כִּי עֵנָן לֹא הָיָה עֲלֵיהֶם אַחַר עֲבָרָם יַם סוּף, כִּי הָעֵנָן הָיָה עַל הַמִּשְׁכָּן, וְזֶה פִּירוּשׁ וְעִנְיָה עוֹמֵד עֲלֵיהֶם כִּי בְּשִׁבְלֵם הָיָה עוֹמֵד כְּדִי שְׁיִעֲמָדוּ וּבְנִסְוֵעַ הָעֵנָן יִסְעוּ, וּבַעֲמוֹד אִשׁ הָיֹת נִרְאָה בְּעֵנָן, וְכֹן כַּתוּב וְאִשׁ תִּהְיֶה לִילָה בּוֹ, וְדָרָךְ הַבָּאָר אֵין זִכָּר בְּכַתוּב עַל זֶה וְדָרָשׁ יַחֲדִיד הוּא, כִּי אֵלוֹ הָיָה הַפְּלֵא הַזֶּה לְמָה לֹא נִכְתַּב בַּתּוֹרָה, וְהַפְּתוּב אֹמֵר יִבְקַע צוּרִים בְּמִדְּבַר, וּבַעַל הַדָּרָשׁ סִמָּךְ עַל וַתִּמַּת שֵׁם מְרִיָם וְכַתוּב אַחֲרָיו וְלֹא הָיָה מֵיָם, וְאֵין זֶה רֵאִיָה כִּי הַפְּתוּב סִפֵּר שְׁנַיִם מְאֻרְעִים אֲרַעוּ בְּמְקוֹם, וְאִם לֹא יוֹדִיעוּנוּ מִי הוּא שְׁמַת בְּרִפְיִדִים שְׁכַתוּב שֵׁם וַיִּחַנּוּ בְּרִפְיִדִים וְאֵין מֵיָם לְשִׁתּוֹת הָעַם, וְעוֹד אֶפְרָשׁ זֶה בְּפָסוּק וְדַבַּרְתֶּם אֶל הַסֵּלַע: עָרַב וַיִּדְעַתֶּם כִּי ה' הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, וְהַפְּתוּב כָּבַר אָמַר וַיֵּאמְרוּ בְּה', וְזֶה הַטַּעַם אַחַר שֶׁהֵאמִינוּ רַבִּים שְׁלֹא הָיוּ יוֹדְעִים הָאֱמֶת, וּבַעֲבוּר שְׁאָמְרוּ הֵם לְמִשָּׁה כִּי הוֹצֵאתֶם אֹתָנוּ אוֹלִי עֲשִׂיתֶם זֶה מִדַּעַת נִפְשְׁכֶם וְלֹא בְּרִשׁוֹתוֹ, עַל כֵּן אָמַר מִשָּׁה עָרַב וַתִּרְאוּ אוֹת כִּי הֵשֵׁם הוֹצִיא אֶתְכֶם וְלֹא אֲנַחְנוּ מִדַּעַתְנוּ, וּבִקְרָן כֵּן, וְעוֹד תִּרְאוּ אוֹת אַחַר וְהוּא כְּבוֹד הַשֵּׁם, וּמִרְאָה, הַכְּבוֹד כְּאִשׁ אוֹכֵלֶת בְּעֵנָן, וְזֶה יְהִי לְכֶם לְאוֹת כִּי שָׁמַע הוּא תְלוּנוֹתֵיכֶם עַל כֵּן נִרְאָה כְּבוֹדוֹ לְעֵינֵיכֶם: וְנַחְנוּ מֵה, עֲשִׂינוּ לְכֶם כִּי תְלוּנוּ עֲלֵינוּ, וְזֶה פְּוַעַל יוֹצֵא לְשָׁנִים פְּעוּלִים, וְהוּא דְּבַר אֶל רֵאִשִׁי הָעַם, וְכֹן וַיִּשׁוּבוּ וַיִּלְּנוּ עָלָיו, וְטַעַם וַיֵּאמֶר מִשָּׁה בַת ה', כְּאֶשֶׁר נָתַן הַשֵּׁם לְכֶם בְּעָרַב בָּשָׂר לְאָכֹל וְלָחֵם בְּבִקְרָה לְשִׁבְוֵעַ בַּעֲבוּר שְׁשִׁמְעַ הַשֵּׁם שְׁאֲתֶם מְלִינִים עָלָיו, אִזּוֹ תִּבְרַר לְכֶם כִּי חֲטַאתֶם כִּי עַל הַשֵּׁם תְלוּנוֹתֵיכֶם וְלֹא עָלֵינוּ כְּאֶשֶׁר חֲשַׁבְתֶּם בְּנִפְשְׁכֶם, וּכְדָבָר מִשָּׁה אֶל אֶהְרֹן לֵאמֹר קָרְבוּ אֶל אֶהֱל מוֹעֵד, עוֹד אֶהְרֹן מִדְּבַר וְהִנֵּה פָּנָו אֶל הַמִּדְּבַר וְהִנֵּה כְּבוֹד ה', וְטַעַם אֶל הַמִּדְּבַר כִּי אֶהֱל מִשָּׁה חוּץ לְמַחְנֶה הָיָה, וְנִקְרָא אֶהֱל מוֹעֵד כִּי שֵׁם יְנוֹעְדוֹ אֵלָיו כָּל הַנְּשִׂאִים, וְכְאֶשֶׁר רָאוּ הַכְּבוֹד אָמַר מִשָּׁה בְּצוּוֵי הַשֵּׁם שְׁמַעְתִּי אֶת תְלוּנוֹתֵיכֶם, אָמַר הַשֵּׁם וּבְעָרַב

תאכלו בשר ובבקר תשבעו לחם, אז האמינו העם בעבור שראו הכבוד: ותעל השלו, עור, וטעם ותעל שמפאת הים הוא עולה: ובבקר היתה שכבת הטל, נזילת הטל, או רדת, וכן גבלי שמים מי ישפוב: דק מחספס, יש אומרים שפירושו עגול, ולא גדע אם הסמ"ך פפול או הוא מחומש, והקרוב שהוא מרובע: כפפור, כמו כפור פאפר יפזר: מן הוא, מטעם מן ינצרוהו וימן ה' דג גדול, כטעם זימון.

והמפרשים שהוא בלשון ישמעאל תעו כי לא יאמר פן בלשונם כי אם לאדם לבדו. ושתתקו עצמות חיוי הפושע וכל הזונים אחריו שאמרו כי מנהג זה המן לרדת עדהיום במדבר, ואמרו כי כמהו הוא היורד עם הטל בארץ מערב התפון הוא הנכנס במיני רפואות הנקרא תרנגולין, ולא התבישו אלה, כי הנה כתוב כי במדבר סין ירד המן והוא מקום ישוב, ועוד כי בארץ שני מלכי האמורי ירד המן, גם אחרי שעברו את הירדן, ואם היה דבר תולדת למה לא ירד בשבת, ושאר הנסים הנזכרים, ועוד נתן להם עוד עדים נאמנים מכחישים דבריהם, כי זה היורד במערב איננו יורד בכל זמן ולא על כל עלה, ואם תשים אותו בשמש לא ימס ויעמוד ימים וחדשים ושנים ולא יבאש, ואיננו קשה שיוכל אדם לטחון אותו, כי כן הכתוב אומר וטחנו ברחים או דכו במדוכה, וכן בפסוק ועשו אותו עגות, והנה איננו כאשר דמו וצוה השם שלא יקח כל אחד חוץ מעומר: וטעם לגלגלת על הראש שהוא דומה לגלגל, וכן ותרץ גלגלתו, ונרץ הגלגל, בעבור שיבאש אם היה יותר מאשר יספיק: וירם תולעים, יש אומרים מגזרת רמה, וטעם ויבאש וכבר באש, וכבר הראתיו כמוהו: בבקר בבקר, על דעתי קודם זרוח השמש.

ומלת אפו זרה בדקדוק, אולי באה פן בעבור האל"ף. והנה אסר בפסוק הנה לאפות ולבשל ביום השבת ותחסר מלת אכלו כמנהגכם ממנו: ואת כל העונף הניחו עד הבקר, ונאנחנו לא גדע אם היו אוכלים המן פעם אחת ביום או יחלוק העומר: וטעם שבתון שבת קדש על דעת המפרשים כמו אדמת עפר.

והגאון אמר ששבתון פחות משבת, ונאנחנו מצאנו שיאמר שבת שבתון הוא לכם, ולפי דעתי שפי' שבתון שבתה לכם, כי שבת דבק עם השם על פן יאמר בשבת שבת היא לה, ובשנת השמיטה שבת בעבור שהיא דומה ליום השבת, כי היא שביעית, גם נקרא צום העשור פן בעבור היותו בחדש השביעי, והאות שתמצא על סכות ויום תרועה פן בעבור החדש, וטעם שבת לא יהיה בו, על המן ישוב: שבו איש תחתיו, צריכין אנו לדברי קבלה לדעת פירוש תחתיו, גם במקומו, וכן מה שאמר ישע"א אם תשיב משבת רגלך כמה הוא, ומה הוא מצא חפץ, ואיזה דבור אסור ואיזה הוא מותר, וכל זה מפורש אצלנו בתלמודנו השם יכפיל שכר הקדמונים שהסירו כל ספק והעמידו כל דבר על מתכונתו ועל דרך הפשט שמצנת שבו איש תחתיו שלא יצאו ללקט כאשר עשו: וטעם וישבתו שלא נמצא אחר פן מחלל שבת חוץ מן המקושש שהזכיר: כזרע גז, פירושו ידוע, ויש אומ' חרדל מגז' גידין מלשון מרירות, ואנכי לא ידעתי.

ויאמר הגאון כי פירוש כצפיחית רקיק לחם עם דבש ויפה פירש: צנצנת אחת היא במקרא כדברי המתרגם ארמית, וזה הדבר צוה השם אחר שנעשה המשכן, כי כן כתוב לפני ה' גם לפני העדות שהם הלוחות, והזכיר זה הדבר להזכיר במקום אחד נסי המן: עד באם אל ארץ נושבת, והנה זה כי כל ישראל אכלו את המן כי אין להם לחם אחר עד

שָׁבְאוֹ לְמַלְכוּת מַלְכֵי הָאֱמוּרַי, וְזֶה טַעַם עַד בְּאֵם אֶל אֶרֶץ נוֹשְׁבֹת, אִז הָיָה מִיִּשְׂרָאֵל שְׁהִיָּה אוֹכֵל לֶחֶם הָאֶרֶץ, וַיֵּשׁ מֵהֶם שֶׁהוּא אוֹכֵל אֶת הַמֶּן עַד שָׁבְאוֹ אֶל עַרְבוֹת יְרַחוּ בְּגִלְגָּל וּמִצְאוֹ תְּבוּאָה חֲדָשָׁה אִז פָּסַק הַמֶּן: וְהַטַּעַם וְהַעֲמָר עֲשִׂירִית הָאֵיפָה מֵאֹכֵל אִישׁ אֶחָד: וְטַעַם לְמַסְעֵיהֶם בְּעִבּוֹר הַיּוֹת רְפִידִים מִמְדָּבָר סִין מִסַּע שְׁלִישִׁי: וַיָּרַב, מִהַבְּנִין הַכָּבֵד הַנוֹסֵף.

וּלְפִי דַעְתִּי שִׁישְׂרָאֵל הִתְחַלְקוּ לְשָׁנֵי חֲלָקִים, הַחֲלָק הָאֶחָד אֵין לָהֶם מַיִם וְהֵם אֲנָשֵׁי הַמְּרִיבָה עִם מִשָּׁה, וְהַחֲלָק הַשְּׁנַיִ יֵשׁ לָהֶם בְּכָלֵיהֶם שֶׁהֵבִיאוּ מֵאֱלוֹשׁ וְהָיוּ מְנַסִּים הַשֵּׁם פִּי כֵן פְּתוּב הַיֵּשׁ ה' בְּקִרְבָּנוּ אִם אֵין, וְטַעַם וַיִּצְמָא שָׁם כְּאֲשֶׁר הִרְאָתֵךְ רַבִּים וְכֵן פִּירוּשׁוֹ וְכֹאֲשֶׁר צָמָא שָׁם הָעַם לַמַּיִם וְהִלִּינוּ עַל מִשָּׁה צָעַק מִשָּׁה אֶל הַשֵּׁם.

וַיֵּשׁ אוֹמְרִי כִּי בְּעִבּוֹר שְׁאֲמַר מִשָּׁה עוֹד מְעַט וּסְקָלְוֵי הַשֵּׁיבוּ הַשֵּׁם עִבּוֹר לְפָנַי הָעַם. וְהַנְּכוֹן בְּעֵינַי שְׁטַעַם עִבּוֹר שִׁיעֲשֶׂה זֶה בְּפִרְהָסִיא וַיּוֹדִיעַם הַסּוּד, וְזֶה הַמְּקוֹם הָיָה קְרוֹב מֵהַר סִינַי וְהוּא הַצּוּר שֶׁהִפָּה: וַיָּבֵא עֲמֶלֶק, הוּא הַיּוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב: אֲנָשִׁים, אֲנָשֵׁי מִלְחָמָה: מְחַר, דְּבַק עִם הַלְחָם וְעִם אֲנָכִי נֶצֶב, עַל דַּעְתִּי כִּי זֹאת הַגְּבֻעָה הִיא הַצּוּר שֶׁהִפָּה וְהוּא הַר סִינַי וְאֵל יִקְשֶׁה עֲלֵיךְ שְׁאֲמַר הַפְּתוּב שְׁנֹסְעוּ מִרְפִּידִים וּבָאוּ אֶל מְדָבָר סִינַי, כִּי מַחְנֶה גְדוֹל הִי, וְרֹאשׁ מִסַּע שְׁנַי בְּסוּף מִסַּע רֹאשׁוֹן אוֹ קְרוֹב מִמֶּנּוּ, אוֹ הַר סִינַי קְרוֹב מִשְׁנֵיהֶם: זֶה שֶׁהָרִים מִשָּׁה יָדוּ בְּמִצְוֶה עֲלִיוֹנָה כְּאֲשֶׁר נָטָה יְהוֹשֻׁעִידוֹ בְּפִידוֹן.

וַיֵּשׁ אוֹ שְׁפָרַשׁ יָדָיו דֶּרֶךְ תְּפִלָּה: כְּבָדִים, הִנֵּה יָד לְשׁוֹן זָכָר, וְכֵן וְהִנֵּה בּוֹ מַגְלַת סֶפֶר. וַיָּדִיו הֵם זִקְנִים מִהַזְּקִנָה, גַּם אֵין בְּעוֹלָם גְּבוּר שִׁיּוּכָל לְהָרִים יָדָיו שְׁתֵּי שְׁעוֹת וְאַף כִּי עַד בָּא הַשְּׁמַשׁ, וְלִמָּה זֶה יְדוּעַ מְדָבָר הַתּוֹלְדָת: וַיְהִי יָדָיו אֲמוֹנָה, שֵׁם מְקוֹם שֵׁם הַתּוֹאֵר, כִּי הָאֶחָד לְזָכָר לֹא אֲמוֹן בָּם, וְרַבִּים כִּי פִסּוּ אֲמוֹנִים, וְהָעֵד שֶׁהוּא כְּנֻגָד כִּי גָמַר חֲסִיד, וְכֵן הוּא וַיְהִי כָּל אֶחָד מִיָּדָיו אֲמוֹנָה קִינִימַת בְּהִרְמָה וְלֹא נִחָה, וְכֵן רַחֵל מְבַכָּה עַל בְּנֵיהָ כִּי אֵינָנו, הַטַּעַם אֵין כָּל אֶחָד וְאֶחָד וְרַבִּים כֵּן: וַיִּחְלַשׁ, פְּנוּעַל יוֹצֵא וְנִמְצָא עוֹמֵד וְגָבַר יְמוֹת וַיִּחְלַשׁ, וּשְׁנֵיהֶם מְבַנְּנֵי אֶחָד, וְאֵין בִּינֵיהֶם רַק שֶׁהָאֶחָד עַל מִשְׁקָל פְּעַל וְהַשְּׁנַי עַל מִשְׁקָל פְּעוּל: וַיֹּאמֶר ה' אֶל מִשָּׁה כְּתוּב זֹאת זָכְרוֹן בְּסֶפֶר, זֹאת הַפְּרָשָׁה בְּשֵׁנַת הָאֲרָבָעִים נִאֲמָרָה וְהָעֵד שְׁאֲמַר בְּסֶפֶר בְּפִתְחוֹת הַבַּיִת וְהַטַּעַם סֶפֶר תּוֹרָה, אוֹ סֶפֶר אַחַר הָיָה לָהֶם יִקְרָא סֶפֶר מִלְחָמוֹת הַשֵּׁם: וַיְכֹן מִשָּׁה מְזַבַּח, בְּרְפִידִים.

וְטַעַם וְשֵׁם בְּאֲזַנֵּי יְהוֹשֻׁעַ, בְּעִבּוֹר שֶׁהוּא יָבִיא הָעַם אֶל הָאֶרֶץ: וְשֵׁם הַמְּזַבַּח קָרָאוּ מִשָּׁה ה' נָסִי בְּעִבּוֹר שֶׁהִרְאָה הַשֵּׁם נָס בְּמְקוֹם רְפִידִים, וְכֵן וַיִּקְרָא לְמְקוֹם אֵל בֵּית אֵל. וְהַגָּאוֹן אָמַר שֶׁהוּא וַיִּקְרָא שְׁמוֹ הַשֵּׁם, זֶה הוּא מְקוֹם הַנָּס שְׁעֲשִׂיתִי, וְכֵן אָמַר ה' צְדָקְנוּ, הַשֵּׁם הוּא צְדָקְנוּ, וְשֵׁם הָעִיר מִיּוֹם ה' שְׁמָה, אָמַר שֶׁהוּא דְבוּק, וְכָל זֶה אֵינָנו שׁוּה, כִּי זֶה הַפָּה הָאֲמַת: כִּי יָד, יֵשׁ אוֹ מִי שְׁתֵּהָ! יָדוּ בַתְּחִלָּה עַל כִּסֵּא ה' יַעֲשֶׂה מִלְחָמָה בְּעֲמֶלֶק, וְכִסֵּא הַשֵּׁם מַלְכוּת יִשְׂרָאֵל, וְכֵן פְּתוּב עַל שְׁלֵמָה עַל כִּסֵּא ה', וְזֹאת מִצְוֶה, וְרִמְזוֹ עַל שְׁאוּל בְּחִיר הַשֵּׁם, וְדֶרֶךְ הַמְּתַרְגֵּם אֲרַמִּית יְדוּעָה, וְהוּא הַנְּכוֹן, כִּי טַעַם יָד כְּמוֹ כִּי אֲשָׂא אֶל שְׁמַיִם יָדִי, וַיָּרַם יְמִינוֹ וּשְׁמָאלוֹ אֶל הַשְּׁמַיִם, וְזֶה רִמְזוֹ בְּנִשְׂיַאת הַיָּד לְשְׁמַיִם, כִּי כְּאֲשֶׁר הַשְּׁמַיִם עוֹמְדִים כֵּן יַעֲמֵד זֶה הַדְּבוּר, וְכִסֵּא הַשֵּׁם לְעוֹלָם קַיָּים, וְכֵן פְּתוּב נְכוֹן כִּסֵּאָה מֵאִז: תָּם וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ, לְפִי דַעְתִּי שִׁיתְרוֹ בָּא אֶל מִשָּׁה אַחַר שְׁנִבְנָה הַמִּשְׁכָּן, כִּי יֵשׁ כְּדָמוֹת רֵאיוֹת שְׁאֲמַר הַפְּתוּב לְאֹכֵל לֶחֶם עִם חֲתוּן מִשָּׁה לְפָנַי הָאֱלֹהִים, וְאָמַר מִשָּׁה בְּסֶפֶר אֵלֶּה הַדְּבָרִים שְׁאֲמַר הַשֵּׁם לְמִשָּׁה רַב לָכֶם שְׁבֵת בְּהַר הַזֶּה וְאָמַר אֲלֵיכֶם בְּעַת הַהִיא וְאָתָּן אֲנִי רֹאשִׁים עֲלֵיכֶם שְׁרֵי אֲלֵפִים,

ולא נוכל לומר כי התעכב יתרו עם ישראל חדשים רבים ואחר כן נתן העצה, כי הפתוב אומר ויהי ממחרת.

גם יורה על יושר זה הפירוש שאמר משה לחובב שהוא לפי דעתי יתרו פאשר אפרש במקומו נוסעים אנחנו, ועוד והודעתי את חקי האלהים לא יתכן קודם מתן תורה, כי בראש חדש סיון באו אל הר סיני כי כן פתוב בחדש השלישי, ולעולם יהיה ראש חדש פאשר יהיה פתוב חדש בלא מספר, ובפסוק ובראשי חדשיכם אפרש זה.

והנה יום שני ומשה עלה אל האלהים, ואחר כן היו נכונים לשלשת ימים, וזאת הפרשה דבקה עם פרש' ויבא עמלק, להפריש בין מעשה זה וזה: אחר שלוחיה, יש או' אחר ששלחה אל בית אביה מדרוך מצרים, ויש אומ' שנתן לה גט, ור' ישועה אומר ששלוחיה הם דורון ומנקה, כמו שלוחים לבתו, והטעם אחר ששלחה דורנה, וזה הקרוב אלי: ואל תתמה על הפתוב שהוא אומר אשר שם האחד גרשם ואחר כן ושם האחד אליעזר, כי כן דרך הלשון לומר פעם השני ופעם האחד, כמו שם האחד בוצץ ושם האחד סנה, ואחר שפירשתי שאליעזר הוא הקטן והוא היה בן שמונת ימים בלקת משה ממדון אל מצרים איה יאמר ויצילני מחרב פרעה, וזה הטעם היה ראוי לבן הראשון, דע כי משה אף ע"פ שברח אל ארץ מדין היה לו פחד מפרעה, כי שלום היה בין מצרים ובין מדין, וכאשר אמר לו השם לך שוב מצרימה כי מתו כל האנשים, וזהו וימת מלך מצרים, אז בטח לב משה ואמר ויצילני מחרב פרעה, ותחסר מלת אמר, וכן הוא כי אמר אלהי אבי בעזרי, או יהי כי אמר אשר בפסוק הראשון מושף עצמו ואחר עמו: ויאמר אל משה אני חותנה יתרו, במקרב: ויבאו האלה, הוא אהל משה הנקרא אהל מועד: יתכן להיות תלאה מגזרת ונלאו, רע שלא יוכל אדם לסבול: ויחד יתרו, מגז' חדות ה', פטעם וישמח, והיה ראוי להיות ע"מ וירד מיעקב, ונפתח החי"ת בעבור שהוא מהגרון ונשאר הדל"ת דגוש פאשר היה: אשר הציל אתכם מיד מצרים, ומיד פרעה במצרים: אשר הציל את העם מתחת יד מצרים, בבקיעת ים סוף: ופירוש עתה ידעתי בפר' ואלה שמות: כי בדבר אשר זדו עליהם, כי כל זה היה בעבור אשר זדו עליהם המצרים שהעבידום בפרך, וכן פתוב כי ידעת כי הזידו עליהם, כאום שיעשה בזדון רצונו: גבול תבול, מגזר' נובלת עליה, והטעם שיפול מעצמו כגבול, עלה: עשוהו, מלה נרה ובאה על הדקדוק השלם בלי תמורה בתי"ו: איעצה, כבר הנפרתי בספ' מאננים שבעלי היו"ד בתחלה עלי שני דרכים: מול האלהים, מפאת השם: והזהרת אתהם, מלת והזהרת מטעם כי נזהר וטעמו נשמר, אתהם שתי מלות: ילכו בה, אשר ילכו בה, וכן כמים לים מכסים: אנשי חיל, שיש להם כח לסבול, וכן אלהים ה' חילי: יראי אלהים, שלא יצא עליהם שם רע: אנשי אמת, שאינם כוזבים: שונאי בצע, ממון, כמו איש בצעו, עד שלא יקבלו שחד: שרי אלפים, יש או' כי פלם היו אלה ומאה וששים, ואחרים אמרו שהיו שמנה ושבעים ושש מאות, ואחרים אמרו אחד עשר אלה ומאה ועשרה, ולא ארצה להאריך להזכיר השבון אלה כי דקדוק הלשון יכחישם: והאמת מה שאמרו הקדמונים שהיו כל השנים שמנה ושבעים אלה ושש מאות, כי שר האלה הוא הגדול שבהם ותחת ידו עשרה שנים משרי המאות ותחת יד שר המאה שני שנים משרי החמשים ותחת יד שר החמשים חמשה שנים משרי העשרות.

והנה הזכיר בפ'רש' אלה הדברים אנשים חכמים וידועים, והנה שמינית מחנה ישראל היו חכמים: וצוה אלהים, שתעשה זה הדבר ברשותו: ויכלת עמוד, שם הפועל פאלו אמר לעמוד, וכמהו עמוד פתח האהל: על מקומו, על מקום ארץ פנעו, ויש אומ' שהוא אהל, כמו אל יצא איש ממקומו, והטעם כאשר יהיו דיינים וידינו בין אדם לחברו הכיר כל מריבה, ויהיה שלום ביניהם, כי אתה לבדך לא תוכל לדין כי עם רב הוא, והנה לא יהיה ביניהם מוכיח, וכלאיש יבא אל אהלו ואינו בשלום עם חברו: ישפוטו הם, בשור"ק תחת חול"ם כמו לא תעבורי מזה, ויתכן שלא הונע הפ"א בשב"א נע בעבור היותו סוף פסוק, כי כמו מלה אחת היא עם הם: וטעם ביום הזה, בראש חדש: ויסעו, טעמו וכבר נסעו מרפידים: ומשה עלה, אחר שקראו השם מן ההר ולא עלה משה כי אם אל ההר ולא אל השמים: לבית יעקב, יש או הנשים, ולבני ישראל הזכרים, אם פן למה הזכיר הנשים בתחלה, וזה המפרש לא קרא בית אהרן בית ישראל ברכו את ה', ואחרים בית יעקב הנמצאים היום, ובני ישראל שינולדו אחרי כן, ולמה כל זה פאלו לא ראו דברי הנביאים כי בקפל ידברו כדי להעמיד הדברים בלב, והוא דרך צחות, גם פן עשו הקדמונים בתפלת ראש השנה: ואשא אתכם, טעמו כעל פנפי נשרים, פנשר יעיר קנו, ובמקומו אפרשנו: ואביא אתכם אלי, אל הר סיני, פטעם דרך שלשת ימים, והוא נגה הקדש, בעבור רדת השכינה בהר סיני: ושמתם את בריתי, שאכרות עמכם בהר הזה, והוא הפתוב אחר מעמד הר סיני על דעתי ויקח ספר הברית: סגלה, דבר נחמד, כמו וסגלת מלכים: כי לי כל הארץ, דבק עם טעם מפל העמים, ויאמר ר' יונה המדקדק כי פירושו אע"פ שלי כל הארץ, ואין צורך: ממלכת פהנים, על דעתי כי כל פהן שבמקרא הוא כמו שמש: והעד וכהנו לי, וכן פהן מדין היה עובד השם פמלכי צדק, וכן ובני דוד פהנים, כי ידענו כי בני מלך גדולה יש להם רק הפתוב הודיענו שהיו עובדי השם, וטעם ממלכת פהנים שעל ידכם תראה מלכותי כאשר תהיו לי אתם שמשים.

ויש אומרים אין מלכות כי אם אל השמוש לפני: וישם לפניהם, בפ'ה, ויש אומ' בספר: יחדו, כמו יחיד, ומלת יחדו יחידה במקרא בדקדוקה בעבור תוספת הני"ו והראותו: בעב הענו, אמר הגאון כי מקום הענו כמו קדש קדשים, ובעב כמו קדש הקדשים, והטעם על דעת מפרשים שאמר אח"כ משה ידבר והאלהים יענו בקול.

ועל דעתי שהפתוב רמז על עת מעמד הר סיני בדברו דברי הברית שהם עשרת הדברים, וכן אמרו לו דבר אתה עמנו וטעם וגם בך אמינו, כי היו בישראל רבים על דעת חכמי הודו שאמרו שלא יתכן לדבר מי שאינו גוף עם מי שהוא בגוף ויחי, והראיה היום הנה ראינו כי ידבר: וטעם ניגד משה, וכבר הגיד משה זה: וקדשתם, שישמרו מפל טמא ומטמא, והנה קדוש אשה הוא אל תגשו אל אשה, ועוד ארמוז לה עקר גדול במקרה לילה: והגבלת, תשים גבול בהר מסביב לעם, ואם אמר והגבלת את העם הגבול בהר, ואם אמר הגבל את ההר שנה הוא, והארכתי כל כף בעבור שאמר המבהיל שהתחלף מלה במלה, כי תחת ההר העם: וטעם עלות בהר, השמרו לכם מעלות בהר, וכמהו בני הזהר עשות ספרים הרבה: לא תגע בו יד, לא תגע יד בנוגע שלא יאמר אדם הואיל ועבר החק ונגע בו לקחתו להרגו, רק יסקל מקרוב, ואם ברח אל ההר יורוהו המורים, ובאה מלת ירה שלמה, ויתכן שעזבו היו"ד ולא החליפו בני"ו שלא יתערב עם עתיד למען תורא: היובל, הוא השופר שיתקעו בו בשנת היובל, והמעתיקים אמרו שפי' יובל

כָּבֵשׁ: וְטַעַם בְּמִשְׁוֹף, הַמְשִׁיף קוֹל הַשׁוֹפָר כְּטַעַם תְּקִיעָה: וְטַעַם הַמָּה יַעֲלוּ בְּהָר, עַל שְׂבָעִים זְקֵנִים, וְאָמַר הַמָּה וְלֹא אַחֲרֵיהֶם: הָיוּ נְכוֹנִים לְשִׁלְשֵׁת יָמִים, טַעְמוֹ לְיוֹם הַשְּׁלִישִׁי, וְהִנֵּה לֹא הוֹסִיף יוֹם: בְּהִיּוֹת הַבְּקָר, זֶה הָאוֹת כִּי יִקְרָא גַם הַלְיָלָה יוֹם, וְעוֹד אֶפְרָשְׁנוּ בְּפִסּוּק לֹא תִבְעֲרוּ אִשׁ: בְּהִיּוֹת הַבְּקָר, לְפִי דַעְתִּי קְרוֹב מְזֻרוּחַ הַשְּׁמֶשׁ: קוֹלוֹת, הֵם קוֹלוֹת רַעְמִים, וְקוֹל הַשׁוֹפָר הוּא הַפְּלֵא שְׁאִינְנוּ בְּדָבָר הַתּוֹלְדֹת: לְקִרְאת הָאֱלֹהִים, יֵשׁ אוֹ' כִּי דְבוּר הַשֵּׁם קִדְמוֹן, וְחֻכְמֵי הַגְּאוּנִים אוֹמְרִים כִּי הַשֵּׁם בְּרָא קוֹל, וְאָמַר שֶׁהַקוֹל הוּא מִקְרָה צְרִיף לְגִשְׁם נִבְרָא, גַּם הֵם אוֹמְרִים שֶׁהַשֵּׁם יִבְרָא אוֹר וְגִשְׁם לַעֲתוֹ בְּעֵבֹר הַנְּבִיא.

וַיֵּשׂ אוֹמְרִים בְּעֵבֹר שֶׁהוּא דְבוּר הַשֵּׁם פְּלֵא וְלֹא נוֹכַל לְדַעַת אִיף הוּא, עַל כֵּן אָמַר בְּבַת אַחַת זְכוּר וְשְׁמוֹר, וְכָל זֶה הֵינּוּ יְכוֹלִים לֹמַר לוֹלִי שֶׁהֵם הַשׁוֹמְעִים בְּנֵי אָדָם וְאִין הַרְגֵּשׁת הָאֵזֶן פֶּה־הַרְגֵּשׁת הָעֵינַי, כִּי הָעֵינַי תִּרְאֶה צוּרוֹת רַבּוֹת בְּלֹא רַגַע זְמַן, וְהָאֵזֶן אֵינְנָה כֵּן, כִּי פֶה־אֲשֶׁר הוּא הַשְּׁנוּי בְּאֹיִר כֵּן יִגַּע אֶל הָאֵזֶן לַעֲוֹלָם, הָרֵאשׁוֹן־רֵאשׁוֹן וְהָאַחֲרוֹן־אַחֲרוֹן, וְאִם אָמְרוּ שֶׁהַשֵּׁם הוֹסִיף עַל הַרְגֵּשׁת הָאֵזֶן לְמָה לֹא נִכְתַּב זֶה הַפְּלֵא בְּכַתּוּב, וְכִלְלֵל אוֹמֵר, כָּל הַמְּפָרֵשׁ פִּירוּשׁ וַיִּסְמְךָ עַל פְּלֵא שְׁאִינְנוּ בַתּוֹרָה וְלֹא בְּדַבְרֵי קַבְלָה אֵין פִּירוּשׁוֹ אֲמַת, גַּם אִם מְצִאנוּ בַּתְּלֻמוֹד דְּבָרִים וְהֵם דְּבָרֵי יְחִיד, לֹא נִלְמַד מֵהֶם וְלֹא נִכְחִישֵׁם, וְדַעְתִּי תִּדְעָנָה בְּפָרֵשׁ' וְאֲתַחַנּוּ, כִּי שָׁם אֲבָאָר לְמָה אָמַר לְקִרְאת הָאֱלֹהִים, גַּם בָּא הָאֱלֹהִים: כַּעֲשֹׂן, עִם עֲשֹׂן שְׁנֵי שְׁמוֹת עַל שְׁנֵי דְרָכִים כְּמִלַּת בְּנוֹשֵׁם שֶׁהִיא עַל שְׁלֹשׁ דְּרָכִים: מִשֶּׁהָ דְבָר, טַעְמוֹ אַע"פ שֶׁהִיא קוֹל הַשׁוֹפָר חֻזֵּק וְכָל שׁוֹמְעוֹ יִחַרַד, וְכֵן חָרַד הַהָר כַּאֲשֶׁר תִּחַרַד הָאָרֶץ בְּעַת הַרְעֵשׁ, הִנֵּה בְּאוֹתָהּ שֶׁעָה מִשֶּׁהָ יִדְבַר וְהַשֵּׁם עוֹנֶהוּ בְּקוֹל שֶׁהִיא הוּא לְבַדּוֹ שׁוֹמְעוֹ לֹא יִמְנַעְנוּ הַשׁוֹפָר לְשׁוֹמְעוֹ: וַיִּרַד ה', הִנֵּה הַנְּשִׁמָּה שְׁאִינְנָה גּוֹף לֹא יֹאמַר עֲלֶיהָ יוֹרְדַת אוֹ עוֹלָה, וְאִף כִּי אֵלֶּהּ הַרוּחוֹת לְכָל בָּשָׂר, רַק הַכַּתּוּב דְּבָר בְּעֵבֹר כְּבוֹד הַשֵּׁם: כֵּן יִהְרָסוּ, הַגְּבוּל שֶׁהַגְּבֻלָּת לָהֶם לְרֵאוֹת, וְהֵם יִחְשְׁבוּ כִּי טוֹב הֵם עוֹשִׂים לְגִשְׁת אֶל הַכְּבוֹד לְרֵאוֹתוֹ מְרוּב אֶהְבְּתֵם: הַפְּהִנִים, הֵם הַבְּכוֹרִים.

וְטַעַם הַנְּגִשִׁים אֶל ה' כִּי הִי' הַגְּבוּל סְבִיב לְהָר וּבְגָבוֹל הַבְּכוֹרִים וְאַחֲרֵיהֶם רֵאשִׁי הַשְּׂבָטִי, וְאַחֲרֵיהֶם הַזְּקֵנִים וְאַחֲרֵיהֶם הַשׁוֹטְרֵי' וְאַחֲרֵיהֶם' כָּל יִשְׂרָאֵל הַזְּקֵרִי' שֶׁהֵם בְּנֵי מִצְוָה וְאַחֲרֵיהֶם הַטָּף וְאַחֲרֵיהֶם הַנְּשִׁים וְאַחֲרֵיהֶם הַגְּרִים, וְזֶה לְמַדְנוּ מִהַבְּרִית הַשְּׁנִית שֶׁכָּרַת עִם יִשְׂרָאֵל כַּמְשַׁפֵּט הָרֵאשׁוֹן בְּהָר סִינַי כְּבָרִית הָרֵאשׁוֹנָה, וּלְפָנִים מִהַגְּבוּל הִנֵּה אֶהְרוֹן, וּלְפָנִים מִמֶּנּוּ מִשֶּׁהָ, כִּי שְׁנִיָּהֶם עָלוּ מִעַט מִהָהָר וְכָל יִשְׂרָאֵל רוֹאִים אוֹתָם.

וַיֹּאמֶר הַגְּאוּן כִּי שְׁנַיִם רַבּוֹת הִנֵּה מְצֻטְעָר לְדַעַת פִּירוּשׁ לֹא יוֹכַל הָעַם לַעֲלוֹת, עַד שֶׁשָּׁמַע שִׁישׁ אַחַד מִהַמְּלָכִים שֶׁלֹּא יוֹכַל שְׁלוּחוֹ לֹמַר לוֹ מִלְּאֲתִי שְׁלִיחוֹתָךְ עַד שִׁיִּצְוֶנּוּ לַעֲשׂוֹת דְּבָר אַחֵר, אִזּוֹ יֹאמַר לוֹ, וְאֵלּוֹ הִנֵּה זֶה הַפִּירוּשׁ נִכּוֹן לְמָה פַּעַם שְׁנִית וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו לָךְ רַד, וְעַל דַּעְתִּי שֶׁהוּא פִּירוּשׁוֹ כַּמְשַׁמְעוֹ, וְכֵן הוּא, אָמַר הַשֵּׁם לְמִשֶּׁהָ רַד הָעַד בְּעַם וְלֹא יִדַע מַה צְוֹרָף שִׁיעִיד בָּהֶם וְהוּא כְּבָר הָעִיד בָּהֶם,, עַל כֵּן אָמַר לֹא יוֹכַל הָעַם, אִזּוֹ אָמַר לוֹ הַשֵּׁם לָךְ רַד כַּאֲשֶׁר צְוִיתִיךָ שֶׁתַּעֲיֵד בָּהֶם כִּי הַשֵּׁם לְבַדּוֹ יִדַע כִּי צְרִיכִין הָיוּ יִשְׂרָאֵל שִׁיעִיד בָּהֶם פַּעַם שְׁנִית, וְטַעַם וְעֲלִית אֲתָה לְפָנִים מִהַגְּבוּל אֱלֹהֵהָר: וַיִּרַד מִשֶּׁהָ אֶל הָעַם וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם, פִּירוּשׁוֹ שֶׁהָעִיד בָּהֶם וּבְכַהֲנִים שֶׁלֹּא יִהְרָסוּ לְרֵאוֹת, וְלֹא הַזְּכִיר הַכַּתּוּב וַיַּעַל מִשֶּׁהָ וְאַהְרוֹן, כִּי אֵינְנוּ צְרִיף כִּי אַחֵר שְׁאָמַר לוֹ הַשֵּׁם שִׁיעִלוֹ יִדְעֶנּוּ שֶׁעָלוּ, וְכַתּוּב אֲנִכִי עוֹמֵד בֵּין ה'

וביניכם: מספר עשרת הדברים על דעת כל המפרשים שהראשון הוא דבור אנכי והשני לא יהיה לה ואני אגלה לה דעתי בפי' ואתחנן.

ואלה הדברים פלם לאנן חוץ מהדבור הראשון והסמישי, כי עקר הרביעי לא תעשה כל מלאכה. וטעם זה הדבור הראשון שתהיה אמונתו בלבו ויאמין פי הוא, וזה טעם אנכי, ויהי' אלקיו שיעבדו, פי הוא הוציאו מארץ מצרים, ודבור אנכי הוא השרש, והטעם שישמנו לו לאלהים דבק בו, וכן שיודה שהוציאו ממצרים.

ודבור לא יהיה לה שני בעבור שמי שישים שנתף עם השם הנה הוא מודה כי יש שם, גם יש לו שנתף, על פן אמרתי שדבור אנכי הוא השרש והוא פנגד העצם הנושא את התשעה המקרים, וכדמות האחד בתחמת הספירות.

והדבור השלישי נשיאות השם לשוא, והנה הוא קרוב ממעלת הדבור השני ואם הוא תחתיו, וזה דרך חכמי הודו האומרים פי השם לא ידע החלקים, פי אלו הנה יודע הנשבע בשם לשקר פי השם שומעו הנה ירא ממנו.

והדבור הרביעי שביתת יום שביעי, והוא קרוב ממעלת נשיאת השם לשוא, והטעם שחכמי יון אמרו פי לעולם השם הוא בורא, והנה כל עושה מלאכה בשבת מכחש מעשה בראשית הדבור החמישי כבוד הורים בעבור שפבודם תלוי בכבוד שמים, פי הם הולידוהו בכח השם והאכילוהו והלבישוהו, ודעה בלב גטועה שחייב אדם לתת גמול טוב למטיבים לו, על פן באלה הדבורים החמשה יש זכר השם, ובחמשה הנותרים אין שם, בעבור שאלה החמשה הם בין אדם לבורא.

והחל מדבור לא תרצח שהוא להשחית הגוף, ואחר פן לא תנאף אונס בגוף, ואחר פן לא תגנוב והוא בממון, ועד שקר בפה, ולא תחמוד בלב, והוא הקל פנגד האחרים. והגאון חבר אזהרות והכניס כל המצות בכלל אלה דבר הברית, ואני אומר לה ברמז פי הדבר הקל מאמונת האדם עםבוראו קשה מכל דבר בינו ובין נברא כמהו, פי כל נברא ימות, וההפרש בשכיבה המותרת להיותה בגלוי ולא בסתר, והממון עשה יעשה לו כנפים, ואין אדם שלא יחטא בלשונו להוסיף או לגרוע, וכל לב חומד ומתאוה חוץ מלבנות אמונים.

וטעם דבור אנכי שידענו ויאהבנו בכל לבו וידבק בו ויהי לנגדו תמיד ולא תסור יראתו מעל פניו, וטעם לא יהיה לה אלהים אחרים שלא יאמין באומרים שמלאך הכבוד הפקיד על העולם, ולא יעשה צורות להוריד פח עליונים וטעם לא תשא בעבור שקל שם הוא מקרה ונושא הוא המזכירו בפה, וטעם זכירת יום השבת שהוא אות פי יש לעולם תחלה, וטעם פבוד אבות שקבוד אתה עושה לשם, וטעם לא תרצח על פן אדם, שלא תשחית צורה לא מלאו ימיה עוד להתבונן למה נבראה, ולא כן הבהמות פי אין מקנה להם, וטעם לא תנאף להאגיס מה שיש ברשות אחר, או ברשות העצם, ושאינו מפינהו וחיוץ לתולדת ומפסיד הגזר וטעם לא תגנוב לב גם ממון, וטעם לא תענה שתרחק מהפזב, וטעם לא תחמוד כמו גזל ועושיק ומרמה בעבור חימוד הלב, וכל המצות מבוארות הנה באר היטב במשנה בתלמוד ובתוספות: וטעם מבית עבדים שהייתם כעבד דר בבית העבדות, והראיה פי כן פירושו מהיות להם עבדים: וטעם על פני אחר שתדע שאנכי בראתי הפל וכבודי מלא הפל, לא יהיה לה אלהים זולתי: וטעם על פני כמו על

פני אהרן אביהם, וזה פדברי אהד מבבוגי הלב אל תכעיס את אדוניך למרות את פיו והוא רואד: פסל, מגזרת פסל לה, פסל אבן או עץ, או מעבד כל תמונה פאשר היא: אפר בשמים ממעל, הם הפכבים והמזלות והמאורות: ואפר בארץ מתחת, תבנית דגה, והוא שם פלל לכל הנולדים מהמים וגדלים בם.

והנה דבור לא יהיה לה באמונת הלב, ולא מעשה פסל להיות בלבך לאלהים, גם לא תשתחנה לו אם יכריחה אדם, ולא מעשה דבר שהוא מעבודתו וטעם אל קנא פי בני האדם בראתים שיעבדוני וכן הפתוב אומר ולכבודי בראתיו, ואם הוא עזבני ועבד אהד מבריאותי הנה עשה הפך רצוני, גם אניאקח נקמה ממנו ולא אנקנו וזה טעם אל קנא, וכדך בן אדם דבר הפתוב עד שיבינו השומעים, וכן אמר ושמתני אני את פני והכרתי אותו, גם אם היה בנו רע אפקד עון אביו עליו: וטעם על רבעים, שלא אאריף להם יותר.

ואין במקום הזה מה שישאל השואל איך יפקד עון אב על בן, כי הנה מפורש הוא לשונאי, כי אם היה הבן מאוהבי לא יפקד עליו עון האב, והטעם הוא שהשם לא יאריף אפו אם יהיו עד ארבעה דורות שנאי השם כלם, ויש מהם שיפרת הראשון, גם יש השני השלישי, ואין טעם פוקד שיחבר כי אם זכירה כמו פקדתי, ואחר שיזכור כל אשר עשה האב לא יאריף לבן: וטעם לאלפים, לעולם ועד, וכן טעם לאלף דור: והעד וחסד ה' מעולם ועד עולם, והוא סוד גדול ומפלא: לאהבי, הם יודעי השם, ואין למעלה מהם: ולשומרי מצותי, בעבור יראתו אחריהם: לשוא, האל"ף שרש פאל"ף חטא.

ויתכן היות הני"ו תחת אל"ף והאל"ף תחת ה"א מגזרת שואה ומשואה, כי אותיות יהו"א יתחלפו, ויהי טעמו דבר בטל שאין בו ממש, והטעם כשואה שאין שם ישוב, וכן וגוה מגבר יכסה.

וכבר הפרישו חכמינו ז"ל בין שבועת שוא לשבועת שקר. גם יתכן שנקרא שבועה מגזרת שבועה והוא הסוד הפתוב בס' יצירה והיכל הקדש מכנון באמצע.

והנה המזכיר השם על דבר ולא קיימנו פאלו כחש השם, כי טעמו הזכירו פאשר הוא השם אמת בן יהיה דברי, ושבועת השם בכל המקרא היא גזרה שנגזרה בלא תנאי, וטעם להזכיר בימינו וכסא כבודו ושמים העליונים, כל דבר שהוא עומד, וכן טעם בחי העולם, והנה הנשבע לשקר הוא מחלל השם, ואין אחר ע"ז קשה מהשבועה, וכאשר אמר על הדבור השני אל קנא בן אמר כי לא ינקה ה' וזאת האזהרה אלו לא הייתה פתובה בתורה ידועה היא וברורה היא בדעת שהיא בלב נטועה, וחכמי הלב חייבו מיתה עליה, והשבועה על דרכים רבים, והקשה בזכירת השם הנכבד.

והנה ראינו נשיאי העדה נשבעו לגבעונים והם נשבעו על תנאי שהם רחוקים, ועברו כל ישראל על מצות לא תחיה כל נשמה, ולא חללו הנשיאים השם, ואחר שנים רבות קרובות מארבע מאות שנה לא נקה השם את שאול שהמית את הגבעונים בעבור שנשבעו להם בני ישראל, ובאמת המיתם שאול כי כל הנמצא בנוב הרג מאיש ועד אשה, כי כן פתוב והגבעונים היו חטבי עצים ושאיבי מים בבית הפהן הגדול, והנה השם לא נקה בן שלא שמר שבועת האב, אף כי הנשבע בעצמו, וכן נשבעו שנים אנשים מרגלים לרחב והיא פנענית והחונה בני ישראל בעבור שבועת שנים לא ידענו מי הם,

ואם כְּדָרְךָ הִדְרָשׁ שֶׁהִיָּה אֶחָד מֵהֶם כָּלֵב לֹא יִתְכַנֵּן, בְּעִבּוּר שֶׁהִיָּה בַיָּמִים הַהֵם קָרוֹב אֶל שְׂמוֹנִים שָׁנָה, וְהַפְתּוֹב כִּי אֵלֶּה הַמְרַגְלִים הָיוּ נְעָרִים.

וְהִנֵּה מִנְּשֵׂה נְבִיא הַנְּבִיאִים בָּעֵת הַתְּעַסֵּק כָּל יִשְׂרָאֵל לְנַצֵּל אֶת מִצְרַיִם וְעֵינַי כָּל יִשְׂרָאֵל עָלָיו אֲזו, הַתְּעַסֵּק בְּעִצְמוֹת יוֹסֵף בְּעִבּוּר שֶׁהִשְׁבִּיעַ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְכָל זֶה בְּעִבּוּר חֲנוּמֵר הַשְּׁבוּעָה, וְדוֹד אָמַר נִשְׁבַּע לְהִרְעוּ וְלֹא יִמָּוֵר, גַּם שְׁלֹמֹה בְּנוֹ הִרְגָה אֶת שְׂמֵעִי וְכֵן אָמַר לוֹ שֶׁהִשְׁבִּיעוּ בַשֵּׁם.

וְהֶאֱרַכְתִּי בַדְּבָרִים לְמַעַן רְאוּתִי אֶת בְּנֵי גְלוּתֵנוּ בְּמַלְכוּת יִשְׁמַעְאֵל וְאֲדוֹם נִשְׁבָּעִים בַּשֵּׁם בְּכָל רֵגַע עַד שֶׁהִיָּה לָהֶם לְחֹק וְלֹא יִרְגִישׁוּ שֶׁנִּשְׁבָּעוּ וְאִם יוֹכִיחַם מוֹכִיחַ יִשְׁבָּעוּ שְׁלֹא נִשְׁבָּעוּ, וְהַרְוֹצַח רִצַּח פַּעַם אַחַת אוֹ שְׁתַּיִם, גַּם הַנּוֹאֵף יִנְאָף פְּעָמִים סְפוּרוֹת, וְאֵלֶּה יִשְׁבָּעוּ בְּכָל יוֹם וּבְכָל רֵגַע עַד כִּי חָדַל הַשׁוֹמֵעַ לְסַפֵּר כִּי אֵין מְסַפֵּר, וְאֵלֶּה לֹא הִיָּה בְּיִשְׂרָאֵל רַק זֹאת הִרְעָה לְבַד הִיא מְעַכְבֶּת בִּיאַת הַגּוֹאֵל, וְהִלֵּא יַעֲרוּ.

מִשְׁנֵתָם אֵלֶּה עוֹרֵי לֵב כִּי הַרְוֹצַח אֶת אוֹיְבוֹ הַשִּׁיג אֶל תַּאֲנֹת נַפְשֵׁי לְהַנְקֵם, גַּם כֵּן הַנּוֹאֵף וְהַגִּנֵּב, וְאֵלֶּה יִחַלְלוּ הַשֵּׁם חַנּוּם, וְהַפְתּוֹב אָמַר כִּי לֹא יִנְקָה: וְטַעַם זְכוֹר אֶת יוֹם הַשְּׁבִת שִׁזְפוּרָה בְּכָל יוֹם חֲשׁוֹבוֹן יָמֵי הַשְּׁבוּעָה עַד שְׁלֹא יִשְׁכַּח אֵיזֶה יוֹם הַשְּׁבִיעִי שֶׁהוּא חַיִּיב לְקַדְּשׁוֹ.

וּפִי לְקַדְּשׁוֹ לַעֲשׂוֹת לוֹ מַעֲלָה יִתְרָה עַל כָּל הַיָּמִים שְׁלֹא תַעֲשֶׂה בּוֹ מְלָאכָה כְּטַעַם קְדוּשַׁת הַשֵּׁם אוֹתוֹ. וְדַבְרֵי קְדֻמוֹנֵינוּ לְזַכְּרוֹ עַל הַיֵּינָן גַּם הוּא נִכּוֹן בְּדָרְךָ אֶסְמַכְתָּא לְמִי שְׁאֵינוֹ נְזִיר, וְהוּא בְּמִקוֹם שִׁמְצָא שֵׁם, כִּי אֵינְנוּ עוֹבְרֵי עַל מִצְוֹת הַדֵּר בְּאַרְצָא אֵין יֵינ שֵׁם: שְׁשֵׁת יָמִים תַּעֲבֹד, מוֹתֵר לָהּ לַעֲבֹד וְאֵינְנוּ מִצְוֵה וְטַעַם הַסְּמָה שְׁבִת לַשֵּׁם בְּעִבּוּר כִּי בּוֹ שְׁבִת, וְטַעַם בְּנֵה הוּא הַקְּטוֹן, כִּי אִם הִיָּה בַר מִצְוֵה הוּא כְּמוֹהוּ בְּמִצְוֹת אֲתֵה.

וְהִנֵּה עַל כָּל יִשְׂרָאֵל לְשִׁמּוֹר בְּנוֹ אוֹ בַתּוֹ שֶׁהֵם קְטַנִּים, וְלֹא יַעֲזֹבם שִׁיעֲשׂוּ בְּשְׁבִת מַעֲשֶׂה שֶׁהוּא אֲסוּר עָלָיו, וְכֵן הַעֲבָד וְהֶאֱמָה וְהַבְהֵמָה גַּם הַגֵּר שֶׁהוּא עַל דָּתוֹ, וְהוּא גֵר שְׁעַר עַל זֶה הַתְּנַאי יְדוּר בְּאַרְצָה שְׁלֹא יַעֲשֶׂה מְלָאכָה בְּשְׁבִת, הִנֵּה טַעַם כָּל אֵלֶּה הַנְּזַכְּרִים אֲתֵה וְכָל מִי שֶׁהוּא בְּרִשׁוּתָהּ, רַק הַפְּרָשׁ יֵשׁ בֵּינֵיהֶם בְּדִין, וְהִנֵּה פִירָשׁ לָמָּה מִצְוֹת שְׁבִת: וְאֵת כָּל אֲשֶׁר בָּם, בַּשָּׁמַיִם, כְּמוֹ הַמְּאֹרוֹת וְהַכְּכָבִים וּבְאַרְצָא כָּל רוֹמֵשׁ וּבְמִים כָּל שׁוֹרֵץ.

וְטַעַם עַל כֵּן בְּרַחֲמֵי פִירָשְׁתִּיו בְּפִסּוּק וַיִּכְלוּ: וְדָרְךָ כְּבוֹד הָאֲבוֹת פִּירָשׁוּהָ מַעֲתִיקֵי הַתּוֹרָה: וְטַעַם לְמַעַן יֵאָרִיכוֹן יָמֶיהָ שָׁב אֶל הָאֲבוֹת, כִּי מַלְּת הָאָרֶץ מֵהַפּוֹעֲלִים הַיּוֹצְאִים. וְהִנֵּה שְׁכָרוֹ אֲתוֹ לְחַיּוֹת שְׁנַיִם רַבּוֹת, כְּטַעַם יִרְאֵת ה' תּוֹסִיף יָמִים, וְעוֹד שְׁלֹא יִגְלֶה מֵהָאָרֶץ הַטְּהוֹרָה וְדַע כִּי שְׁכַר מִצְוֹת עֲשֶׂה כְּפוּל מִמִּצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וּבְעוֹנָשׁ הַדְּבָר הַפּוּד, כִּי עוֹנָשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה רַב, כִּי בְּמִצְוֹת עֲשֶׂה יֵשׁ טוֹרַח וְלֹא כֵן בְּמִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, רַק יֵשׁ לוֹ שְׁכַר עַל אֲשֶׁר שָׁמַר אֶת מִצְוֹת אֲדוֹנָיו שְׁלֹא רִצַּח וְנָאֵף, וּבְמַעֲשֶׂה שְׁנַיִם שְׁפָרִים, זֶה הָאֶחָד, וְהַשֵּׁנִי שְׁכַר עַל טְרַחֲוֹ, וּמָה יִקָּר דְּבַר חֲכָמֵינוּ ז"ל לְהִבְיָא רַאִי מֵהַדָּם לֹא תֹאכְלֵנוּ לְמַעַן יֵיטֵב לָךְ: לֹא תִרְצַח, וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ צָרִיכִים לְקַבְּלָהּ, בְּעִבּוּר שְׁלֹא הַזְּכִיר בְּכַתוּב עִם דְּבוּר לֹא תִרְצַח, גַּם לֹא תִנְאָף גַּם לֹא תִגְנוֹב גַּם לֹא תַעֲנֶה בְּרַעְיָה, כְּאֲשֶׁר הַזְּכִיר בְּשְׁנַיִם הַדְּבוּרִים הַנִּשְׁאָרִים וְהַגָּאוֹן הַזְּכִיר מַעֲלוֹת הַנִּיאוּף שֶׁהֵם שְׁמֹנֶה, וְדַבְרֵיו קְרוּבִים אֶל הָאֲמֵת: וְדַקְדוּק לֹא תַעֲנֶה בְּרַעְיָה לֹא תַעֲנֶה בּוֹ וְאֲתֵה עַד שְׁקָר, גַּם יוֹרֵה שְׁאֲסוּר הוּא לְהַשְׁכִּיר עַד שְׁקָר, וְתַהֲיָה מַלְּת תַעֲנֶה יּוֹצְאָה, כְּטַעַם אַעֲנֶה אֶת הַשָּׁמַיִם.

ודבור לא תחמד עוד אפרשנו: וְכָל הַעַם רוֹאִים, רַבִּים כְּמָהוּ, כְּמוֹ רֹאֵה רֵיחַ בְּנִי, אֲשֶׁר הִבְאִשְׁתָּם אֶת רֵיחֲנוּ, וּמִתּוֹךְ הָאוֹר, וְזֶה בַעֲבוּר הַתְּחַבְּרוּת כָּל חֲמֵשׁ הַרְגִּשׁוֹת בְּמָקוֹם אֶחָד שֶׁהוּא עַל הַמִּצַּח.

וטעם וְכָל הַעַם רוֹאִים שֶׁכָּלֵם רָאוּ זֶה הַפְּלֵא אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וְטָף. וְטַעַם וַיֵּרָא כָּל הַעַם פַּעַם שְׁנִית, כְּמִשְׁפֵּט הַלְשׁוֹן פֶּאֶשֶׁר הִרְאִתָּהּ, וְהִטַּעַם פֶּאֶשֶׁר רָאָה כָּל הַעַם כֵּן אִזְּ נַעַו מִמְּקוֹמָם שֶׁהִיָּה שֵׁם כָּל אֶחָד כְּפִי מַעֲרַכְתּוֹ: מִלֵּת לִבְעֵבוֹר בְּשָׁנִים מְשֻׁרְתִּים, וּכְבָר מְצֻאָנוֹם שְׁלִשָּׁה כִּי לְמִבְרָאוֹנוֹה: נִסּוֹת אֲתָכֶם, אִם יֵשׁ אֶת נִפְשְׁכֶם לְשִׁמְעֵ אֶת דְּבָרוֹ אֲשֶׁר אִזְּ עֲנִיתֶם וַעֲשִׂיה: וּבַעֲבוֹר תִּהְיֶה יִרְאָתוֹ, שֶׁתִּזְכְּרוּ זֶה הַמַּעֲמָד הַמְּנִפְלֵא: וְטַעַם וַיַּעֲמַד הַעַם מִרְחוֹק, וּכְבָר הַזְכִּיר וַיַּעֲמָדוּ מִרְחוֹק, לְהַזְכִּיר כִּי הֵם מְרוּב פַּחַדִּים פֶּאֶשֶׁר שָׁמְעוּ קוֹל הַשֵּׁם חֲזָרוּ לְאַחֲרוֹר וַיַּעֲמָדוּ מִרְחוֹק, וּמִשָּׁה הִיָּה עוֹשִׂיה הַפָּךְ מַעֲשִׂיהֶם כִּי הוּא הִיָּה נִגְשׁ אֶל הַעֲרָפֶל.

ומלת עֲרָפֶל מְרַבֵּעַת, וְטַעַמָּה חֲשֵׁף רַב וְעַב וְטַעַם הֵיִוֹת הַשֵּׁם שֵׁם שְׁשׁוֹם חֲשֵׁף סִתְרוֹ, כִּי לֹא יוֹכְלוּ בְּנֵי אָדָם לְרֹאוֹתוֹ, כִּי הִנֵּה הַשֵּׁשׁ וְהוּא גוֹף יֵלְאוּ לְרֹאוֹתוֹ, וְאַף כִּי עוֹשִׂיה הַשֵּׁשׁ, וּבִפ' וְאַתְחַנֵּן יִתְבָּאֵר לָךְ זֶה הַסּוּד.

ואל תתמה בעבור שתמצא וירד ה' על הר סיני אל ראש ההר והוא אומר כי מן השמים דברתי עמכם, וכן אמר גם משה מן השמים השמיעה את קולו כי הכבוד הוא היורד, ושמים ושמי השמים לא יכלפלוהו.

וטעם כִּי מִן הַשָּׁמַיִם, אֲנִי הַשִּׁמְעָתִי אֲתָכֶם אֶת קוֹלִי מִמְּקוֹמִי, וּכְבָר פִּירְשֵׁתִי לָךְ לָמָּה יִקְרָא הַשֵּׁם הַיִּנְשָׁבִי בַשָּׁמַיִם, וְאַחַר שֶׁדִּבַּרְתִּי אֲנִי עִמָּכֶם פְּנִים בְּפָנִים בְּלֹא שְׁלִיחַ אִין לָכֶם צִוְרָה לַעֲשׂוֹת אֶתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף וְזָהָב, כִּי רַבִּים מֵעוֹבְדֵי הַפְּסִילִים שֶׁהֵם אוֹמְרִים עַד הַיּוֹם כִּי זֹאת הַצִּוְרָה תְּלִיץ בַּעֲדֵי וְתַעֲזָרֵנִי מוֹל הַשֵּׁם: וְטַעַם לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם אַחַר אֶתִּי, כִּי אֲנִי אִין לִי צִוְרָה שֶׁתַּעֲשׂוּ אֱלֹהֵי זָהָב, גַּם לָכֶם אִין צִוְרָה כִּי הִנֵּה דִבַּרְתִּי אֲתָכֶם בְּלֹא שְׁלִיחַ וּבְלֹא אֱלֹהִים אֲמַצְעֵי בִּינֵי וּבִינֵיכֶם: מִזְבַּח אֲדָמָה, וּכְבוֹדֵי יָדוֹר עִמָּכֶם וְלֹא יִזַּח עַל תְּנַאי שֶׁתִּזְבָּחוּ וְזָבְחִים לִי וְלֹא אֲבַקֵּשׁ מִזְבַּח זָהָב וְכֶסֶף כִּי אִם מִזְבַּח אֲדָמָה.

וטעם אֶת צִאֲנָה וְאֶת בְּקָרָה, אֵלֶּה הֵם הַמִּינִים הַקְּרִבִּים עַל גְּבֵי הַמִּזְבֵּחַ: בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲזַכִּיר אֶת שְׁמִי, בְּכָל מָקוֹם אֲשֶׁר אֲשִׁים זָכָר לְשְׁמִי שֵׁם, אִם תִּבָּא אֶל הַמָּקוֹם הַנִּזְכָּר בְּשְׁמִי גַם אֲנִי אֲבֹא אֵלָיֶה וּבִרְכִיתֶה.

וטעם אֲבֹא אֵלָיֶה כְּדָרָךְ בֶּן אָדָם, וְהִטַּעַם תִּמְצָאֵנִי בְּמָקוֹם אֲשֶׁר אֲזַכִּיר שְׁמִי עָלָיו, וְהוּא מָקוֹם הַכְּבוֹד: וְאִם מִזְבַּח אֲבָנִים, אֲתִהְיֶה הֵם הָאֲבָנִים: גְּזִית, הִטַּעַם כְּמוֹ וּמְשֻׁרְתוֹ יְהוֹשֵׁעַ בֶּן נוּן נָעַר וְרַבִּים כְּמָהוּ, לֹא תִבְנֶה אֲתִהְיֶה בְּנֵן גְּזִית, וְהוּא מִגִּז' עַל גְּזִי צִאֲנוּ, כִּי גִז חַיִּשׁ, כְּטַעַם הַכְּרִתָּהּ, רַק אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת כְּמוֹ שֶׁהֵן נִבְרָאוֹת: חֲרָבָה, דַּע כִּי מִלֵּת חֲרָב שֵׁם מִיִּן עַל כָּל דְּבָר שֶׁיַּעֲשֶׂה מִהַבְּרִזָּל לְחִתּוֹךְ בָּהּ: וְדַקְדוּק עָלֶיהָ גַם וְתַחֲלִלָּה עַל כָּל אֶבֶן וְאֶבֶן כְּמוֹ בְּנוֹת צַעֲדָה עָלֵי שׁוֹר: וְהַנִּפְתָּ, כִּי מִנְהַג כּוֹרֵת הָאֶבֶן לְהַנִּיף יָדוֹ בְּגִרְזוֹן לְכָרוֹת מִהָאֶבֶן מֵהָאֶבֶן שֶׁהוּא צָרִיף כְּדִי לְהַשְׁוֹתָהּ, וְסוּד לֹא תִבְנֶה אֲתִהְיֶה גְזִית אֲפֶרְשָׁנוּ בְּכַרְשֵׁת צוֹ אֶת אֶהְרוֹן: בְּמַעֲלֹת, אֶחָד הַצְּדוּקִים פִּירֵשׁ בְּמַעֲלֹת מִגְּזֵרֵת וּמַעֲלָה מְעַל בַּה', וְהוּא בְּאֵמַת מְעַל בְּהַשֵּׁם שֶׁיִּפְרֵשׁ הַמַּצּוֹת כְּפִי דַעְתּוֹ, גַּם אִין לוֹ דַּעַת בְּדַקְדוּק הַלְשׁוֹן, כִּי מ"ם וּמַעֲלָה מְעַל שְׁרֵשׁ וְהוּא ע"מ נַעַל וּמַחְבְּרָתוֹ וּנְעֻלּוֹת בְּלוֹת, אוֹ וְהִדְרִיף בְּנַעֲלִים, וְהִנֵּה מְעַלּוֹ גְלָה עֲרוֹתוֹ, רַק

פ'י בַּמַּעֲלוֹת כְּמוֹ וּמַעֲלוֹת שְׁבַע וְטַעַם אֲשֶׁר לֹא תִגְלֶה עֲרוֹנְתָּהּ יְדוּעַ, עַל פֶּן קוֹמַת מִזְבֵּחַ הָעוֹלָה שְׁלֹשׁ אַמּוֹת לֹא יוֹתֵר, וּכְבֹד הָעֵתִיקוֹ קְדֻמּוֹנֵינוּ ז"ל לְצוּרַת הַכֶּבֶשׂ וְכָל דְּבָרֵיהֶם אֲמַת: תָּם וְאַלֶּה הַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּשִׂים לַפְּנֵיהֶם, כְּמוֹ וַיִּשֶׂם לַפְּנֵיהֶם, וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׂם מִשָּׁה בְּפֶה אוֹ בְּמַכְתָּב אוֹ בְּשִׁנֵּיהֶם.

וְקוֹדֵם שֶׁאֶפְרַשׁ זֹאת הַפְּרָשָׁה אוֹמֵר בֶּה כָּלֵל שֶׁכָּל מַצָּוָה וּמִשְׁפָּט בְּפָנָי עֲצָמוֹ עוֹמֵד, גַּם יֵשׁ כְּדַמּוֹת סִמְךָ לְהַדְבִּיק הַפְּסוּקִים, וְהַעֲקֹר שְׁלֹא יַעֲשֶׂה אָדָם חֲמַס וַיִּכְרִיחַ מִי שֶׁהוּא מַעֲט מִמֶּנּוּ בַּיְכוּלֵת, וְהַחֵל מִהָאֲנָס שֶׁהוּא בְּגוֹף לְהַעֲבִיד הָעֶבֶד, וְאַחֵר כֵּן הַזְּכִיר הָאֵמָּה, וְהַזְּכִיר מִפֶּה אִישׁ בַּעֲבוּר שֶׁהוּא צָרִיף וְכִי יָפֶה אִישׁ אֶת עַבְדּוֹ, וְהַזְּכִיר מִפֶּה אָבִיו וְאָפִי' הַמְקַלֵּל לְהַפְרִישׁ בֵּין הַמְּנֻפִּים, וְהַזְּכִיר וְגוֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ בַּעֲבוּר הָעֶבֶד לְהַפְרִישׁ בֵּין יְהוּדֵי וּמִתֵּיבֵד כְּאֲשֶׁר אֶפְרַשׁ, וְהַזְּכִיר מִשְׁפָּט עֵין תַּחַת עֵין לְהַפְרִישׁ בֵּין עֵין יִשְׂרָאֵל וְעֵין עֶבֶד, וְהַזְּכִיר נְגִיחַת הַשׁוֹר לְהַזְכִּיר מִשְׁפָּט הָעֶבֶד שְׂיִמִּית, וְהַזְּכִיר מִשְׁפָּט וְכִי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר לְהַפְרִישׁ בֵּין שׁוֹר שְׂמַת בַּבוֹר אוֹ נְגוּב, וְכָל זֶה בַּעֲבוּר וּנְמֻכָּר בְּגוּבְתוֹ, וְאַחֵר כֵּן הַזְּכִיר הַחֲמַס בְּמִמּוֹן וְהַחֵל בַּשְּׂדֵה וּבַכֶּרֶם שֶׁהֵם עֵיקֵר, וְאַחֵר כֵּן מֵהַשְׂדֵה וְהָאֶרֶץ בְּגִדִישׁ וְקָמָה, וְשׁוֹמֵר חֲנָם וְשׁוֹמֵר שְׂכָר וְהַנְּשָׂאֵל, וְאַחֵר כֵּן הַבְּתוּלָה שְׂיִכְרִיחָנָה כִּי הִיא קַטְנָה עַל כֵּן אָמַר וְכִי יִפְתָּהּ, וְהַזְּכִיר מְכַשְׂפָּה אַחֲרֶיהָ בַּעֲבוּר שְׂיִבְקָשׁ הָאוֹהֵב הַנְּעִרָה דְּבָרֵי כְּשָׁפִים לְמַלְאוֹת תַּאֲנָתוֹ, וְהַזְּכִיר הַבְּהֵמָה כִּי אֵין לָהּ פֶה שֶׁתִּצְעַק וַיּוֹשִׁיעוּהָ הַשׁוֹמְעִים מִיַּד הַשׁוֹכֵב, וְהַזְּכִיר זוֹבַח לְאֱלֹהִים בַּעֲבוּר הַבְּתוּלָה כְּטַעַם לְזִנוּת אֶת בְּנוֹת מוֹאָב וַיִּשְׁתַּחֲוּ לְאֱלֹהֵיהֶן, וְאַחֵר כֵּן הַזְּכִיר גֵר תּוֹשֵׁב כִּי אֵין עוֹזֵר לוֹ, גַּם אַחֲרָיו כָּל אֲלֻמָּנָה וְיָתוּם, גַּם הָעֶנְי הַלְוָה, וְכֹתִיב עֶבֶד לְוָה לְאִישׁ מְלוֹה, וְאַחֵר כָּל אֱלֹהֵי הַזְּכִיר הַחֲמַס שְׂיִוְכַל אָדָם לַעֲשׂוֹת בַּסֵּתֵר, כְּמוֹ אֱלֹהִים לֹא תִקְלַל כִּי יִפְחַד בְּגִלּוּי וְשִׁלָּא יֵאָחֵר תַּת חֲלָב הַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר, וְכֵן בְּכוֹר בָּנִים וּבְכוֹר בְּהֵמָה וְלֹא יֵאָכִיל טְרֵפָה לְיְהוּדִי, עַל כֵּן כְּתוּב לֹא תֵאָכְלוּ בַלְשׁוֹן רַבִּים, וְלֹא יִשָּׂא שְׂמַע שְׂוֹא כִּי הוּא חֲמַס בַּסֵּתֵר, וְכֵן לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רַבִּים וְדַל וְאֶפְיָלוֹ אִם הוּא דַל, וּפְגִיעַת הַתּוֹעָה וְהַרוֹבֵץ, וְלֹא תִטָּה עִם הַדִּיּוֹן יִדְבֹר, כִּי יוֹכַל לְהַטּוֹת הַדִּין בַּסֵּתֵר, גַּם עֲמוֹ יִדְבֹר מְדַבֵּר שְׂקָר תִּרְחֹק, וְכֵן וְשִׁחַד לֹא תִקַּח, וְגַר לֹא תִלְחֹץ, וְעוֹד אֶפְרָשְׁנוּ הֵיטֵב, וְטַעַם הַזְּכִיר שְׁנַת הַשְּׂמִטָּה בַּעֲבוּר וְאָכְלוּ אֲבִיוֹנֵי עַמֶּךָ, וְטַעַם שְׂשֵׁת יָמִים בַּעֲבוּר וַיִּנְפֹּשׁ בֶּן אֲמָתָהּ וְהַגֵּר, וְאָמַר אַחֵר כֵּן וּבְכָל אֲשֶׁר אֶמְרָתִי אֲלֵיכֶם תִּשְׁמְרוּ וְהַעֲקֹר הַדְּבוּר הַשְּׁנִי, וְטַעַם שְׁלֹשׁ רְגָלִים לְהַתְקַבֵּץ כָּל יִשְׂרָאֵל לַעֲבוֹדַת הַשָּׁם, וּבַשְּׂמֵרָם חַג הַמִּצּוֹת יִזְכְּרוּ הַדְּבוּר הָרִאשׁוֹן וְלֹא יַעֲבְדוּ עוֹ"ז עַל כֵּן שָׁב לְהַזְכִּיר הַפְּסַח, לֹא תִשְׁחַט עַל חֲמִץ, וּבַעֲבוּר שֶׁהַזְּכִיר שֶׁהֵם חַיִּיבִים לְבֹא שְׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיְבִיאוּ רֵאיוֹן הַזְּכִיר גַּם הַבְּכוֹרִים, וּבַעֲבוּר גְּדוֹל הַגְּדִיִּים בְּזִמְנֵן הַבָּאֵת הַבְּפוּרִים הַזְּכִיר לֹא תִבְשַׁל גְּדִי, וְעוֹד אֶבְאָרְנוּ וְאַחֵר שֶׁמִּצְוָנוּ בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה כִּי יִמְכַר לָהּ אַחִיף הָעֶבֶרִי, יִדְעֵנוּ כִּי גַם זֶה שֶׁהוּא עֶבֶד עֶבְרִי כְּמָהוּ וְאֵין עֶבֶד כְּמוֹהוּ, וְאֵע"פ שֶׁהָאֲמַת הוּא מֵהַשְּׂעֵתִיקוֹ חֲכָמִים שְׁנֵה הָעֶבֶד הוּא יִשְׂרָאֵלִי, אֲזַכִּיר דְּבָרֵי הַמְּכַחֲשִׁים, יֵשׁ אוֹמ' שֶׁעֶבְרִי מְבַנֵּי עֶבֶר, וְטַעַם אֲבָרָם הָעֶבְרִי כֵּן.

וַיֵּשׁ אוֹמ' כִּי נִקְרָא כֵּן בַּעֲבוּר שְׂפָא מַעֲבֵר הַנְּהָר, וַיֵּשׁ לָהֶם סִמְךָ, וְאֶקַּח אֶת אֲבִיכֶם אֶת אֲבָרָהֶם מַעֲבֵר הַנְּהָר, וְכָל מִי שֶׁהוּא מְבַנֵּי אֲבָרָהֶם יִקְרָא עֶבְרִי, א"כ הַיִּשְׁמַעְאֵלִים וְהַעֲמוֹנִים וְהַמּוֹאֲבִים וְהָאֲדוּמִי עֶבְרִים הֵם, וְאִם נִסְמוּף אֶל עֶבֶר יִהְיוּ גַם עֶבְרִים שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֵת בְּנֵי יִקְטָן וְאַחֲרֵים אֶמְרוּ שְׁטַעַם עֶבֶר הַמְּדַבֵּר בַּלְשׁוֹן עֶבֶר, גַּם אֱלֹהֵי אֶמְרוּ כִּי גַם הַכְּנַעֲנִים יִקְרָאוּ עֶבְרִים כִּי הֵם מְדַבְּרִים בַּלְשׁוֹן הָעֶבְרִים עַל שֵׁם עֶבֶר בֶּן שָׁם, עַל הַזְּכִיר

בפסוקי אבי כל בני עבר, ועבד הנה עובד השם, ואברהם הנה עברי ביחוסו ונדתו, ומואב ועמון אם הם בייחוש פן לא יקראו עברים, גם פן ישמעאל כי הפתוב אמר כי ביצחק יקרא לה זרע, לא בישמעאל, גם עשו לא יקרא עברי כי אם אדם ואבי אדם, וכן אמר הנביא ואהב את יעקב ואת עשו שנאתי.

והנה לא תמצא בכל המקרא מלת עברי כי אם על בני יעקב, ומעלת אברהם היתה גדולה ושמו נודע בכל מקום, כי בנה מזבחות לשם והוא קורא בשם, גם פן יצחק, ואמרו בני חת לאברהם נשיא אלהים אתה בתוכנו וליצחק נאמר כי עצמת ממנו (עד) מאד, גם הפתוב אמר עליהם ויזכח עליהם מלכים.

ומקנה רב הנה לאברהם גם ליצחק גם ליעקב, וזה הדבר נשמע מסביב, וזה פירוש לאכל את העברים לחם, וטעם מארץ העברים מהארץ שידורו שם העברים, או טעמו פאשר פירשתי לה שישבו שהארץ להם אחר שנתנה השם בפה, והעד והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם, על פן אמר משה אלהי העברים נקרא עלינו, והטעם אלהי אברהם יצחק ויעקב, או טעמו אלהי אלה העברים שהם ברשותה, והוא הנכון.

ויש אומ' כי עברי שישבו לדת העברים, וזה לא יתכן שיקרא עברי מי שאינו מהיחוש, ואלה למה לא קראו לבלתי עבדו בם ביהודי אחיהו איש, ואין יהודי מי שאינו ממשפחת יהודה, ואל יטעון טוען באיש ימיני כי נקרא על שם המלכות, ואין פירוש מתיידיים שיתחשו אל יהודה, ואם זה העבד העברי אינו ישראלי למה יעבד שש שנים לבדם והישראלי עד שנת היובל והפרשה הסמוכה לזאת וכי ימפור איש את בתו אם היא ישראלי.

ואלה השבושים ארעו לאלה בעבור האשה וילדיה, גם מלת ועבדו לעולם, ומה שמצאו פתוב בפרשה אם עבד יגח השור, והם אמרו כי הוא העבד העברי הנזכר, וחקמינו הוציאו לאור כל אלה: כי תקנה, מיד בית דין שמכרוהו בגנבתו, או בעצמו כי כן פתוב ונמכר לה, לילי הקבלה: שש שנים, אפרשנו בפסוק כי משנה שכר שכיר: לחפשי, היו"ד נוסף כיו"ד למשעי, או הלמ"ד נוסף, והוא תואר השם.

וטעמחנם אם הוציא אדניו עליו אם חלה ברפואות לא יפרעם, או נזכר פן בעבור שנמכר לגר תושב יגאל בכסף, ואם נמכר לעברי בלא כסף: יצא בגפו, כמו גופו, וקרוב מהם על גפי מרומי קרת, והטעם בגופו עבד ובו בא אל בית אדניו לבדו לא עם גוף אחר, בעבור שיזכיר ויצאה אשתו עמו, והזכיר אם בגפו יבא בחלקי הדברים בעבור הפא אחריו: אם אדניו יתן לו אשה, זה יורה שהיא פנענית כי לא יתן אדם רק מה שהוא ברשותו, והיא אמתו מאחת האומות, ואין צורך עד שתהיה פנענית רק היא מצרית או אדומית ומן הגוים שהם סביבות ארץ פנען כי כן פתוב מהם תקנו עבד ואמה.

ודע כי תבואת הזרע תשתנה בהשתנות המקומות על פן נבחרו בני אהרן לכהנת עולם ומעתיקי התורה אמרו כי לא ירצע עבד עברי אם יחסר אחד מהתנאים כמו אהבת אדניו וביתו ואשתו ובניו ויהי טוב לו עמו, וכן דבר סורר ומורה ודברם נכון: אל האלהים, הם הדייגין והם הפהגים או השופטים שהם המלכים כי התורה בידי הפהגים, ומשנה התורה בידי המלך, ונקראו אלהים כי הם פקידי אלהים בארץ והגישו השני שם אל האלהים.

ויאמר הגאון כי טעם הדלת והמזוזה להזכיר פסח מצרים שפסח השם על הפתח והוציא כל ישראל מבית עבדים, ולמה אהב זה הישראלי להיותו עבד, ואחרים אמרו כי הטעם לשמור דלת אדניו.

וכפי דעתי כי טעם הרציעה להיותו נסמן, ודניני ישראל יושבים בשער המדינה ובעז יוכיח, וכן סורר, ושוכב עם נערה מאורסה, והטעם לעשות הדבר בגלוי, וכן הנרצע בדלת המדינה, ואם יטעון טוען כי אין דלת כמו שער, יוכיחו בין שנינו דלתים וברית: ועבדו לעולם, אמרו חכמינו כי הוא עולמו של יובל, ובפרשת הר סיני מפורש עד שנת היובל, וכן אם מת אדניו יצא חפשי כי הכתוב אומר ועבדו, והנה מצאנו וישב שם עד עולם והיה זמן קצוי: וכי ימכר איש, זה האיש ישראלי ואין משפט יציאתה לחופש כזכרים ואין צורך לפי הגאון לא תצא לא תשב.

ומשפט זאת האמה אמרו חכמינו שאדניה קנה אותה לבעול אותה בהיותה בוגרת כי הבוגרת איננה ברשות האב, וזה טעם יעדה שהיא יעודה שיקחנה לעצמו או יעודה לבנו או שיפדנה אביה או אחד ממשפחתו, וזה טעם והפדה, על פן לא הזכיר שם הפודה.

ויתכן להיות והפדה פועל יוצא לשנים פעולים, וישוב אל אדניה שיבקש פדיון השנים ששפארו עד היותה בוגרת. ויאמר המתרגם ארמית כי לעם נכרי לאיש נכרי, ויאמר הגאון כי כמהו הגוי גם צדיק, ובאלה עמודי התורה נתלה המהביל להחליף מלה במלה ואמר כי החר תחת העם, גם וזה הדבר תחת העם ניהי ביום השביעי תחת הרביעי, דור השביעי תחת השמיני ואחרים רבים, וכבר פרשתיים כלם בלי חלופ, וספרו ראוי להשגרי.

ואני אומר כלל כי יש לנו בתורה מקומות ידועים ששמום חכמינו פדמות אסמכתא והעיקר ידעוהו, כמו יירש אותה, כי הנה ידוע בהעמקה שהאיש יירש את אשתו, ונדרשו זה הפסוק להיות כמו זכר, כי כל ישראל ידע פירוש הפסוק שהוא כמשמעו ופשוטו, כי לא יתכן שיאמר אדם תנו את נחלת ראובן לשמעון והוא רוצה לומר הפך הדבר לתת נחלת שמעון לראובן, והעד שפתוב ואם אין אחים לאביו, והנה אין לו טעם, כי מה טעם לומר ונתתם את נחלתו לאחי אביו, ואמר ואם אין אחים לאביו תתנו את נחלת אשתו לו, ועוד לא הנה ראוי שירש האיש את אשתו אם היו אחים לאביו, והנכון שהפסוק הוא כפשוטו, והוסיפו בו טעם דבר קבלה, וכן והנה הבכור אשר תלד.

הוא כמשמעו, גם הנה להם קבלה כי הגדול באחים הוא המיבם ונדרשו זה הפסוק לזכר ולאסמכתא, וכן לעם נכרי שהי' להם בקבלה שלא יוכל אדם למכור בתו פעמים, ושמו להם זה הפסוק לאות ולזכר, ופשוטו כמשמעו, וכן הוא, כי הישראלי ימכור עצמו לגר תושב גם לישראלי, ויש לו ממשלת למכור בתו רק לישראלי, לא לעם נכרי, וזה הכתוב ואם הוא מאוחר הוא דבק עם וכי ימכור איש את בתו לאמה, וכזה רבים.

והנה פן ואם שלש אלה אינו על שארה פסוטה ועונתה כי אם על יעדה לו או לבנו או הפדה, וכן ואף לאמתה תעשה פן ישוב על הענק תעניק, והעד שפירוש פן שאמר הכתוב כבגדו בה, והטעם כי אם האב יבגוד בבת למכרה לנכרי לאנעזבנה אנחנו ונוציאנה מרשותו ולא ימשל בה.

והוצרכתי להאריך פי השמות על שלשה דרכים, האחד שם פרט פאדם הראשון ומשה ואהרן, והשני שם מין כמו אדם פי יהיה בעור בשרו, ויאמר יהודה לשמעון אחיו, פי שם פרט כמו מין, וכן ניהי לי שור וקמור, והדרך השלישי שם על רבים ולא יתכן שיקרא בו היחיד כמו טף וקהל ועם וגוי ומחנה.

ופי הגוי גם צדיק אבימלך וביתו וממלכתו פי כן כתוב וירפא אלהים את אבימלך ואת אשתו ואמהותיו, ועוד פי הבאת עלי ועל ממלכתי חטאה גדולה: וטעם פמשפט הבנות, פמשפט בנות ישראל: יעשה לה, הוא או בנו, וכן אם אחרת (אם) יקח לו, הוא או בנו: שארה, מזונותיה, ומצאנו משארותיה, והנה הלחם.

גם יש שאר בשר, וימטר עליהם כעפר שאר, ויתכן להיות זה כן מה שיהיה בשורה: פסותה, פמשמעו, והשיעורין ידענום מדברי קבלה: ועונתה, יש אומרים פי פירוש דירתה, וכמהו וענתה שמה, גם שניהם מגזרת מעונה, וכן וענה איים.

וקדמונינו אמרו שעונתה רמז לעת השכיבה, וכבר הראתיו בספ' קהלת שמלת עת מזאת הגזרה, ופי' וענתה וענה אינו כ"א פמשמעו: ויצאה חנם, בהיותה בוגרת. וטעם אין פסוף אם מקרה האב פי נשארו לבגרותה חמש שנים והיא הגיעה קודם הזמן, לא יבקש מהאב פסוף כדי הקדשים שנשארו.

ולא יתכן שישוב ואם שלש אלה על אלה הקרובים בעבור ויצאה חנם אין פסוף ואין פן משפט הבנות: מות יומת, הדבר תלוי בבית דין: ואשר לא צדה, כמו בצדיה, ואתה צנדה את נפשי, וצדיה הפך שגגה: אנה לידו, כמו מתאנה הוא לי, והטעם סבב השם לידו והפכו בלא צדיה, וזה הטעם יתברר לה בפסוק מי יתן והיה לבכם זה להם: וטעם ושמתי לה מקום הם ערי מקלט, ואם עשה בזדון, בערמה, עד שהרגו הוא או אחר, אפילו שינוס אלי להמלט קחוהו מעל מזבחי וימות, וזה הפך הפסוק הראשון, כי בעבור שהשם אנה לידו, שם לו מקום לנוס שם, וזהו הרג בזדון אין לו מקום לנוס פי ממקום קדוש ילקח למות וטעם מזבחי מקום קדוש, ואין צורך להזכיר קדש הקדשים פי אין הכהנים נכנסים שם ואף פי מי שהוא זר מזרע אהרן.

גם יש לו טעם אחר, אם היה ההורג אפילו פהו שהוא מקריב זבח לפני לא ינח בעבור שישמש לפני, לולי דבר הקבלה. ויאמר הגאון פי פירוש להרגו, והרגו, וכן לשפב את בת יעקב: ומכה אביו, הזכיר בתחלה מכה איש ומת מות יומת, גם הוא דרך פלל, ואחר כך פרט אם הפכה בלא צדיה או בזדון, ואמר פי המכה האב ולא הזכיר ומת, וחקמינו אמרו פי לא יומת עד שתהיה המכה נראית, שייצא ממנה דם.

וטעם ואמו פן הוא, ומכה מושף עצמו ואחר עמו, והוא ומכה אביו ומכה אמו, וכן וגונב איש ומכרו וגונב איש ונמצא בידו, וזה האיש ישראל קטן או גדול, ויהי טעם הגדול שיגנב לבו והקטן פמשמעו: ומקלל אביו, גם חקמינו אמרו עד שתהיה הקללה בזכירת השם כמו ויקללם בשם ה'.

ויאמר הגאון פי נכנס פסוק וגונב איש בין מכה ומקלל פי רובי הגנבים הנמכרים הם קטנים ולא יכירו אבותיהם, ויתכן שיפוסם או יקללום והם לא ידעו והעון על ראש הגנב, וטעם ומקלל חיים או מתים: או באגרוף, דבר קשה, ובדברי הקדמוני' בעלי אגרופים

ויתכן היות האל"ף נוסף ויהי מגו' תחת מגדפותיהם, וטעמו חתיכת עפר, כי פירוש פרודות הגרגרים: ונפל למשקב, חולי, כמו כל משקבו הפכת בקליו.

והנה על משענתו כמו ואיש משענתו בידו, והתכמים אמרו שפירוש על משענתו בעצמו, והטעם שלא ישען על אחר, וטעם הפירוש הראשון בעבור שיש לשני עדים נאמנים. וטעם רק שבתו יתן, שבתו בביתו ולא יתעסק במלאכה.

והגאון אמר שפירושו שבינתו מאומנותו, והראשון נכון בדקדוק, והטעם שיתן פדי שבטלו ממלאכתו, ושכר הרפואות, והמרפא, והם שנים, והם שבת ורפוי, ועוד עמהם שלשה קבלנום מאבותינו והם ב' פשת וצער ונזק, ולהתיר דברי הרופאים דברי יחיד הם כי לפי דעתי כי האמת להשען ישר דרך על בוראו ולא על בינתו פן בדרך המזלות ובדרך הרפואות, כי הכתוב אמר אני ה' רופא, ואין צורך לעשות רופא אחר שנתף עמו וכן אמר והסירותי מחלה מקרבך, וברך את לחמך ואת מימך, והפך זה אשר לא תוכל להרפא.

גם כתוב באסאגם בקליו לא דרש את ה' כי אם ברופאים, וכן כתוב מחצתי ואני ארפא, כי הוא יכאיב ויחבש: וטעם ורפא ורפא מבנין הפכד הדגוש ואיננו כמו הקל, והמכה היא מיד האדם ויוכל אדם לרפאותה, ומי ירפא שיכה השם, רק הכתוב אמר יד ויחבשנו, וטעם אשר לא תוכל להרפא פאשר תרפא ממכת בן אדם: וכי יכה איש את עבדו, אמרו המכחשים כי זה עבד מתיזה, וכן עבד עברי, ופירשו ינקם להפכות אדניו.

ונתכמינו העתיקו כי ינקם יקח נקמת העבד המוכה, שיהרג האדון בחרב, ואחר שמצאנו חרב נוקמת נקם ברית נקום נקמת בני ישראל עזבנו הפירוש הראשון. ואמר הגאון כי הכתוב לא הזכיר הבן והזכיר העבד בעבור שהאב חומל על בנו: כי כספו הוא, טעמו פאשר נתן כספו הוא צריך ליסרו, גם יש אומר לא ינקם כי הוא חומל על כספו: וטעם אם יום, יום שלם שהוא כ"ד שעות, ובפירוש פרשת ויקהל אאריך מעט: וטעם או יומים, שמהיינה השעות הנזכרות בשני ימים: וכי ינצו, בנין נפעל והנו"ן שרש מגזרת אוהב מצה כמו מריבה: ונגפו, זה או זה וכן פאש ישרפו אותו ואתהו, זאת או זאת: ילדיה, ואם לא היתה אהד: וטעם ההרה בעבור שהיא עומדת כספה היינו חושבים כי אין משפט זאת כמשפט כל הגהרגין: ולא יהיה אסון, באשה: ענש יענש, וטעם פאשר ישית עליו בעל האשה אם יקבל למלאות רצון הבעל יתן לו ולא ילך אל המקום הנבחר לכהנים או אל מקום השופט, ואם לא ירצה לתת אשר ישית עליו ילך לבית דין ויתן על פיהם.

והטעם בדבור פלילים או כמשפט פלילים מגזרת ופללו אלהים, ואם אסון יהיה לאשה יומת, כי בתחלה אמר וכי ינצו והוא נתפונן לעשות רע לרעהו, ואם לא נתפונן להרוג האשה יהרג עליה ולא על בניה, כי אינימו חיים עד צאתם לאויר העולם, רק עונש עליהם.

וטעם להזכיר עין וישן ויד ורגל כי יוכל אדם לעשות בעין אחת אם נעדרה אחותה מה שלא יוכל אדם לעשות פן ביד אחת, גם יעשה ביד אחת מה שלא יוכל לעשות פן ברגל אחת, גם יש שן שהעונש מעט, והיא שן העבד עד היותו פן שבע שנים.

וניש אומ'פי אלה האברים הם בחוץ לצורך פן אדם, העין לראות פי רובי המלאכות תלויות בה, והידיים הם האומנים, והרגלים לשאת הגוף, והזפיר השנים בעבור שישחית סור השנים הדבור, גם זיק שלא יטחן המאכל, ויש מלאכות תלויות בדבור, ולא הזפיר הפתוב האזן פי היא מצד הפנים ויש לה אורחות עקלקלות ולא תבא לידי נזק מהרה מדבר חוץ, גם לא הזפיר האף פי אם ינזק ימות האדם: פניה, היא מפת אש: פצע, לרצץ העצם, וכו' הפה ופצע: ונחבורה, היא המפה בבשר ובעור שתעשה לחה נקראת פן בעבור שיתחבר אליה כל לחה רעה וכל דם שאינו זך.

והמכחשים יפרשו כל אלה הנזכרים שהם כמשמעם, ומעתיקי התורה אמרו פי יש פופר לכלם והנה יהיה פי עין תחת עין פי החובל חייב שיוציאו עינו תחת העין שהוציא, רק אם יתן פופר עינו, וזה פטעם וגם בעליו יומת, ואחר פן אם פופר יושת עליו, ובפרשת אמור אל הפהנים אאריה מעט: את עין עבדו, אמרו הקדמונים פי זה איננו ישראלי פי משפטו כעין הקפשי כל מי שהוא מעין יעקב, וזה עבדו מתיהד מהגוים ששב לדת ישראל.

ויאמר הגאון פי טעם עין וישן בעבור חם שראה גם ויגד, והנכון בעיני פי הפתוב דבר על ההנה, פי המפה את אחר בפנים, ובם אין אבר מסופן כעין ושו, בין המפה באבן או בעץ או ביד, גם זה מוסר לאדון שלא יוסר עבדו יותר מדאי ויפחד אם יכנו יעשה דבר שלא ימשול בו לעולם והמכחשים אמרו פי זה הוא העבד העברי, ואם יעלו שני הפירושים בכף מאזנים ויהיו שוים תכריע הקבלה את האמת.

גם הם קבלו פי יצא העבד בכ"ד ראשי אברים, על פן אמרתי פי הפתוב באר הנמצא תמיד וסמוך בנשארים על התורה בעל פה: פי יגח, מהבנין הקל, וטעם להזכיר או את אשה בעבור שיש מקומות שאין מנהג הנשים ללכת אל מקום ששם השוורים כמו בשדות, שלא יחשוב אדם לומר היא הביאה שיצאה ממנהג המדינה, וזה הפי בעבור והמית האיש איש או אשה, וכן טעם או בן יגח, נער קטן או נערה קטנה, שלא יאמר אדם למה לא שפרו אבות הנער אותו, פי לולי היותו נער היה בורח מפניו ונמלט, ובעבור אלה שניהם בא גם הראשון: וטעם ולא יאכל, אם ישחטנו אדם קודם שייסקל, ויתכן ששחטו אדניו והוא לא ידע אם נגח וקדמונינו העתיקו פי כל מקום שנאמר בו לא יאכל הוא אסור בהנאה: מתמול שלשום, קודם אותו היום ואין לנו צורך לפירוש הגאון שאמר שטעמו שיועז בבצליו שלשה פעמים: והועד, אזרה בעדים כשרים.

ומעתיקי התורה אמרו פי וגם בעליו יומת שהיא מיתה בידי שמים, ונכון הוא פי אין פופר למומתים בבית דין. גם תכן להיותו כמו עין תחת עין פי חייב הוא שימות אם לא יתן פדיון נפשו: אם פפר יושת עליו, אל תתמה פי אין זה הפתוב מכחיש ולא תקחו פפר, פי פתוב שם לנפש רוצח, ובעל שור נגח אינו רוצח בנדון: אם עבד, אמרו חכמינו שהוא פנעני, ולפי דעתי מאחד הגוים, ולא הוא רחוק בעיני גם פנעני, וכסף שלשים שקלים דמי העבד האמצעי בימים ההם.

והמכחשים אמרו פי הוא עבד עברי וטעם שלשים להיות חמשה שקלים בכל שנה: וכי יפתח איש בור, שפבר פרהו אחר או יכרנו הוא בתחלה. וקדמונינו אמרו ששיעורו

עֲשֶׂה טֹפְחִים: שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר, אוֹ כֹּל בְּהֵמָה, וְהִזְכִּיר אֵלֶּה שְׁנֵיהֶם כִּי הֵם נִמְצְאִים יוֹתֵר: כֶּסֶף יָשִׁיב לְבַעֲלָיו, יֵשׁ אוֹמַ' שְׁיִתֵּן דָּמֵי הַטָּפֶל וַיִּקַּח הַמֵּת.

וְהַמַּעֲתִיקִים אָמְרוּ כִּי וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ שֵׁב אֶל בַּעַל הַשׁוֹר אוֹ הַחֲמוֹר וְאִין פִּירוּשׁוֹ שְׁיִקַּח דָּמֵי שׁוֹרוֹ גַּם יִקַּח הַמֵּת, רַק יִקַּח הַמֵּת מִדָּמֵי שׁוֹרוֹ, וְכֵן אִם נִשְׁפַּר יִקַּח הַנִּשְׁפָּר וְדָמֵי הַשֹּׁכֵר, בַּעֲבוּר שְׁיִשְׁתַּתֵּף בְּנֹזֵק וְאִם הוּא מַעֲט, וְזֹאת הִיא הָאֲמָת: אֵת שׁוֹר רַעְהוּ, שׁוֹר סְמוּף אֶל רַעְהוּ פְהַסְמָף שׁוֹר אֶל אִישׁ, וְאֵלוֹ הִיָּה כְּדַבְּרֵי בֶן זוּטָא הִיָּה כְּתוּב אֵת הַשׁוֹר שֶׁהוּא רַעְהוּ, וּמִשְׁפָּט שְׁיִחְצוֹן הַחֵי וְהַמֵּת בְּהִיּוֹת הַנְּגוּף וְהַנּוֹגֵף שְׁוִים, וּמִשְׁפָּט הַמְּשׁוֹנָנִים לֹא הִזְכִּיר הַכְּתוּב, רַק הִיָּה בְּקַבְלָה, וְאִין לָנוּ צִוְיָה לְהִזְכִּיר כֹּל שֶׁהוּא חָקוּק בְּנִזְיָקִין: וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ, עַל דַּעַת אֵיתְנֵי עוֹלָם כְּרֵאשׁוֹן: יִשְׁלַם אַרְבַּע צֹאן, אוֹלֵי יִפְחַד, וְאִם הָיוּ חַיִּים יִשְׁלַם שְׁנַיִם שְׁיִתְכּוֹן שְׁיַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה לְהַשִּׁיב הַגְּנֵבָה.

וְעוֹנֵשׁ הַשׁוֹר חֲמוֹר בַּעֲבוּר שְׁנֵי דְבָרִים, הָאֶחָד כִּי גִנְבַתְהוּשָׁה קָלָה וְהוּא יִשְׁאַנּוּ בַּסֵּתֵר, וְהַשֵּׁנִי כִּי בַשׁוֹר יַחְלוֹשׁ הָאָדָם וּבְהַגְנֵב שׁוֹרוֹ יִזְיָקֵנוּ רַב: אִם בַּמְחִתְרַת, מִטַּעַם חֲתֵר בַּחֲשׂוֹף בְּתִים.

וְאַחַר שְׁאָמַר הַכְּתוּב אִם זָרְחָה הַשְּׁמֶשׁ עָלָיו יִדְעוּנוּ כִּי הַחֲוֹתֵר בְּלִילָה יַחְתֹּר כִּי בַיּוֹם לֹא יוּכַל, כִּי בַיּוֹם בְּנֵי אָדָם יִרְאוּהוּ וּבְלִילָה אִין מוֹשִׁיעַ, וַיִּתְּכֵן שְׁיִהְרַג הַגְּנֵב בַּעַל הַבַּיִת עַל כֵּן אִין לוֹ דָּמִים, וְדָמִים כְּמוֹ דָם, כִּי כֵן דָּמֵי בּוֹ, דָּמוֹ בְּנִפְשׁוֹ, וְנִקְרָא כֵן בַּעֲבוּר הַיּוֹתוֹ אֶחָד וְהוּא נוֹשֵׂא כֹּל הָאֲרָבַע, וְחַכְמֵי הַרְפּוּאוֹת יוֹדוּ כֵן, וְהַטַּעַם אִין מִי שְׁיִבְקֵשׁ דָּמוֹ לְגֵאוּל וְאִם בַּעַל הַבַּיִת הִרְגוֹ בַיּוֹם יֹאמַר לוֹ הֲרֵי בְנֵי אָדָם עוֹבְרִים וְנִמְצְאִים בְּכָל מְקוֹם לְמָה לֹא הִרְאִיתֶם שְׁהִיָּה חוֹתֵר: וְטַעַם שְׁלֵם יִשְׁלַם שֵׁב אֶל הַגְּנֵב הַחֵי שְׁאָמַר בַּעֲדוֹ שְׁלֵם יִשְׁלַם שׁוֹר: וְנִמְכַר, בַּיִת דִּין מְפָרְנוּ וְהִיָּה נִתְּכֵן לְהַמְכַר כְּדֵי גִנְבַתוֹ לְוִלֵי שְׁהִיָּה קַבְלָה בְּיַד אַבּוֹתֵינוּ כִּי לֹא יִמְכַר עַד שְׁתִּהְיֶה גִנְבַתוֹ כְּנִגְדָה שׁוּמְתוֹ, גַּם הוּא הַנְּכֹון וְהָאֲמָת: כִּי יִבְעַר אִישׁ, יִרְעָה מִגְזֵרַת וּבְעִירָנוּ וּבְעִירוֹ, מִהַבְּנֵי הַכְּבֵד הַנוֹסֵף: וּבְעַר, מִהַדְּגוּשׁ, וְכֵן וְאִתָּם בְּעַרְתָּם הַפָּרִם, וּבַעֲבוּר שֶׁהוּא מְזִיד אָמַר הַכְּתוּב מִיֵּטֵב, וְאִם אִין לוֹ שְׁדָה יִתֵּן לוֹ דָּמֵי שְׁדָה טוֹב מִשְׁדָּה רַעְהוּ: כִּי תִצֵּא אִשׁ, בַּעֲבוּר שְׁלֵם יִשְׁלַם לְהַסִּיר הַקּוֹצִים יַעֲנֵשׁ וְאִם אִינְנוּ מְזִיד עַל כֵּן הַחַל כִּי תִצֵּא, וּבֹא פְסוּק הַמְּבַעֵיר אַחַר כִּי יִבְעַר אִישׁ וְהוּא דָרָף צַחוֹת: גְּדִישׁ, הָאֶלְמוֹת: הַקָּמָה, טָרֵם קִצִּיר.

אוֹ שְׁדָה, בַּעֲבוּר הַזָּרַע. וְהַקְּדָמוֹנִים הַעֲתִיקוּ אֵת כֹּל אֲשֶׁר בַּשְּׁדָה שְׁיֵשׁ מְנַהֵג בּוֹ לְהִיּוֹת: כֶּסֶף אוֹ כְּלִים לְשִׁמּוֹר, הוּא שׁוּמֵר חֲנָם: וְגִנְב, בְּאֲמָת אוֹ הַשׁוּמֵר אוֹמֵר כֵּן: וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת, בַּעַל הַכֶּסֶף יִקְרִיבֵהוּ אֶל הַדְּיִינִין: בְּמִלְאֶת רַעְהוּ, כְּמוֹ לְרַגֵּל הַמְּלֶאכָה וְשֵׁם פִּירְשֵׁתוֹ.

וְטַעַם אִם לֹא יוֹדָה עַל הַשְּׁבוּעָה יִשְׁלַם שְׁנַיִם לְבַעַל הַכֶּסֶף, וְאִם הַשׁוּמֵר יִפְרַע לוֹ מְמוֹנוֹ יִקַּח שְׁנַיִם מִהַגְּנֵב: עַל כֹּל דְּבַר פֶּשַׁע, יֵשׁ לוֹ שְׁנֵי פִירוּשִׁים, הָאֶחָד עַל כֹּל דְּבַר שְׁיִפְשַׁע אָדָם וּגִנְבָנוּ וְהַשֵּׁנִי כֹּל דְּבַר שְׁיִצֵּא מִתַּחַת רְשׁוֹת בַּעֲלָיו, כַּטַּעַם וַיִּפְשַׁע אָדָם: עַל שׁוֹר, וְאַחַר שְׁהִזְכִּיר בַּתְּחִלָּה כֶּסֶף אוֹ כְּלִים אָמַר כִּי גַם כֵּן מִשְׁפָּט שׁוֹר וְכָל אַבְדָּה, וְאִם יִמְצֵא הַגְּנֵב בְּיַד הַשׁוּמֵר יִשְׁלַם שְׁנַיִם כִּי הוּא עֹשֶׂה עֲצָמוֹ גִנְב, וְכֵן עַל הָאֲבָדָה שְׁלֵם הוֹדָה בָּהּ וַיִּדְעֵלְמֵי הִיא: חֲמוֹר אוֹ שׁוֹר אוֹ שֶׁה וְכָל בְּהֵמָה לְשִׁמּוֹר, זֶה שׁוּמֵר שֹׁכֵר, וְהִזְכִּיר עִם שׁוּמֵר

חנם פסוף או כלים בעבור שאין טרח בשמירתם, והעד כי זה שומר שקר והראשון שומר חנם שאמר ישלם לבעליו והראשון ונקרב.

וטעם אשר ירשיעון אלהים, את הגנב או בעל הבית הוא אשר תמצא בידו האבדה: וטעם ומת על פי השומר: נשפה, שלקחו גדוד באונס: שבועת ה', תהיה מפרדת בין שניהם. ולקח, המת או הנשפר, ולקח השבועה בנשפה: יביאהו, יביא מהטרוף להיותו לעד, וכן כתוב כאשר יציל הרועה: בעליו אין עמו, לפי הדעת הנה נראה כמשמעו, וכאשר הסתכלנו מה שהעתיקו הקדמונים ראינו שגם הוא נכון: בא בשכרו, בא לו זה הרע בעבור שכרו שלקח: מהר ימהרנה לו לאשה, מגז' אחר מהרו וישם פרשתיו.

ובעבור שמצאנו באנוסה חמשים פסוף אמרו כי כן מהר הבתולות ודרך דרש כי כ"ף וה"א ממלת כמהר יורה שכתובת בתולה מן התורה, ויותר הנה נכון לדרוש כן מהטעם כמהר, כמה הוא, רי"ש הוא, שהם פסוף זוזי מאתן וחקמינו העתיקו שיש עליו עונש בנשית ופגם: מכשפה, אמר ר' יונה כי ה"א נוסף, ולא דבר נכונה, כי כל ה"א נוסף בשמות או בשמות התאר חוץ מהפעלים בעתיד כלם הם מלעיל, על כן מכשפה היא נקבה, ואנחנו נדע כי משפט זוכה לאלהים או זוכה אחד הוא, גם כן מכשפה, וכן משפט המכשף, רק בעבור שהנשים כשפניות כאשר אפרש בפ' כי תצא למלחמה הזכיר הכתוב כן, וכבר הזכיר המכשף שם: וטעם לא תחיה שהיא חייבת מיתה, ואם אין זאת המכשפה ישראלית אסר הכתוב למכור ישראל ממנה שום מחיה, והעיקר שלא תהנה מישראל שום הנאה: כל שוכב עם בהמה, הכתוב דבר על ההנה יותר, וגם כן משפט נקבות העוף: זוכה לאלהים, והטעם הידועים בעולם כמולך וכמוש, גם נודע בפתחות הל"ד שהזוכה אפילו למלאכים יחרם, אם הוא הזוכה קהל יהיו לחרם הם וכל אשר להם, ואם הוא יחיד אמרו המעתיקים שהוא יהרג לבדו: וגר לא תונה, פירש בו הגאון בעבור שהוא סמוך עם זוכה, שדין הזוכה על ישראל, וטעם לה' לבדו שלא יעשה כמעשה הכותים את ה' היו יראים.

וטעם וגר לא תונה כמו נעמן שהיה משתחנה גם לאלהיו. וטעם וגר לא תונה הוא גר תושב כי אין לו עיקר ממשפחה, וכל אחד מן האזרחים יכול להונותו בהונו גם בדירתו גם להביאו לידי לחץ על ידי עדות, כי הכתוב אמר לא תענה ברעף: לא תענון, בלשון רבים, כי משפט הרואים הענוי והחרישו כמשפט המענה, על כן כתוב אם ענה תענה והרגתי אתכם: וטעם אם פסוף תלנה את עמי, להוציא הגוים שהם נכרים גם נסמך אל השם העני שלא יחשוב העשיר שהשם יאהבנו יותר, על כן העשירו: וטעם עמה שאמה חבירו, ואע"פ שאמה נושה לא תהיה לו פנושה שתקבל דורון שחד ממנו כדי שלא תבישנו: וטעם נשף, היא נשף תרבית, ונקרא נשף כי משפט הנשף שיגדל רגע אחר רגע.

ואמר תשימון להכניס העדים: שלמה, בלשון הקדש איננה כמו שלמה, כי שלמה שם פרט והוא שיתפסה בה האדם, וכן עוטה אור כשלמה, והנה כל שלמה שלמה ואין כל שלמה שלמה.

ואם ישאל השואל מה יועיל לנושה לקחת כל יום שלמתו, מזה הכתוב נלמד כי אם ימצא בביתו בגדים אחרים ימכרו בנשיו ויקח הנושה השלמה כל יום שלא יקח נשי מאחר, כי

בְּלִילָה אָסוּר לְיִשְׂרָאֵלִי לְקַחְתָּהּ: וְטַעַם כִּי יִצְעַק אֲלֵי, כִּי תוֹמוֹ וְהֶאֱלָמְנָה הַצּוֹעֲקִים, וְהֶעֱוֹנָשׁ לְהִיּוֹת הַבְּנִיִּים יְתוּמִים כִּי יְתוּם עָנָה, וְהֶעֱוֹנָשׁ בְּצַעֲקַת הַנוֹשֶׁה בּוֹ, לְהִצְרִיכּוֹ גַם הוּא כִּי יִבְיָאֲנוּ לִיְדֵי עוֹנֵי לְקַחַת נָשִׁי וְתִלְקַח שְׁלֵמָתוֹ.

וְאֲשֶׁר יַעֲיֵד עַל פִּירוּשׁ שְׁמֵלָה שְׁאֲמַר הִיא שְׁמֵלְתוֹ לְעוֹרוֹ, וַיֵּשׁ עַד אַחַר מִכְחִישׁ וְעַל פִּי לֹא יָקוּם דָּבָר וְהַמְשַׁפְּלִים יִבְיָנוּ: לֹא תִקְלַל, בְּסִתְרָא אוֹ בְּגִלּוּי וְהַגְּאוּנִים הַפְּרִישׁוּ בֵּין קִלְלָה וּמְאָרָה: מְלֹאֲתָהּ, כַּנּוּי לְתִירוּשׁ: וְדַמְעָהּ, כַּנּוּי לְיִצְהָרָה.

וְנִקְרָא הַתִּירוּשׁ כֵּן בְּעֵבֶר רַב לְיִחַת הַתִּירוּשׁ כִּי מֵיָד יִמְלֹא הַפְּלִי כַּאֲשֶׁר יִדְרוּךְ הַדּוֹרָהּ, וְהַעֲד וְכַמְלֵאָה מִן הַיָּקֵב: וְנִקְרָא הַיִּצְהָרָה דְּמַע בְּעֵבֶר שֶׁהוּא יוֹרֵד טְפוֹת וְטְפוֹת כְּדַמְעַת הָעֵינַיִם: לֹא תֵאָחֵר, לְתַתּוֹ לְשֵׁם, וּמְפֹרָשׁ הוּא הָאֲחֹר בְּדַבְרֵי חֻכְמִינוּ.

וְטַעַם הַדְּבָק בְּכוֹר בְּנִיָּהּ, כִּי זֶה רֵאשִׁית פְּרֵי הַגֶּפֶן וּפְרֵי עֵץ זַיִת וְהַבְּכוֹר רֵאשִׁית אוֹנִים. וְהַמְכַחְשִׁים פִּירוּשׁוֹהוּ עַל מִצְוַת פְּרִיָּהּ, וְאָמְרוּ כִּי מְלֹאֲתָהּ הִיא הַהֲרָה כְּמוֹ כַּעֲצָמִים בְּבֶטֶן הַמְּלֵאָה, וְטַעַם דְּמַעָהּ כַּנּוּי לְזַרְעוֹ, וְהִיא רְאוּי לְהִיּוֹתוֹ הַפּוֹה, וְאֵין צְוֹרָה לְהַשִּׁיב עֲלֵיהֶם: בְּיוֹם הַשְּׂמִינִי תִתְּנוּ לִי, בְּמַחְנֶה עַל כָּל יִשְׂרָאֵל וּבְאֶרֶץ עַל מִי שֶׁהוּא קְרוֹב מִהַמְּקוֹם הַנִּבְחָר לְתַתּוֹ בְּיוֹם הַשְּׂמִינִי, וְעַד זְמַן קְצוּץ בְּדַבְרֵי הַקְּבֵלָה לְמִי שֶׁהוּא רְחוּק, וְכֵן מְשַׁפֵּט רֵאשִׁית בְּכוֹרֵי אֲדָמָה.

וְטַעַם זְכִירַת וּבִשְׂרָה בְּשִׁדָּה טְרַפָּה אַחַר וּבְיוֹם הַשְּׂמִינִי שֶׁהַבְּכוֹר אָסוּר לָהּ לְאֹנְכָלוֹ, וְכָל מִי שֶׁאֵינְנוּ בְּכוֹר מִוְתֵר לָהּ חוּץ אִם הוּא טְרַפָּה: וְטַעַם וְאֲנָשִׁי קֹדֶשׁ בְּעֵבֶר שֵׁשׁ בְּנֵי אָדָם שֶׁאוֹכְלִים כָּל גְּבֻלָּה וְטְרַפָּה: וְטַעַם לְפָלֵב תְּשַׁלִּיכוֹן אוֹתוֹ, אֵין רְאוּי לְאֹכְלוֹ כִּי אִם הַפְּלֵב, וְהַבִּשְׂרָה שֶׁנִּטְרָף יֵשׁ בּוֹ כְּדַמוֹת סֵם הַמְּזִיק, עַל כֵּן הַתִּיר לְתַתּוֹ הַגְּבֻלָּה לְגַר אוֹ לְמַכְרָה לְנִכְרֵי וְלֹא הַטְּרַפָּה: וְטַעַם לֹא תִשָּׂא שְׁמַע שְׂוֵא, שְׂלֹא יוֹצֵא מִלְּבוֹ דָּבָר שְׂוֵא וְלֹא יִזְכִּיר דָּבָר שְׂלֹא נִתְּבַרְרָה: אֵל תִּשָּׂא יְדָהּ, שְׂלֹא יִתְחַבֵּר עִם רִשְׁעוֹ לְהַעֲיֵד בְּעֵבֶר שֵׁיִדַע כִּי עַל פִּי עַד אֲחָד לֹא יָקוּם דָּבָר.

יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאָסוּר לַעֲד לְבַקֵּשׁ מִי שֵׁיִעִיד שְׂקָר עִמּוֹ וּמִלַּת לְהַטוֹת לְגַנְאֵי בְּכָל הַמְּקָרָא, גַם נִמְצְאָה בְּלֹא מְשַׁפֵּט, וּמְטִי גַר. וְחֻכְמֵי ז"ל פִּירוּשׁוֹ כִּי מִזֶּה נִלְמַד כִּי הַלֵּכָה כְּרַבִּים, וּמֵה שֶׁהֶעֱתִיקוּ הוּא הָאֲמַת, וְזֶה הַפְּסוּק שֶׁמוֹהוּ לְזָכַר כַּאֲשֶׁר פִּירוּשֵׁי בְּפִסּוּק לְעַם נִכְרֵי, וְאַחַר שֶׁהַכְּתוּב אָמַר לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רַבִּים רַק לְרַעוֹת מִזֶּה נִלְמַד כִּי אִם לֹא יִהְיוּ הַרְבִּים לְרַעוֹת שֶׁהִיא מִצְוָה לְלַקֵּחַ אַחֲרֵיהֶם: לֹא תַעֲנֶה עַל רַב, מִצְוָה עַל כָּל יִשְׂרָאֵלִי, וְאַף כִּי הַדַּיָּין שֶׁהוּא הָרִיב לְפָנָיו לְעֲזוֹר לְרַעְהוּ.

וְטַעַם לְהַטוֹת, הַמְשַׁפֵּט, וּבְעֵבֶר שֶׁאֲמַר לְנִטּוֹת אַחֲרֵי רַבִּים, וַיְדוּעַ כִּי אֲהֵבִי עֲשִׂיר רַבִּים, אָמַר כַּאֲשֶׁר הַזְּכָרְתִּיךָ שְׂלֹא תַעֲזוֹר הַעֲשִׂיר גַם כֵּן אֵל תַּעֲזוֹר הַדָּל בְּרִיבּוֹ. כְּבָר הוֹצִיאָו לְאוֹר רַבּוֹתֵינוּ דָּבָר הַשּׁוֹר וְהַחֲמוֹר הַתּוֹעִים.

וְטַעַם וְחַדְלָתָ כְּמוֹ חֲדַל, וְכֵן וְשִׁמְרָתָ, וְטַעַם חֲדַל שֶׁתַּעֲזוֹב הַדָּבָר לוֹ לְבַדּוֹ, רַק תִּתִּיר קֶשֶׁר הַמְשָׂא, כִּי הַמְּנַהֵג כַּאֲשֶׁר תִּתִּיר הַקְּשָׁרִים אֲזִי יַעֲזְבֵהוּ הַמְשָׂא וַיִּפּוֹל בְּאֶרֶץ עַל כֵּן אָמַר עִמּוֹ.

וְאַחֲרֵים אָמְרוּ שֶׁפִּירוּשׁוֹ כְּמִין מְעִיכָה וְאָמְרוּ כִּי כְּמֵהוּ בְּעֲזָרָא וַיַּעֲזְבוּ אֶת רִוּשָׁלַיִם וְהוּא רְחוּק בְּעֵינָיו: לֹא תִטְהַר מְשַׁפֵּט אֲבִינּוּהָ, עִם הַדַּיָּין יְדַבֵּר, וְהַפְּהֵן אוֹ הַשּׁוֹפֵט יִזְהִיר וְכֵן מְדַבֵּר שְׂקָר תִּרְחֹק, עַל דָּבָר הַעֲדִים שֶׁתִּתְקַר הַיֵּטֵב: וְנָקִי וְצַדִּיק בְּאוֹתוֹ הַדָּבָר אֵל תִּתְקַר, אֵל

תעשה לו חמס בעבור שנתברר לה בראיות כי הוא רשע פדמות הדבר ההוא, ותאמר הואיל ורשע הוא: כי לא אצדיק רשע, והטעם כי אם הוא רשע בדבר אני אקח הנקמה ממנו: ויסלף דברי צדיקים, אמר הגאון שהיה ראוי להיות דברים צדיקים ואין לנו צורך, רק כפאשר עיני סמוך פן דברי, והטעם כי השחד יעשה בנפש הצדיק מה שיירצה הנותן, וטעם שופט צדק לאמר הצדק, והשחד יוציא מפיו סלוף: וגר לא תלחץ, גם עם השופט ידבר, בעבור שלא יחשב השופט כפאשר יריב הישראלי עם הגר לעזור תורת ישראל, גם פן דברי יחיד אמר הפתוב לא תלחץ, והעד ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו: תשמטנה, זהו שמוט כל בעל משה ידו: וטעם ונטשתה שתעזבנה כפאשר היא פאלו איננה שלה, והיה ראוי להיות ובשביעית וכן ששת ימים כי ה"א סימן הארץ: וטעם ששת ימים תעשה מעשיה, על עבודת האדמה, והעד למען ינוח: והגר, שהוא שכיר לתרוש ולזרוע ולקצור על פן הזכירו אחר העבד: ושם אלהים אחרים לא תזכירו, שתשבעו בהם: לא ישמע על פיה, שתשביעו בו אחרים, וכן כתוב בספר יהושע ובעבור שמהג כל עובדי ע"ז לזבח לאלהיהם בימים ידועים אמר הפתוב שלש רגלים, והטעם כמו פעמים.

גם טעם פעמים כמו הרימה פעמיך למשואות, והטעם שלש הליכות, על פן אמר לי, ולא לע"ז: והחל מהעיקר את חג המצות: וטעם תחג תזבח כמו אסרו חג בעבודתים: וטעם למועד חדש האביב, בזמן שימצא אביב השעורים: ולא יראו פני, אין פני פעולים, רק יראו הפאים לחוג, והעד יראה כל זכורה את פני: וחג הקציר, בכורי קציר חטים: וחג האסיף ששם תשלם השנה ותחל ממרחשון לזרוע ואחר שאמר שלש רגלים תחג לי שב לפרש כי המצוה על הזכרים: וטעם האדון שילכו כעבד ההולך אל אדניו, ובפרשת ראה אנכי ארמוז לה סוד: לא תזבח עלחמץ דם זבחי, הוא זבח חג הפסח, והנה אסר שימצא חמץ בשעת השחיטה, וטעם דם זבחי הזבח שהוא עלי, כי דמו יזרק על המזבח, ובעבור היות העת קצרה צוה להיות הקטרת חלב חג הפסח עד הבקר: אמרו המכחשים כי גדי מגזרת מגדים וזה לא יתכן, כי מ"ם מגד שרש ולשון רבים לעד.

ואמר כי לא תבשל מטעם כי בשל קציר, גם זה איננו נכון כי בשול הקציר הוא בכח השמש לא בכח פן אדם, ועוד מה טעם בחלב, ואנה מצאו שנקרא הלחם חלב, ועוד מה טעם אמו, ואנה מצאו פלשון הזאת, וכל זה למה הוצרכה בעבור שהוא דבק עם ראשית בכורי אדמתה, והלא קראו במשנה תורה שהוא דבק עם הבשר בפסוק לא תאכלו כל גבלה, ובמקומו אפרשנו.

ועל דרך הפשט גדי הוא הקטן בעזים ובכבשים וכן ונמר עם גדי ירפץ, ובעבור זה יסמכנו הפתוב לאמר גדי עזים, והשם צוה שלא יבשל הגדי בחלב אמו כי היום מנהג הישמעאלים לבשל הגדי עם החלב, והם אומרים שהוא תבשיל ערב.

וטעם אסורו בעבור שהוא כמו אכזריות בלב כטעם אותו ואת בנו, גם לא תקח האם על הבנים, וכאמר הוא אסור לאכילה אותו ואת בנו לא תשחטו פן זה אע"פ שאין בפתוב לא תאכלו, כי כפאשר הוא ידוע שבשר שלא נשחט אסור הוא, פן הוא ידוע שבשר שאיננו מבושל לא יאכל, רק הדבר חמור כי השוחט או המבשל אעפ"י שלא אכל ממנו כפר עבר בלאו, ומנהג המחבר החלב מצאנו שיחבר חלב זאת עם זאת, כי חלב גדי אחת מעט

היא, והקונה לא ידע חלב כל שֶׁה וְשֶׁה, על כֵּן הוא אָסוּר לֵאכּוֹל גְּדֵי קֶטֶן עִם כָּל חֵלֶב, וְהִזְכִּיר הַפְּתוּב הַקֶּטֶן כִּי מִמֶּנּוּ נִלְמַד עַל הַגְּדוֹל, כִּי הַפְּתוּב דֹּבֵר עַל הַנִּמְצָא בְּרוּב, כִּי בִשׁוֹר כָּבֵשׂ עִם חֵלֶב לֹא יִתְעַרֵב הַיֵּטֵב.

וְהִנֵּה מֵה שֶׁהֶעֱתִיקוּ קַדְמוֹנֵינוּ שֶׁאָסוּר כָּל בִּשְׂר בְּחֵלֶב הוּא אֲמַת, וְכֵן וּבִשְׂר בִּשְׂדֵה טְרֵפָה דֹּבֵר הַפְּתוּב עַל הַנִּמְצָא בְּרוּב, כִּי הַחֵיּוֹת הַטּוֹרְפוֹת הֵם בִּשְׂדֵה, וּמִשְׁפֵּט הַטְּרוּף בְּעִיר וּבְבֵית אֶחָד הוּא, וְכֵן מִקְרָה לִילָה, אֲשֶׁר יִצוּד צִיד חֵיה: הִנֵּה אֲנִכִי, נְאוּם אֲבָרְהָם הַסִּפְרָדִי הַנִּזְכָּר הִנֵּה אֲנִכִי שׁוֹלַח יָד לְשׁוֹנֵי בְּגָאוֹן שֶׁהֶעֱתִיר עַל נִכְבְּדִים מִמֶּנּוּ בְּדַבְּרָיו, וַיֵּצֵא עֵתָק מִפְּיוֹשֵׁאֲמֵר שְׁבִנֵי אָדָם נִכְבְּדִים מִמְּלֶאכִי הַשָּׁם וְאָמַר כִּי בַעֲבוּר בְּנֵי אָדָם נִבְרָאוּ, וּרְאִיוֹתָיו דַּבְּרֵי חֲכָמֵינוּ ז"ל וְהֵם לֹא אָמְרוּ רַק עַל הַמְּלֶאכִים הַמְּתַחַדְשִׁים בְּכָל רִגְעַ וְדַבְּרִיהֶם אֲמַת.

וְעוֹד הִבִּיא רְאִיוֹתָיו שֶׁאֲמַר שׁוֹלַח מְלֶאכֶה לְפָנָיָהּ, וְהִנֵּה שְׂכַח דַּבְּרֵי הַשָּׁם לְכוֹרֵשׁ אֲנִי לְפָנָיָהּ אֵלֶיךָ, וְעוֹד לְשִׁמְרָךְ בְּדַרְךָ, וְאָמַר כִּי הַשְּׁמוֹר נִכְבְּד מֵהַשְּׁמוֹר וְהִנֵּה לֹא יָדַע כִּי יַעֲקֹב אָבִינוּ גַם מִשֶּׁה אֲדוֹנֵינוּ וְנֹדֵד מִלְּפָנָיו הָיוּ שׁוֹמְרֵי צִאוֹן, וְכַתוּב הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל, אִם ה' לֹא יִשְׁמֹר עִיר, גַּם הַשָּׁם אָמַר וּשְׁמַרְתִּיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תִּלְךָ, וְהַפְּתוּב יָדָמָה הַשָּׁם לְמֶלֶךְ גַּם הַמְּלֶאכִים לְשָׁרִים וּבְנֵי אָדָם עֹבְדִים, וְהִנֵּה פְתוּב וְשׂוֹר מְלָכוֹת פָּרַס, יַעֲמוּד מִיכָאֵל הַשָּׂר הַגְּדוֹל, כִּי אִם מִיכָאֵל שְׂרָכֶם, וְלָמָּה נִקְרָא שֶׁר עַל יִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל נִכְבְּד מִמֶּנּוּ, וְאִיךָ יִצְנָה הַשָּׁם לְנִכְבְּדִים בְּעֵינָיו שֶׁיִּשְׁמְרוּ מִפָּנָי הַקֶּטֶן בְּמַעֲלָה מֵהֶם, כִּי הַפְּתוּב אָמַר הַשְּׁמֹר מִפָּנָיו, וּמָה טַעַם כִּי לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֵכֶם, כִּי מָה יַחֲוֹשׁ הַנִּכְבְּד מֵהַנְּבֻזָה, וַיִּדְעֵנוּ כִּי אֵין בְּבִנֵי אָדָם נִכְבְּדִים מֵהַנְּבִיאִים, וְהִנֵּה יְהוֹשֻׁעַ שֶׁנִּכְתַּב עָלָיו נִבְיָא אֲקִים לָהֶם מִקְרָב אַחֲיָהֶם כְּמוֹהַ כְּאֲשֶׁר רָאָה הַמְּלֶאכֶה נִפְלַע עַל פָּנָיו וְהַשְׁתַּחֲוָה לוֹ וְאָמַר מָה אֲדוֹנֵי מִדְּבַר אֵל עֹבְדוֹ, וְכֵן זִכְרִיָה, גַּם דְּנִיָּאל אָמַר אִיךָ יוֹכֵל עֹבֵד אֲדוֹנֵי זֶה, וְהַתְּקוּעִית אוֹמְרַת וְאֲדוֹנֵי חֲכָם כְּמֶלֶךְ הָאֱלֹהִים וְלֹא בָאת לְחַרֵּף אֶת דָּוִד, וְעוֹד פְּתוּב וּבֵית דָּוִד כְּאֱלֹהִים שֶׁפִּירוּשׁוֹ כְּמֶלֶכִים, וְעוֹד פְּתוּב וּבְמֶלֶכִי יִשִּׁים תְּהִלָּה אַף כִּי שְׁבִנֵי בְּתֵי חָמֵר, וְהִנֵּה טַעַמוֹ כִּי תְהִלָּה יִשִּׁים בְּמֶלֶכִי שֶׁהֵם נִכְבְּדִים וְאֵין לְמַעֲלָה מֵהֶם אַף כִּי הַקְּרוּצִים מִחֲמַר אֲשֶׁר מִבְּקָר לְעַרְב יִכְתּוּ וַיֵּאבְדוּ, וְנֹדֵד אָמַר כִּי אֲרָאָה שְׁמִיָה מַעֲשֵׂה אֲצַבְעוֹתֶיךָ, דַּרְךָ מִשָּׁל בַעֲבוּר הַיּוֹת הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַיִם הַשָּׁמַיִם עִם כֶּסֶף הַכְּבוֹד עֲשֶׂרָה, וְטַעַם לְהִזְכִּיר יִרַח וְכוֹכְבִים וְלֹא הִזְכִּיר הַשָּׁמַשׁ כִּי מְרֹב לֵהֵט הַשָּׁמַשׁ לֹא יוֹכֵל לְרִאוֹת כִּי אִם הַשָּׁמַשׁ לְבַדָּה.

וְאָמְרוּ חֲכָמֵי הַסְּפִירוֹת שֶׁכָּב אֶחָד גְּדוֹל מִכָּל הָאֲרִז הַמִּינְשִׁבֵת וְשִׁאֲנִיָה מִינְשִׁבֵת תְּשַׁעִים פְּעָמִים, גַּם חֲכָמֵינוּ אָמְרוּ שֶׁכָּל הָעוֹלָם תַּחַת כָּכָב אֶחָד עוֹמֵד, וְאָמַר דָּוִד כְּאֲשֶׁר רָאִיתִי הַיָּרֵחַ וְהַכְּכָבִים שֶׁהֵם גְּדוֹלִים, וְטַעַם כּוֹנֵנָתָ כְּמוֹ נִכּוֹן כֶּסֶף מֵאֵז, תְּמַהֲתִי וְאֲמַרְתִּי מָה אֲנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרוּ שֶׁהוּא הֶבֶל כְּנֶגֶד הַכְּכָבִים, וְתַחֲסֵרְהוּ מֵעַט מֵאֱלֹהִים בְּמַמְשָׁלָה יָדָמָה מֵעַט לְמֶלֶכִים שֶׁהֵם מוֹשְׁלִים, וְזֶה כְּנֶגֶד הַתַּחֲתִיִּים, וְהֵם צִנָּה וְאֱלֹפִים כָּלָם, וְהִנֵּה גַם זֶה הַפְּתוּב, יִכְחִישׁ הַגָּאוֹן שֶׁאֲמַר וְתַחֲסֵרְהוּ מֵעַט מֵהַמְּלֶאכִים, וְהִנֵּה הוּא חָסֵר לֹא נִכְבְּד, וְכַתוּב וּכְכָבִים לֹא זָכוּ בְּעֵינָיו אַף כִּי אֲנוֹשׁ רָמָה, וְהַכְּכָבִים שֶׁהֵם בְּנֵי הָאֱלֹהִים נִכְבְּדִים מִמֶּנּוּ, אַף כִּי הַמְּלֶאכִים הַנִּקְרָאִים אֱלֹהִים כִּי הַשָּׁם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים, וּבְדְנִיָּאל וּמַצְדִּיקֵי הַרְבִּים כְּפִפְכָּבִים, וּבִס' תְּהִלּוֹת הַלְלוּהוּ כָּל מְלֶאכִי, וְאָמַר עֲלִיהֶם וְעַל בְּנֵיהֶם כִּי הוּא צִנָּה וְנִבְרָאוּ חֵק נִתֵּן וְלֹא יַעֲבֹר, וְעַל נִבְרָאֵי מִטָּה וְהַחֵל מֵהַנְּבֻזָה, וּבִסוּף הַזִּכְרִיר הָאָדָם, וְאָמַר כִּי נִשְׁגָּב שָׁמוּ לְבַדוֹ בַעֲבוּר כִּי אֵלֶה יֵאבְדוּ וְהַמְּלֶאכִים עוֹמְדִים בְּכֶסֶף הַכְּבוֹד וְאֵינָמוּ מֵתִים כִּי הֵם

דְּבָקִים בְּשֵׁם הַקְּרוֹבִים אֱלֹהֵינוּ, וְהַפְּתוּב אָמַר אָדָם לְהִבָּל דְּמָה, אִף הִבָּל בְּנֵי אָדָם, וְאִם נִבְרָאוּ
הַמַּלְאָכִים בְּשִׁבְלֵנוּ כְּדַבְרֵי הַמַּתְרוּעָע בְּשִׁכְרוּת הַגְּאֹנָה בְּמַתַּת שְׁקָר, לָמָּה עָמְדוּ הֵם, וְהוּא
אֵינְנוּ, וְאִיךָ יִבְרָא הַנִּכְבָּד בְּעִבּוּר הַנִּבְזָה, וְהַטּוֹב כְּלוּ הָרַב בְּעִבּוּר טוֹב מְעַט מְעֻרָב בָּרַע,
וְאִם הָאָדָם הִבָּל וְכִזָּב הִנֵּה נִבְרָאוּ הַמַּלְאָכִים בְּעִבּוּר הִבָּל וְכִזָּב, חֲלִילָה לָאֵל מִרְשָׁע, כִּי
הָאָדָם נִבְרָא מִטְּפָה סְרוּחָה וְדָם מְעֻפָּשׁ וְכִלּוֹ מְגֻנָּאֵל וּמְטוֹנָף בְּחִיּוֹ וְאִפְּיֵלוּ בְּנִקְבֵי רֵאשׁוֹ
שֵׁם טְנוּף שָׂאִין לְמַעַלָּה מִהָרֵאשׁ בְּכֵן אָדָם עַל דְּרָף הָאָמֶת, כִּי עַל דְּבָרֵי הַגְּאוֹן מְבוֹשִׁי אִישׁ
נִכְבָּדִים מִהָרֵאשׁ, וְזֹאת בְּנוֹשֶׁת עוֹלָם, כִּי אָמַר כִּי הַשָּׁמַיִם הָעֲלִיּוֹנִים נִבְרָאוּ בְּעִבּוּר הָאָרֶץ
שֶׁהִיא מִתַּחַת וְהַפְּתוּב אָמַר הַשָּׁמַיִם כְּסֹאֵי, וְרֵאיוֹתָיו גְּרַעֲיָנִי כֹל פְּרִי שֶׁהֵם הָעֵקֶר עַל כֵּן
הֵם בְּתוֹךְ הַתְּפוּחַ וְהָעֲנָבִים, וְיָמֵי הַגִּיד לֹא כִּי הַצְּמֻחִים הֵם עֵקֶר עַד שִׁיְהִיו לְרֵאיוֹת עַל כֹּל
חַי, וְלֹא דֵי שָׂאִין עֵץ הַפְּרִי רֵאִיָּה עַל כֹּל הַגּוֹף עַד שִׁישִׁים רֵאִיָּה מִמֶּנּוּ עַל כֹּל נִכְבָּד מִהַגּוֹף,
וְיָדוּעַ כִּי הָאֲמֻצָּעִים נִשְׁמְרוּ כֵּן בְּעִבּוּר הַיּוֹתָם מְנוֹרְכָבִים וְלֹא יָבֵא לָהֶם בְּקָרוֹב נִזְק מִחוּץ
בְּעִבּוּר שִׁישׁ תּוֹלְדַת הַפֶּה תּוֹלְדַת, וְעוֹד רֵאִיתוֹ הִיא הַפּוֹכָה כִּי הַנְּאָכָל מִפְּרֵי הַתְּפוּחַ הוּא
הָעֵקֶר וְהוּא כְּבָר יָצָא אֶל הַפּוֹעֵל, וְלִהְיוֹת הַפְּרִי בְּזָרַע הוּא בְּכַחוֹ, רַק לֹא יָצָא, וְהַנְּמָצָא
נִכְבָּד מִהַהוֹנָה בְּכַח לְהַמְצָא, וְהִנֵּה זָרַע אִישׁ בְּמִבְנוֹשָׁיו.

וְיָמָה שָׂאֵמַר עַל הַלֵּב יֵשׁ לוֹ לְדַעַת כִּי הָרֵאשׁ נִכְבָּד מִמֶּנּוּ וְאָמַר עַל הַבִּיָּצָה שֶׁמִּהָאָדָם יָצָא
הָאֲפֻרֹסוֹרֵאיוֹת גְּמוּרוֹת יֵשׁ כִּי הַלְּוָן עֵיקֶר הָאֲפֻרוֹס, וְאֵלּוּ הֵיָה מִבֵּין סוּד הָעוֹלָם אוֹ רֵאִיָּה
הוּא שֶׁגַם אֲנַחְנוּ כְּדַמּוֹת צָלָם לְמַעַרְכַּת הָעֲלִיּוֹנָה, וְכֵן הַפְּתוּב אָמַר אִף בְּצָלָם יִתְהַלֵּךְ אִישׁ,
כִּי בְּהַשְׁתַּח הַמַּעַרְכַּת יָמוֹת הָאָדָם, וְהֵלֵא יִפְקַח עֵינָיו וְיִרְאֶה כִּי כֹל גּוֹפּוֹת הַתְּחִיּוֹת הֵם
חֻשָּׁף וְחֻלְקֻקְלוֹת, וְאִין אוֹר כִּי אִם מִהָעֲלִיּוֹנִים, וְהִנֵּה גַם הוּא אָמַר בְּסִפְרוֹ כִּי יֵשׁ לָאָדָם
מַעַלָּה גְּדוֹלָה, לֹא בְּעִבּוּר גּוֹפּוֹ כִּי גּוֹפּוֹ כְּגוֹף הַחַיּוֹת הוּא, רַק בְּנִשְׁמָתוֹ שֶׁהִיא דוֹמָה לְמַלְאָכֵי
עֲלִיוֹן.

וְאָמַר בְּסִפְרוֹ אַחַר כִּי הַכְּבוֹד שֶׁהַשָּׁפִין הַשֵּׁם עִם הַמַּלְאָכִים כְּפִלֵי כְּפִלֵי מִהַכְּבוֹד שֶׁהַשָּׁפִין
עִם יִשְׂרָאֵל כִּי הַמַּלְאָכִים נִכְבָּדִים מֵהֶם, וְאֲנִי אוֹמֵר אֵל יִתְגַּאֵה יְלֹד אִשָּׁה שִׁיִּחְשׁוֹב כִּי
הַשִּׁיָּגָה יָדוּ בְּחֻקְתּוֹ אֶל מִדְּרָגָה גְּבוּהָ, וְכַדְבְּרֵינוּ כֵּן הוּא רַק נִגְדַּת הַבְּהֻמוֹת וְהַעוֹפּוֹת כְּאִשֶּׁר
הוּא פְּתוּב מִלְּפָנָיו מִבְּהֻמוֹת אֶרֶץ, וְאִם יִגְבֶּה לְפָנָיו בְּאִנְפּוֹתוֹ הִנֵּה הָעֵפֶכְבִּישׁ שָׂאִין בּוֹ דְּבַר
יָאָרֶג קוֹרִים עֲגוּלִים שִׁילָאָה כֹּל חֶרֶשׁ לְעִשׂוֹת כְּמוֹהֶם בְּכֹלֵי מַחְגָּה, גַּם הַדְּבָרִים יַעֲשׂוּ
בְּתֵימִים שְׁשִׁיִּים, וְאִם בְּעִבּוּר שִׁיִּדְבַר צָחוּת, עֵיקֶר הַדְּבָרִים רְמִיזוֹת הֵם, וְדַעַת הַלְּשׁוֹן אֵינְנָה
דַּעַת בְּעֻצְמָה כִּי אִם כְּנִגְדַּת אַחַר שִׁיִּבִּין.

וְאִם בְּעִבּוּר דַּעַתוֹ מִשְׁפָּטֵי נִזְקִין, גַּם הֵם לֹא נִתְּנוּ כִּי אִם לִישֵׁר הַמְּעַנּוֹתִים, כִּי אֵילּוּ הִיָּינוּ
בְּמִקּוֹם שָׂאִין שֵׁם שׁוֹר אֵין צוֹרָף לְמִשְׁפָּטֵי שׁוֹר נִגְחָה, וְאֵלּוּ הִיָּינוּ יוֹשְׁבִים בְּאֵהָלִים כְּקַדְרִיִּים
אֵין צוֹרָף לְמַעַקָּה וּמְזוֹנָה, וְאִם בְּאֶרֶץ הוֹדוֹ אֵין צוֹרָף לְמִשְׁפָּט גְּבוּהָ וְרִצִּיחָה וְעִשְׂק וְעִדוֹת
שְׁקָר.

וְאִם בְּעִבּוּר דַּעַת הַתּוֹרוֹת וְהַמְּצוֹת אֵין חֻקֵּם שִׁיִּבִּינָם עַד שִׁיִּדַּע לָמָּה יִתְעַנֶּה בְּעִשׂוֹר וְחֻלְקֵי
הַקְּרִבּוֹת, וְהַעֲדָה שָׂאֵמַר מִשָּׁה לְדוֹר הַמְּדַבֵּר אַחַר שָׂאֵמַר וְהוֹדַעְתִּי אֶת חֻקֵי הָאֱלֹהִים וְאֶת
תּוֹרוֹתָיו אַרְבָּעִים שָׁנָה וְלֹא נָתַן ה' לָכֶם לֵב לְדַעַת, וְהִנֵּה גַם הוּא אָמַר בְּשִׁנַּת מוֹתוֹ שֶׁהִנֵּה
נִבְיָא הַנְּבִיאִים וְחֻקֵּם הַחֻקִּים ה' אֱלֹהִים אִתָּה הַחִילּוֹת לְהִרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ, וְהִנֵּה יַעֲדֵד כִּי

עֲתָה יִחַל לְדַעַת כִּי מִי יוֹדֵעַ מִחֻשְׁבוֹת ה' כִּי הֵם עֲמֻנּוֹת וְנִשְׁגְּבוּ מִכָּל הַנִּבְרָאִים, גַּם אֶסְפֵּה אֲמַר בְּעַר אֲנִי וְלֹא אֲדַע.

וְאִם יִתְהַלֵּל חֲכָם בְּחֻכְמַת הַסְּפִירוֹת, הִנֵּה דָבָר קָל וְהוּא לְדַעַת שְׂרֵשׁ שְׁנַיִם הַנִּקְרָא גִדְרֵי אֵין כַּח לְאָדָם לְדַעַתוֹ, גַּם בְּחֻכְמַת הַמִּדּוֹת יֵשׁ מִחֻלּוֹקֶת לְדַעַת הַחוּט הַסּוֹכֵב וְאֵין מִי יִתֵּן רְאִיָּה גְמוּרָה עַד שֶׁתִּתְּבַרֵר הָאֱמֶת, גַּם בְּחֻכְמַת הַמַּזְלוֹת לֹא הִפִּירוּ מִהִפְכָּבִים חוּץ מֵאֶלֶף וְתִשְׁעָה וְעֶשְׂרִים, וְהִנֵּה מִסְפָּרָם לֹא יִדְעֻנוּ אֶפְרַיִם כִּי חֲקִיָּהֶם וְתוֹלְדוֹתָם, אֶפְרַיִם כִּי לָמָּה מְקוֹם אֶחָד בְּגִלְגָל מִלֹּא כְּכָבִים וְאַחַר אֵינְנוּ כֵּן, וְיֵשׁ גְּדוּלִים וְיֵשׁ קִטְנִים, וְגַם יֵשׁ לְבָנִים וְאֲדוֹנָיִם וְהַפֵּל בְּגִלְגָל אֶחָד, וּבְחֻכְמַת הַתּוֹלְדוֹת וְהִיא לְרִפּוּאוֹת לֹא יִדְעוּ אֵיךְ יִרְגִישׁ הָאָדָם וְאֵיךְ יִצְחַק, וּמֵאִיזָה אָבֵר יִנָּלֵד, וְלָמָּה יִשְׁלַשֵּׁל עֵיקָר חֵם וְיִבֵּשׁ וְיִוָּצֵא הַמְּרָה הָאֲדוֹנָיָה וְהִנֵּה רִאשִׁי הַלְּהוֹסִיף בָּהּ, וְכִהְיֶה רַבּוֹת, רַק לֹא אֶחָפֵץ לְהֶאֱרִיף, וְכִלְלוּ שֶׁל דָּבָר הִנֵּה הָאָדָם לֹא יִדַּע מַה הִיא נִפְשׁוֹ אִם עֶצֶם אִם מְקַרָּה וְאִם תְּמוֹת בְּהִפְרָדָה מֵעַל הַגּוּף וְלָמָּה נִדְבָקָה בּוֹ, וּמִי שֶׁלֹּא יִבִּינוּ וְיִשְׁפִּילוּ בְּלִבּוֹתָם חוּץ הַדְּבוּר הַדְּבָק בְּפִיָּהֶם לְהִשְׁמָעוֹת אֲזוּנִים.

וְעֲתָה אֶפְרֵשׁ לְךָ סוּד הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא וְסוּד הַמְּלֶאכִים, וְאֶמְשׁוּל לְךָ מִשְׁלַל בְּאוֹר הַנִּפְשׁ הַיִּצְאָה מִן הָעֵינַי, דַּע כִּי שְׁבַע מַעְלוֹת הִיא הָעֵינַי וְהַפְּנִימִי הוּא גְרָגֵר הַלְּבָן, וְהִנֵּה הָאוֹר אֵינְנוּ גּוּף, וְאוֹר הַנִּפְשׁ צָרִיף לְאוֹר אַחַר חֻצוֹנִי, וְאִם הִיָּתָה יִכְוֶלֶת בָּהּ לְהִבִּין אֵיךְ תִּרְאֶה הָעֵינַי צוּרוֹת וּמִשׁוֹנוֹת רַגַע אֶחָד, וְאֵיךְ יִכִּילוּ הַשָּׁמַיִם בְּגְרָגֵר הַלְּבָן, אִזּוֹ תִּחַל לְהִשְׁפִּיל, וְרִאָּה הַשָּׁמַיִם כִּי הָאוֹר הַנִּבְרָא מִמֶּנָּה הִיא, וְהִיא הַפּוֹעֶלֶת, וְלֹא יִחַסֵּר עֲצָמָה.

גַּם יֵשׁ רְאִיוֹת גְּמוּרוֹת וְאוֹר הַלְּבָנָה מִהַשָּׁמַיִם, כִּי אֵין לָהּ אוֹר בְּפָנֶי עֲצָמָה, וְהַשֵּׁם לְבָדוֹ הוּא בְּלֹא אַחַר, וְהַמְּלֶאכִים הֵם בְּשֵׁם, וְאֵינָם גּוּף כָּלֵל רַק הִפְכָּבִים גּוֹפּוֹת לָהֶם, עַל כֵּן יֹאמְרוּ הַעֲבָרִים וְיִרְא מִלֵּאֶפֶד ה' אֵל גִּדְעוֹן וְאֶמַר אַחַר כֵּן וְיֹאמַר ה' אֱלֹהֵי לֵךְ בְּכַחֲךָ זֶה, וּבְהִיּוֹת הַנִּפְשׁ הַפְּנוּנָת לְכָבוֹד אִזּוֹ תִּתְחַדֵּשׁ לָהּ תְּמוּנַת צוּרוֹת וּמִרְאוֹת בְּדַבַּר הַשֵּׁם: וְטַעַם ה' שְׁמוֹ, הוּא הַכָּבוֹד שֶׁקֶבֶל הַכָּבוֹד, וְכֵן טַעַם כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ, וְאֵינְנוּ דְבָק עִם כִּי לֹא יִשָּׂא לְפָשְׁעֵכֶם רַק עִם אֵל תִּמְרָ בּוֹ, כְּמוֹ שֶׁלֵּם יִשְׁלַם אִם אֵין לוֹ, וְרַבִּים כְּמוֹהֶם, וְלִפְנֵי דַעַתִּי כִּי דַגְּשׁוֹת הַמַּ"ם תִּמְרָ נוֹסֵף, כִּי הִנֵּה בָּא כְּמִשְׁפָּט בְּעֵלֵי הַכָּפָל, גַּם יִתְכַּן לְהִיּוֹתוֹ כֵּן, וְהַטַּעַם מִגְּזַרְתַּת תְּמוּרָה וְיִמִּירוּ, וְזֶה הַמְּלֶאכֶה הוּא הַשֵּׁר הַגְּדוֹל, וְלְהִיּוֹתוֹ חֲנוּף דָּרָשׁ הוּא: אֵת מִסְפָּר יְמֵי אֱמֶלָא, טַעַמוֹ שֶׁהַשֵּׁם נָתַן כַּח לְכָל גּוּף כְּמָה יַעֲמַד, וְאִם הוּא דְבָק בְּשֵׁם אֲשֶׁר לוֹ נִתְּכָנוּ עֲלִילוֹת יִסְבֵּב סְבוֹת לְשִׁמּוֹר הַגּוּף וּיִחַזֵּק הָרוּחַ הַמְּכַלְכֵּל, וְהַפֶּה זֶה בְּרַחֲמוֹתֶיךָ הַחַיִּים, וְכֵן יִרְאֵת ה' תּוֹסִיף יָמִים וּשְׁנוֹת רְשָׁעִים תִּקְצֹרְנָה, וְאִם הַשֵּׁם יִדַּע בְּטָרְם הִיּוֹת הַנַּעֲרָה כָּל אֲשֶׁר יִבְחַר, אֵין דַּעַת הַשֵּׁם מִסְבֵּב לְאָדָם שֶׁיִּבְחַר בְּרַע וְיַעֲזוֹב הַטּוֹב, אַחַר שֶׁנָּתַן בְּיָדוֹ מְמִשְׁלָה וּיִכְוֶלֶת: הַצָּרְעָה, חוּלֵי בַּגּוּף כִּי כָּבֵר אֶמַר אֵימָה בְּנִפְשׁ, וְיִתְכַן בְּעַבּוֹר שֶׁהַנִּפְשׁ שֶׁלֵּשָׁה גּוּיִם מִהַשְׁבָּעָה שֶׁהַמְּכָה תִּהְיֶה קִשָּׁה בְּאֵלָהּ.

וְיֹאמַר הַגָּאוֹן כִּי טַעַם פֶּן תִּרְבֶּה עָלֶיךָ סִימָן הַזְּמַן שֶׁיִּשְׁלַח הַצָּרְעָה, כִּי אֶמַר וְהִלֵּא הַשֵּׁם יָכוֹל לְהַמְעִיט חַיַּת הַשָּׂדֶה, וְאֵין לָנוּ צוּרָה, כִּי הַשֵּׁם לֹא יִחַדֵּשׁ אוֹת וּמוֹפֵת אִם לֹא הִנֵּה לְהַצְדִּיק שְׁלוּחוֹ כְּאֲשֶׁר אֶפְרֵשׁ בְּפָסוּק וּבָא הָאוֹת וְהַמוֹפֵת: עַד הַנְּהַר, הוּא נִהַר פָּרַת.

וְטַעַם לֹא תִכְרוֹת לָהֶם, כִּי אֲנִי אֶגְרָשׁ מְעַט מְעַט עַד כְּלוֹתָם, וּבֵינֵי כָּה וְכָה לֹא תִכְרוֹת לָהֶם אֵתָה בְּרִית לְהַחְיּוֹתָם. וְטַעַם וְלֹאֲלֵהֶם אִם יֹאמְרוּ נָתַן לָכֶם הָאֶרֶץ עַל מְנַת שְׁלֹא תִהְרָסוּ אוֹ תִשְׁבְּרוּ מִצְבוֹת אֱלֹהֵינוּ וּמִה שֶׁיִּכְלַת לְהִרְגָם הִרְגָה, וּמִה שֶׁלֹּא תוּכַל לְהִרְגָה כִּי אִם לְגִרְשׁ

גרשׁ: לא יִשְׁבוּ בְּאַרְצָהּ פֶּן יַחְטִיאוּ אוֹתָהּ, שְׁתַּעֲבֹד אֶת אֱלֹהֵיהֶם: וְאֵל מִשֶּׁה אָמַר, הַשֵּׁם
עָלָה אֶל הַשֵּׁם, וְכַמְהוּ מֵאֵת ה' מִן הַשָּׁמַיִם, וְהָיָה יְחֻזְקָאֵל לָכֶם, וְאֵת יַפְתָּח וְאֵת שְׁמוּאֵל,
וְזֶה הָיָה אַחֵר מֵעַמֵּד הַר סִינַי: וְשִׁבְעִים מִזְקֵנֵי, הַבְּכוֹרִים, וְהֵם הַפְּתָנִים הַנִּגְשִׁים אֶל ה',
וְזֶהוּ טַעַם הַמָּה יַעֲלוּ בְּהָר, וְלֹא אֶל רֹאשׁ הַהָר: וְטַעַם מְרַחֵק, מֵרֹאשׁ הַהָר: וְנִגְשׁ מִשֶּׁה
לְבַדּוֹ וְהֵם לֹא יִגְשׁוּ, אַהֲרֹן וּבְנָיו וְהַזְקֵנִים: וְהָעַם לֹא יַעֲלוּ עִמּוֹ, עִם מִשֶּׁה שֶׁהוּא הָעֶקֶר,
וְהַטַּעַם עִמּוֹ וְעַם אַהֲרֹן וּבְנָיו וְהַזְקֵנִים, וְהִנֵּה צִוָּה שְׁלֹא יַעֲלוּ חוּץ מִהַזְקֵנִים, עַל פֶּן פְּתוּב
הַמָּה וְלֹא כָּל הָעָם: אֵת כָּל דְּבָרֵי ה', וְהֵם אִתְּם רְאִיתֶם כִּי מִן הַשָּׁמַיִם, וְהִנֵּה אֲנֹכִי שׁוֹלַח
מִלְּאָף כִּי מַגְזִירָה אַחַת הֵם שְׁתִּיחֵם: וְאֵת כָּל הַמְשַׁפְּטִים, הֵם וְאֵלֶּה הַמְשַׁפְּטִים: וַיִּכְתַּב מִשֶּׁה
אֵת כָּל דְּבָרֵי ה', עַל דַּעַת הַמַּעֲתִיקִים שֶׁהָיָה יוֹם מִתֵּן תּוֹרָה: לְשָׁנִים עֶשֶׂר, לְמִסְפָּרָם כְּמִזְבַּח
אֱלֹהֵיו: וַיִּשְׁלַח, טַעַמּוֹ וַיִּכְבֵּר שְׁלַח קוֹדֶם עֲלוֹתוֹ, וַיִּכְבֵּר הֵרָאֵתִיָּהּ רַבִּים.

וְטַעַם וַיִּשְׁלַח שֶׁהֵם שְׁלוּחִים לְכַפֵּר עַל כָּל יִשְׂרָאֵל: נַעֲרֵי, הֵם בְּחוּרֵי הַבְּכוֹרִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם
כַּח לְהַעֲלוֹת הָעוֹלוֹת, כִּי הַזְקֵנִים עֲלוּלְמַעֲלָה יִתְּרָה מִהַבְּחוּרִים: וּמִלַּת פָּרִים עַל הָעוֹלוֹת
וְעַל הַשְּׁלָמִים, וַיִּכְפִּי דַעַתִּי שֶׁהָיוּ עֹשְׂרִים וְאַרְבָּעָה פָּרִים, טַעַם וּשְׁתִּים עֹשְׂרָה מִצְבָּה לְשָׁנִים
עֶשֶׂר שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֵבוֹר שָׁנִים עֶשֶׂר: וַיִּזְרֹק חֲצֵי הַדָּם עַל הַמִּזְבֵּחַ, לְשֵׁם, וְחֲצִיּוֹ שָׁם
בְּכִלִּים, וְאֵין אֶחָ לְאַגְנוֹת כִּי אִם אֶגֶן הַסֵּהר, וְהוּא עֲגוּל וַיִּקַּח סֶפֶר הַבְּרִית, הוּא שְׁכַתְּבָה:
וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיֹּאמְרוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע, וּבַתְּחִלָּה סֶפֶר לָהֶם, וְעַנּוּ קוֹל
אֶחָד, כָּאֵלוֹ קוֹל אֶחָד נַעֲשֶׂה, וְעַתָּה קְרָא בְּאָזְנֵיהֶם כָּל הַפְּתוּב וְהוֹסִיפוּ וְנִשְׁמָע, וְהַטַּעַם
נַעֲשֶׂה כָּל הַפְּתוּב וְנִשְׁמָע אוֹתָם תָּמִיד שְׁלֹא יִשְׁכַּח מִפִּינוּ.

וְהַגָּאוֹן אָמַר כִּי הוּא מְקוּדָם וּמְאֻחָר, אוֹ נַעֲשֶׂה הַמִּצְוֹת הַנְּטוּעוֹת בְּלֵב, וְנִשְׁמָע מִצְוֹת
הַקְּבֵלָה, אוֹ נַעֲשֶׂה כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁצִּוּנוּ עַד עַתָּה וְנִשְׁמָע כָּל הַמִּצְוֹת הָעֵתִידוֹת, אוֹ נַעֲשֶׂה מִצְוֹת
עֲשֶׂה וְנִשְׁמָע מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה: וַיִּקַּח מִשֶּׁה אֵת הַדָּם, שֶׁהָיָה בְּאַגְנוֹת: וַיִּזְרַק עַל הָעָם, כְּמוֹ
וַיִּזוּ עַל אַהֲרֹן וְעַל בְּגָדָיו, וּבּוֹ הָיְתָה קִדּוּשָׁתוֹ, וְשֵׁם אֶפְרָשֶׁנוּ.

וְאַחֲרֵים אָמְרוּ כִּי עַל הָעָם בְּעַד הָעָם, כְּמוֹ וַיִּכְפֵּר עַל הָעָם. וְהַגָּאוֹן אָמַר כִּי זֶה רִמּוֹז שֶׁדַּמְכֶם
מִן הַדָּם הַזֶּה אִם לֹא תִשְׁמְרוּ הַבְּרִית, וְזֶה דְרָךְ דְּרֹשׁ: וַיִּרְאוּ אֵת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, אֵין זֶה
כְּמִרְאָה הָעֵינַי כִּי אִם בְּדְרָךְ נְבוּאָה, וְכֵן וְאַרְאֶה אֵת ה' אַע"פ שֶׁשָּׁם כָּתוּב רְאוּ עֵינַי.

וְהִנֵּה זֶה מְפֹרָשׁ בְּסֶפֶר יְחֻזְקָאֵל שֶׁאָמַר הִיא הַחֲסִיָּה אֲשֶׁר רְאִיתִי תַּחַת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וּבַתְּחִלָּה
כָּתוּב וְאַרְאֶה מִרְאוֹת אֱלֹהִים. וְטַעַם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית אֲשֶׁר בְּיָדוֹ נִפְשׁ כָּל חַי,
וְהַמְשַׁכִּיל יָבִין: וְטַעַם וְתַחַת רַגְלָיו כְּמַעֲשֶׂה לְבַנַּת הַסִּפִּיר הוּא הַפֶּסֶא, וּבִיתְחֻזְקָאֵל כְּמִרְאָה
אֶבֶן סִפִּיר אֲדוּמָה, וְהָעֵד שֶׁכָּתוּב בְּמַגְלַת אֵיכָה סִפִּיר גְּזֻרְתָּם, כִּי בְּרֵאשִׁית הַפֶּסוּק אָמַר
מִשְׁלַג גַּם מִחֻלָּב וּכְנֻגָּדָם פְּנִינִים וְסִפִּיר, וְאֵל יִקְשֶׁה עֲלֵיהֶם אֲבָנֵי הַחֲשֵׁן בְּעֵבוֹר אֲוָדָם, כִּי יֵשׁ
אֲדוּם כְּדוּם וְאֲדוּם כְּיִרְק וְזֶהוּ הַסִּפִּיר.

וְהַגָּאוֹן אָמַר שֶׁסִּפִּיר לְכַנֵּה וְהָעֵד לְבַנַּת הַסִּפִּיר, וְלֹא אָמַר כְּלוּם.. כִּי לְבַנַּת אֵינְנָה מַגְזֵרַת
לְבָן כִּי אִם מַגְזֵרַת קַח לָהּ לְכַנֵּה, וְהֵרָאֵהָ כִּי אָמַר יְחֻזְקָאֵל כְּאֶבֶן, וְהֵרָאֵהָ הַגְּמוּרָה שֶׁאָמַר
כְּמַעֲשֶׂה כִּי מֵה צוֹרֵךְ לְמַעֲשֶׂה עִם הַלְּבָן.

וטעם וכעצם השמים לטוהר, שהיתה לבנת הספיר וזכה וטהורה כעצם השמים, וזה הפסא הוא הנטוי על השמים הנראים: ואל אצילי בני ישראל, אמר הגאון כי אמר הכתוב אצילי ולא אמר זקני להכניס עמקם משה, כי הם לבדם יקראו זקנים.

ולפי דעתי שהדבר הפוך כי משה זמן הנה, וטעם ואל אצילי אלה הבחורים מישראל לבד ממשה, ואמר אצילי להכניס עמקם נדב ואביהוא, ופי' אצילי כמו ומאציליה קראתיה, והוא קרוב ממלת ניאצל מן הרוח ובמקומו אפרשנו: וטעם לא שלח ידו שחיו ולא ארע להם שום פחד כי לא התנבאו אלה קודם זה ולא ראו השם, כי כבר התנבא משה פעמים לא נוכל לספר אותם: וטעם ידו כמו שלח נא ידך.

ויש אומרים כי פירושו ראוהו ולא שלח ידו להם כאשר שלח יד למשה ונתן לו הלווחות וטעם ויחזו כמו במחנה, והנה התברר פירושי ואמר ויאכלו וישתו על אלה האצילים להפריש ביניהם ובין משה, כי משה ראה השם כאשר ראו גם הם ולא הוצרך לאכול ארבעים יום וארבעים לילה, רק האצילים כאשר ירדו הוצרכו לאכול, ויתכן שאכלו אלה האצילים השלמים, על כן הזכיר ויאכלו.

והמתרגם ארמית אמר כי פי' את אלהי ישראל כבודו, והנה בעצמם פתיב ומראה כבוד ה' כאשר אונקלת בראש הנהר לעיני כל ישראל, ופירש ויאכלו וישתו כאלו היו אוכלים ושותים, כי הטעם שנהגו מזיו שכינה.

ויש אומרים כי פי' ויאכלו וישתו שעשו משתה ויום שמחה כאשר יעשה כהן גדול בצאת יום הכפורים: ויאמר ה' אל משה עלה אלי, זה אות שיירד עם הזקנים, ואחר כן אמר לו השם עלה אתה לבדך והנה שם, וכמה השתבשו ואמרו כי הלווחות היו שנים פעם ופעם ישובו אחד וסמכו על לחות אבן ולא אמר אבנים, והנה כתוב שני לחות אבנים פראשונים, וטעם אבן המין ולא לוח אבן, או הש"ס גזר מאחד שני לוחות: והתורה והמצוה, יש אומרי' תורה שבכתב, והמצוה שבעל פה, והנכון כי על הלוחות לבדם ידבר, והראיה הגמורה אשר כתבתי, והשם לא כתב התורה רק משה כתבה על פי השם.

ויש או' שטעם התורה על דבור אנכי, והמצוה על התשעה ואחרים אמרו כי התורה הלאוין והמצוה זכור וכו'. ולפי דעתי כי התורה והמצוה שתייהן ידריכו בדרך ישרה, על כן כתוב אשר כתבתי להורותם, והתורה בעבור שהיא דבר אחד פצרת והטמאה וכו': ויקם משה ויהושע משרתו, ומשה עלה אל הנהר והניח יהושע סמוך להר, כי כן נמצא בדת משה טרם שיקרב אל המחנה דבר עם יהושע, ויהושע לא ידע כי עגל נעשה במחנה: ואל הזקנים אמר, הם השבועים, ואינם הנזכרים בפרשת בהעלותה וטעם שבו לנו בזה, שישבו מחוץ למחנה באהל משה: עד אשר נשוב, הוא ויהושע: חור, לא ידענו מי הוא, וכתוב בדברי יחיד שהוא בן כלב בן יפונה, וחור אבי אורי שהיה אבי בצלאל, ובעבור שאמר כלב בן ארבעים שנה אנכי, הנה נמצא בצלאל בעשותו המשפן בן שלש עשרה שנים, וזה רחוק מאד.

ואני אתן לה ראיות שלא זה הדרך ולא זאת העיר, רק מה שהעתיקו קדמונינו על הביאה הוא אמת מדברי קבלה ואין צורך לראיה מהכתוב, ועתה שים לבך, דע כי חצרון בן פריץ הוליד בנים פלוכי וירחמאל, וזה פלוכי יקרא כלב, וכן כתוב וכלב בן חצרון, ועוד

וְכָל־בְּרִית אֲחֵי יִרְחֻמְאֵל, וְהַנְּצִיחַ הַכְּתוּב לֹמֵר כֹּן לְהַפְרִישׁ בֵּין כָּל־בְּרִית כֹּן חֲצֵרוֹן וּבֵין כָּל־בְּרִית
יְפֻנֶה בְּעִבּוּר הַיּוֹת שְׁנִיָּהֶם מִשְׁבֹּט אֶחָד, וְדָרַשׁ שְׁפָנָה עֲצוּמוֹ מִהֶמְרָגְלִים דָּרַשׁ הוּא, הֲלֹא
תִּרְאֶה כִּי בֶן בְּשָׁלֹשׁ נִקְדוּת בְּעִבּוּר וְשִׁמּוֹן, וְתִלְדַּבּ בֶּן שְׁנַי בְּשִׁתֵּי נִקְדוּת כִּי שְׁנַי תֵּאָדָר
הוּא, וְאִיךָ יִקְרָא הָאֵב עַל הַמַּעֲשֵׂה שִׁיעֲשֵׂה הַבֶּן, רַק זֶה כָּל־בְּרִית הַנְּשִׂיא הוּא בֶּן יְפֻנֶה, וְיִפְנֶה
כֹּן קִנּוּ עַל כֹּן נִקְרָא הַקִּנּוּי.

וַיֵּשׁ שׂוֹאֲלִים לָמָּה לֹא הִזְכִּיר הַכְּתוּב יְחֻסּוֹ, א"כ לָמָּה לֹא נִכְתְּבוּ יְחֻסֵי כָּל הַנְּבִיאִים, הֲלֹא
תִּרְאֶה כִּי שְׁמוֹת בְּנֵי כָּל־בְּרִית יְפֻנֶה וְשְׁמוֹת בְּנֵי אֵינָם כְּשְׁמוֹת בְּנֵי כָּל־בְּרִית חֲצֵרוֹן, וְהִנֵּה
בְּצִלְאֵל רְבִיעִי לְיִוְרָדִי מִצָּרִים.

וְהִרְאֶה הַגְּמוּרָה שְׁכָל־בְּרִית חֲצֵרוֹן אֵינְנוּ כָּל־בְּרִית יְפֻנֶה שְׁאָמַר הַכְּתוּב כִּי כָּל־בְּרִית חֲצֵרוֹן
הַיְתָה לוֹ אִשָּׁה וְשִׁמּוֹה עֲזוּבָה, וְכֹאֲשֶׁר מֵתָה לְקַח אִשָּׁה אַחֶרֶת וְהוֹלִיד מִמֶּנָּה חוֹר, וְחוֹר
הוֹלִיד אֶת אוֹרֵי וְאוֹרֵי הוֹלִיד אֶת בְּצִלְאֵל, וְאָמַר אַחֶר כֹּן, וְאַחֶר בָּא חֲצֵרוֹן אֶל בֵּית מְכִיר
אָבִי גִלְעָד וְהוּא לְקַחָהּ וְהוּא בֶּן שְׁנַי שְׁנָה, וְזֶה לֹא יִתְּכוּ כִּי אִם הִזְהִי כָּל־בְּרִית חֲצֵרוֹן וְהוּא בֶּן
חֲצֵרוֹן וְחֲצֵרוֹן הִזְהִי מִיִּוְרָדִי מִצָּרִים, וְכֹן כְּתוּב וַיְהִי בְּנֵי פָּרִץ חֲצֵרוֹן וְחַמוּל, וְאָבִוּתֵינוּ יָשְׁבוּ
בְּמִצְרַיִם מֵאַתְּמִים שְׁנָה וְעֶשְׂרֵת שְׁנַיִם, וְהִנֵּה כֹאֲשֶׁר תִּחְבֵּר אַרְבָּעִים שְׁנָה שְׁנֹת כָּל־בְּרִית
הַנְּשִׂיא בְּלִקְתוֹ עִם הַמְּרָגְלִים בְּשְׁנָה הַשְּׁנִית לְצִאתָם מִמִּצְרַיִם הִנֵּה הוֹלִידוֹ חֲצֵרוֹן וְהוּא בֶּן
מֵאָה וְשִׁבְעִים שְׁנָה, וְהַכְּתוּב אָמַר כִּי אַחֶר שְׁלֶקַח כָּל־בְּרִית אֶת אֶחָד מֵהַנְּשִׂאִים וְהוּא עַל
דָּרָךְ הַדָּרַשׁ כָּל־בְּרִית הַנְּשִׂיא אָמַר עַל חֲצֵרוֹן שְׁהִיָּה בֶּן שְׁנַיִם שְׁנָה, וּבִימֵי אֲבֹרָהֶם הִזְהִי לְתִמְנָה
הַלְבֵן מֵאָה יָלַד, וְאֵלּוּ הִזְהִי הַפְּלֵא הִזְהִי שִׁיּוֹלִיד בִּימֵי מִשָּׁה חֲצֵרוֹן וְהוּא בֶּן מֵאָה וְשִׁבְעִים
שְׁנָה הִזְהִי כְּתוּב בַּתּוֹרָה, וְהִנֵּה הָעֵד הַנֶּאֱמָן סֵפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים.

וְטַעַם וְהִנֵּה אֶהְרֹן וְחוֹר עִמָּכֶם, שְׁהִיּוּ תַחַת מִשָּׁה לְשִׁפְטוֹ הָעַם בְּאַהֲלוֹ הַנִּקְרָא אֶהֱל מוֹעֵד,
וַיְהִי הַזְּקֵנִים יַחַד עִמָּם, עַל כֹּן אָמַר עִמָּכֶם. וַיֵּשׁ מִהַקְּדוּמוֹנִים שְׁאָמְרוּ כִּי חוֹר הִזְהִי בְּעִלְיָה
שֶׁל מְרִים הַנְּבִיאָה: וַיֹּאמֶר הַגָּאוֹן כִּי טַעַם בְּעַל דְּבָרִים שֶׁלֹּא יִדְעוּ הַשְּׂרִים הַנְּזַכְּרִים בְּפִרְשַׁת
וַיִּשְׁמַע, וְזֶה לֹא יִתְּכוּ כֹאֲשֶׁר פִּירְשַׁתִּי כִּי יִתְּרוֹ לֹא בָּא עַד אַחֶר מִתְּנֵי תוֹרָה גַּם הוּא אָמַר כִּי
טַעַם וַיְכַסּוּ הָעַמּוֹן אֶת הָהָר בְּעִבּוּר מַעֲלַת מִשָּׁה, כִּי אֵלּוּ הִזְהִי הָהָר מְכֻסָּה בְּעַמּוֹן בְּעִלּוֹת
הַזְּקֵנִים לֹא הָיוּ רוֹאִים אֶת הַכְּבוֹד, וְהִנֵּה שְׁכַח וַיְכַסְּהוּ הָעַמּוֹן שְׁשֵׁת יָמִים שְׁהֵם עַל דַּעַת
קְדוּמוֹנֵינוּ גַּם עַל דַּעַתוֹ מִיּוֹם שֶׁבָּאוּ אֶל הַר סִינַי עַד שְׁהִיָּה יוֹם שֶׁבֵר הַלּוּחוֹת בְּשִׁבְעָה עֶשְׂרֵת
בְּתַמּוּז וְהִנֵּה נִשְׁחַת פִּירוּשׁוֹ, רַק הוּא כִּפִּי הַקְּבֵלָה הַנְּזַכְּרָה: וַיַּעַל מִשָּׁה אֶל הָהָר, וַיְכַבֵּר
כְּסִהוּ הָעַמּוֹן, וַיִּשְׁכַּח הַכְּבוֹד עַל הָהָר, וְאַחֶר כֹּן אָמַר פַּעַם שְׁנִית וַיְכַסְּהוּ הָעַמּוֹן לְבָאֵר הַיָּמִים.

וַיִּקְרָא אֶל מִשָּׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, שֶׁהוּא מִמִּחֶרֶת יוֹם מִתְּנֵי תוֹרָה. וַיֹּאמֶר הַגָּאוֹן שֶׁלֹּא יִתְּכוּ
לְהִיּוֹת אֶלְהָ שְׁשֵׁת יָמִים אַחֶר מִעֲמַד הַר סִינַי, כִּי הִזְהִי נִרְאָה שְׁהַשֵּׁם מִתְּאַנֵּף בְּמִשָּׁה בְּעִבּוּר
שֶׁלֹּא קָרְאוּ עַד הַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי: וְטַעַם וַיְבֹא מִשָּׁה בְּתוֹךְ הָעַמּוֹן שְׁעֵלָה וְלֹא נִרְאָה, וַיִּשְׁבַּח שָׁם
אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה, וְהֵם הִרְאִישׁוּנֵי, וּבְמִשְׁנָה תוֹרָה אָמַר לְחֵם לֹא אֶכְלֵתִי: תָּם
וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה, מִלֵּת לְקִיחָה עִם לֶמֶ"ד כְּמוֹ נְתִיבָה, וְכֹן קִחֵי לִי מְעַט מִיּוֹם הֲלֹא תִרְאֶה כִּי
מִלֵּת סוֹר אֶחָדֶיךָ אֶל בְּשָׁלֹשׁ נִקְדוּת יְהִיָּה הַפֶּה סוֹר קָשׁוּר עִם מ"ם אַחֲרָיו, וְהַזְכִּיר
הַגָּאוֹן כָּל הַתְּרוּמוֹת וְשִׁיעוּרָן, וְאֵין צְנֻרָה, כִּי זֹאת תְּרוּמַת נְדָבָה, וּבְעִבּוּר שִׁישׁ תְּרוּמוֹת
חַיִּיב אָמַר בְּתַחֲלָה לִי תְרוּמָה, וְאַחֶר כֹּן פִּירְשׁ מָה הִיא, וְהִיא שְׁשָׁה עֶשְׂרֵת דְּבָרִים,
וְאַלְהָ הֵם, וְזֶהב לְמִלְאָכָת כָּל דְּבָר נִכְבֵּד, וְהוּא נִכְבֵּד בְּעִבּוּר הַיּוֹת תּוֹלְדוֹתוֹ יִשְׂרָה וְהוּא

עומד, ואחריו פסוף למלאכת האמצעי פאשר הוא שני לזהב, ואחריו נחשת למלאכת החזונה כי הוא למטה מהפסוף, ותי"ו נחשת נוסף, כי מצאנו נחשת ממנרט, ובלא תי"ו אם בשרי נחוש.

והנה אין במלאכת המשפן ברזל, וסודו ידוע, וכן ומקבות והגרונן וכל כלי ברזל לא נשמע בבית, וכן לא תניף עליהם ברזל: ותכלת, היא עין קרובה לשחרות, והיא מעט דומה לשמים, על כן פתיל תכלת לזכרון במעשה ציצית, ויתכן שנקרא כן בעבור שזאת העין תכלית כל העינים כי אין אחריה, כי הלון תחלה: וארגמן, עין והוא קרוב מאדום ומצאנו זה הלשון בדברי הימים בוי"ו תחת מ"ם, וכן בלשון ארמית, וכן רוב לשון קדר: ותולעת שני, גם הוא עין, והוא גרגר ושרשו תולעת.

ויתכן היות פירוש שני השני לעין הלון, כן זאת העין היא כמו אמצעית בין הלון והשחרות, ומצאנו סמוך תולעת אל שני כמו זה, ויש הפך כמו ושני התולעת, גם ימצא תולעת לבדו, ובלא תי"ו האמונים עלי תולע, גם שני לבדו, גם בתוספת מ"ם אם יהיו חטאיכם פשנים, והקרוב אל הדעת כי עין תכלת בפשנים, ויש אומרים בצמר גפן, והארגמן בצמר, ותולעת שני במשי, ויש הוא הבד, והוא הפשנים רק הוא לכן ואינו צבוע: ועזים, שער העזים והנו צמר עזים, וארגמן צמר הפשנים: ועורות אילים, הם פשנים גדולים, ויש הפרש בין מאדמים וביין אדומים, כי האדמים הם כן בתולדתם, והמאדמים אדם צבעם, והיא מלה על משקל משונבצים שהם פעולים מהבגן הפכד הדגוש, ונקמץ האל"ף ולא בא בשור"ק בעבור היותו מהגרון: ועורות תחשים, עור בהמה שהוא עב, כי הנעל לא יעשה כי אם מעור עב כעור השור ולפי דעתי שהוא שור, והפתוב אמר ואנעלך תחש: ונעצי שטים, חברה שטה במ"ם פאשר חברו סאה ואמרו שלש סאים ונעצי שטים יש אומרים שמהמדבר כרתום, והנכון בעיני שהוציאום ממצרים, והעד וכל אשר נמצא אתו נעצי שטים, והיו להעמיד האהלים, רק אהלים גדולים שהם גבוהים, כי עשר אמות ארך קרש נעצי שטים, והתימה הבריחים.

ויש אומרים מחזקרים היו, ויש או' ששטה היא ארז, והעד אמן במדבר ארז שטה, וזאת העדות איננה קיימת: שמן למאור, למאור בליקה: בשמים לשמן המשחה, והם ארבעה, והסמים שהם נקראים גם הם בשמים בעבור ריחם הטוב: אבני שיהם, לאפוד: ואבני מלואים, לחשן.

ויאמר יוסף הבבלי כי טעם מלואים בעבור היות החשן כפול והאבנים באמצע, ואחרים אמרו כי נקראו כן בעבור היות החשן מלא אבנים, והאפוד איננו כן, כי הוא גדול ושתי אבנים לבדם על שתי כתפותיו.

והגאון אמר כי טעם מלואים הדבק האבנים בחשן ויהיו ערוכים, ובראשית הנדבה הנפיר הנכבד והוא הזהב, ובאחרונה האבנים היקרות, והזהב לעשות כפורת עם שני כרובים וזר הארון עם ארבע טבעותיו, והמנורה וכפתוריה וקנותיה ונרותיה ומלקחיה ומחמתותיה, וזר השלחן וזר מסגרתו וארבע טבעותיו והקערות והכפות והקשות והמנקיות וזר מזבח הקטרת ושתי טבעותיו ושתי משבצות ושתי שרשרות ושתי טבעות לאפוד ושרשרות וארבע טבעות זהב לחשן, וציץ גזר הקדש, וחמשים קרסי המשפן וטבעות הקרשים, גם נוי עמודי המסך ופעמוני זהב, גם נוי עמודי הפרוכת וזהב במעשה

האפוד והחשן ובשבוץם וצפוי הארון מבית ומחוץ וכן בדיו וצפוי השלחן וכן בדיו וצפוי עמודי הפרכת וצפוי עמודי המסך וצפוי מזבח הקטרת וכן בדיו וצפוי קרשי המשכן ובריחיו, והכסף לאדני המשכן והוא הנקרא קדש, ואדני הפרוכת גם נוי עמודי הקצר ונחשוניקהם, והנחשת לקרסי האהל חמשים ואדני המסך חמשה וצפוי המזבח והסירות והיעים והמזרקות והמזלגות והמחנות ומפכר וצפוי בדי המזבח וששים עמודי הקצר וששים אדניהם, וכיור וכנו וכל הימדות, ותכלת למעיל האפוד ופתיל הציץ ופתיל הרקוס ונגד שרדעל הארון ועל השלחן ועל המנורה ועל מזבח הזהב ועל פלי השרת, וכן במעשה המשכן והפרכת והמסך והאפוד והחשן, ורמוגי המעיל וכל הלולאות ומסך השער, ולאבנט, וארגמן לבגד על מזבח העולה ובמעשה המשכן והפרכת והמסך והאפוד והחשן ומסך שער ולאבנט, ותולעת שני לפרוש על פלי השלחן ובמעשה המשכן גם הפרכת והמסך והאפוד והחשן ורמוגי המעיל ומסך שער הקצר, ובמעשה האבנט, ושש במעשה המשכן גם הפרכת ומסך שער הקצר ולאפוד ולחשן וכל קלעי הקצר וכתנות אהרן ומצנפתו ואבנטו וכתנות בגיו והאבנטים ומגבעות וכל המכנסים וחקם גדול בספרד שטעה בפלי בד, כי אמר שהוא חוט אחד לבדו הפך משזר, והנה שכח ואת מכנסי הכד שש משזר, ומצאנו משזר על תולעת שני במעשה רמוגי המעיל, ועזים ליריעות האהל, ועורות אילים מכסה לאהל, ועורות תחשים מכסה על מכסה וכן על הארון בנסעו ועל השלחן ועל המנורה ועל שני המזבחות ועל פלי השרת, ועצי שטים לארון ובדיו והשלחן ומסגרתו ובדיו וקרשים וחמשה עשר בריחים ועמודי הפרכת ארבעה וחמשה עמודי מסך פתח האהל והמזבחות ובדיהם.

גם יתכן שנעשה הארון מעצי שטים בעבור המשא וכן השלחן, ומצאנו השלחן שעשה שלמה כלו זהב, וכן מזבח הקטרת. והקדמונים אמרו שעשה משה ארון עצי שטים קודם זה הארון ושם שם הלווחות ברדתו מההר, ובפרשת והיה עקב תשמעון אפרש זה.

ודע כי שש תרגמו הגאון מין ממיני פשתים במצרים והוא דק מאד ויפה תרגם, והעד וילבש אותו בגדי שש וגם הוא אמר כי שלשה עולמות הם, זה העולם הוא הגדול, והמשכן האמצעי, והאדם הקטן, שמים בעולם יריעות במשכן, וכן פתוב נוטה שמים פיריעה, והראש באדם, ורקיע ופרוכת והמבדיל בין פלי הנפש לכלי המאכל, גם אור בעולם ואור השכינה ואור הנפש, גם הארץ ועפר באדם ואדני המשכן, ובעולם מלאכים ובמשכן פרוכים ובאדם מחשבות, וצמחים ולחם הפנים ומאכל האדם, ומאורות ונרות ועינים, ועוף בעולם ועוף בקרבן וכנפי הריאה באדם, ובהמה וחייה בעולם ובמשכן קרבן בהמה ובאדם ידיו ורגליו, ובעולם שמחות ואנחות ובמשכן פלי שיר ושחיטה ושרפה ובאדם פכד וטחול, ובעולם אדם ובמשכן פהו גדול ובאדם הלב, ובעולם מלאכת שמים ובמשכן ארון ולוחות ובאדם חכמה, גם בעולם רוחות ובמשכן קלעים ויתרים ויתדות ובאדם מיני הפח, ובעולם מעשה יום שבת ובמשכן חנפת המזבח ובאדם מילה.

גם הוא אמר אם יטעון טוען עלינו איך ירצה השם להשפין פבודו עם בני אדם המגנאליים ויעזוב מלאכיו הטהורים, והנה התשובה כי הפבוד שהשפין עם מלאכיו הוא כפלי כפלים מהפבוד שהשפין עם ישראל, בעבור כי מעלת המלאכים גבוה וגדולה על כל בני אדם, והנה הגאון הקיץ עתה משנתו שהיה אומר בחמשה ספריו שמעלת האדם גדולה

מהמלאכים, ואמר כי שכן הכבוד עם ישראל לאות ולמופת על דבר הענו, ועוד להיות מקום מיוחד מועד לדבור השם, ועוד שיראה מופתים, ועוד לעשות שם גדול לישראל, ועוד שיזנהו מהטומאות בדעתם שהשם עמם, ועוד שישמרו מהעברות, ועוד שלא ישבעו לשקר בדינם, ועוד להתפלל בו לבקש ישועה מצרה, ועוד להיות התפלה נגדו, ועוד לבא הנכרי לשמו, ועוד שיבטח לבם, ועוד להיותו לעד כי בסור הכבוד יגלו מן הארץ, וכל אלה הדברים שהזכיר הגאון ז"ל נכונים הם פנגד דעות אנשי דורנו, והנה גם אנכי עתה אורה אותה בדרך האמת, שים לבך לדעת סוד הפרובים כי אין לפפרת קומה, ולמה המנורה בימין והשלחן בצפון, וכרפוב המנזב עד חציו, ומנזב הקטרת לא יעלו עליו עולה, ואחר שתבין אלה תבין סוד נחש הנחשת, כי בהיות הכבוד שוכן בישראל תשרה רוח הקדש על אציליהם ויתנבאו, וכל זמן שהם שומרים עבודת המקדש חרב לא תעבנר בארצם, ומלת לאפוד ולחשן אפרש: מקדש, מקום קדוש: מראה אותה, מראות אלהים: ועשו ארון, לעולם סמוך, כי לא יתכן כל מי שהוא על משקלו כמו אדון שימצא על שני משקלים.

ורבים טעו בעבור שמצאו ארון אחד ולא ידעו כי הוא סמוך לאחד, וכן טעמו ארון של אחד מהכהנים, ופי' ארון עצם הדבר, וכמהו נטע ארון. והנה הנה צורת מרנבע עומד עלארבע רגלים, פעמי דלים כמו רגלי עני.

גם יתכן להיות תוספת הזר חלק משמינית התשיעי, ויהי מחוץ חמש וחמש שמיניותיו, לא הזכיר הכתוב עביו: וטעם טהור שלא יהיה מעורב עם שום דבר רק זהב לבדו: זר, מצאנו זאת המלה בפועלים והיא ארתי ורבעי זרית: וטעם עליו כי הזר גבוה מעצם הארון: ויצקת, טעמו כמו וגם יצק בו מים בעבור שיוצק הזהב האם והוא פמים על הצורה ורבים אמרו כי שמנה טבעות הן, ולפי דעתי שהן ארבע, כי ושמתי טבעות הוסיף לבאר, כאלו אמר השתי הטבעות הנזפרות על צלעו האחת: בדי עצמי שטים, כמו ותעש בדים, הם סעיפים מזה ומזה, גם לא הזכיר הכתוב מדת הבדים: לא יסורו ממנו, רק כבלע הקדש כאשר אפרש: וטעם ונתת אל הארון את העדות, כמי שימתן אל אדם הון להיותו מופקד אתו: וטעם העדות לחות הברית כמו שטר עדות על הברית: כפרת, הפירוש דענוה מטעמו ומגזרתו וכפר עליו הפהן כטעם כסוי חטאה, וכבר פירשתי מלת פרובים בפ' בראשית.

והנה הכתוב לא פירש הצורה רק מטעם ודברתי אתה דענוה היטב: מקשה, פירושו שנה, וכן ותחת מעשה מקשה כי פירוש מעשה גלוח מעט מהשער כדי להשוותו, וכן לא עשה שפמו, על פן הוא הקרחה להפה, ויש מקשה המקום שצמחו שם הקשואים.

והנה מקשה תעשה אותם שם על משקל לאברהם למקנה: ועשה פרוב אחד, הוסיף לבאר, וה"א מקשה הנה ראוי להראות ונעלם פהעלם ויקרא לה נובח, או יהיה השם על שני משקלים: וי"ו קצותיו שב אל מן כאלו אמר מעצם, או ישוב אל מלת מזה והוא הנכון בעיני.

והטעם אל הכפרת כאדם שישפיל ראשו, והיו הפרובים שנים כאשר הראתיך כי סוד האחד לא יראה כי אם בשנים, על פן נקרא השם יושב הפרובים, גם הארון נקרא שם וכן מפורט בדברי הימים, גם הוא יקרא עזו, אתה וארון עזו, ויתן לשבי עזו, דרשו ה'

ועזו, פירושו ודרשו עזו כטעם לשכנו תדרשו, כי מזמור הודו לה' על הארון נאמר: נו"ן
שלחן נוסף פנו"ן רחמניות, גם עובי השלחן לא נזכר והזכיר השם בתחלה הארון והפפרת
שהוא נכבד מהכל, כי הוא לבדו מבית לפרכת והוא לבדו מקום קדש הקדשים בה"א
כאשר פירשתי, ואחרי הארון השלחן והמנורה ומזבח הזהב והפרכת: וטעם מסגרת ידוע
כי כן מנהג כל השלחנות: לעמת המסגרת, באר מקום הנכח: לבתים, מקומות, כמו הפית
לארם: קצרותיו, ידועות: כפותיו, כלי קטן, כטעם כף אחת מלאה קטרת, והוא צורת כף
אדם: וקשותיו, הם הפוסות, וטעם אשר יוסף בהן שם אל הקשות, והעד שאמר הפתוב
את קשות הנסד.

ויש אומרים שקסת הסופר מגזרת קשות הנסד, כי מצאנו שי"ן תחת סמ"ך כמו בשנרי
מהם, ורבים כמוהם: מלת תעשה המנורה מבנין נפעל לשון עתיד והטעם תהיה עשויה,
כי דרש דרש שהיא נעשת מעצמה, וכן וכל נעשה במרחשת לא היה נעשה מעצמו, והעד
כן עשה את המנורה.

וחסרי דעת הלשון חשבו שראויה זאת המלה להכתב ביו"ד בעבור שמצאו בדרש כי
היו"ד סימן עשר המנורות שעשה שלמה, ומדקדוק הלשון לא יתכן שתכתב מלת תעשה
ביו"ד, רק המדרש סמך על המבטא.

וטעם ירכה שהיא עומדת עליה. וקנה הוא האמצעי, ושם צורות וכפתורים ופרחיהם.

והגאון יפרש כפתור כמו תפוח: וטעם משוקדים כמראה שקדים, והמלה שבה אל ארבעה
גביעים, והנה הקנים שבועה ושנים ועשרים גביעים ויש אומרים כי משקדים מטעם כי
שוקד אני, ומפרשים אמרו כי כפתור נכרח פה הגביע, וטעם ממנה יהיו שתהיה יצוקה
ונרותיה, והקדמונים אמרו כי נר אחד באמצע, והששה נערכים זה אחר זה בתצי עגול,
ואחר שהפתוב אמר והאיר אל עבר פניה וטעם אל עבר אחד הנה הצורה ברורה:
ומלקחיה, מגזר' לקיחה: ומחתותיה, על דעתי שבע מחתות קטנות, כי המלקחים לתקן
הפתיל והמחתה תחת הנר, ואם הטעם להדליק הנר כדברי מפרשים רבים לא נדע כמה
מחתות הם: והזכיר כפר זהב במעשה המנורה לא בארון ולא בשלחן בעבור היותה פלה
זהב ומדתה מהכפר, כי מדת הארון ידועה וזהב לצפוי מה שיכיל, והפפרת שהיא פלה
זהב הזכיר מדתה ואין להעובי כ"א מעט, וצפוי השלחן כצפוי הארון ושני הנזרים כמדת
הארון והשלחן, ובפרשת אלה פקודי תשחק על דברי הגאון: מראה, פעול מבנין כבד
נוסף: ואת המשפן, נקרא כן שהוא משפן הכבוד: משזר, שאיננו חוט לבדו, ולא מצאנו
זאת המלה חוץ למשפן: מעשה חושב, בפרש' כי תשא: חוברות, כמו וחרפת וכן אלה
חברו, וכבר הראתנו כי פירוש איש עצם הדבר, על כן והאיש גבראל, ועל הככבים
איש לא נעדר, וכן איש בליעל, וכן איש דמים, ואם המלה בלשון נקבה כן משפט אשה,
וכן בחיות.

וטעם אחותה שהיא כמוה אין הפרש ביניהם: לולאות, פירושו ידוע מטעם המעשה וכן
הקיסים והקיצונה מגזרת קצה לחמש יריעות, והיא באמצע המשפן: מקבילות, זה לנוכח
זה, וזאת הלשון ידועה בארמית, ומחי קבלו, המפה כנגדו ויש אומרים כי קבל עם
מגזרתם.

עֲתָה שִׁים לְבָבְךָ וְאֲנִי אֶפְרָשׁ לְךָ בְּדֶרֶךְ קַצְרָה צִוֵּרֵת הַמִּשְׁכָּן. הִנֵּה עֹשִׂים קִרְיָה נְעֻרִים זֶה דָּבָק עִם זֶה כִּי כֵן כְּתוּב כִּי לְכָל קִרְיָה שְׁתֵּי יָדוֹת וְזֶה יִכְנַס בִּזְהָה לְהַעֲמִידָם, אוּ יָדוֹת לְמִטָּה מִהַקִּיר דָּבָק בּוֹ עַל הָאֲדָנִים, מִשְׁוֹלְבוֹת אֵין לוֹ אֶחָד כִּי אִם בֵּין הַשְּׁלֵבִים, וְרוֹחֵב כָּל קִרְיָה אֲמָה וְחֻצֵי הָאֲמָה, וְלִפְאֵת דְרוֹם עֹשִׂים קִרְיָה וְכֵן לִפְאֵת צָפוֹן, הִנֵּה הַשְּׁנֵי צְלָעִים שְׁוִים וְהַמִּשְׁכָּן מְרוֹבֵעַ, וְהִנֵּה אֶרֶץ הַמִּשְׁכָּן שְׁלֹשִׁים אֲמָה, וּבִפְאֵת מְעַרְבֵי שְׁשֵׁה קִרְיָה, וּמִפְאֵת מְעַרְבֵי נֹדַע הָרוֹחֵב וְהִנֵּה תִשַׁע אַמּוֹת, וְהַמִּקְצוּעַ כְּחֻצֵי אֲמָה, וְהֵם שְׁנֵי מִקְצוּעוֹת שְׁהֵם הַזְּוִיּוֹת, וְאָמַר עֹשֶׂה אַמּוֹת אֶרֶץ הַקִּיר, וְהִנֵּה הַקוֹמָה יְדוּעָה, וְהִנֵּה: הַיְרִיעוֹת שְׁמוֹ אֶרְכָם כְּנֶגֶד רֹחֵב הַמִּשְׁכָּן, כִּי מִצְלַע דְרוֹם עֹשֶׂה אַמּוֹת כְּנֶגֶד אֶרֶץ הַקִּיר וְכֵן לִפְאֵת צָפוֹן, וְנִשְׁאַר שְׁמֵנֵה בְּאַמּוֹת אֲמָה מִזֶּה וְאֲמָה מִזֶּה, וַיִּתְּכֵן שְׁנַעֲשֵׂה כֵן לְהִיּוֹת רְחוֹק מִהָאֶרֶץ בְּעֵבֹר הַגְּשָׁמִים, וַיְרִיעוֹת הַעֲזִים אַחַת עֲשָׂרָה הֵם, וְהִנֵּה הֵם עֹשֶׂה כְּנֶגֶד עֹשֶׂה, כִּי חֻצֵי הַשְּׁשִׁית כְּפוּלָה הִיא לִפְתַח הַמִּשְׁכָּן, וְאֶרֶץ יְרִיעוֹת הָאֵהָל שְׁלֹשִׁים בְּאַמָּה, גַּם שְׁמוֹ אֶרְכָם כְּנֶגֶד רֹחֵב הַמִּשְׁכָּן, עַל כֵּן אָמַר וְהָאֲמָה מִזֶּה וְהָאֲמָה מִזֶּה בְּעוֹדָה בִּירִיעוֹת הָאֵהָל, וְטַעַם בְּעוֹדָה בְּנוֹסָף עַל מִדַּת יְרִיעוֹת הַמִּשְׁכָּן לְכִסּוֹת הַמִּשְׁכָּן שְׁעִקְרוֹ הַקִּירִים, וְהַעֲדָה עַל פִּירוּשֵׁי עַל צְדֵי הַמִּשְׁכָּן, וְכָל קִרְיָה עוֹמֵד עַל שְׁנֵי אֲדָנִים וְטַעַם לְשְׁתֵּי יְדוּתָיו, כִּי כָּל קִרְיָה הִיוּ לוֹ שְׁתֵּי יָדוֹת מִפְּנֵים וְאַחֲזוֹר מִשְׁוֹלְבִים, וּבְצַד הָאֲחֵר בְּכָל קִרְיָה מְקוּם לְהַכְנִס הַיָּד, וְאָמַר עַל שְׁנֵי קִרְיָה הַמִּקְצוּעוֹת שֶׁהִיוּ שְׁנֵים תּוֹאֲמִים מִלְּמִטָּה, וַיְהִיו דְּבָקִים בְּרֹאשׁ אֶל טַבַּעַת אֶחָד, וּמִדַּת שְׁנֵי הַתּוֹאֲמִים בְּכָל הַקִּירִים בְּמִטָּה, וְעוֹבֵי הַקִּירִים אֲמָה וְקִירֵי הַיָּד מְסִתִּיר מִהָעוֹבֵי, וְשְׁמוֹ טַבַּעוֹת לְקִירִים לְהִיּוֹתָם בְּתֵים לְבְרִיחִים, וְהִנֵּה בִּפְאֵת דְרוֹם חֲמִשָּׁה וְכֵן בִּפְאֵת צָפוֹן וּבְרִיחַ גְּדוֹל בְּאַמְצַע שְׁתֵּי הַצְּלָעוֹת, וְהַבְּרִיחִים חֲמִשָּׁה מִפְּאֵת מְעַרְבֵי וּבִפְאֵת דְרוֹם שְׁנֵים בְּרִיחִים מִן הַקְּצָה אֶל הַקְּצָה, וְהִנֵּה מִדַּת הַבְּרִיחַ ט"ו אֲמָה, וְהֵם בְּמַעְלָה וְכֵן בְּמִטָּה, וְהַגְּדוֹל בְּאַמְצַע, וְכֵן בְּצָפוֹן, גַּם כֵּן בְּמַעְרַב כְּמִדַּת אֲוֵלִי הִיוּ דְּבָקִים, וְאַחֲרַי שְׁאָמַר וְכִפְלַת אֵת הַיְרִיעָה הַשְּׁשִׁית מִזֶּה לְמִדְּנֹה כִּי גוֹבֵה פְתַח הַמִּשְׁכָּן עֹשֶׂה אַמּוֹת, וְהִנֵּה יְרִיעוֹת הַמִּשְׁכָּן בְּרוֹחֵב אֶרְבָּעִים אֲמָה, הוֹצֵא מִהֵן עֹשֶׂה אַמּוֹת לִפְאֵת מְעַרְבֵי, וְהִנֵּה נִשְׁאַר אֶרֶץ הַמִּשְׁכָּן שְׁלֹשִׁים וְטַעַם וְסִרַח הַעוֹדָה שְׁשִׁימוֹ הַסִּרַח בִּירִיעוֹת הָאֵהָל כְּמוֹ חֻצֵי הַיְרִיעָה וְחִסְרָח עַל אַחֲרֵי הַמִּשְׁכָּן, וַיִּכְפֹּל הַשְּׁתֵּים הָאֲמּוֹת.

וַיֵּשׁ אֹמְרִים כִּי פִי וְכִפְלַת לַעֲשׂוֹת אַחֲרַת כְּמוֹהָ וַיִּדְבִּיקָם, וְלָמָּה זֶה כִּי אֵלֹה הִנֵּה כֵן הִנֵּה אֹמַר שְׁתֵּי יְרִיעוֹת דְּקָדוּק מִלַּת עֲשִׂיתִי עֲשָׂרָה בִּס' הַדְּקָדוּק: חֲמִשׁ הַיְרִיעוֹת, סְמוּךְ כְּמוֹ שְׁלֹשׁ סָאִים, דֶּרֶךְ קַצְרָה.

וּבְעֵבֹר הֵיּוֹת הַמִּשְׁכָּן נִכְבָּד מִהָאֵהָל, כִּי הָאֵהָל כְּמוֹ מְכֻסָּה הוּא בְּעֵבֹר הַגְּשָׁם, עַל כֵּן קִרְסִי זֶהָב וְקִרְסֵי הָאֵהָל נְחֹשֶׁת, גַּם הַקִּירִים הֵם מְצוּפִים זֶהָב וְטַבַּעוֹתֵיהֶם זֶהָב, וְטַעַם אֲדָנֵי כְּסָף בְּכַר' אֵלֶּה פְּקוּדֵי, גַּם הַבְּרִיחִים מְצוּפִים זֶהָב, וְעַמּוּדֵי הַפְּרָכֵת כֵּן, עַל כֵּן אֲדָנֵי הַמְּסָף נְחֹשֶׁת: תְּסַרַח, כְּמוֹ סְרוּחֵי טְבוּלִים כְּטַעַם מִשָּׁף.

וּכְבָר פְּרִשְׁתִּי נֶגֶב, וְתִימָן מִגְזֵרֵת יָמִין, גַּם פְּאֵת צָפוֹן תִּקְרָא שְׁמַאל, וַיֵּם מְעַרְבֵי בְּעֵבֹר הֵיּם הַגְּדוֹל הַסְּפָרְדִי שֶׁהוּא מְעַרְבֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְתִמִּים עַל מִשְׁקַל דָּלִים, וְדִגְשׁוֹת הַמ"ם לְהַתְּבַלֵּעַ הַפֶּעַל, וְהַתִּמִּים תְּמִימִים, וְהַבְּרִיחַ נֹדַע.

וְהִנֵּה מְבָרִיחַ מִהַבְּנִין הַכְּבֵד הַנוֹסָף, גַּם לְבָרוּחַ מְבַנֵּן הַקַּל, עַל כֵּן הַמְּפָרְשִׁים בְּרִיחַת יוֹנָה מִזֵּאת הַגְּזֵרָה לֹא דִבְרוּ נְכוּנָה: אֲשֶׁר הִרְאָתָה, מְבַנֵּן שְׁלֹשׁ נְקָרָא שֵׁם פּוֹעֵלוֹ. וְאָמְרוּ

הקדמונים כי צורת הווי"ן כמו ווי"ן במקתב הנמצא בידינו היום, והנה יחסר ני"ו החבור, כי קשה הנה על הלשון לחבר שלשה ווי"ן: גם מלת פרכת ידועה ואין רע לה חוץ מהקדש.

וטעם רבוע בעבור היות הארף פרחב: סירותיו, פדמות סירות: לדשנו, להסיר הדשן. והנה זאת המלה על שלשה דרכים, האחד הנפדת, והשנית תדשן עצם, מגז' והנה דשן ושמן, והשלישית ידשנה סלה, ופירושה יקבל העולה ותשרפנה האש עד שתשאר דשן: ויעיו, כמו ויעה ברד, והוא ידוע, ג"כ מזרקותיו לקבל הדם: מזלגותיו, בעבור הבשר, כמו והמזלג שלש השנים בידו: ומחתותיו, לקחת האש, והנה הכתוב לא פירש כמה הם, ויתכן היותם שנים, כי אין פחות מהם בלשון רבים: מכבר, מגזרת פאשר ינוע בפברה: פרכב המזבח, ידוע ואין לו חבר: גבוב לחות, רק מבפנים, וכן טעם ואיש גבוב, אדם רק מחקמה שאינה בקרב: חצר המשכן, שש לבדו.

וטעם קלעים כמו יקלענה, והצורה ידועה: וטעם ונחשוקיהם כמו דבוקיהם, כי טעם ותדבק נפשו כטעם חשקה נפשו. והנה ארף החצר מאה, קצב אחד בשני הצדדין וחמשים ברחב לפאת מערב, וכן בפאת מזרח, ויהי המשכן בתוכו, ופי' ורחב חמשים בחמשים חמשים ברחב בכל צד לדעת מפרשים, ואיננו כפירוש אלן דעולא, וכאשר תחבר ארף המשכן שהוא שלשים ינהי חמש ושלשים בארף מזה ומזה, וברחב עשרים מזה ועשרים מזה.

ודעת הקדמונים שהמשכן אחר המזרח בחמשים והוא הנכון לבדו, כי הוא כמו וקומה ברחב וגובה פתח החצר חמש אמות, כי קומת כל העמודים פן, ושמו חמש עשרה קלעים לפתח החצר, וכן לפתח השנית, ואלה שתיים כתפות לפאת מזרח, והעד החצר בתוך: לכל כלי המשכן, אפרשנו בפ' וידבר: תם ואתה תצוה, טעם תצוה מצוה על הצבור לתת תמיד שמן זית וכן צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי יש אומ' פינף תואר השמן, ולפי דעתי שהוא תואר הזית שיהיה מוכחר, והעד שיש אחריו פתית גם הוא תואר מגזר' וכתות.

וטעם להעלות בעבור שמנהג אור הגר להעלות להב כי הוא מגזרת האש: אשר על העדות, שהוא מסך על ארון העדות, כי כן כתוב ויסך על ארון העדות. ואין טעם יערוף אותו שיערכנו כל הלילה, רק שיערכנו כדי שיהא דלוק מערב עד בקר.

וטעם אהרן ובניו, שיערכנו הפהג הגדול או אחד מבניו שיעמד תחתיו, ובס' שמוא' פרשתי וגר אלהים טרם יכבה, וטעם זה הפסוק שהוא ואתה תצוה אחר ונקמות את המשכן וכבר תפנת החצר ידליק אהרן את הנרות, ובעבור שאמר יערוף אותו אהרן אמר ואתה הקרב אליה, כי זה אהרן הוא הנבחר, ואחר פן הנזיר בניו, ואחר פן הנזיר דרוף קדושתם עד שיכהנו, ואחר פן הנזיר פהנתם שהיא עולת תמיד, ואחר פן הנזיר מזבח הקטרת אחר שהנזיר עלת מזבח הנחשת, כדי להזהיר שלא יעלה עולה או נסך על מזבח הזהב, והנה כל הפרשה דבוקה.

וטעם ואתה הקרב אליה, כי הוא למד אותם שהוא פהג הפהנים: לכהנו לי, הני"ו נוסף פני"ו למענינו מים, ולא ישרו בעיני דברי האומר שהוא יוצא לשני פעולים, ואף כי לכהנו שבפסוק השני, ואחר שאמר בניו פירש שמותם: מלאותיו, כמו רחל מבכה על בניה,

והנה טעמו אשר מלאתי כל אחד ואחד מהם, או יהיה ני"ו מלאתיו שב אל לב גם הוא נכון: וטעם לקדשו להיות מן פירוש וניכר בפגדים שלא כמוהם אחר.

והזכיר בתחלה החשן, כאשר הזכיר הארון כי בו משפט האורים, והוא על לב, והלב נכבד משתי הכתפות וזאת מלת חשן לא מצאנוה כי אם במקום הקדש. והגאון פירש אותה כמו גובה, רק אפוד מצאנו ונדוד חגור אפוד בד, ועוד ויאפד לו בו שהוא טעמו כמו ויחגור, על פן נקרא אפוד בעבור חשב האפוד.

באלה פקודי פירש וירקעו את פחי הזהב וקציץ פתילים במעשה האפוד וכמהו מעשה החשן, והנה פירש כי החשן זרת ארכו וזרת רחבו ולא פירש מדת האפוד, כי איננו צריף כי מדתו כנגד כתפות כל אדם אמצעי ולא מהענקים שיוסיפו על כל פן אדם יותר מהפכלאשר אפרש במקומו והעד שאמר הכתוב שתי כתפות חוברות, ושתי האבנים על כתפות האפוד על שתי כתפות אהרן לזכרון.

ולפי דעתי טעם זרת ארכו וזרת רחבו רמז למד' העגול או כמדת מלואת האבנים, והנה יהיה על לב אהרן, ואין זאת דעת רבים. והנה האפוד כדמות בגד, ויש באמצעיתו עשוי עליו חשב, ובו יחגר אהרן, וסוד האפוד והחשן סתום ואני אגלנו ברמיזות.

מצאנו כתוב שמנים איש נושא אפוד בד, ורבים פירשוהו שהיו ראויים לשאת האפוד, וזה הפי' איננו נכון, כי אפוד משה איננו בד לבדו, רק הי' מחמשת דברים, והנה עשו הפהגים אפודים כדמות אפוד משה, והתורה לא אסרה זה, והעד שאמר אפוד ירד בידו, ולא אמר האפוד, כאשר אמר שאול הגישה האפוד, כי שם כתוב שהארון היה שם, וזה טעם ושאל לו במשפט האורים לפני ה', ואם היה אפוד אביתר אפוד משה, הנה עמו החשן, כי כן כתוב ולא יזח החשן, והנה אפוד אביתר בארץ פלשתים ואיך אמר שאול גם באורים, והשואל באפוד הפהגן היה שואל בשתי אבנים, רק באפוד משה במשפט האורים, על פן נקרא חשן משפט כי הוא ישפוט ויוציא לאור כל ספק, ואם הדבר תלוי בחשן לבדו למה אמר הגישה האפוד, גם הוא נכון כי שניהם דבקים ולא יתפרדו ולא ישאל שואל בחשן אלו היה מתפרד מהאפוד, והטעם תבינהו מסוד האפוד שאגלה לה, ועוד כי האפוד הי' גדול מהחשן.

ועתה שים לבך כי צורת האפוד בגד ובשתי קצותיו שתי כתפות מחוברות ועליו חשב אפודה באמצעיתו ובו יחגר אהרן, על פן נקרא אפודה, ושתי אבני שהם על שתי כתפות האפוד והם על כתפי אהרן, ושתי שרשרות נתונות על שתי משבצות והמשבצות נתונות על כתפות האפוד למעלה, וזה טעם אל מול פניו, ושתי טבעות על שתי הכתפות הפתח מלמטה ממול פניו, וחשוב כי האפוד צורת מרובע ויש לו ארבע מקצועות נראות בצד אחד, ומשבצות עם עבותות במקצועות שלמעלה, ושתי טבעות כאשר הוא למטה, והפל מול פני החשן, והם ממעל לחשב האפוד, והחשן כפול, ועליו שתי שרשרות נתונות על שתי טבעות, והטבעות על שני קצות החשן ושתי טבעות עוד על שני קצות החשן אל עבר האפוד מבפנים כאשר הראתוך כי החשן תחת האפוד בשפה אחת, ולפי דעתי כי שרשרות גבלות הם שתי שרשרות הזהב שהם על משבצות כתפות האפוד, על פן כתוב ויתנו שתי העבותות הזהב: וירכסו את החשן, כל המפרשים אמרו שטעמו ויתפרו, ור' משה הפהגן הספרדי פי' אותה מגזרת מרכסי איש, והוא הנכון כי כן משפטו.

וּפְתוּחַ הָאֵבֶן יְדוּעַ. וְהִגָּאוֹן אָמַר כִּי שָׁהִם אָבְוּ יְקָרָה לְבָנָה, וְהִיא בְּלִשׁוֹן קֶדֶר כְּלִשׁוֹן אֲרָמִית, רַק הֲרִי"ש קוֹדֵם הַלָּמ"ד בְּאֲרָמִית.

וְהִנֵּה עַל הָאֵבֶן הָאֶחָת רְאוּבֵן שָׁמְעוֹן לֹוִי יְהוּדָה דָּן וְנַפְתָּלִי, וְעַל הָאֵבֶן הַשְּׁנִיית גָּד אֲשֶׁר יִשָּׁשׁוּר זְבוּלוֹן יוֹסֵף וּבִנְיָמִין, וְזֶה טַעַם כְּתוּלְדוֹתָם: מְסֻבּוֹת, שְׁתֵּהֲיִינָה מִשְׁבָּצוֹת זָהָב סְבִיבוֹת הָאֵבֶן, וְלֹא פִירֵשׁ הַכְּתוּב אִם הִיא מְרֻבַּעַת אוֹ עֲגוּלָה, וּלְפִי דַעַתִּי שֶׁהִיא עֲגוּלָה מַעֲדוֹת מְסֻבּוֹת: וְטַעַם זְכָרוֹן יִתְבָּרַר לָהּ בְּסוּד: וְעֲשִׂיתָ מִשְׁבָּצוֹת זָהָב, הֵן שְׁתֵּים כְּדַמּוֹת עֵינַיִם: מְגַבְּלוֹת, לְהִיוֹתֶן שְׁוֹת, וְהוּא מְגַזְרַת גְּבוּל: מַעֲשֵׂה עֲבוֹת, מַגֵּז' כֹּל אֵלֶּה עֲבוֹתָה, וְהִתִּי"ו שֶׁרֵשׁ, וְהַשְׁרָשְׁרוֹת יְדוּעָה, וְהַחֲשׁוֹן רְבוּעַ וְטַעַם וּמְלֵאת לְהִיּוֹת הַפְּתוּחַ בְּשֵׁם כְּמַדַּת הָאֵבֶן, וְלֹא יִהְיֶה שֵׁם מְקוֹם רַק, וְאִם יִשְׁאַל אָדָם יֵשׁ רְאוּבֵן גְּדוּל מַגֵּד, יִתְקַן בְּפְתוּחַ לְהוֹסִיף.

וְדַע כִּי שְׁרָשׁוֹת גְּבֻלוֹת כְּמוֹ שְׁרָשְׁרוֹת, וְעַל דַּעַתִּי שָׁהִם הַנְּזַכְרוֹת, וְהֲרִי"ש הָאֶחָדוֹן כְּפוּל, וְאֶחָד שֶׁיִּמְלֵאוּ הַחֲשׁוֹן בְּאֵבֶנִים הַנְּזַכְרוֹת אָמַר וְנִתְּתָ אֶל חֲשׁוֹן הַמְּשַׁפֵּט אֶת הָאוּרִים וְאֶת הַתַּמִּים, כְּמוֹ וְנִתְּתָ אֶל הָאֶרֶץ אֶת הָעֵדוּת, וְכֵן בְּמַעֲשֵׂה וַיִּמְלֵאוּ בּוֹ, וְהִנֵּה אֵבֶנִי הַחֲשׁוֹן נְתוּנוֹת בּוֹ, וְאָמַר אֶחָד כֵּן עַל מִשְׁהָ וַיִּשֶׁם עָלָיו אֶת הַחֲשׁוֹן וַיִּתֵּן אֶל הַחֲשׁוֹן אֶת הָאוּרִים, וְהִנֵּה אֵינָם הָאֵבֶנִים הַנְּזַכְרוֹת בְּאֲרַבְעָה הַטּוּרִים, וְעוֹד מְדַרְשׁ דְּקַדּוּק הַלִּשׁוֹן אֵין הַתַּנּוּמִים כְּמוֹ הָאוּרִים רַק הֵם אֶחָדִים, כִּי אֵלוּ הֵיוּ הֵם בְּעֶצְמָם הִנֵּה כְּתוּב אֶת הָאוּרִים הַתַּנּוּמִים, וְהִנֵּה מְפֻרָשׁ לְאוּרִים וּלְתַנּוּמִים.

וְרַב שְׁלֵמָה מְפָרֵשׁ הַתּוֹרָה מ"כ אָמַר כִּי הָאוּרִים וְהַתַּנּוּמִים מְכֻתָּב בְּשֵׁם הַמְּפֻרָשׁ, וְהָאֶמֶת כִּי הֵם בְּחֻשְׁבוֹן עֲגוּל. וְעַתָּה פָּקַח עֵינַיִךְ כִּי הַכֹּסֵא עַל שְׁנֵי סֻדָּיִם נִתּוֹן וְהַחֲשָׁב הוּא הַקּוֹ הַיָּשׁוּר וְשִׁשָּׁה בְּצִפּוֹן וְחִלּוּקָתָם בְּמַחֲשָׁבַת בְּעֵבּוּר הַקּוֹ וְכֵן בְּדָרוֹם, רַק בְּחֲשׁוֹן שֶׁשְׁרֵשׁ הַמְּשַׁפֵּט עָלָיו הֵם נִרְאִים, כִּי יֵשׁ הַפֵּרֵשׁ בֵּינֵיהֶם עַל כֵּן טַעַם וְלֹא יִזַּח הַחֲשׁוֹן שֶׁפִּירוּשׁוֹ מֵהַטַּעַם כְּמוֹ יְסוּר וְאֵין לוֹ אֶחָ בְּמַקְרָא.

וְלִדְעַת אֵלֶּה הָאֵבֶנִים אֵין לָנוּ דְרָף, רַק הִגָּאוֹן פִּירֵשׁ אֲנֹדֵם מְאֹדוֹם וְהָאֵבֶנִים שָׁהִם אֲדַנּוּמוֹת הֵם רְבוּת, וּפִירֵשׁ פְּטָדָה כְּרֻצוֹנוֹ בְּלֹא רְאִיָּה, וּבְרִקְתָּ מַגֵּז' בְּרַק, וְרְבוּת הִנֵּה כְּכָה, וְנוֹפֵף שְׁחוֹר מַגֵּזֵר' וְתִשֶׁם בְּפוּף, וְזֶה דְחוּק, גַּם סְפִיר אָבְוּ לְבָנָה מַעֲדוֹת לְבַנַּת הַסְּפִיר, וְלֹא פִירֵשׁ נִכּוֹן, וַיִּהְיֶה אָמַר הִגָּאוֹן כְּרֻצוֹנוֹ בְּלִי רְאִיָּה, וַיּוֹתֵר קְרוֹב הִנֵּה לְהִיוֹתוֹ מַגֵּז' וְהִלְמָה סִיסְרָא, וְהִיא אָבְוּ הוֹלְמַת כֹּל הָאֵבֶנִים.

וַיֵּשׁ אוֹמְרִים כִּי אֶחָלְמָה אָבְוּ שְׁתוּלְדָתָהּ לְהִרְאוֹת חִלּוּמוֹת. וְהִגָּאוֹן אָמַר כִּי יִשְׁפָּה בְּתַמּוּרַת הַשִּׁי"ן בְּסִי"ן בְּלִשׁוֹן קֶדֶר, וְכִלְנוּ נִמְשָׁשׁ קִיר כְּעוּרִים, וְהָאֶמֶת שֶׁלֹּא נוֹכַל לְדַעַתָּם.

וְהִנֵּה בְּחֻלְק יוֹסֵף הַשֵּׁהִם שָׁמְמוֹנוֹ אֵבֶנִי הָאֶפּוֹד וְהִנֵּה הוּא חָשׁוּב כְּנֶגֶד כֹּל יִשְׂרָאֵל כְּאֲשֶׁר הוֹדַעְתִּיהָ. וְהִנֵּה אֵבֶנִי הָאֶפּוֹד וְאֵבֶנִי הַחֲשׁוֹן לְזַכְרוֹן לְכֹסֵא וְלִרְקִיעַ הַכְּתוּב בְּס' יַחְזַקְאֵל שֶׁהוּא עַל רְאִשֵׁי הַחִיּוֹת: מְעִיל הָאֶפּוֹד, כְּמַשְׁמְעוֹ: כְּלִיל, כְּלוֹ: וְהִנֵּה פִי רֹאשׁוֹ, כְּמוֹ עַל פִּי מַדּוֹתָיו: כְּפִי תַחְרָא, כְּדַבְּרֵי הַמְּתַרְגֵּם אֲרָמִית: רְמוּנֵי, צוּרַת רְמוּנֵים, וְלֹא הַזְכִּיר הַכְּתוּב כְּמָה הֵם: וּפְעָמוּנֵי זָהָב, מֵהַטַּעַם יְדוּעִים, וְהַנּוּ"ן נוֹסֵף: וְנִשְׁמַע קוּלוֹ, קוּל הַמְּעִיל, וַיֵּשׁ אוֹמְרִים כִּי כְּאֲשֶׁר יִשְׁרַת בְּאֵלֶּה הַבְּגָדִים יִשְׁמַע הַשֵּׁם קוּלוֹ לְמַלְאוֹת תְּפִלָּתוֹ בְּבָאוּ אֶל הַקֹּדֶשׁ: וְעֲשִׂיתָ צִיץ, מַגֵּז' בְּצִיצַת רְאִשֵׁי: וּפְתִיל תְּכֵלֶת וְכֹל הַמְּעִיל תְּכֵלֶת כְּמוֹ בְּצִיצַת תְּכֵלֶת: וְנִשְׂאָ אֶהְרֹן,

יְכַפֵּר, וְעוֹד אֶפְרָשְׁנוּ, וְזֶה פָּתוּב עָלָיו קִדְשׁ, וְהוּא יְכַפֵּר עַל עֲוֹן הַקִּדְשִׁים, וְהִטְעַם עַל הַמַּחְשָׁבָה שֶׁתַּחֲלִתָּהּ עַל הַמִּצְוָה: וְטַעַם וְהִיָּה עַל מִצְחוֹ תָּמִיד, בְּבָאוּ אֶל הַקִּדְשׁ: וְשִׁבְצַת הַכְּתוּנָת שֵׁשׁ, יֵשׁ אוֹמְרִים שֵׁשׁ זָהָב וְלֹא אָמְרוּ אֶמֶת, רַק הִיא כְּתוּנָת מְשִׁבְצַת מַעֲצָמָה: וְאַבְנֵי תַעֲשֶׂה, מִתְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ: תַעֲשֶׂה כְּתוּנֹת, אַרְבַּע, וְכֵן אַבְנֵיטִים, וְהֵם כְּדַמוֹת הָאַבְנֵי הַנִּזְכָּר לְפִי הַדְּעַת, וְאִין שָׁם רֵאִיָּה: וּמַגְבְּעוֹת, גַּם הֵם יְדוּעוֹת, גַּם הַגְּבְּעוֹת נִקְרְאוּ כֵן בְּעִבּוּר רוּמָם וְגִבְהוּתָם: וּמִשְׁחַת אוֹתָם, בְּשֶׁמֶן מִשְׁחַת קִדְשׁ: וּמִלֵּאֵת אֵת יָדָם, אָמַר הַגָּאוֹן פִּירוּשׁוֹ חַיִּיבָם, וְכֵן וּמִלֵּאוּיָדוֹ, עַל הַמִּזְבֵּחַ, וְהַקְּרוֹב אֵלַי שֶׁפִּירוּשׁוֹ עַל הַמַּעֲשֶׂה, הֲלֹא תֵרְאֶה כִּי בִימֵי הַמְּלוּאִיִּם לְמַד הִכְהֵן הַמַּעֲשֶׂה לְהַרְגִּיל יָדוֹ בְּעִבּוּדָה אֲזִי תִהְיֶה שְׁלֵמָה בְּמַעֲשֵׂיָהּ וְלֹא חֶסְרָה, וְיָד יִחְזַק אֶל פְּרִשְׁתֵּי בְּמַקוּמוֹ, וְכֵן טַעַם מְלֹאוֹ יָדְכֶם הַיּוֹם, שֶׁתַּעֲשׂוּ דָבָר שְׁלֵם לְשִׁלּוּחַ יָד לְהַרְגוֹ: מְכַנְסֵי הַבָּד, חֲמֹשֶׁה: לְקַח פֶּר אֶחָד, הִנֵּה זֶה בָּא כְּמוֹ הַשְּׁלֵם: תְּמִימִים, שָׁב אֶל הַשְּׁלֵשָׁה לְפָר וְלֵאִילִים שְׁלֵא יִהְיֶה בָּהֶם מוּם: וְלָחֶם מִצּוֹת, בְּלוּלוֹת בְּשֶׁמֶן: שְׁנֵי עֶשְׂרִינִים, הַחֲלָה.

וַיֵּשׁ אוֹמְרִים כִּי לָחֶם מִצּוֹת עֲגוּל וְהַחֲלָה מְרֻבְּעַת, וּרְקִיקֵי פִירוּשׁוֹ כְּמִשְׁמַעוֹ, כִּי הַחֲלָה עֲבָה: סֵלֶת, הַתִּי"ו לְשׁוֹן נִקְבָּה כִּי כֵן פָּתוּב וְאַפִּיִת אוֹתָהּ, וַיֵּשׁ אוֹמְרִים שֶׁסֵּלֶת מְגִזְרַת מְסִילָה, מְדַרְךָ רְחוּקָה: וְרַחֲצָתָ אוֹתָם, טַעַמָּו בַּר רַחֲצַת אוֹתָם בְּמֵיִם, וּכְבָר הַרְאָתָּה רַבִּים כְּזֶה, וְאַחַר וְהַלְבִּשְׁתָּ אֶת אֶהָרֹן: וְאֵת בְּנָיו תִּקְרִיב, אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד כְּאֲשֶׁר הִקְרַבְתָּ אֶת אֲבֵיהֶם אַחַר שֶׁרַחֲצָתָם בְּמֵיִם, וְהַכְּתוּב אַחַז דְּרָךְ קֶצֶרָה: וְחִבְשֶׁתָּ, מְגִזְרַת וְלֹא חִבְשׁוֹ: וּמִלֵּאֵת יָד אֶהָרֹן, בְּשִׁבְעָה יָמִים: וְשִׁחֲטָתָ אֶת הַפָּר, מִזֶּשֶׁה שִׁחֲטוֹ וְהוּא לְקַח: מְדָמוֹ, וְלֹא כָּל דָּמוֹ וְנָתַן עַל קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ וְאֵת כָּל הַדָּם הַנִּשְׁאַר יִשְׂפֹךְ אֶל יְסוּדוֹ וְהַקְטִיר הָאֱמוּרִי: וְלְקַח, אֶחָד מִבְּנֵי אֶהָרֹן: מִדָּם הַפָּר, וְעוֹרוֹ וּפְרָשׁוֹ: וְשָׂרְפוּ, מִחוּץ לַמִּחֲנֶה: וְטַעַם חֲטָאת כְּפֹר חֲטָאת אֶהָרֹן וּבְנָיו: אִין הַפָּרֶשׁ בֵּין וְסִמְכוֹ אֶהָרֹן וּבְנָיו וּבֵין וְסִמְךָ אֶהָרֹן וּבְנָיו: וְרַחֲצָתָ קַרְבּוֹ וּכְרַעְיוֹ, יְצַנֶּה וְכֵן מִשְׁפֵּט כָּל כֹּהֵן גָּדוֹל: וְכָל הָאֵיל יַעֲשֶׂהוּ מִן קֶטֶר עַל הַמִּזְבֵּחַ כְּלוֹ עוֹלָה, וַיֵּשׁ אוֹמֵר כִּי הָעוֹלָה לְכַפֵּר עַל הָעוֹלָה עַל הָרוּחַ בְּמַעֲשֶׂה: תְּנוּפֶה, יְדוּעַ, גַּם כֵּן בְּהֵן.

וְהִנֵּה הִנֵּה מִדָּם הָאֵיל אֲשֶׁר עַל הַמִּזְבֵּחַ שֶׁהוּא קְדוֹשׁ עִם שֶׁמֶן מִשְׁחַת הַקִּדְשׁ עַל אֶהָרֹן וְעַל בְּגָדָיו וְהִנֵּה הֵם קְדוֹשִׁים, וְהִטְעַם כְּטַעַם וְתַגַּע לְרַגְלָיו, כִּי גַם הָאֵיל כְּפֹר, וְכֵן אָמַר הַכְּתוּב כִּי הַדָּם הוּא בְּנִפְשׁ יְכַפֵּר, וְאֲנִי נִתְתִּיו לָכֶם עַל הַמִּזְבֵּחַ לְכַפֵּר: יוֹתֵרַת הַכְּבֵד, שֶׁהִיא יוֹתֵרָה עִמוֹ: אֵיל מְלוּאִיִּם, יֵשׁ מִפְר' כִּי נִקְרָא כֵן בְּעִבּוּר בְּהֵן הַיָּד, וְהַנְּכוּן שֶׁזֶה תַּחֲלַת יָמֵי הַמְּלוּאִיִּם, וְהִטְעַם מְלוֹי הַיָּד.

וַיֵּשׁ אוֹמְרִים כִּי נִקְרָא כֵן בְּעִבּוּר עַל כְּפֵי אֶהָרֹן וְעַל כְּפֵי בְּנָיו וְהִנֵּה עַל כְּפֵי אֶהָרֹן כְּפוֹת יָדָיו שֶׁתִּיָּהֵן, וְכֵן בְּנָיו: וְהַנְּכַת אוֹתָם, כְּמוֹ וַיִּכֶן שְׁלֵמָה אֶת הַבַּיִת, וְהִטְעַם שֶׁתַּצְנֶה שֶׁיִּנְיָפוּ הָאֱמֹרִים מִזֶּשֶׁה יִנְיָפוּ: לְמִנְהָ, חֲלָק, כְּמוֹ מִנְהָ אַחַת: וְקִדְשֶׁתָּ אֶת חֲזֵה הַתְּנוּפָה, וְהִטְעַם כָּל תְּרוּמָה שֶׁיָּבִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִיא נִקְרָאת זֶבַח שְׁלָמִים, וְטַעַם שְׁלָמִים שֶׁאֵינָנָה עַל חֲטָאת רַק לְהַתְמִיד שְׁלוֹם הַפָּרִים, אוֹ פִירוּשָׁה שֶׁהִיא שְׁלָמָה כִּי הַחֲטָאת חֶסְרוֹן בְּנִשְׁמָה: וְלִמְלֵא בָּם אֵת יָדָם, בְּמוֹת הַכְּהֵן הַגָּדוֹל: שִׁבְעַת יָמִים יִלְבָּשֶׁם הַכְּהֵן, וְלֹא יִפְשׁוּט אוֹתָם לִילָה יוֹם.

וּבִשְׁלַת אֶת בְּשָׂרוֹ, שֶׁיִּצְנֶה לְמִי שֶׁיִּבְשַׁל אוֹתוֹ: וְאֵת בְּשַׂר הָאֵיל, עִם הַשּׁוּק, וְזֶה הַכֶּלֶל כְּלוֹ חוּץ מִן הַחֲזֵה וְהָאֱמֹרִים: וְאָכְלוּ אוֹתָם, כָּל אֲשֶׁר כֹּפֵר בְּאֱמֹרִים: וְטַעַם לֹא יֵאָכֵל שְׁלֵא יֵאָכְלוּ לֹא אוֹ יִשְׂרָאֵל: ה"א אוֹתָכָה נוֹסַף כַּה"א לְשֵׁאת אוֹתוֹ בְּהִמָּה, וְטַעַם זֶה הַפְּסוּק

לְבָאָר שְׁבַעַת יָמִים: וּפְר חֲטָאת תַעֲשֶׂה בְּכָל יוֹם מִהַשְׁבָּעָה עַל הַמִּזְבֵּחַ, כַּפֵּר חֲטָאת הַנֶּזְכָּר:
וְחֲטָאת עַל הַמִּזְבֵּחַ, פִּירוּשׁוֹ תִקְרִיב חֲטָאת בְּעֶדוֹ וּתְכַפֵּר עָלָיו, וְהִנֵּה שָׁב הַמִּזְבֵּחַ כְּכֹהֵן,
וַיִּמְשְׁחֵנוּ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה.

וְהִטַּעַם לְכַפֵּר עַל אֲדַמַת הַמִּזְבֵּחַ, כִּי מִי יוֹדֵעַ מַה עֲבוּדָה הִיְתָה לִפְנֵים עַל אֲדַמַת הַמִּזְבֵּחַ.
וְהַמְפָּרְשִׁים אָמְרוּ כִּי וְחֲטָאת כְּמוֹ וְטִהַרְתָּ, וְכֵן בְּכַפְרָךְ: וְטַעַם שְׁבַעַת יָמִים תְּכַפֵּר, כְּאֲשֶׁר
תְּכַפֵּר שְׁבַעַת יָמִים עַל הַמִּזְבֵּחַ, וְכַבֵּר מִשְׁחַת אוֹתוֹ אֲזִי יִהְיֶה הַמִּזְבֵּחַ קָדֵשׁ קְדָשִׁים, וְהִטַּעַם
קְדוּשָׁה כְּאֶחָד הַקְּדָשִׁים, כִּי הַפָּרֵשׁ יֵשׁ בַּתּוֹסֶפֶת הַה"א, עַל כֵּן תַּעֲוֹ הַגּוֹיִם בְּפִירוּשׁוֹ וְלִמְשֹׁחַת
קְדָשׁ קְדָשִׁים, וּפִירוּשׁוֹ בְּאֵמַת עַל הַמִּזְבֵּחַ כְּאֲשֶׁר הִרְאִיתִיךָ בְּסִפְרֵי דְנִיָּאל: כָּל הַנּוֹגַע בַּמִּזְבֵּחַ
יִקְדָּשׁ, טַעַמוֹ שְׁלֵא יֵגַע בּוֹ זָר כִּי אִם הַפֶּהן שֶׁהוּא קְדוּשָׁה, וְרַבִּים פָּרְשׁוּהוּ כָּל דָּבָר שִׁיֵּגַע בּוֹ
הוּא קְדוּשָׁה לְשֵׁם: וְזֶה אֲשֶׁר תַעֲשֶׂה, וְזֶה הַקְּרָבֵן: שְׁנַיִם לְיוֹם, בְּכָל יוֹם וְיוֹם, וְכֵן פֶּר חֲטָאת
לְיוֹם, וּפִי' לְיוֹם בְּבִקְרָה וּבְעֶרְבֵי: בֵּין הָעֶרְבִים, מִפְּנֵי: רַבַּע אוֹ רַבִּיעִית אֶחָד הוּא: יֵשׁ
אוֹמְרִים כִּי טַעַם נִסְף לְהִיְתוֹ מְזוּג בַּמַּיִם, וְדָבָר הַקְּבֵלָה אֵמַת: תַעֲשֶׂה לָּהּ, לְעוֹלַת הָעֶרְבֵי:
אֵהֵל מוֹעֵד, הִנֵּה פִירוּשׁוֹ אֲשֶׁר אֲנִיעַד לָכֶם: לְדָבָר אֱלֹהִים שֵׁם, רִמְזוֹ לְמִשְׁחָה לְבָדוֹ: וְנִוְעַדְתִּי
שְׁמָה, הִנֵּה רִמְזוֹ לְמָקוֹם הַתְּפִלָּה: וְנִקְדָּשׁ בְּכַבּוּדֵי שִׁיֵּהֵי בְתוֹכוֹ,
עַל כֵּן אֶקְדָּשׁ הָאֵהֵל וְהַמִּזְבֵּחַ וְאֶהֲרֹן וּבְנָיו הַכֹּהֲנִים, וְהִטַּעַם כִּי כְבוֹדֵי יִקְדָּשׁ: וְשִׁכְנֵתִי
בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, זֶה רִמְזוֹ לְהִיְתוֹ הַשְּׁבָטִים עַל אַרְבַּע רוּחוֹת, וּמַחְנֵה הַלְוִיִּם בְּאֲמָצֵעַ, וּמַחְנֵה
הַשְּׁכִינָה שֶׁהוּא הַמְקֻדָּשׁ בְּתוֹךְ מַחְנֵה הַלְוִיִּם וְעוֹד יִתְבָּרַר לָךְ זֶה הַדָּבָר: וְטַעַם לְשִׁכְנֵי בְתוֹכְךָ
כְּאֲשֶׁר פִּירְשֵׁתִי לָךְ בְּפִסְיוֹק תַעֲבָדוֹן אֵת הָאֱלֹהִים כִּי הוֹצֵאתִים לַעֲשׂוֹת לִי מְקֻדָּשׁ וְאֲשַׁכֵּן
בְּתוֹכְךָ: וְטַעַם וְהִיְתִי לָהֶם לְאֱלֹהִים בְּאֵמוּנַת הַלֵּב וְהֵם חַיִּיבִים לַעֲבֹד אוֹתִי: מְקַטֵּר קִטְרֵת,
שֵׁם הַפְּוֹעַל עִם הַשֵּׁם, כִּי מִשְׁקְלֵי שְׁמוֹת הַפְּעֻלִים מִשְׁתַּנִּים, וְאִף כִּי הַסְּמוּכִים: וְאֵמַתִּים
קוֹמַתוֹ, לְהִיְתוֹ גְבוּהַ פְּחָצֵי אֵמָה עַל הַשְּׁלֵחֹן אֲשֶׁר בְּצִפּוֹן כִּי הַמִּזְבֵּחַ הִנֵּה הוּא בֵּין הַשְּׁלֵחֹן
וּבֵין הַמְּנוֹרָה, וְכַתֵּב גָּגוֹ וְלֹא רַחֲבּוֹ: עַל שְׁנֵי צִדָּיו, תּוֹסֶפֶת לְבָאָר, גַּם כֵּן ה"א לְשֵׁאת אוֹתוֹ
בְּהֵמָה: בְּבִקְרָה בְּבִקְרָה, בְּכָל יוֹם בְּבִקְרָה: וְטַעַם בְּהִטִּיבוֹ אֵת הַנְּרוֹת, לְתַמְקֵן הַפְּתִילִים עַד שִׁיֵּהֵי
אוֹר הַנֵּר טוֹב: קִטְרֵת זָרָה, מִהַקְּטִרֵת הַנֶּזְכָּרַת בְּפָרְשָׁה הַשְּׁנִית: וְכַפֵּר אֶהֲרֹן, אוֹ הָעוֹמֵד
תַּחְתּוֹ מְבַנְיֹ: אֲחַת, פַּעַם אֲחַת בַּשָּׁנָה בְּעֵשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי: וְטַעַם חֲטָאת הַכַּפּוּרִים,
חֲטָאת הַפֶּר וְהַשְּׁעִיר, כִּי כֵן כְּתוּב עַל כֵּן מֵלֵת הַכַּפּוּרִים: וְטַעַם קְדָשׁ קְדָשִׁים הוּא לָהּ, כִּי
מִזְבֵּחַ הָעוֹלָה הוּא קְדָשׁ קְדָשִׁים, וּמִזְבֵּחַ הַקְּטִרֵת קְדוּשָׁתוֹ לְשֵׁם בְּעֵבֹר שֶׁהוּא נִכְבָּד וְאִין
אַחַר הָאֲרֹן נִכְבָּד מִמֶּנּוּ: תָּם כִּי תִשָּׂא, הַזִּכִּיר בְּפָרְשָׁה הַזֹּאת כֶּסֶף הַכַּפּוּרִים עַל כָּל יִשְׂרָאֵל
וְהַזִּכִּיר אַחֲרָיו הַכִּיּוֹר וְכִנּוֹ, וְטַעַם לְהַזְכִּיר כֶּסֶף הַכַּפּוּרִים כִּי הִיא תְרוּמַת חַיּוֹב, וְכָל תְרוּמַת
הַמִּשְׁכָּן הִיא נְדָבָה חוּץ מִזֹּאת: וְטַעַם לְהַזְכִּיר כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת אַחַר כֵּן כִּי לֹא נַעֲשֶׂה מְנַחֶשֶׁת
נְדָבַת יִשְׂרָאֵל רַק מְנַחֶשֶׁת הַנְּשִׁים הַחֲכָמוֹת הֵן הָעוֹשׂוֹת מְלָאכַת הַקְּדָשׁ, וְאַחַר כֵּן הַזִּכִּיר
הַבְּשָׂמִים וְהַסְּמִים שֶׁהֵבִיאוּ הַנְּשִׂאִים לְבָדֵם, וְאַחַר כֵּן הַזִּכִּיר בְּצִלְאֵל וְאַהֲלִיאֵב שֶׁהֵם רֵאשֵׁי
הַחוֹשְׁבִים לַעֲשׂוֹת כָּל הַמְּלָאכָה, וְטַעַם אֵת שְׁבַתוֹתֵי תִשְׁמְרוּ שֶׁלֹּא יֵאמַר אָדָם בְּעֵבֹר שֶׁהִיא
מְלָאכַת הַקְּדָשׁ לַעֲשׂוֹתָהּ גַּם בְּשַׁבָּת, וְאַחַר כֵּן סִפְרָה מֵהַ שְׁאֲרַע טָרֵם רִדַת מִשְׁחָה וְתַפְלָתוֹ
וְרִדְתוֹ וּשְׁרִיפַת הָעֵגֶל וְהַרִיגַת עוֹבְדָיו וְשׁוּבוֹ אֶל הַשֵּׁם לְהַתְּפִלֵּל בְּעֵדֵם וּבְקִשְׁתוֹ
לְהַכְנִיסֵהוּ לְשִׁכְנֵהוּ בִּינֵיהֶם וְרִדְתוֹ מִהֶהָר לְפִסְלוֹ הָאֲבָנִים וְשׁוּבוֹ אֶל הָהָר וְעָבַר הַשֵּׁם עָלָיו,
וְטַעַם לְהַזְכִּיר עַל ע"ז וְלְהַזְכִּיר הַמוֹעֲדִים פַּעַם שְׁנִית בְּעֵבֹר שֶׁאֵמַר כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקַרְבָּה,
וְהַמִּשְׁלַל בְּבַעַל גְּעוּרִים קִצְף עַל אִשְׁתּוֹ בְּרִיתוֹ בְּעֵבֹר שֶׁעָבְרָה חֵק וְהִפְרָה הַתְּנַאי שֶׁהִנֵּה

ביניהם, ועתה בשובו אמר לה השמר לה אל תפרי עוד התנאי פאשר עשית ואני אחדש עמך ברית שנית, על כן כל פרשת שמר לה עד לא תבשל גדי כמו הפרשה באלה המשפטים, והזכיר אחר כן פרשת כי קרן עור פניו שהוא פירוש אשר לא נבראו בכל הארץ: כי תשא, פנוי על המספר, ומנהג אנשי הספירות לכתוב השמות טור אחר טור וישא בראש כלל המספר, ובעבור היות שר המשקים שר על אחרים שמוהו נשוא בראש ומחתי כל המשקים וכן שר האופים, והכתוב אמר כופר נפשו וזה פירוש לכפר על נפשותיכם: וטעם נגף במלחמה כי המת במלחמה לא בא יומו ויש אומ' כי כל דבר שייספר יחסר, וטעם נגף דבר והעדויות מספר יואב ודעתי אחרת: זה יתנו, זה השעור, וכן וזה אשר תעשה אותה: ונתת אותו על עבדות אהל מועד, כי הנה מפורש הוא בכ' אלה פקודי כי כל האדנים גם הנוין היו מקסף הפורים.

ויאמר הגאון אם כן מה פירוש זהב וכסף עם כל איש אשר ידבנו לבו, והשיב כי עשו ממנו חצוצרות ומזמרות ואגרטלין פאשר מצאנו אלה הכלים בספר עזרא, ואם אינם מפורשים חוץ מהחצוצרות, ולפי דעתי בעבור היות החמשה עשר דברים תרומת נדבה לא הפריש הכתוב את הכסף, פאשר הראתיו בפסוק אשר ילד לו: וטעם לזכרון על האדנים וקדמונינו ז"ל העתיקו כי מצוה על כל ישראל לתת מחצית השקל בכל שנה קודם ניסן לכפר כל איש על נפשו, ואם לא יתנו יהיה בהם נגף ואחר שיתנו אינם חוששים אם ספרם מלכם שיתנו שנית, והנה מצאנו עד נאמן על דברי הקבלה, מדוע לא דרשת על הלויים להביא מיהודה ומירושלים משאת משה עבד האלהים על ישראל במדבר, וצורה הכסף לתמידין ולמוספין.

ויאמר הגאון בעבור שבא אחרי כסף הפורים הפיור, כי יקח ממנו לצורה הכרכה והתעלה, ובעבור שהזכיר בצלאל והחכמים להורות כי החכמים המלמדים את הפנהגים הלכות שחיטה וקמיצה, גם הם יקחו הוצאתם מכסף הפורים, ובעבור שאמר מחלליה מות יומת על פי בית דין, גם בית דין יקחו הוצאתם מכסף הפורים: פיור נחשת, צורתו ידועה: ומלת פנו מגזרת על פנה, והוא מקום לפיור וגדול ממנו, ופי' כן כמו מכונה כי כן בבנין הבית, ולא הזכיר ארכו ורחבו, רק יעשה כדי המראות פאשר אפרש, והושם בין האהל ובין המזבח שישמר שלא יכנס באהל עד שירחץ: ורחצו אהרן ובניו, ולא אחרים, ובאלה פקודי משה עמהם, כי הוא כהן הפנהגים הגדולים והוא כיהן קודם אהרן.

וקדמונינו ז"ל אמרו כי שני צנורים היו בפיור, וזה טעם ממנו: בכואם אל אהל מועד רחצו מים, ויחסר בי"ת כבי"ת הנמצא בית ה', או בעת הקריבם האשה על גבי המזבח: וטעם ורחצו ידיהם על בניהם העומדים תחתם: ואתה קח לה, יש או' כי הבשמים והסמים משה הוציאם, והכתוב אמר כי הנשיאים הביאום, וטעם ואתה קח לה שלא יפקידם ביד אחר או שייבקשם ויקחם מפל הנמצא אתו: בשמים ראש, שיהיה כל פושם ראש לבשמים או טעמו כמו עם כל ראשי בשמים: מר דרור, אמר הגאון מוס"ך ועדותו צרור המור, רק מה יעשה בפסוק אריתי מורי, והנה הוא מלוקט ואין המוס"ך כן, גם וידי נטפו מר, ור' יהודה כן בלעם הספרדי אמר כי מר יתפרש לשני פירושים, ולפי דעתי שהוא כמשמעו בלשון קדר וכן בלשון רומי, ונבחר כי הוא יעמיד הפלי ובגד לא ירקב: וטעם דרור כמו וקראתם דרור בארץ, לארץ שלא יעבד: וקנמן בשם, אמר הגאון כי הוא עץ

רָטוּב: וְקָנָה בְּשֵׁם, יָדוּעַ שֶׁהוּא קָנָה: וְקָדָה, יָדוּעָה בְּפִי הַגָּאוֹן בְּלֹא רְאִיָּה: הֵינּוּ, מִדַּת מִצְרַיִת: רוֹקַח, שֵׁם הַפְּנֹעֵל: מִרְקַחַת, שֵׁם: וְטַעַם מַעֲשֵׂה רוֹקַח, לְבַשְׁלֵם בְּמִים עַד שְׂיִחְסְרוּ וְיִשְׁאָר הַשְּׂמֹן: וּמִשְׁחַת בּוֹ, כְּמוֹ מִמְנוֹ, וְכֵן וְהַנּוֹתָר בְּבִשְׁוֹר וּבְלֶחֶם: אֵת אֶהֱל מוֹעֵד, הוּא הַמְשָׁפֵן וְאֵת כָּל אֲשֶׁר בּוֹ כִּי כֵן כְּתוּב: שְׂמֹן מִשְׁחַת קֹדֶשׁ, שְׂיַעֲשׂוּ תַמִּיד כְּמוֹהָ לְקֹדֶשׁ הַמְּכַהֲנִים: לֹא יִיָסֵף, הַטַּעַם כְּמוֹ וְסוּף לֹא סָכְתִי כִּי מִשְׁיַחַת הַפֶּהוּ יִצְיָקָה עַל רֹאשׁוֹ וְהַזְּיָה, וְתִרְאֶה זֹאת הַמִּלָּה כְּאֵילוֹ הִיא מִבְּנִין שְׁלֹא נִקְרָא שֵׁם פְּנֹעֵלוֹ, וְהִיָּה הֵי"ד רֹאוי לְהִיּוֹתוֹ מֵאוֹסֵף בְּשׁוֹר"ק וְעַל דְּרָף רַבִּים וְיִישָׁם בְּאֶרֶן כְּמָהוּ, אוֹ יִהְיוּ שְׁנֵי שְׂרָשִׁים: וּבְמִתְפַּנְתּוֹ, בְּמִשְׁקֵלוֹ.

קֹדֶשׁ הוּא, לְשֵׁם, קֹדֶשׁ יִהְיֶה לְכֶם: אִישׁ אֲשֶׁר יִרְקַח כְּמָהוּ, יֵשׁ עָלָיו כְּרַת, גַּם כֵּן הַנּוֹתָן מִמְנוֹ עַל זֶר מִיִּשְׂרָאֵל, וְהַטַּעַם שְׂמֵלְכֵי יִשְׂרָאֵל יִמְשָׁחוּ בְּשֵׁמֶן הַמְּשָׁחָה כְּאֲשֶׁר הוּא מְפֹרָשׁ בְּשִׁלְמָה וְלֹא מְלָכֵי הָאֲנָמוֹת, כִּי הִנֵּה הַכְּתוּב אָמַר לְמִשְׁחָח אֵת יִהוּא וְאֵת חִזְאֵל.

וְהַגָּאוֹן אָמַר שֶׁפִּירוּשׁ זֶר מְזַרַע אֶהֱרֵן חוּץ מִמִּשְׁפַּחַת דָּוִד, וְאִין בְּכְתוּב וְזָכַר: קַח לְךָ, כְּחִבְרֹו, יִתְכַּן לְהִיּוֹתוֹ עַל שְׁנֵי פִירוּשִׁים, הָאֶחָד לְהִיּוֹתוֹ סָמִים שֵׁם כָּלֵל וְאֶחָד כֵּן פֶּרֶט נְטָף וְשַׁחֲלַת וְחִלְבָּנָה: סָמִים, פַּעַם אֶחָדָת כְּאֵלוֹ אָמַר אֱלֹהֵי הַסָּמִים וּלְבוֹנָה זָכָה עִמָּהֶם: בַּד בְּבַד יִהְיֶה, כָּל אֶחָד לְבַדוֹ זֶה כְּמוֹ זֶה, וְהִנֵּה הֵם אֲרַבְעָה, וְהַפִּי' הַשְּׁנֵי כְּדַבְּרֵי קַבְּלָה וְהֵם שְׂשֵׁה, וְעַל הַפִּי' הַשְּׁנֵי עֵדִים נְאֻמָּנִים וְהוּא הָאֲמַת: וְטַעַם מְמֹלָח לְתַת בְּהֵם מְלַח טְהוֹר שְׁלֹא יִהְיֶה מִמְקוֹם מְגֻנָּאֵל: וְנִתְתָּ מִמְנוֹ לְפָנֵי הַעֲדוּת, רְמֵז לְמִזְבַּח הַקְּטֹרֶת וְיִאמַר הַגָּאוֹן כִּי לְהִרִיחַ בָּהֶּ בְּמִקוֹם יָדוּעַ הוּא אֲסוּר, וְהַפֶּהוּ הִיָּה מְזַהֵר, וְזֶה מְדַבֵּר הַקַּבְּלָה נְכוּן, רַק הַכְּתוּב לֹא אָסַר לְהִרִיחַ בָּהֶּ, רַק אָסַר לַעֲשׂוֹת אֶחָדָת כְּמוֹתָהּ לְהִרִיחַ בָּהֶּ: בְּצִלְאֵל, הוּא הַקְּרוֹי בְּשֵׁם וְהִיא מַעֲלָה גְדוּלָה, וְכֵן וְנִקְרָאָה בְּשֵׁם: וְדָבָר בְּצִלְאֵל שְׁלֹא הִיָּה בֶן עֶשְׂרֵן שָׁנִים פְּרִשְׁתִּיו בְּפֹסוּק וְהִנֵּה אֶהֱרֵן וְחוּר: וְטַעַם בְּחֻקָּהּ בְּתַבּוּנָה וּבְדַעַת, שְׁהִיָּה חֻקָּם גְּדוּל, וְיָדַע כָּל סוּד סְתוּם, כִּי אִין רֹאוי לַעֲשׂוֹת מְלֹאכֶת קֹדֶשׁ הַקְּדוּשִׁים רַק מִי שֶׁהוּא מְלֹא חֻקָּהּ, כִּי בְּדַעַתוֹ סוּד הַמְשָׁפֵן יָדַע סוּד עֵבִיו, גַּם זֶה יוֹרָה שְׁלֹא הִיָּה נַעַר כִּי מְתִי לְמַד כָּל חֻקָּהּ, וְאִין טַעֲנָה מִשְׁלְמָה, כִּי אִין מְפֹרָשׁ בְּכְתוּב בֶּן כְּפָה שָׁנִים מְלָף, וְהוּא לֹא בִקַּשׁ חֻקָּהּ רַק חֻקְמַת הַמְשָׁפֵט לְהִיּוֹת לוֹ לֵב חֻקָּם לְשִׁפּוּט, וּבְפִירוּשׁ מְשָׁלִי פְרִשְׁתִּי הַהֶפְרָשׁ בֵּין חֻקָּהּ וְדַעַת וְתַבּוּנָה: וְטַעַם וּבְכָל מְלֹאכָה בְּעֵבוֹר שְׂיִמְצָא חֻקָּם גְּדוּל בְּכָל חֻקָּהּ וְלֹא יָדַע לְתַמְנֵן מְלֹאכָה אַחַת, וּבְצִלְאֵל הִיָּה חֻקָּם גַּם בְּכָל מְלֹאכָה, עַל כֵּן תּוֹסַפֶּת וַי"ו וּבְכָל, וְטַעַם לְחֻשָׁב מִחֻשְׁבוֹת לְהוֹצִיא דְבָרִים חֻדְשִׁים מְדַעַתוֹ בְּכַח מִחֻשְׁבָּתוֹ: בְּזֶהָב וּבְכֶסֶף וּבְנִחְשָׁת וּבְחֻרְשָׁת אָבֹן, אֲנָמוֹת, כִּי חֻרֵשׁ יִקְרָא עַל הָאֲבָנִים וְהַעֵץ.

וְטַעַם וּבְחֻרְשָׁת עֵץ עַל כָּל דְּבָר הַעֲשׂוּי מַעֲצֵי שְׁטִים. וְטַעַם לַעֲשׂוֹת בְּכָל מְלֹאכָה עַל כָּל אוֹרֵג וְרוֹקַח, כִּי כֵן כְּתוּב.

וְיִאמַר הַגָּאוֹן כִּי גִבְחָרוּ אֱלֹהֵי שְׁנֵיהֶם בְּעֵבוֹר שְׂשִׁבְטָם נִמְשָׁל לְאַרְיָה, וְזֶה דְרָף דְרָשׁ הַדְרָשׁ, כִּי מָה טַעַם לְשִׁאֲלָה הַזֹּאת, לְמָה גִבְחָרוּ אֱלֹהֵי בְעֵבוֹר שְׁלֹא הִי' בְּדוֹרָם כְּמוֹתָם: וְאֵת בְּגִדֵי הַשְּׂרָד, הֵם הַבְּגָדִים שְׂיִכְסוּ בָהֶם כָּלִי הַקֹּדֶשׁ בְּנִסְוַע הָאֶרֶן, וְיִתְכַּן לְהִיּוֹת פִּי' שְׂרָד כְּמוֹ הַנְּסִיעָה וְקָרוֹב מַעַט מִגִּזְר' שְׂרִיד וּפְלִיט.

וְטַעַם אֲדָ, בְּעֵבוֹר שְׂצוּם לַעֲשׂוֹת מְלֹאכֶת הַשֵּׁם אָמַר הַכְּתוּב אֲדָ בְּשִׁבְתָּ לֹא תַעֲשׂוּ, וְהִנֵּה זֶה הַפְּסוּק טַעֲמוֹ שְׂיִשְׁמְרוּ כָל הַשְּׁבָתוֹת וְלֹא יַעֲשׂוּ בָהֶם מְלֹאכֶת הַקֹּדֶשׁ. וְיִאמַר הַגָּאוֹן כִּי

טעם פי אות היא, שלא ינדע הישראלי פי אם בשמירת השבת, אם הנה בעיר לסגור חנות הסחורה ואם בדרך שלא ללך, וטעמו היא שתדעו שאתם מקודשים לי, וזה רמז שחייב אדם בכל שבת ללמוד דברי התורה, וכן מדוע את הנלכת אליו היום לא חדש ולא שבת, פי בשבת היו הולכים אנשים ונשים לנביאים ולחכמים לשמוע דברי תורה, והעד הנאמן שנת השמיטה שהיא כמו השבת ואמר הכתוב שתקרא התורה נגד כל ישראל בשנת השמיטה בחג הסוכות שהוא בראש השנה ואמר למען ישמעו ולמען ילמדו: וטעם ושמרתם את השבת, שיהי' יום קדש שלא תעשה בו מלאכה שאדם צריך לה פי הפסוק הראשון למלאכת השם.

ויאמר הגאון פי טעם ושמרתם להוסיף מחול על הקדש פי לא ישמר הדבר פי אם בגדול ממנו: כל אחד ממחלקיה מות יומת וזה בפרהסיא, פי כל העושה בה מלאכה בסתר ונכרתה.

ויאמר הגאון פי פירושו אם לא ימיתוהו בית דין יפרת בידי שמים: שבת שבתון, מפניך, וטעם זה הפסוק לפיכך מה הוא חלול השבת, והנה באר שהוא כל העושה מלאכה ביום השבת, בין שתהי' לשם או לאדם, ואבות המלאכות ידענום מדברי הקבלה.

ומלת שבת קשה בדקדוק, ולפי דעתי שהתי"ו לשון נקבה ותי"ו השורש חסר שהי' ראוי לה יותר על משקל דלקת ובהתחבר תי"ו עם תי"ו יחסרו האחתופתחו הבי"ת להורות על לשון נקבה, כמלת אחת, גם משרת את המלך, על פן שבת לשון נקבה, אע"פ שמצאנו עולת שבת בשבתו כל שומר שבת מחללו: וטעם לעשות את השבת והשביתה איננה מעשה, שיעשה קודם השבת כל מה שהוא צריך כדי שישבות כמו המאכל ולא יכנס ביום ששי בדרך אם ידע שהדרך בספק היא להגיע קודם השבת, וזה טעם ושמרו שלא ישפחו רק ישמרו כדי שינוחו יום שבת וטעם ביני וביני בני ישראל אות היא, פי הפסוק שהוא למעלה מה האות הוא פי ששת ימים, והנה העושה מלאכה בשבת מכחש מעשה בראשית ויש מפרש אות היא לעולם שהיא אות פי העולם נברא, וכבר חפשיתי בכל המקרא ולא מצאתי עולם פי אם כמשמעו כמו לעולם ועד, ועולם קדמונינו לשון בפני עצמה: וינפש, כמי שייגע וישיב נפשו, ואמת פי השם לא ייער ולא ייגע רק דברה תורה כלשון בני אדם להבין פתאים: וטעם ככלותו לדבר אתו, דבר המשפן והשבת: לחות אבן, מפניך: כתבים באצבע אלהים, זה פלא גדול עומד, וטעם באצבע בעבור שמנהג הכותב לכתוב באצבעו אמרה ג"כ התורה על דרך משל: פי בושש משה, על דעת המדקדקים פי משקלו פועל, ולא כפי דעתי, ובספר היסוד מפניך.

וזה יורה פי לא הגיד משה מתי ישוב: ויקהל העם, כל קהלה ואחריה על דמות מריבה: קום עשה לנו אלהים, יש אומרים פי זה אהרן איננו אחי משה, וזה אין אמת, פי לא מצאנו אחר ששמו פן, גם פן יוכל הטוען לטעון על דבר מלאכי זכרו תורת משה עבדי אוילי משה אחר הנה, ועוד פי אין המנהג להתחבר הצבור פי אם אל הראש והכתוב אמר והנה אהרן וחור, ועוד אלו הנה זה אהרן צורף למה התפלל משה בעדו רק הנה מחל ממנו.

ויש אומרים פי טעם פרקו את גזמי הזהב אשר באזני נשיכם שדחה אותם פי חשב שהנשים לא יתנו להן גזמיהן, גם זה הכל פי לעולם הנשים ברשות האנשים הנה.

ומהקדמונים על דרך סבא שאמרו כי ראה אהרן שנהרג חור על כן פחד ועשה העגל, והעד שלא מצאנו חור נזפר אחרי כן, גם כן רחוק להיות חור צדיק מאהרן, ואחר שעשה אהרן ע"ז איך פיהו לשם, ודבר קח לה עגל כן בקר לחטאת דרש הוא, גם עדות חור בטלה, ואם לא יראו לנו נחשון בתורה אחר שהקריב קרבנו, אם כן נאמר פי נהרג.

ואחרים אמרו כי רימו את אהרן, והם צורת עגל יצוקה והשליף אהרן את הזקב והנה יצא צורת עגל והוא לא ידע ועדותם ואשליכהו באש, גם זה הבל, כי אהרן איננו צורף. ויאמר הגאון כי דעת אהרן היתה לגלות סוד עובדי ע"ז פטעם יהוא שעשה בעקבה ועדותו כי פרוע הוא, ופירושו על דעתו גלוי כמו ראשיכם אל תפרעו, לא על דעתי שניהם, ואמר כי התאנף השם באהרן בעבור שהמתין עד בא משה ולא הרגם מיד, והמתנה זו היתה סבה לשפוך הלווחות, ופירש חג לה' מחר שהיה בדעת אהרן שזבח יהיה לשם בהם מחר, פטעם כי זבח לה' בבצרה, גם זה איננו אמת כי מה צורך יש לנו לקרוא לזבח מחר, והנה ממחרת עשו החג כאשר צום אהרן, וכבר פרשתי כי החג זביחת העולות, ופירושו ויעלו עולות ואמר הגאון כי טעם צורת העגל בעבור שיש בהודו אנשים שיחשבו שהצורה תקבל פח עליון, וכן חשבו על משה.

ואני אגלה לה סוד העגל ברמיזות פבר ביארתי לה ואמה תהיה לו לאלהים, ולא בקשו רק מי שילף לפנייהם לתור להם מנוחה וחשבו כי משה מת על כן לא ירד, ואהרן בנה המזבח לשם והעלו עולות לשם, רק נעשה שלא כהוגן, והטעם בלא קדושה, והיה בישראל שחשב שהוא ע"ז, וזה טעם אלה אלהיה, כי כן דרך הכתוב כן, הלא תראה כי עכן כן זרח חטא לבדו, והכתוב אמר חטא ישראל, והמבין סוד מלאכת השמים ידע למה צורת עגל: פ"י פרוקו כמו קרעו והפרישו מגזר' מפרק הרים והוא מהבנין הפכד ע"מ ברכו: אשר באזניהם, באזני הנשים והבנים והבנות הנזפרים: ויצר, צנה לעשות צורה: בחרט, כמו דמות, וכן בחרט אנוש ובמקומו פירשתי: מסכה, כמו נסד חרש, פטעם התורה: וטעם אשר העלנו, מקום משה שהעלה אותנו: וירא אהרן, ששלמה מלאכת העגל מהרה.

וכבר הודעתיה כי זה השם הנכבד והנורא הוא שם העצם, ואין במקראשם כי אם תנאר רק זה לבדו פשדי ואלהים ואדון: לאכול ושתו, יום חנפת העגל: שחת עמה, דרפו: וטעם עם קשה עורף, שלא ישמע מה שיצונוה, משל לאדם הולך ואם אדם יקראנו לא ישיב ערפו: וטעם הניחה לי אם תניח ותעזוב שלא תתפלל בעדם: ויחל משה, לפי דעתי כמו ופניה לא היו עוד על כן יטעה האומר אהלך כי אם אהלך פניה: וטעם ברעה הוציאם שיצאו במערכת השמים על כן הרגם, וזה חלול השם: והנחם, כמו במבול.

וטעם זכור שיעשה בזכות אבותם בעבור השבועה אשר אמרת שהיא נתונה לכם בדבור: אמת, אותה לזרעכם במעשה: ויפן, יש או' שישוב לאחור, וזה רחוק בעיני, והעד ויפן פרעה, רק טעמו כאדם שהוא מתעסק בדבר ויעזבונו ויש מהקדמונים שאמר כי בנס היו עומדים המ"ם והסמ"ף בלווחות, ואין זאת דרך סבא, ולפי דעתי שאין צורך לנס כי אבני הלווחות אינם כאבני המלוואים, רק הם עבים, כי הכתוב אמר כי הם כתובים משני עבריהם ולא מעבר אחד, ולא יתכן דבר אחד בעבור שהיו האותיות נראות בעבר האחר הפוכות, וטעם מזה ומזה בסוף הפרשה.

ויאמר הגאון כי הלוחות בראם השם ולא מי'ש, וקדמונינו אמרו שנבראו בערב שבת, ולא ידעתי מי הביאנו בצרה הזאת, כי הכתוב אמר מעשה אלהים ואין מלת מעשה בפירוש הגאון, וטעם במעשה להודיע שלא היו פסולים מאבן כמו הלוחות השניות, והמכתב היא הפלא.

ומלת חרות כמו מפותח ואין לו אח במקרא, ויש מחליף התי"ו בשי"ן ואמר כי כן ברותים, ולפי דעתי לא יתחלפו רק אותיות הנוס וסמ"ך בשי"ן, ויש מהפכים אותו מן חתור נא בקיר ודרה.

הדרש ידועה: וישמע יהושע, כאשר ביארתי שהיה בתחית החר ולא ידע מעשה העגל: ברעה, כמו למה תריעו רע מגז' תרועה, והה"א תחת וי"ו, כמו בתוך אהלה: ויאמר אין קול, אלה דברי משה, והעד ויהי כאשר קרב אל המחנה, ואמר הגאון כי הם דברי יהושע: קול ענות, כמו נגינות, וכן כרם חמר ענו לה: וירא את העגל, ומחולות סביבו.

ויש אומר כי נסתלק המכתב מהלוחות על פן שברם, ויש אומ' שהשם צונה לשברם, והקרוב אלי מה שהוא כתוב כי קנא לה' ובחרון אפו שברם, וכבר אמרתי לה בתחלת הפרשה משל בעל נעורים, ולוחות הברית הם השטר, וקרע שטר העדות: כי ברע הוא, יש אומר כי הבי"ת נוסף כבי"ת והוא באחד או תחסר מלה אחר הוא, כמו דבק או נולד או גדל: וישרף אותו באש, יש דבר שיושם עם הזקב וישרף ולא יהיה זקב לעולם: ויטחן, הטעם שפחת אותו היטב כמו הנטחן: ויזר על פני המים, הוא הנחל היורד מן החר כי כן כתוב.

ויאמר הגאון כי טעם וישק שהתיר לישראל לשמות מהנחל, ולפי דעתי שהטעם השליף עפרו אל הנחל להשקותו את בני ישראל, כי יתכן שיחדשו המים אות בעובדי העגל כאשר המים המרים מזיקי לנטמאה ולא יזיקו לטהורה: ויספר אהרן למשה בדרך קצרה: כי פרוע הוא, מגז' באין חזון יפרע עם, כמו שבוש: לשמחה, להיות שמץ בין האויבים, מגז' ומה שמץ דבר נשמע בו: ויעמד משה בשער המחנה, זה יורה כי היו מערכות לקראת מערכות: מי לה' אלי, מי שהוא לה' יבא אלי או יאסף אלי.

וטעם אלהי ישראל בעבור שאמרו אלה אלהיהם: והרגו איש את אחיו, שיש בו סימן שהוא מעובדי ע"ז או שנודע לכם: וטעם ויאמר משה מלאו, וכבר אמר משה ורבים הראתיך כמהו: מלאו ידכם, פי' שתתו: כי איש בבנו, הטעם אפילו יהא העובד בן או אב.

ודע כי הכתוב אומר כל בני לוי על פן אין פירוש האומר לאביו ולאמו על מעשה העגל וטעם ולתת עליכם היום ברכה הוא בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי והברכה מעלה יתרה, על פן טעה הגאון שאמר כי גם הלויים נתנו כופר נפשם במעשה המשכן, ועוד אפרשנו בפרשת במדבר סיני.

ודע כי השכינה היתה בהר ולא הסתלקה, והעד שאמר ואפן וארד מן החר והחר בן ער באש, על על פן אמר אעלה אל ה': וישב משה, כי משם ירד: ומלת אנא לשון פיוס: וטעם חטא העם הזה חטאת ישראל וטעם מספרך על דעת רבים כדרך משל שהמלה יושב והספרים נקראים ונקתבים, ולפי דעתי שהספר הוא הכתוב באצבע אלהים

ושם מחנה אלהים, והמשפיל יבין: וטעם מחני כמו הרגני נא הרוג, והתשובה כי לא אמרה רק אשר חטא לי.

והגאון אמר כי פירושו שאמית אשר חטא לבדו ולא כל העם: והנה מלאכי ילף ולא אמר המלאך הנודע שהוא השם בקרבנו: וטעם וביום פקדי שיש יום להזכיר בו העונות והוא סוד והנה אמר השם למשה לה נחה את העם ומלאכי ילף לפניה, והטעם כי נשאתי את חטאתם בעבור תפלתה, ועתה נחם אל הארץ, רק אם הארכתי להם אפקוד עונם בסוף, וזה ויגוף ה', שהי' בהם דבר, רק לפי דעתי שזאת המגפה היתה בעם אחר שנסעו מהר סיני ובפרש' אלה פקודי פדמות ראיה על יושר הדברים: לה עלה מזה, שב לבאר טעם לה נחה את העם, וכן אמר ושלחתי לפניך מלאך, ולא הזכיר גוי אחר דרך קצרה: אל ארץ זבת חלב ודבש, שב אל הארץ, וטעם זבת מגזרת זב בשרו, דבר שיצא בלי יגיעה, והטעם כמו יטפו ההרים עסיס, ומפרשים רבים אמרו כי טעם דבש, התמרים: והנה אמר לא אעלה בקרבך, וכל טעם הפרשה אתה התפללת אלי בעד ישראל להביאם אל הארץ, והנה מלאכי ילף שמה להביאם, ואם תרצה לה נחה אותם כי אני לא אעלה בקרבך עתה פן אכלה, כי מסמלתי עליך לא אעלה בקרבך, בעבור שאם עשית פעם שנית מה שעשית אשמידך.

ודקדוק אכלה שבא פתח קטן תחת גדול כמו ויאמר ה', והנה הלמ"ד ראוי להדגש ובא קל להקל על הלשון: וישמע העם, פירושו אחר ששמע העם שאמר השם למשה אתם עם קשה עורף, ורבים כמהו, וכן ניצו שחקים ממעל כאשר פרשתיו בספר תהלות.

ויאמר הגאון כי טעם הורד עדיך שיעשו זה תמיד, ולפי דעתי אין צורך: ויחאבלו, הטעם שפשוטו בגדי התפארת ולבשו בגדי אבל כל ימיהם על מעשה העגל וזה טעם מהר חורב. והגאון אמר כי פי' ואדעה מה אעשה לה אודיעה, ולא אבה הדקדוק להיותו פן, רק הוא כמשמעו פאדם שיאמר לעבדו שחטא לו אחר שאראה שנחמת על חטאה אז אדע מה אעשה לה, והנה אפרש לה ידעתיך בשם: ומשה יקח את האהל, יתכן שלקחו בדתו מן הקר והוציאו מן המחנה בעבור מעשה העגל, ואחר פן ספר הכתוב והיה כצאת משה אל האהל אחר שירד עם הלוחות השניות ויש' אומ' כי כן עשה אחר שהסיעם מים סוף, ונכתבה הפרשה במקום הזה בעבור והנחותי לה כאשר אפרש: ופי' פנים אל פנים בפסוק הראני נא את כבודך.

ומלת ראה אתה אומר אלי כדברי בן אדם: את אשר תשלח עמי, מי הוא המלאך כי איננו מיכאל שאמר עליו כי שמי בקרבנו: ואתה אמרת, כאשר הנה בהר אמר לו פן ואם איננו מפנרש: והנה אמר ואתה אמרת ידעתיך, ואני אפייסך שאדעה, ואתה אמרת כי מצאת חן בעיני, ופיוס למען אמצא חן בעיניך.

ועתה שים לבך לדעתי ודע כי צבאות מעלה ומטה באמונת מחשבת השם, וכנגד המחשבות הצורות החקוקו' גם כנגד הצורות הפללים, והיודע מתאחד עם הידוע, על פן אמרו בדעת עליון שהוא יודע וידוע, ודעת הנבראים איננה פן, כי אין היודע הוא הידוע בעבור העצם, והנה טעם ידעתיך בשם שמעלת משה דבקה עם הפל, על פן חדש השם על ידו בעולם אותות מופתים: וטעם הודיעני נא את דרכיך כי יוצר בראשית אין פח

בנבְרָא לְדַעְתּוֹ כִּי אִם בְּדַרְכָּיו, וּמִי שֶׁיִּדַע דְּרָכָיו יִדְעֵנוּ, כִּי אִזּוֹ יִהְיֶה כְּמוֹ צוּרָה, וְעַל כֵּן אָמַר הוֹדִיעֵנִי וְאַחַר כֵּן וְאִדְעָהּ.

וְטַעַם וּרְאָה כִּי עִמָּךְ הִגִּי הַזֶּה, זוֹהִי תַפְלִתּוֹ בְּעַדְם: וְטַעַם פְּנֵי יְלֹכוּ, כְּבוֹדֵי יְלֹךְ עִמָּךְ. וְהַנְּחֻמֵי לָהּ, וְלֹא לָהֶם, וְהַשִּׁיב מִשָּׁה אִם אֵין פְּנִיָה הוֹלְכִים עִם יִשְׂרָאֵל, אֵל תַּעֲלֵנוּ בְּלִשׁוֹן רַבִּים, וְהַפְּסוּק הִבָּא אַחֲרָיו לְעַד אֲנִי וְעִמָּךְ, וְהַשֵּׁם הַשִּׁיב גַּם אֶת הַדְּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דְּבַרְתָּ אֲעֲשֶׂה, עַל כֵּן אָמַר מִשָּׁה יְלֹךְ נָא ה' בְּקִרְבֵנוּ.

וְטַעַם כָּל הַפְּרָשָׁה כִּי הַשֵּׁם אָמַר לְמִשָּׁה לְקוֹדֵם מַעֲשֵׂה הָעֶגְל וְעָשׂוּ לִי מִקִּדָּשׁ וְשִׁכְנָתִי בְּתוֹכְכֶם, וְכֹאשֶׁר עָשׂוּ הָעֶגְל אָמַר לֹא אֲעֲלֶה בְּקִרְבָּךְ וְהִנֵּה לֹא יַעֲשֶׂה הַמִּקְדָּשׁ, וְכֹאשֶׁר הִתְחַנֵּן מִשָּׁה אֵל הַשֵּׁם אָמַר לוֹ שֶׁהִשְׁכִּינָה תִהְיֶה עַל הָאֵהָל וְשֶׁהוּא אֵהָל מִשָּׁה, וּפְיִיס שְׁנִית עַל יִשְׂרָאֵל, אִזּוֹ אָמַר לוֹ שֶׁהוּא יִשְׁכֹּן בְּקִרְבֵי יִשְׂרָאֵל.

וְדַע כִּי לְעוֹלָם מַחֲנֶה שִׁכְיָנָהּ בְּתוֹךְ הַמַּחֲנוֹת הֵיטָה בְּנִסְוֵעַ הָאָרֶץ וּבְנִחָה, רַק שְׁלֹשָׁה יָמִים כְּאֲשֶׁר אָפְרַשׁ, וְהִנֵּה יַעֲשֶׂה הַמִּשְׁכָּן: פְּנֵי יְלֹכוּ, יֵשׁ אוֹמְרִים יָסוּר קֶצְפִי, כְּמוֹ וּפְנִיָה לֹא הָיוּ לָהּ עוֹד, וְאַחֲרֵים אוֹ' שֶׁר הַפְּנִים וְעוֹדוֹתָם וּמִלֵּאָה פְּנָיו, וּלְכִי דַעְתִּי שֶׁפִּירוּשׁוֹ אֲנִי בְּעֲצָמִי, כְּמוֹ וּפְנִיָה הוֹלְכִים בְּקִרְבֵי.

וַיֹּאמֶר הַגָּאוֹן כִּי טַעַם הַפְּרָשָׁה שֶׁאָמַר לוֹ לֹא אֲעֲלֶה בְּקִרְבָּךְ בְּמָקוֹם הַזֶּה רַק אַחַר שֶׁתִּסְעוּ מִהֵנָּה וְתַחֲנוּ אִזּוֹ אֲעֲלֶה בְּקִרְבָּךְ, עַל כֵּן אָמַר מִשָּׁה אֵל תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה, כִּי בִקֵּשׁ לְסִלּוֹחַ עוֹן יִשְׂרָאֵל בְּמָקוֹם שֶׁעָשׂוּהוּ שָׁם, וְהַנְּכוֹן מֵהַשְׁפִּירֶשֶׁתִי לָהּ, כִּי אֵין מָקוֹם נִבְחַר בְּמִדְבָר כְּהַר סִינִי שֶׁהָיוּ נִגְדוּ.

וְאָמַר כִּי טַעַם וְנִפְלִינוּ בְּעִבּוּר כִּי כָל עַם וְעַם יֵשׁ לוֹ שֶׁר כְּשֶׁר מַלְכוּת פָּרַס, עַל כֵּן בִּקֵּשׁ מִשָּׁה שְׁלֹא יִהְיֶה לְיִשְׂרָאֵל שֶׁר, וְהִנֵּה שְׁכַח כִּי אִם מִיכָאֵל שִׁרְכֶם, אֲנִי שֶׁר צָבָא ה', רַק טַעַם וְנִפְלִינוּ בְּשִׁכְיָנָה שֶׁהִיא עַל הַפְּרוּבִים וְיִשְׂרָאֵל נוֹסְעִים וְחוֹנִים עַל פִּי הַשֵּׁם וְלֹא עָשָׂה כֵן לְכָל גּוֹי: וְטַעַם כִּי מְצֵאתָ חֵן, כָּל אֲשֶׁר דְּבַרְתָּ אֲעֲשֶׂה רַק בְּשִׁבְלֶךָ לְבַדְּךָ, וְטַעַם בְּשֵׁם דַּעַת הַחֵלֶק מִדְּרָךְ הַכָּל וַיֹּאמֶר הַגָּאוֹן כִּי יִדְעִיתִךְ עֲשִׂיתִי לָךְ מַעֲלָה גְדוֹלָה בְּלֹא רְאִיָה: וַיֹּאמֶר הַרְאֵנִי נָא אֶת כְּבוֹדְךָ, פִּירוּשׁ כְּמוֹ עֲצָמָךְ, וְכֵן וְהִנֵּה בְּעִבּוּר כְּבוֹדִי, וְהַעֲדֵ שֶׁאָמַר עַד עַבְרִי, וְאָמַר וַיַּעֲבֹר ה' עַל פְּנָיו.

וַיֹּאמֶר הַגָּאוֹן כִּי כְבוֹדְךָ הוּא אוֹר בְּרָאוּ הַשֵּׁם לְעַתּוֹ, וּפִירוּשׁ עַד עַבְרִי עַד עִבּוּר כְּבוֹדִי, וְטַעַם וְרִאִיתָ אֶת אַחֲרֵי הָאֲחֵרוֹן מִהָאוֹר כְּמוֹ אַחֲרֵיתוֹ כִּי רִאִשִׁיתוֹ לֹא יוֹכֵל לְרִאוֹתוֹ, וּלְכִי דַעְתִּי שֶׁהַכְּתוּב דְּבַר כְּמִנְהַגוֹ, כִּי יִדְעֵנוּ דַּעַת בְּרוּרָה כִּי אֵין הַשֵּׁם גּוּף, וְאַחַר שֶׁאֵינְנוּ גּוּף לֹא יִתְכַן שִׁירָאָה בְּעֵין כִּי הָעֵין אֵינְנָה רוֹאָה כִּי אִם הַמְּקָרִים שֶׁהֵם בְּגוּף, עַל כֵּן אָמַרְתִּי שֶׁמִּלַּת הַרְאֵנִי אֵינְנָה בְּמִרְאֵית הָעֵין, גַּם וְדַבַּר ה' אֵל מִשָּׁה אֵינְנוּ בְּפֶה רַק הוּא הַדְּבָר הָאֲמַתִּי כִּי דְבוּר הַפֶּה דְמִיּוֹן הוּא, וְטַעַם כְּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֵל רַעְהוּ שְׁלֹא הִנֵּה עַל יַד שְׁלִיחַ שֶׁהוּא מִלֵּאָה, וְנִה דְבוּר עִם יוֹצֵר בְּרִאשִׁית יְדַבֵּר לֹא עִם מִלֵּאָה, וְהַטַּעַם לְהִתְאַחַד בְּצוּרוֹת שֶׁאֵין עֲצָם לָהֶם כִּי הֵם הַסְּלָם לְעֵלוֹת אֵל הַנְּשָׁגֵב, וְנִה לֹא יִתְכַן לְחֵי בְּעִבּוּר הַגּוּף, עַל כֵּן כִּי לֹא יִרְאֵנִי הָאָדָם וְחֵי.

וְטַעַם עַל הַצּוּר הוּא הַגְּבוּהָ, וְטַעַם בְּנִקְרַת הַצּוּר בְּצִלוֹ וְטַעַם וְשִׁכְתִּי כְּפִי, כְּעַב שֶׁתְּכַסֶּה אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ וְלֹא תִרְאֵנִי אוֹתָהּ הָעֵינִים, וְהַנְּמָשֵׁל בּוֹ כִּי הַמְּתַאַחַד לֹא יִרְגִישׁ, וּבְאֹתָהּ הֵעֵת

יסור פח הנשמה מעל הגוף, וקרוב מזה הטעם וגם איש אל ירא בכל הקר גם הצאן והבקר אל ירעו, וזה היום הנה למשה ביום מעמד הר סיני לישראל, גם קרן בו עור, ועל דעת הקדמונים שהיה ביום הכפורים, ודעתי תדענה במשנה תורה, כי אמרו ששליש פעמים עמד בקר ארבעים יום, וכשאתה חושב כי עלה בשבעה בסיון וירד שתי פעמים, האחת בדבר העגל והשנית להתפלל והשלישית לפסול האבנים.

ודע כי כל גוף הוא מורכב יש לו פנים ואחור, והנה השמש שאין בנבראים גוף נכבד וגדול ממנו אין לו פנים ואחור, אף כי הכפודים ואף כי יוצר בראשית, לכן כל כבוד דבק בשם, והוא לבדו אין לו ראשית ואחרית והדבק בו אין לו אחרית מפאת השם ויש לו ראשית מפאת כבוד אחר, גם אין לו אחרית כנגד הכבוד האחר ויש לו ראשית בעבור הדבקו בשם: וטעם אעביר כל טובי הם הפנים: וקראתי בשם, נפסק, גם ויקרא בשם ה', והטעם כי השם קרא השם בשם.

וטעם וסנתי אף על פי שאומר לה כי אני חנון ורחום לא אחון רק אשר ארצה שאחון, כאשר גזרתי בתקומתי: בנקרת הצור, מקום מנוקד בצור והוא הר סיני, וכן כתוב הנני עומד לפניך שם על הצור בחורב: וטעם כפי כמו עב: פסל לה שני לחנות אבנים פראשונים, במין ובמדה.

ויאמר הגאון כי השניים נכבדים מהראשונים בשבעה דרכים, האחד שתקן להם ארון ושם שם הלוחות, והשני כי בשניים כתוב למען ייטב לה שהוא טוב העולם הבא, והשלישי כי יש עליהם שלש בריתות, והם הנה אנכי פורת ברית, פרתי אתה ברית, וכתוב על הלחות את דברי הברית, והרביעי כי בם חלק מהשמים והארץ כגוף בן אדם כמו העדותי בכם היום, והחמישי שהראשונים הורידם ביום חול, והששי כי בעבורם קרן עור פניו, והשביעי שקבלום ישראל כי התאבלו על הראשונות, ואין צורך להשיב על דברי זה הגאון, כי ראיתם הם כדברי חלום לא מעלים ולא מורידים רק יצא עתקמפיו, והאומר פן חייב שילקה, כי ידוע כי מכתב האחרונים כמכתב הראשונים מכתב אלהים הוא, והנה הם כמכתב שנים מהראשונים, ועל דעתי בראם השם, והשניים פסלם משה מאבן נבראת, והנה מעשה משה נכבד ממעשה אלהים, ולפי דעתי שבראשונים נכתבו עשרת הדברים כאשר הם כתובים בפרשת וישמע, ובשניים כאשר הם כתובים בפרשת ואתחנן ושם אפרש: ויעל אל הר סיני, עד הראש כי כן צונו: ויתיצב עמו שמושה הנה נצב כי כן צונו ונצבת לי שם: ואיש לא יעלה עמך, בעבור שעלה אהרן אל צד הקר ביום מעמד הר סיני כי כן כתוב ועלית אתה: וגם איש אל ירא, כטעם השמרו לכם: ויקח בידו שני לחות אבנים, ולא אמר הלחות כי כן דברי צחות בלשון הקדש, על כן תמצא בפסוק אחד בני ישראל חמש פעמים בפר' בהעלותך.

ויש אומ' כי ה' ה' הראשון הוא דבק עם ויקרא, וכן פירשו הגאון, על כן שם הפסק ואמר כי כן ה' צדקנו, כי הקורא הוא השם, וכאשר ספר שלש עשרה מדות סתר דבריו בעבור שאמר שהמדה הראשונה שהוא אדון, והשנית השם פעם אחרת להורות שהוא ראשון והוא אחרון, והשלישית גם הרביעית שהוא רחום, והחמישית שהוא חנון, והששית ארד אפים והשביעית רב חסד, והשמינית ואמת כי רב מושף עצמו ואחר עמו כאלו אמר רב אמת, והתשיעית נוצר חסד לאלפים, והעשירית נושא עון, ועשתי עשרה נושא

פֶּשַׁע, וְשִׁתִּים עֲשָׂרָה נוֹשָׂא חֲטָאָה, וְשָׁלֵשׁ עֲשָׂרָה וְנִקְהָ, וְלֹא אָמַר כָּלוּם, כִּי הַשֵּׁם הַנִּכְתָּב אֵינּוּ אָדוֹן פְּאֲשֵׁר אָמַר, כִּי טַעְמוֹ כְּעִינֵי עֲבָדִים, וְעוֹד לְשִׁבְיָא בְּמִסְפַּר שֵׁם הַעֲצָם וְהוּא הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא וְאֵינּוּ מְדָה, וְעוֹד כִּי מֵלֵת וְנִקְהָ הוּא שֵׁם הַפְּעוּל וְהוּא דְבַק עִם לֹא יִנְקָה.

וְאָמְרוּ אַחֲרֵים כִּי אַרְבֵּי אַפִּים שְׁנַיִם לְרַעִים וּלְטוֹבִים, גַּם אֱלֹה דְבָרֵי רוּחַ, כִּי לֹא תִרְבֵּה הַמְּדָה כְּנֶגֶד הַפְּעוּלִים, וְאִם כֵּן רַחוּם עַד אֵין מִסְפָּר אֶצְלֵינוּ, כִּי הַכְּתוּב אָמַר וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו וְאַחֲרֵים אָמְרוּ שְׁמֵלֵת נוֹצֵר חֲסֵד לְאֱלֹפִים מְדוּת שְׁנַיִם, לְשׁוֹרֵשׁ וּלְבָנוֹ אַחֲרָיו.

וְאֵי אֹמַר לָהּ בְּדֶרֶךְ קִצְרָה, אִם הִיא קְבֵלָה שֶׁהֵם שָׁלֵשׁ עֲשָׂרָה מְדוּת שֶׁהֵאֲחַת הַשֵּׁם, וּכְבָר פִּירְשֵׁתִי לְהִשְׁהוּא סְמוּךְ אֶל צְבָאוֹת, כִּי פַעַם הוּא שֵׁם עֲצָם וּפַעַם הוּא שֵׁם מְדָה וְכֵן וַיִּזְכֹּר יָמֵי עוֹלָם מִשָּׁה עֲמוֹ, וְהַשְּׁנִית וְהַשְּׁלִישִׁית רַחוּם, וְהַרְבִּיעִית חֲנוּן, וְהַחֲמִישִׁית אַרְבֵּי אַפִּים, וְהַשְּׁשִׁית וְרַב חֲסֵד, וְהַשְּׁבִיעִית וְאֶמֶת, וְהַשְּׁמִינִית נוֹצֵר חֲסֵד לְאֱלֹפִים, וְהַתְּשִׁיעִית גַּם הַעֲשִׂירִית גַּם הֵאֲחַת עֲשָׂרָה נוֹשָׂא עוֹן וְפֶשַׁע וְחֲטָאָה, וְהַשְּׁתִּים עֲשָׂרָה נִקְהָ לֹא יִנְקָה, וְהַשְּׁלִישִׁית עֲשָׂרָה פּוֹקֵד עוֹן אֲבוֹת, וּלְפִי דַעְתִּי שֶׁהִיא דְרָךְ סְבָרָא, כִּי הִנֵּה מִשָּׁה לֹא הִזְכִּיר בְּתַפְלִתּוֹ רַק הַשֵּׁשׁ, עַל כֵּן יִטְעוּ כָּל הָאוֹמְרִים שֶׁחַל עָנּוּ פְּנִיָּה מִקְדָּם, וּלְפִי דַעְתִּי שֶׁהַשֵּׁם שְׁנֵי פְעָמִים כְּקוֹרָא, לְהוֹדִיעַ מִשָּׁה אִיךָ יִקְרָא בְּעַת הַצְּנוּרָה כְּטַעַם אֲבָרְהָם אֲבָרְהָם יַעֲקֹב יַעֲקֹב, גַּם שֵׁם פְּסָקִין.

וְטַעַם אֵל בְּעַבּוֹר רַחוּם כִּי יֵשׁ מְרַחֵם וְאֵין יְכוֹלֵת לוֹ, וְאֵל מַגְזֵרֵת כְּגֹבֵר אֵין אֵיל, וְרַחוּם לוֹלֵי אוֹת הַגְּרוֹן הִיָּה דְגוּשׁ כִּי כָּל הַנְּמַצָּא הוּא מִהַבְּנִין הַכְּבֵד חוּץ מִמֵּלֵת אֲרַחְמָה שְׁפִירוּשָׁה אֲבִקֵּשׁ מִמֶּה רַחֲמִים, וְזֹאת מְדַת רַחֲמִים הִיא יוֹצֵאָה, וְכֵן חֲנוּן, וּבְעֵין הַחֲמֵלָה, וְהַחֲנִינָה בְּאֵזֶן כְּטַעַם וְשִׁמְעָתִי כִּי חֲנוּן אֵינִי, וְהִנֵּה הַטַּעַם שֶׁהוּא רַחוּם בְּנִסְתָּרוֹת מִבְּנֵי אָדָם, וְחֲנוּן לְשִׁמּוֹעַ צַעֲקַת הַחֲמֵס: אַרְבֵּי אַפִּים, בְּעַבּוֹר הַרְאוֹת הַקִּצְרָף בְּנִחְרִים אָמַר הַכְּתוּב חָרָה אַפִּי בָּהּ, וְעַל דְּרָךְ מִשְׁלֵם מִי שֶׁיְהִי נִחְרִיו אֲרוֹכִים לֹא יִקְצוּרָה מִהֶרָה, וְזֶה טַעַם אַרְבֵּי אַפִּים, וְזֶה הַפֶּה קִצֵּר אַפִּים יַעֲשֶׂה אֲנִלֵּת: וְרַב חֲסֵד, יֵשׁ רַב כְּמוֹ גְדוֹל, עַל כֵּן רַב בֵּיתוֹ, קִרְיַת מְלֶכֶךְ רַב, וְכֵן זֶה, וְהַעֲדַ שְׁאֲמַר מִשָּׁה כְּגוֹדֵל חֲסִדָּה, וְכֵן דּוֹד אָמַר וַיְגַדֵּל חֲסֵד, וְהַטַּעַם שֶׁהוּא גְדוֹל מִפְּאַת חֲסֵד שֶׁיַּעֲשֶׂה בְּלִי חַיּוֹב, גַּם וְאֶמֶת לְקַיִם הַחֲסֵד: נוֹצֵר חֲסֵד, וְיָמֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה חֲסֵד יִצְוֹר חֲסֵדוֹ וְלֹא יִשְׁנֶה לְדוֹרוֹת רַק לְאוֹהֲבָיו כִּי כֵן כְּתוּב, וְנִשְׁיֵאת הָעוֹן שֶׁיִּשְׁאַנּוּ מִהַחוּטָא וְהַטַּעַם יִסְרִינוּ, כִּי אֵין הָעוֹן עֲצָם עַד שֶׁיִּנְשָׂא רַק הוּא מִקְרָה, וְעוֹן כָּל שְׁנַעֲשֶׂה בְּזוֹן, וּפֶשַׁע גְדוֹל מִמֶּנּוּ כִּי הוּא כִּינּוּצָא מִתַּחַת הַרְשׁוּת, וְחֲטָאָה שֵׁם כָּלֵל וְרוּבָה שֶׁגָּגָה כְּמוֹ וְלֹא יִחְטִיא, וְאֱלֹה הַמְּדוּת כְּנֶגֶד הַשְּׁנַיִם: וְנִקְהָ לֹא יִנְקָה, לְאֲשֵׁר אֵינָם שָׁבִים, עַל כֵּן פְּסָקוֹ הַקְּדוּמִים בְּמֵלֵת וְנִקְהָ כִּי מְזִה לְמָדוֹ שְׁמִנְקָה לְשָׁבִים, וּלְפִי דַעְתִּי שֶׁהוּא דְבַק, וְהַטַּעַם אַע"פ שֶׁיִּשְׁאַ הָעוֹן לֹא יִנְקָה בְּסוּף וְאִם מֵת הַחוּטָא וְלֹא הַעֲנִישׁוֹ לְשֵׁלֵם גְּמוּלוֹ בְּרֵאשׁוֹ וְהִיָּה בְּנוֹ כְּמָהוּ יִפְקֹד עוֹן הָאֵב עַל הַבֵּן, וּכְבָר פִּירְשֵׁתִי בְּפִרְשֵׁת נִישְׁמַע, גַּם זֹאת מְדַת רַחֲמִים שֶׁיִּאֲרִיף לְאֵב עַד בָּא הַבֵּן וְאִם הַבֵּן טוֹב לֹא יִפְקֹד עוֹן הָאֵב עָלָיו, אִם כֵּן מֵה טַעַם וְנִקְהָ לֹא יִנְקָה, יֵשׁ לְהַשִּׁיב כִּי עַל הָרוֹב דְּבַר הַכְּתוּב, כְּמוֹ יִרְאֵת ה' תוֹסִיף יָמִים וְשָׁנוֹת רְשָׁעִים תִּקְצָרְנָה, וְהַפֶּה הַדְּבָר יֵשׁ צְדִיק אֲוֹבֵד בְּצַדְקוֹ, עַל כֵּן כְּתוּב מֵלֵת יֵשׁ, כִּי הוּא הַמְּעַט, וְכֵן יֵשׁ מִפְּזֵר וְנוֹסֵף עוֹד, וְיֵשׁ אֲשֵׁר יִהְיֶה הָעוֹן, כִּי הַמְּנַהֵג שֶׁיַּעֲמֵד שְׁנַיִם: וַיִּקְדַּ אֲרַצָּה, וּכְבָר הַשְּׁתַחֲוּה: יִלְךָ נָא ה' בְּקִרְבָּנוּ, כְּטַעַם אֵינִי לְפָנֶיךָ אֱלֹהֵי: כִּי עִם קִשָּׁה עוֹרְףָה הוּא, אַעפ"י שֶׁעִם קִשָּׁה עוֹרְףָה הוּא:

וסלחת לעוננו, הכניס משה עצמו עם ישראל כי הוא שלוחם, אם פירושו על מעשה העגל, והנכון בעיני שהוא לעתיד, ולא הזכיר פשעינו בעבור כבודו: ונחלתנו, תשימנו נחלה לה כמו והם עמה ונחלתה.

ויש אומרים שהוא פועל יוצא לשני פעולים, כאלו אמר ונחלתנו את הארץ, וכמהו אשר נחלו לכם את הארץ: ויאמר, השם: הנה אנכי פורת ברית, עמה ועם כל ישראל, רק עמה לבדה אעשה נפלאות אשר לא נבראו בכל הארץ אשר יצאתם משם, רמז לאנתות שהיו במצרים, ולא בכל הגוים וזהו כי קרן עור פניו: שמר לה את אשר אנכי מצוה היום, עם משה ידבר שישמור אלה התנאים ויכתבם בספר וישמיעם כל ישראל, וכן שמרו עדותיו שהי' אומר להם השם ולא יוסיפו עליו ולא יגרעו ממנו רק ישמרהו לאמרו כן לישראל, על פן אמרתי כי על משה ואהרן ידבר ואין שמואל עמהם כמו וילדו באבימלך, ותחלת התנאים הנני גורש מפניה, ויאמר הגאון כי תחסר מלת וגרשתמו כי איה יצוה על ישראל והדבר תלוי בשם, ואין לנו צורך, רק טעמו אני אגרש אותם מעט מעט, ובין כה ובין כה אל תכרות אתה להם ברית.

ומלת גורש מהבנין הקל והוא יוצא כמו הכבד: אשריו, עצים הם: אל קנא, כפר פירשתי, ואחר פן באר טעם פן תכרות ברית: וטעם והזנו את בניי בעבור רוב התאוה למשגל: אלהי מסכה, והטעם שאסר כל עץ גם כמעשה העגל: וטעם את חג המצות, בעבור היותו שרש להזכיר כי השם הוציאנו ממצרים ואין ראוי לעבוד אלוה אחר: כל פטר רחם לי, זכר ליציאת מצרים כי בעבור מפת בכורות יצאנו ממצרים: מלת מקנה לזכר, רק במקום הזה הוא נקבה, וכן עם ויבית ומקום, ורבים כמוהם: ופיל תזפר, ילקחו הזכרים להוציא כל הנקבות: ופטר חמור מפורש: וטעם לא יראו פני ריכם, זכר ליציאת מצרים כי הוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו פושל, ואחר פן הזכיר כל הפרשה הפתובה בפרשת ואלה המשפטים, וכבר הודעתיה למה נזכרה זאת הפרשה: וטעם בקריש ובקציר אפילו הקריש והקציר שבו חיי האדם תלויים, כי תכן להיות הארץ גשומה ואם לא תזרע ביום שבת תיבש, והקציר אם לא יאסף ישחת.

ויאמר הגאון כי כן ושאלה אשה משפנתה, שהתיר השם אפילו אשה משפנתה, וכן פסחים בזו: ושכרם שיכרית גוים וירחיב גבולם, ונקרי לא יעבר בארצם בבא הזכרים ליראות את פני ה' וטעם תחמוד כמו יגזול ויקח: כתב לה את הדברים האלה, כאשר פרשתי בפסוק שמר לה: ויכתוב על הלחות, השם כתב, כי כן כתוב וכתבתי על הלחות, גם פן מפורש במשנה תורה: וטעם דברי הברית שהם קלל לכל המצות.

ויש אומרים כי בלחות הראשונים נכתבו מה שאמר השם, ובשניים שאמר משה על פי השם. ואחרים אמרו כי בלוח אחד דברי השם נחלקים ובלוח השני דברי משה.

ויש אומרים כי הכתוב בלוח האחד פן בשני, רק בעבר האחד זכור ובשני שמור. ואחרים אמרו כי בעבר אחד דבור אנכי ובעבר השני כנגדו לא תרצח, והטעם כי בצלם אלהים, וע"ז כנגד לא תנאף, והעדויות בבנות מדין, גם לא תגנוב כנגד לא תשא, והעד ובא אל בית הגנוב ואל בית הנשבע, ודבור לא תענה כנגד זכור, כי העושה מלאכה בשבת מעיד עדות שקר שלא שבת בו השם, ולא תחמוד כנגד כבד, ואנכי לא ידעתי, כי לא פורש אורה הלחות ולא רחבם כי יש עליהם מחלוקת, ואלו היה גם זה מפורש לא נדע המכתב

אם דק אם עב, ואף כי שהוא מכתב אלהים, והנה דבור לא יהיה לה גם זכור ארנפים מאד, ושלשה זה אחר זה קטנים, רק הישר בעיני שהיו שני הלחות כתובים מזה ומזה מתחלת אנכי עד לרעה, רק הדברים שדבר השם הכתובים בפ' וישמע הם כתובים, ובפ' ואתחנן אפרש מלת שמור וסבריה, ויתכן שכתב בעבר האחד כל הדברים, וכמוהם בעבר השני, ושניהם הכתובים בפ' וישמע, וזה פירוש מזה ומזה כי הם שונים: כי קרן עור פניו, פטעם זוהר, וכן קרנים מידו לו: וטעם ויראו ששבו לאחור וקעד וישבו אליו: ויצום את כל אשר דבר ה', הם התנאים מן הנני גורש מפני, כי יתכן שלא אמר להם הפרשה הפתובה באלה המשפטים בעבור התעסקו בדבר העגל: מסנה, פירושו ידוע מהטעם, וקרוב ממנו וקדם ענבים סוטה.

ואל תתמה על הראות וי"ו מסנה, כי כן ויבחר אותם בתוך, ודעת רבים ששם המסנה בעבור שהוא שופט ישראל ומרוב הפחד מזוהר פניו שמה ישפח אדם טענתו, וכבאו אל קדש הקדשים יסיר אותו כי אין צורך למסנה, ויצא ופניו מגולות עד שישלים דבור השם וכל אשר צנהו לאמר לישראל.

ולפי דעתי שאין הדבר כן, רק דבר השם עמו וקרן עור פניו בדברו אתו, ואם בתחלה פחדו רואיו הנה כאשר קראם נגשו אליו כל ישראל וסר הפחד, וקרינת עור הפנים הנה מתחדש בפני משה מזוהר כבוד הכבוד בדברו אתו, על כן הנה מסיר המסנה מעל פניו בבואו אל אהל מועד לקבל האור, והנה יוצא ומדבר עם ישראל את אשר יצווה, והיו רואים קרינת עור פניו להיות לעד נאמן שהשם דבר עמו, והנה עומד עור פניו עד שישלים לדבר, ושם המסנה על פניו שלא יפול מעיני חסרי דעת בעבור סוד האור ושוב פניו פקדמותם, ואם תסתכל היטב בפרשה תראה כן, ואל יטעון טוען בעבור שמצאנו לא פהתה עינו כי אין העדרת פיהות עין ונוס לח קרינות פנים.

ודע כי לא מצאנו לנביאים מופת גדול מזה, כי כל פלא שיחדש השם להצדיק נביאיו היו באחרים שהוא חוץ ממנו, גם האות הנה פעם אחת, וזה האות פעמים לא ידענום: תם ויקהל משה, עתה דבר לישראל מעשה המשפן אחר שירד עם הלחות השניות, וטעם ויקהל כי כל הקהל חייבים לתת כופרנפשם לעבודת המשפן.

ויאמר הגאון כי אלה הדברים על מצות שבת שהיא שקולה כנגד כל המצות בעבור אבות מלאכות: וטעם לא תבערו בעבור שהפגנים ידליקו האש ויערכו הנר בשבת, כי כבר אסר מעשה מאכל, והנכון בעיני שאלה הדברים הם דברי מעשה המשפן וכליו על כן אמר לעשות אותם, ואחר ששבת ימים אחר כן, והטעם שהשם צוה שתעשו המשפן רק ששבת ימים בשבוע תעשוה, וכל העושה בו מלאכה אע"פ שהיא מלאכת השם יומת, כי כבר אסר להם בדברי הברית לעשות מלאכה בשבת, ופה פירש עונש זה הלאו, כי הלאוין אינם בעונש שונים, כי אין עונש מקלל חרש פרוצח: וטעם לא תבערו בעבור שאמר בפסח כל מלאכה לא יעשה בהם אף אשר יאכל לכל נפש אסר לעשות מאכל הנפש בשבת, כי לא יעשה מאכל כי אם בהדלקת האש.

והשם יכפיל שכר הגאון שהשיב תשובות גמורות על הצדוקים האוסרים נר בשבת ופעם אחת התחבר עמי אחד מהם, ואמרתי לו שנגעזב דברי הקבלה ונרדוף אחרי הכתוב לבדו, אז שמח, ואשאלהו לאמר מי אסר להדליק הנר בלילי השבת ואחר שקוע השמש, אז

עָנָה וְאָמַר לֹא תִבְעֲרוּ אֵשׁ, גַּם אֲנִי עֲנִיתִי כִּי הַפְּתוּב לֹא הִזְכִּיר כִּי אִם הַיּוֹם, וְכֵן וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יְמוּל בְּשַׁר עַרְלָתוֹ לֹא נִמּוּל בְּלִילָה, אִזְ עָנָה וַיְהִי עָרֵב וַיְהִי בֶקֶר יוֹם אֶחָד שְׁנֵינֵהֶם נִקְרְאוּ יוֹם וְהָעָרֵב קוֹדֵם הַבֶּקֶר, גַּם אֲנִי הִשְׁבִּיבֹתִי כִּי זֶה לֹא יִתְכַּן כִּי הַפְּתוּב אֹמֵר וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאוֹר יוֹם, וַאֲיֵךְ יִסְתַּוֵּר דְּבָרָיו לִקְרֹא הָאוֹר וְהַחֹשֶׁךְ יוֹם, וּכְבָר פִּירְשֵׁתִיו, וְכַתּוּב לִילָה וַיּוֹם וְלִילָה, שְׁלֹשֶׁת יָמִים לִילָה וַיּוֹם, שְׁלֹשָׁה יָמִים וְשְׁלֹשָׁה לַיְלוֹת, אִזְ הַשִּׁיב מְעָרֵב עַד עָרֵב תִּשְׁבָּתוֹ שִׁבְתְּכֶם, גַּם אֲנִי עֲנִיתִי כִּי זֶה הַפְּתוּב הוּא עַל יוֹם הַכַּפּוּרִים לְבַדּוֹ, וְהִרְאָהָ שְׁאֵמַר שִׁבְתְּכֶם לְשׁוֹן יָחִיד וְלֹא אָמַר שִׁבְתוֹתֵיכֶם כְּמוֹ אֵת שִׁבְתוֹתֵי תִשְׁמְרוּ, וְעוֹד כִּי הַשְּׁבֵת לֹא תִקְרָא שִׁבְתְּכֶם כִּי אִם שְׁבֵת הַשֵּׁם כְּמוֹ אֵךְ אֵת שִׁבְתוֹתֵי, רַק יוֹם הַכַּפּוּרִים נִקְרָא כֵּן שְׁבֵת שִׁבְתוֹן הוּא לָכֶם וְלֹא מְצִאנוּ שְׁאֵמַר בּוֹ שְׁבֵת לֵה', וְלֹא אֶאְרִיךְ, וּפְסוּק מְעָרֵב עַד עָרֵב לֹא נֶאֱמַר כִּי אִם בַּיּוֹם הַכַּפּוּרִים, וְכֵן כְּתוּב בְּתַשְׁעָה לַחֲדָשׁ בְּעָרֵב, וְהִגֵּה הַיּוֹם קוֹרָא הַלִּילָה, וְכֵן שְׁנַיִם לַיּוֹם עוֹלָה תָּמִיד, אֵת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַּבֶּקֶר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשְּׁנִי תַעֲשֶׂה בֵּין הָעֲרֵבִים, שֶׁהוּא עָרֵב כְּבֹא הַשְּׁמֶשׁ, כְּאֲשֶׁר הוּא כְּתוּב בְּפֶסֶח, אִזְ הַשְּׁתַּבֵּשׁ הַצְּדוּקִי, וְאַחַר יָמִים בָּא אֵלַי לֵאמֹר הִנֵּה כִּי כָּל אֹנְכַל חֲמִיץ מֵיּוֹם הִרְאִישׁוֹן עַד יוֹם הַשְּׁבִיעִי, גַּם אֲשֶׁר תִּזְבַּח בְּעָרֵב בַּיּוֹם הִרְאִישׁוֹן לַבֶּקֶר, אִזְ עֲנִיתִי וְאָמַרְתִּי לוֹ, גַּם בְּפֶסֶח כְּתִיב בְּאַרְבַּעַה עֶשְׂרֵי יוֹם לַחֲדָשׁ בְּעָרֵב תֹּאכְלוּ, וּכְבָר הִזְהִיר עַל הַלִּילָה עַל מִצּוֹת וּמְרוּרִים, וְשָׁב לִהְזַהֵר מִתְחַלֵּת יוֹם הִרְאִישׁוֹן עַד יוֹם הַשְּׁבִיעִי בְּעָרֵב וְהָעֵד שֶׁלֹּא אָמַר בְּשִׁבְתֵּי בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי בְּעָרֵב תִּשְׁבָּתוֹ, רַק אָמַר מִשֶּׁה לַיִּשְׂרָאֵל בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שִׁבְתוֹן שְׁבֵת קִדְשׁ לֵה' מְחַר, וְלֹא אָמַר זֶה הָעָרֵב הַבָּא, גַּם בַּיּוֹם הִרְאִישׁוֹן לַבֶּקֶר אֵינְנָה רְאִיָּה, כִּי פִּירוּשׁוֹ הוּא הַבְּשָׂר שֶׁתִּזְבַּח בְּעָרֵב לֹא יִלִּין מִמֶּנּוּ לַבֶּקֶר בַּיּוֹם הִרְאִישׁוֹן, וְהַטַּעַם שֶׁלֹּא יִשְׁאַר מִמֶּנּוּ עַד בֶּקֶר יוֹם רִאִישׁוֹן, אִזְ הִלֵּךְ בַּחֲמַת רֹחוֹ עַל נַפְשׁוֹ, וְהִגֵּה הוּא שָׁב אַחַר חֲדָשׁ אֵלַי וְהוּא שָׁמַח וְטוֹב לִבּוֹ בְּעֵבּוֹר שְׁמֵצָא הַיּוֹם הַזֶּה יוֹם בְּשׁוֹרָה הוּא, וְשֵׁם כְּתוּב וְחִפְּנוּ עַד אוֹר הַבֶּקֶר, אִזְ עֲנִיתִי כְּאֵלוֹ אֵין יוֹם כִּי אִם זֶה וְהִלֵּא כְּתוּב בַּתּוֹרָה בַּיּוֹם הַכֹּתִי כָּל בְּכוֹר וּבְחֻצֵי הַלִּילָה הִיָּתָה מִכַּת בְּכוֹרִים, רַק פִּירוּשׁ יוֹם עַל שְׁנֵי דְרָכִים, הָאֶחָד בַּיּוֹם וּבְלִילָה, וְהַשְּׁנִי זְמַן וְעַתָּה, כְּמוֹ וְהִגֵּה בַּיּוֹם הַהוּא, וְכֵן אֵתָּה עוֹבֵר הַיּוֹם אֵת הַיָּרְדֵן, וְהַזְכַּרְתִּי אֵלָה הַדְּבָרִים בְּעֵבּוֹר שִׁיּוּכַל הָאֵדָם הַמִּבִּין לַפְּרֹשׁ הַכְּתוּבִים לְטַעְמִים רַבִּים, עַל כֵּן אֲנַחְנוּ צְרִיכִים בְּדַבְּרֵי כָּל הַמִּצְוֹת לְקַבְּלָהּ וּמְסוֹרֶת וְתוֹרָה שְׁבַעַל פֶּה כְּאֲשֶׁר הַחֲלוֹתִי בְּסִפְרֵי הַזֶּה: וַיֹּאמֶר מִשֶּׁה, טַעַמּוֹ אַחַר כֵּן אָמַר מִשֶּׁה כָּל אֲשֶׁר צִוָּה הַשֵּׁם לֵאמֹר בְּמַעֲשֵׂה הַמְּשָׁפָן: כָּל גְּדִיב לְבוֹ, כָּל מִי שֶׁהוּא גְּדִיב מִלְּבוֹ וְכֵן בְּגִדוֹל זְרוּעָה, וְטַעַם בְּגִדוֹל בְּפִתְחוֹת הַבֵּי"ת שֶׁהוּא זְרוּעָה: וְבִיאָה אֵת תְּרוּמַת ה', הוֹסִיף לְבָאֵר כְּמוֹ וְתַפְתַּח וְתִרְאֶהוּ אֵת הַיָּלֵד: אֵת עַמּוֹנְדִּיו וְאֵת אֲדֻנֵּיהָ, לְשׁוֹן זָכַר וּנְקִבָהּ, כִּי הִחְצַר לְשׁוֹן נְקִבָהּ בְּרוּב: אֵת בְּגִדֵי הַשָּׂרָד, הֵם בְּגִדֵי מְכֹסֵה הַקֹּדֶשׁ בְּנִסְעוֹ, וְטַעַם לְשֶׁרֶת לְשֶׁרֶת בָּם, אוֹ הִי שָׁם, כְּאֵלוֹ אָמַר לְשִׁמוּשׁ הַקֹּדֶשׁ, וְהַטַּעַם קָרוֹב מִצְוֶה: אֲשֶׁר נִשְׂאוֹ, מִגֹּז' נְשִׂיא, וְלִבּוֹ כְּמוֹ קוֹנָה לִבּוֹ, וְהַטַּעַם כָּל אֲשֶׁר שָׁמְתָהוּ דַעַתוֹ מְעוֹלָה עַל חֲבֵרוֹ, וְהָעֵד אֲשֶׁר נִשְׂאֵלְכֵן אֲוֹתָנָה בְּחֻקָּהּ: וְכָל אֲשֶׁר נְדָבָה רֹחוֹ אֲוֹתוֹ, וְהִגֵּה בָּאוּ הַיּוֹדְעִים וְהַגְּדִיבִים, וְטַעַם אוֹתוֹ כְּמוֹ נַפְשׁוֹ, וְכֵן וַיִּרְעוּ הָרוֹעִים אוֹתָם, וַיִּרְאוּ שׁוֹטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹתָם: וַיִּבְּאוּ הָאֲנָשִׁים עַל הַנְּשִׂים, אַחַר וּבָאוּ הַנְּשִׂים, וַיֵּשׁ אוֹמְרִים עַל דַּעַת הַנְּשִׂים, וְהַטַּעַם בְּרִצּוֹנָם וַיֵּשׁ מְפָרֵשׁ עַל כְּמוֹ עַם, וְכַמְּהוּ רַבִּים: חַח, וַיֵּשׁ אוֹמְרִים שֶׁהוּא מוֹשֵׁם בְּאֵף וְהַנְּזִים בְּאֵזֶן, וּכְפִי דַעַתִּי כִּי הַדְּבָר הַפּוּר, וְהָעֵד גְּזַמֵי הָאֵף, וְהַטַּבְעַת בְּאֲצָבַע, וְכוּמִז בְּאֲזוּרְעָה וַאֲיִן לֹא חֲבַר: הַגִּיף, כְּמוֹ הָרִים: תְּרוּמַת כֶּסֶף, חִיּוּב וּנְדָבָה: בֵּי"ת בִּידְיָהּ נוֹסֶף, וְכֵן בְּרוּחוֹ שְׁמִים שְׁפָרָה, לְפִי דַעַתִּי: רָאוּ

קרא ה' בשם, פֹּאשֶׁר אָמַר לוֹ הַשֵּׁם רָאָה, וְהַטַּעַם שִׁירְאוּהוּ בְּעֵין גְּדוּלַת הַחֲכָמָה: וְלַהוֹרוֹת נָתַן, פִּי יֵשׁ חֲכָם גַּם חָרַשׁ לֹא יוּכַל לַהוֹרוֹת הַיֵּטִב: וְעֵשָׂה בְּצַלְאֵל, דְּבָר עֲתִיד, וְהַטַּעַם שֶׁהַשֵּׁם צִוָּה כֵּן: הַבִּיאוּ אֱלֹיו, אֵל מִשָּׁה: מְרַבִּים הָעַם, פִּי הַגֹּדֵד לָהֶם: מִדֵּי הָעֲבוּדָה, כְּמוֹ חֵי פִרְעֹה, רַק דֵּי שָׁם וְאֵין חֵי שָׁם כֵּן: וְהַמְּלָאכָה, שֶׁעָשׂוּ דֵי לְכָל הַמְּלָאכָה שְׁצִוּוּ.

וַיֵּשׂ אֹמֵר כִּי טַעַם וְהַמְּלָאכָה הַמְּמוֹן כְּמוֹ בְּמִלְאכַת רַעְיוֹ: וּמ"ם דָּיִם שָׁב אֵל אִישׁ וְאִשָּׁה אוֹ אֵל הַעוֹשִׂים: וְהוֹתֵר, שָׁם הַפּוֹעֵל מִהַבְּנֵי הַכְּבֹד: וְלֹא הַזְכִּיר כְּפָל הַיְדִיעָה כִּי הַכְּתוּב אָחַז דְּרָךְ קֶצֶרָה.

וַיֹּאמֶר הַגָּאוֹן רַב אֶהְיֶה כִּי חֲמֵשׁ יְרִיעוֹת וְחֲצִי הָיוּ מִזָּה וּמִזָּה רַק הַכְּתוּב לֹא הַזְכִּיר הַחֲצִי עִם הַחֲמֵשׁ, וְהַזְכִּיר וְאָמַר שֶׁשׁ וּפְרִירוֹשׁ וּכְפֻלַּת אֶת הַיְרִיעָה חֲצִי הַיְרִיעָה, וְהָעֵד חֲצִי הַיְרִיעָה הָעוֹדֶפֶת, וְהָאָמֶת מֵהַזְכֻּרָתִי: בְּמִרְאוֹת הַצּוּבָאוֹת, הַבִּי"ת בְּמִקּוֹם מ"ם כְּבִי"ת וְהַנּוֹתֵר בְּבִשָּׁר וְטַעַם הַצּוּבָאוֹת הַחֲכָמוֹת שְׁטוּי הַחֲמִשָּׁה הַנּוֹזְכִּירִים אוֹ נָשִׁים בָּאוֹת תְּמִיד לְהַתְּפִלֵּל אֵל מִקּוֹם הָאֵהֶל, וְעֲזָבוּ כָּל תַּאֲנוֹת הָעוֹלָם, עַל כֵּן נִתְּנוּ מִרְאוֹתָיו, כִּי אֵין עֶסֶק הַנָּשִׁים כִּי אִם לַיְפוֹת פְּנִיָה: וְאַחַר שֶׁהַקְּלָעִים בֵּין שְׁתֵּי הַכְּתוּבוֹת שְׁלֹשִׁים אָמָה, נִשְׁאָר בְּרַחֲב עֶשְׂרִים, וְזֶה אֲוֶרֶךְ שַׁעַר הַחֲצָר, וְכֵן הַמְּסוּדָה, וְהִנֵּה רַחֲבָה שֶׁהוּא קוֹמְתוֹ חֲמֵשׁ אַמּוֹת, וְזֶה טַעַם וְקוֹמָה בְּרַחֲב: תָּם אֵלֶּה פְּקוּדֵי, טַעַמוֹ אֵלֶּה פְּקוּדֵי כְּלֵי הַמְּשָׁכָן: עֲבַדַּת הַלְוִיִּם, הַמְּשָׁא: בֵּיַד אִיתְמַר, שֶׁהוּא מְמַנְּה עַל רֹב כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ.

וְהַגָּאוֹן אָמַר כִּי זֶה רִמּוֹ לְשִׁירֵי דָוִד א"כ מֵה טַעַם אִיתְמַר: מְשָׁכָן הָעֵדוּת, הֵם הַלְוִיָּוֹת: וְכֶסֶף פְּקוּדֵי הָעֵדָה, הִנֵּה נִפְקְדוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בְּשָׁנָה הָרִאשׁוֹנָה, וּבַעֲבוּר שְׁאֵמֶר הַכְּתוּב בְּעֵת הַהִיא הַבְּדִיל ה' אֶת שִׁבְטֵי הַלְוִי, לֹא נִתְּנוּ הַלְוִיִּם כּוֹפֵר נִפְשָׁם, כִּי נִתּוּנִים הֵם לַהֵשֵׁם, וְהָעֵד לְכָל הָעוֹבֵר עַל הַפְּקוּדִים שֶׁטַּעַמוֹ כָּל יוֹצֵא צָבָא, וְהַתִּימָה שֶׁהִיא מְסַפֵּרֵם בְּשָׁנָה הַשְּׁנִיָּת כְּמוֹ בְּשָׁנָה הָרִאשׁוֹנָה, גַּם הוּא נָכוֹן, כִּי הִנֵּה אַחַר תַּשְׁעָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה אֵין בֵּין שְׁנֵי הַמְּסַפְּרִים רַק אֶלֶף וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים: בְּקַע, חֲצִי שֶׁקֶל, וְטַעַמוֹ שֶׁקֶל נִבְקַע בַּחֲצִי.

וַיֹּאמֶר הַגָּאוֹן לְמָה לֹא הַזְכִּיר מְשָׁקֶל הַזָּהָב, וְהַשִּׁיב כִּי הַכְּתוּב נָתַן לָנוּ שְׁרֵשׁ שֶׁהַמְּנוֹרָה עִם כְּלֵיהָ כֶּסֶף, וְהִנֵּה יִהְיֶה לְכָל קָרֵשׁ חֲצִי כֶּסֶף, וְהַמְּנוֹרָה כֶּסֶף, וְהָאֲרוֹן וְהַפְּתֵרַת כֶּסֶף, וְהַשְּׁלֶחָן וּמִזְבֵּחַ הַזָּהָב כֶּסֶף, וּשְׁנֵי כְּפָרוֹת לְאַרְבָּעָה עֲמוּדֵי הַפְּרָכֶת, וּשְׁאָר הַשְּׁקָלִים לְשְׁאָר הַכְּלִים, וְאֵלֶּה דְבָרֵי הַבָּל, כִּי מֵה טַעַם לְקָרֵשׁ שֶׁהוּא מְצוּפָה מַעֲבָר אֶחָד לְמְנוֹרָה הַטְּהוֹרָה, וְאֵיךְ יִסְפִּיק חֲצִי כֶּסֶף וּמַעֲט יוֹתֵר לְצַפּוּי חֲמִשָּׁה עֶשְׂרֵי בְּרִיחִים וּשְׁתֵּי מְשָׁבְצוֹת, וְכֵן שְׁרֵשְׁרוֹת וּשְׁתֵּי טַבְּעוֹת, וְצִיץ גֹּזֵר הַקֹּדֶשׁ, וּפְעֻמוֹנֵי זָהָב וְקַרְסֵי הַמְּשָׁכָן, גַּם נוֹי עֲמוּדֵי הַמְּסוּדָה, וְזָהָב בְּמַעֲשֵׂה הָאֶפֶסוֹד וְהַחֲשׁוֹן וּבְשִׁבּוּצָם.

וְדַע כִּי הַכֶּסֶף שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים, וְהָעֵד וְכֶסֶף פְּקוּדֵי הָעֵדָה, וְהַזְכִּיר הַכֶּסֶף שֶׁהוּא חַיִּיב, וּבַעֲבוּר הַיּוֹתוֹ לְזַכְרוֹן, הֲלֹא תִרְאֶה כִּי הַמְּשָׁכָן עַל הָאֲדָנִים שֶׁנַּעֲשׂוּ מִמֶּנּוּ יַעֲמֵד: וַיִּרְקְעוּ, בִּיָּאֵר אֵיךְ שָׁמוּ הַזָּהָב עִם הַבְּגָדִים, כִּי רָקְעוּ הַזָּהָב, וְהַטַּעַם כְּמוֹ אֲרַקְעָם, וְקִצְצוּ מִמֶּנּוּ פְּתִילִים: וַיִּכְתְּבוּ עָלָיו, כְּמוֹ וַיִּפְתַּחוּ: וְתַכֵּל, כְּמוֹ וְתַתַּע, מִהַבְּנֵי הַקֶּל: בְּיוֹם הַחֲדָשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֲדָשׁ, זֶה תַּחֲלָה לְעוֹלָם, וְהוּא סוּד: וַיִּקָּם מִשָּׁה אֶת הַמְּשָׁכָן, וְהֵם הַיְרִיעוֹת בְּכִלֵּי עֵץ וּמִתְרִים, וְאַחַר עָרַף הַקָּרָשִׁים וְנָתַן הָאֲדָנִים וְהַעֲמוּדִים: וַיַּעֲרֹף עָלָיו עָרַף לָחֶם, הֵם שְׁתֵּי מַעֲרָכוֹת, וְהַכְּתוּב אָמַר בְּיוֹם הַשְּׁבִיט יַעֲרֹכְנוּ הַכֹּהֵן, וּמִשָּׁה לֹא עָשָׂה כֵּן, כִּי אֵין בֵּין שָׁנָה לְשָׁנָה יוֹם אֶחָד אוֹ שְׁנֵי יָמִים, רַק אִם הִיא שְׁנַת חֶמְהָ, בַּעֲבוּר שְׁנִסְעוּ בַּחֲמִשָּׁה עֶשְׂרֵי יוֹם לַחֲדָשׁ הַשְּׁנִי

מאלים: וַדַּע כִּי יֵשׁ אֹמֵר כִּי מֵעַרְבֵי הַמִּשְׁכָּן דָּבַק עִם מֵעַרְבֵי הַחֲצָר, וְהִנֵּה הַחֲצָר שְׂבָעִים
אֲוָרָה, וְאִין פְּוֹדַעְתִּי, וְהֵעֵד שְׁאָמַר הַפֶּתוּחַ סָבִיב לַמִּשְׁכָּן: וַיִּכַּס הָעֲנָן אֶת אֹהֶל מוֹעֵד, וַקְרָא
כֵּן אֹהֶל בַּעֲבוּר שְׁהוּא הַנִּרְאָה, כִּי הַמִּשְׁכָּן מְכֻסָּה בּוֹ: מָלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן, פּוֹעֵל עֶבֶר: וְלֹא
יָכוֹל מִשָּׁה לָּבוֹא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד, בְּאוֹתָהּ שְׁעָה, עַד שֶׁקָּרָא אֵלָיו הַשֵּׁם מֵאֹהֶל מוֹעֵד, כִּי כֵּן
פֶּתוּחַ, וְאֵף כִּי אַחֲרֵיהֶם: וּבְהֵעֲלֹתָ, שֵׁם הַפּוֹעֵל מִבְּנֵי נִפְעָל, כְּמוֹ פְּהֻלּוֹת נִגְלוֹת: וַיִּיּוּ וְלֹא
יִסְעוּ כִּפֵּ"א רִפְּהַ בְּלִשׁוֹן יִשְׁמַעְאֵל: יוֹמָם, לְעוֹלָם יוֹם בְּלֹא לִילָה, וְהַמִּי"ם הָאֲחֵרוֹן נוֹסֵף:
וְאִשׁ תִּהְיֶה לִילָה בּוֹ, בְּעֲנָן אוֹ בַּמִּשְׁכָּן, וְהִרְאִישׁוֹן נִכּוֹן: וְטַעַם בְּכָל מִסְעֵיהֶם, בְּכָל מִסְעֵים
שֶׁנִּסְעוּ עַד בּוֹאֵם אֶל הָאָרֶץ: